

BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2021

ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÍSPEVKOV

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Centrum krízového riadenia Univerzity Mateja Bela
Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Š. v Liptovskom Mikuláši
Západočeská univerzita v Plzni
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego -
APEIRON v Krakove
Inštitút národnej a medzinárodnej bezpečnosti v Belehrade
Univerzita Kazimierza Wielkiego v Bydgoszczy
Policajná akadémia Českej republiky v Prahe
Metropolitná univerzita v Prahe
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Fakulta národnej bezpečnosti Národnej akadémie obrany vo
Varšave
International and Security Studies Institute
a
občianske združenie INTERPOLIS*

BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2021

Zborník vedeckých prác

Banská Bystrica 2021

**Vedecký výbor /
Scientific Board:**

doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
doc. PhDr. Rastislav Kazanský, PhD., EMBA
doc. PhDr. Branislav Kováčik, PhD., EMBA
prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.
prof. Ing. Ladislav Hofreiter, CSc.
Dr.h.c. prof.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc. MBA LL.M.
prof. Ing. Jana Müllerová, PhD.
prof. Želimir Kešetović, PhD.
prof. nadzw. dr hab. Donat Mierzejewski
doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.
doc. PaedDr. Milan Vošta, Ph.D.
doc. Ing. Josef Abrhám, Ph.D.
prof. Ing. Pavel Otríšal, Ph.D., MBA
doc. Vasyl M. Zaplatynskiy, PhD.
Dr. h. c. prof. ndzw. dr hab Antoni Olak
Siposné prof. Dr. Kecskeméthy Klára ezredes
Assist. Prof. Dr. Joseph Jon Kaminski
dr hab. Henryk Spustek prof. UO
COL Assoc. Prof. Tomasz Kośmider
PhDr. Pavel Hlaváček, Ph.D.
prof. dr. Sead Turčalo
prof. Darko Trifunović, PhD.
prof. nadzw. dr. hab. Juliusz Piwowarski
Assoc. prof. Łukasz Jureńczyk, PhD., DSc
Assoc. prof. Paweł Malendowicz, PhD., DSc
Kamila Sierzputowska, PhD.
prof. Dr. Manuela Tvaronavičienė

**Organizačný výbor /
Organizers:**

PhDr. Dagmar Nováková, PhD.   Mgr. Jozef Michal Mintal, PhD.
Mgr. Lucia Husenicová, PhD.   Mgr. Tomáš Beňuška
Mgr. Dávid Kollár, PhD.   PhDr. Ivana Ondrejmišková
Mgr. Dominika Trubenová   Assoc. prof. Łukasz Jureńczyk,
Mgr. Pavol Michalisko   PhD., DSc

Editori / Editors:

doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Mgr. Dávid Kollár, PhD.

**Recenzenti /
Reviewers:**

Dr.h.c. prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA
doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD.

Obálka:

Mgr. Michaela Melková, PhD.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov sú zodpovední jednotliví autori.

OBSAH

Tomáš Beňuška: VZŤAHY MEDZI USA A EÚ V BEZPEČNOSTNEJ OBLASTI POČAS ADMINISTRATÍVY DONALDA TRUMPA / SECURITY RELATIONS BETWEEN USA AND EU DURING THE ADMINISTRATION OF DONALD TRUMP	8
Pavel Bučka – Alexander Huguár: ROZHODOVACÍ PROCES V OBLASTI LIKVIDÁCIE NEVYBUCHNUTÝCH VÝBUŠNÝCH PROSTRIEDKOV / DECISION MAKING PROCESS IN AREA OF THE EXPLOSIVE ORDNANCE DISPOSAL	19
Pavel Bučka – Alexander Huguár: ROZHODOVACÍ PROCES VO VOJENSKOM PROSTREDÍ / DECISION MAKING PROCESS IN THE MILITARY ENVIRONMENT	29
Pavel Bučka – Tatiana Vaššová: VYUŽITIE TEÓRIE HIER V PRAXI / GAME THEORY IN PRACTICE.....	38
Veronika Gašková: KULTÚRNE FAKTORY RODOVO PODMIENENÉHO NÁSILIA / CULTURAL ISSUES OF GENDER BASED VIOLENCE	51
Ľubomír Hreha: ANALÝZA EXTRÉMIZMUS V KONTEXTE PRÁVA EÚ A DOKUMENTOV OSN / ANALYSIS OF EXTREMISM IN THE CONTEXT OF EU LAW AND UN DOCUMENTS	58
Radoslav Ivančík: EKONOMICKÉ RIZIKÁ PRE NÁRODNÚ BEZPEČNOSŤ V ÉRE GLOBALIZÁCIE / ECONOMIC RISKS TO NATIONAL SECURITY IN AN ERA OF GLOBALIZATION	67
Radoslav Ivančík: NEISTOTA V ÉRE GLOBALIZÁCIE / UNCERTAINTY IN THE ERA OF GLOBALIZATION	75
Branislav Lancik: ZABEZPEČENIE LETISKA – PERIMETRICKÁ OCHRANA / AIRPORT SECURITY - PERIMETER PROTECTION	85
Pavol Michalisko: DOPAD VOJEN PERZSKÉHO ZÁLIVU NA BEZPEČNOSŤ V REGIÓNE BLÍZKEHO VÝCHODU / IMPACT OF THE PERSIAN GULF WARS ON SECURITY IN THE MIDDLE EAST	96
Zdeněk Rajda: COVID-19 JAKO BEZPEČNOSTNÍ HROZBA / COVID-19 AS A SECURITY THREAT	104
Vít Rouč: „SEVERNÍ TROJÚHELNÍK“ JAKO BEZPEČNOSTNÍ PROBLÉM AMERICKÉHO KONTINENTU / „THE NORTH TRIANGL“ AS THE SECURITY PROBLEM OF AMERICA.....	115

Eduard Slad: EFEKTIVITA VZDĚLÁVÁNÍ PŘÍSLUŠNÍKŮ STÁTNÍ SPRÁVY V ČESKÉ REPUBLICĚ / EFFICIENCY OF EDUCATION OF MEMBERS OF STATE ADMINISTRATION IN THE CZECH REPUBLIC.....	125
Jaroslav Slepecký: EKONOMIE A EKONOMIKA KATASTROF JAKO DŮLEŽITÝ BEZPEČNOSTNÍ FENOMÉN / ECONOMY AND ECONOMICS OF DISASTERS AS AN IMPORTANT SECURITY PHENOMENON	132
Patrícia Sopková – Štefan Jakabovič: PRÁVNÁ REGULÁCIA PRI ZABEZPEČENÍ OCHRANY ŽIVOTOV A ZDRAVIA OBYVATEĽOV V SÚVISLOSTI S INŠTITÚTOM SÚKROMNEJ VÝROBY DESTILÁTOV / LEGAL REGULATION TO ENSURE THE PROTECTION LIFE AND POPULATION HEALTH CONNECTION WITH THE INSTITUTE OF THE PRIVATE PRODUCTION OF DISTILLATES	139
Ivo Svoboda: KLÍČOVÉ KOMPETENCE MANAŽERA A LEADRA V OZBROJENÝCH SILÁCH / KEY COMPETENCIES OF MANAGER AND LEADER IN THE ARMED FORCES	146
Róbert Tomášek: VYBRANÉ KOMPONENTY, KTORÉ NEGATÍVNE OVPLYVŇUJÚ BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE SR / SELECTED COMPONENTS THAT NEGATIVELY AFFECT THE SAFETY ENVIRONMENT SR	157
Peter Tvaruška: KYBERNETICKÉ SPRAVODAJSTVO AKO NÁSTROJ KYBERNETICKEJ BEZPEČNOSTI / CYBER INTELLIGENCE AS A TOOL OF CYBER SECURITY	165
Milan Vošta: EXPORT FOSILNÍCH PALIV Z RUSKA DO EU A VNĚJŠÍ DIMENZE ENERGETICKÉ BEZPEČNOSTI / EXPORT OF FOSSIL FUELS FROM RUSSIA TO THE EU AND THE EXTERNAL DIMENSION OF ENERGY SECURITY	178

VZŤAHY MEDZI USA A EÚ V BEZPEČNOSTNEJ OBLASTI POČAS ADMINISTRATÍVY DONALDA TRUMPA

SECURITY RELATIONS BETWEEN USA AND EU DURING THE ADMINISTRATION OF DONALD TRUMP

Tomáš Beňuška¹

ABSTRACT

The article is focused on illustrating the complicated transatlantic relations in a security field during the time, when Donald Trump was in office. The author will demonstrate the relations on the example of two cases that cause tension between the two sides: NATO-appointed criteria on defence expenditures which are not met by a majority of member-states and the USA withdrawal from the Joint Comprehensive Plan of Action, also known as the Iranian Nuclear Deal.

Key words: security relations, JCPOA, NATO defence expenditures, USA, EU, Donald Trump

1 Kritérium Severoatlantickej aliancie (NATO) na obranné výdavky

Už počas predvolebnej kampane do prezidentského kresla Donald Trump avizoval plejádu zmien v dynamike transatlantických vzťahov. Po jeho víťazstve v roku 2016 bolo zrejmé, že pôda, na ktorej toto partnerstvo stálo sa rapídne zmení a to ako v ekonomických, tak i bezpečnostných otázkach. Pre nás je relevantný bezpečnostný rozmer transatlantických vzťahov s upriamenou pozornosťou na Európsku úniu a ako vtedajšia zmena v kresle prezidenta Spojených štátov amerických ovplynila partnerstvo týchto celkov.

Jednou z kľúčových oblastí, kde dochádza k rozkolu v rámci bezpečnostných vzťahov medzi USA a Európskou úniou sú výdavky na obranu spojené s NATO. Podľa NATO usmernení sú všetci členovia povinní vyčleniť 2% HDP na výdavky spojené s obranou, no dané usmernenia sú dodnes naplnené len desiatimi z celkovo tridsiatich členských štátov tejto organizácie a to USA, Gréckom, Spojeným kráľovstvom, Estónskom, Rumunskom, Litvou, Poľskom, Francúzskom a Nórskom (NATO Public Diplomacy Division, 2020). V tomto smere sa vtedajší prezident Spojených štátov, Donald Trump, nechal pred summitom pri príležitosti 70. výročia Aliancie počuť, že by Európa mala platiť podstatne viac na obranu poukazujúc na to, že Európa zneužíva USA prostredníctvom NATO ako člena, ktorý dlhodobo vynakladá najväčšie výdavky

---

¹ Tomáš Beňuška, Mgr., interný doktorand, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, tomas.benuska@umb.sk

na obranu (podľa aktuálnych čísel je to 3,87% HDP) (NATO: Public Diplomacy Division, 2020). Trump sa na nedostatočný podiel HDP venovaný obrane vo väčšine členských štátov NATO sťažoval dlhšie a niekoľko štátov adresoval už v roku 2018. Medzi nimi boli napríklad Nemecko, Belgicko, Nórsko, či Kanada vyhrádzajúc sa, že USA už stráca trpezlivosť, čo sa môže rovnať preorganizovaniu vojenskej prítomnosti USA vo svete (Hirschfeld-Davis, 2018). Špeciálnu pozornosť venoval práve Nemecku, v rámci ktorého poukazyval na ich dobrú hospodársku situáciu, a že aj napriek tomuto faktu nedodržiavajú stanovené 2%, ba čo viac, podľa Trampa Nemecko pôsobí na ďalšie európske štáty ako rolový model, čím motivuje aj ostatných tieto záväzky nespĺňať (Hirschfeld-Davis, 2018).

Situácia sa zásadne nezlepšila a hoci v roku 2018 nariadené 2% HDP spĺňalo iba sedem štátov a dnes 10 (NATO Public Diplomacy Division, 2018), stále sú sťažnosti Spojených štátov absolútne legitímne. Nepochybne platí, že NATO v značnej miere pôsobí pre USA ako nástroj vplyvu v Európe, čo v zásade odôvodňuje motiváciu sa angažovať v takej miere ako sa USA angažujú, no plniť si záväzky v plnej miere je povinnosťou každého člena, nech je motivácia akákoľvek.

Okrem toho, že USA dáva najväčší podiel HDP na obranu spomedzi všetkých členov, tak platí aj najväčšiu časť prevádzkových nákladov spojených s riadením a fungovaním organizácie. Toto je upravované dohodou o spoločnom financovaní, ktorá je prispôbená príjmom každej jednotlivej krajiny a zahŕňa napríklad civilný personál a administratívne výdavky NATO základní, spoločné operácie, tréningy, obranné komunikačné systémy, prístavy, dodávky palív a podobne. Rozpočet na tieto výdavky bol pre rok 2019 nastavený na približne 1,67 miliardy eur, pričom USA platilo 22%, Nemecko 14,76%, Francúzsko so Spojeným kráľovstvom obe niečo pod 10,5% a zvyšok si podelili ostatné členské štáty (BBC News, 2020). Táto situácia sa však zmení. Podľa výročnej správy generálneho tajomníka NATO z roku 2019 by s cieľom vyváženia mali medzi rokmi 2021 až 2024 výdavky Spojených štátov graduálne klesnúť na 16%, zatiaľ čo pri väčšine európskych spojencov a Kanady by mali vzrásť (The Secretary General's Annual Report 2019, 2019). Pre mnohých nezmyselný krok Donalda Trampa na summite NATO v roku 2018, ktorým v reakcii na nespĺňanie 2% HDP žiadal od členských štátov pokúsiť sa dosiahnuť až 4% sa (za predpokladu, že mu v tomto smere pripisujeme aspoň čiastočný kredit) v konečnom dôsledku mohol ukázať úspešne. Môžeme sa domnievať, že vytvorením vyššej méty chcel Donald Trump dosiahnuť väčšiu snahu od jednotlivých členských štátov uvedomujúc si, že 4% métu určite nedosiahnu, no budú sa pokúšať za ňou až tak nezaostávať. Situácia sa v tomto smere zlepšuje, nakoľko rok 2019 bol v poradí piaty konsekutívny rok, kedy NATO zaznamenalo nárast výdavkov členských štátov na obranu a ako sme spomenuli vyššie – zoznam štátov naplňajúcich kritérium 2% sa zvýšilo z roku 2018 na 2019 o tri ďalšie štáty (NATO: Public Diplomacy Division, 2020). Ďalšou métou je, že do roku 2024 by mali členské štáty (okrem

dosiahnutia povinných 2% HDP na obranu) využiť aspoň 20% ich výdavkov na obranu, na nákup a vývoj zariadení, pričom už v roku 2019 bolo 15 členských štátov na ceste tú hranicu dosiahnuť, no opäť Nemecko a Kanada v tomto smere zaostávajú (BBC News, 2020). A preto sa Trump rozhodol svoje vyhrážky realizovať.

Americkí vojaci v Nemecku majú dlhú tradíciu, ťahajúc sa prakticky až do čias po druhej svetovej vojne a v súčasnosti sa tam nachádza najväčší počet spomedzi všetkých európskych krajín. Tieto čísla sa však rapídne zmenšovali v reakcii na dynamiku globálnych hrozieb a medzi rokmi 2006 až 2018 sa počet amerických jednotiek v Nemecku znížil o viac než polovicu, zo 72 400 na 33 250 (Knight, 2020). Stále však platí, že Nemecko hostí 5 zo 7 amerických vojenských základní, v ktorých sa nachádza približne 29 000 ľudí patriacich do vojenského personálu, vrátane US Marine Corps Forces of Europe and Africa, ktorých hlavná základňa sa nachádza na juhovýchode Nemecka (Knight, 2020). K tomu treba prirátavať približne 9 600 ľudí patriacich do personálu US Air Force, ktoré sa rozliehajú v rôznych oblastiach Nemecka, vrátane dvoch základní Air Force Ramstein a Spangdahlem (Knight, 2020).

Na Trumpove vyhrážky na adresu Nemecka a odsunu amerických jednotiek napokon došlo 15. júna, kedy ohlásil, že počet amerických jednotiek v Nemecku sa zníži na 25 000, čo znamená stiahnutie 9 500 jednotiek, nazývajúc to „trestom“ za nemecké neadekvátne výdavky na obranu (Deutsche Welle, 2020). Úrady sa ďalej vyjadrili, že časť z tých 9 500 sa vráti do Spojených štátov, zatiaľ čo iní budú presunutí do východoeurópskych krajín ako varovanie ruskému prezidentovi Putinovi a hoci konkrétne krajiny vo všeobecnosti špecifikované neboli, tak Trump povedal poľskému prezidentovi Andrzejovi Dudovi, že Poľsko bude jednou z týchto krajín (Deutsche Welle, 2020). Toto rozhodnutie bolo prekvapením nielen pre Nemecko samotné, ale aj pre ostatných členov Aliancie, ktorých minister obrany Spojených štátov, Mark Esper, ubezpečil, že s nimi budú konzultovať každé ďalšie pohyby jednotiek v Európe, zdôrazňujúc však potrebu naplniť nariadené 2% HDP a podporil Trumpovu kritiku Nemecka. To v súčasnosti dáva len 1,38% a plánuje do roku 2024 dosiahnuť 1,5%, čo je v porovnaní s USA, ktoré dáva 3,4% (a celkových výdavkov viac než všetci ostatní dokopy) veľmi malá čiastka (Deutsche Welle, 2020). 2% hranicu Nemecko dúfa, že dokáže naplniť do roku 2031 (Deutsche Welle, 2020). Nemecká kancelárka Angela Merkelová na to reagovala uznávajúc, že jej krajina by mala zvýšiť vojenské výdavky s výhradou, že americké jednotky v Nemecku nepôsobili len ako ochrana Nemecka, ale aj ako ochrana celej európskej časti NATO a záujmov Spojených štátov (Deutsche Welle, 2020). Zaujímavý pohľad však ponúka správa z Ministerstva obrany Spolkovej republiky Nemecko, ktorá naznačuje, že v kontexte výdavkov to pri Nemecku nie je len o financiách. Analytik Alexander Luck sa vo svojom článku vyjadruje, že „*najnovšie nemecké správy o pripravenosti a štátnych dodávkach zdôrazňujú, že kľúčové výzvy neležia v nedostatku prostriedkov, ale v schopnosti štruktúr Bundeswehru absorbovať*

dané prostriedky udržateľným spôsobom. Inými slovami, aj keby bolo dostupných viac peňazí a to niektoré veľké štátne dodávky ešte majú byť podpísané, zostrojenie tankov trvá nejaký čas a personál musí byť zamestnaný, alokovaný a vytrénovaný. V kontexte Nemecka ako jednej z najväčších ekonomík na svete, akýkoľvek nárast rozpočtu má proporčne komplexnejšie dôsledky pre poľné vybavenie ako v prípade, povedzme Maďarska alebo Rumunska, ktoré spravia veľkú zmenu jednorazovým objednaním drahého zbraňového systému (Luck, 2020). Z tohto pohľadu je teda možné uvažovať, do akej miery bolo rozhodnutie USA stiahnuť jednotky z Nemecka iba akýsi „trest“, či by tento „trest“ zasiahol iba Nemecko a či by bol vôbec opodstatnený. Ak hovoríme o následkoch pre Nemecko, tak za predpokladu, že jednotky ostanú aj tak v Európe, tak sú tieto následky vcelku (z bezpečnostného hľadiska) limitované. Ak by sa však ich veľká časť (alebo všetky jednotky) z Európy stratila celkovo, potom by toto rozhodnutie predstavovalo „trest“ pre všetky európske členské štáty NATO a aj pre tie, ktoré Trump za ich výdavky chválil. Ba čo viac, oslabovalo by to pozíciu NATO v Európe ako takú, čo v konečnom dôsledku „trestá“ aj samotné USA. Je však nutné poznamenať, že súčasťou predvolebných sľubov Donalda Trumpa bolo podstatné zníženie jednotiek v zámorí.

Nejde však len o bezpečnosť, ale odchod takmer desiatky tisícov ľudí by pôsobil negatívne aj na ekonomiku miest, v ktorých títo vojaci boli usídlení takmer 70 rokov. Keď sa pozrieme na príklad už vyššie spomínaného Ramstein-Miesenbachu, tak jeho populácia (posledne zrátaná na konci roku 2018) je 7 876 ľudí, zatiaľ čo vojakov je tam usídlených takisto takmer 8 000 a takmer dvojnásobok tohto čísla v kontexte ich rodinných príslušníkov, čo nám v konečnom dôsledku naznačuje, že sa tam nachádza trojnásobok počtu domácich obyvateľov v spojitosti s týmito vojakmi (Sullivan, 2020). Podobná situácia, ba možno ešte horšia je v meste Grafenwöhr, kde populáciu tvorí 6 791 ľudí, pričom vojakov sa tam nachádza vyše 10 000, bez ďalších tisícok rodinných príslušníkov (Sullivan, 2020). Celkovo sa život v týchto mestách značne prispôbil prítomnosti vojakov, či už počtom rôznych podnikov, reštaurácií, hotelov, bánk, či dokonca festivalov zameraných na nemecký a americký folklór a hoci – ako sme uviedli vyššie – počet amerických vojakov v Nemecku rapídne klesá graduálne, tak v tomto prípade by išlo o enormný nárazový pokles (v horizonte iba 6 mesiacov), ktorý by mohol mať výrazné ekonomické implikácie. Je treba poznamenať, že nejde len o 9 500 vojakov z 34 000, nakoľko sa prezident **Trump** vyjadril, že zníži vojenský personál o „polovicu“ a odhadol ho na približne 52 000, z čoho sa však môžeme domnievať, že ide o civilných zamestnancov (Jackson – Subramanian, 2020). Tieto čísla by teda mali zahŕňať okrem 9 500 jednotiek aj 17 000 členov civilného personálu, čo teda v kontexte lokálnych hospodárskych rizík ešte väčšmi rezonuje (Luck, 2020).

Je pravda, že v kontexte Trumpovej administratívy otázka zvyšovania výdavkov na obranu európskych členských štátov NATO dominuje jej vzťahu k NATO, ale Trump nebol prvý prezident, ktorý na túto potrebu poukazoval.

Problematike výdavkov na obranu sa v minulosti venovali aj George W. Bush aj Barack Obama, pričom Bush na to poukazoval v roku 2006 na summite NATO v Lotyšsku v rámci vojenskej kampane do Afganistanu (Fox News, 2006). O dva roky neskôr na to poukazoval aj na summite v Bukurešti a jeho nástupca Obama v tejto rétorike pokračoval najmä vo svetle anexie Krymu v roku 2014 a o dva roky neskôr, keď už bol Trump zvolený s Obamom ešte zotrúvajúc v úrade, vyzdvihoval príklad Grécka, ktoré vtedy 2%-nú hranicu dosiahlo aj napriek hospodárskym problémom (Wilkie, 2018).

2 Odstúpenie Spojených štátov od Spoločného komplexného akčného plánu (JCPOA)

Spoločný komplexný akčný plán (JCPOA, hovorovo aj Iránska jadrová dohoda) je medzinárodná dohoda vyjednaná medzi siedmimi štátmi a Európskou úniou ohľadom jadrového programu Iránu. Zmluvnými stranami sú USA, Spojené kráľovstvo, Francúzsko, Rusko, Čína, Nemecko, Európska únia a Irán a jej cieľom bolo zmierniť napätie medzi týmito stranami, vyplývajúce z jadrových iniciatív Iránu. Podstatou dohody bolo vytvorenie limitov na určité oblasti iránskeho jadrového programu ako napríklad povolené zásoby uránu, či úroveň obohacovania uránu (ktoré mali vývoj jadrových zbraní Iránom podstatne spomaliť, prípadne až znemožniť), výmenou za uvoľnenie ekonomických sankcií uvalených na Irán. Táto zmluva bola implementovaná 16. januára 2016.

8. mája 2018 Donald Trump ohlásil odstúpenie USA od Spoločného komplexného akčného plánu, čo vyvolalo rozruch prakticky všade vo svete, hoci to nemohlo byť prekvapením, nakoľko to bol jeden z jeho najvýraznejších predvolebných sľubov. Medzi hlavné dôvody odstúpenia patrilo, že daná dohoda neadresuje iránsky raketový program, alebo jeho regionálne správanie a väčšina iránskych záväzkov pod znením dohody je limitovaných na 10 až 15 ročné obdobie, po ktorom môže Irán opäť obnoviť obohacovanie uránu a ostatné aktivity, ktoré boli zmluvou obmedzené (Joyner, 2018). V neposlednom rade je častokrát argumentované iránskym financovaním terorizmu, ktoré bolo v podstate umožnené aj vďaka uvoľneným sankciám.

Napriek tomu, že tento Trumpov krok dodnes obdržal množstvo kritiky, je možné nájsť názory, ktoré ho schvaľujú. David Ibsen, predseda americkej neziskovky United Against Nuclear Iran (UANI) zastáva názor, že obavy kritikov tohto rozhodnutia (napríklad, že to bude viesť k vojne s Iránom alebo, že to izoluje USA od zvyšku sveta) sa nenaplnili. Argumentuje, že sankcie prinútili zmeniť správanie Iránu a zamedzili ich podporu teroristických skupinám ako Taliban, Hizballáh (vďaka čomu je zredukovaná schopnosť tejto skupiny podporovať sýrskeho prezidenta Assada, ohrozovať izraelskú bezpečnosť a plánovať teroristické operácie na Západe), či houthi-ským rebelom v Jemene s prízvukom, že s iránskou ekonomikou na kolenách sú USA bezpečnejšie vďaka Trumpovým krokom a že by sa iránska ekonomická izolácia mala ešte zintenzívniť v otázke

zosilnenia americkej pozície (Ibsen, 2019). Dodáva, že „*toto sú všetky znaky, že Irán je dnes slabší ako pred rokom a teda je menej ochotný riskovať konfrontáciu s Amerikou*“ a „*väčší finančný tlak na ten režim ovplyvňuje ich analýzu pre a proti v kontexte pokračovania správania, ktoré ich dostalo do ich ekonomickej izolácie*“ (Ibsen, 2019).

Článok Davida Ibsena bol zverejnený presne rok po tom ako Donald Trump odstúpil od JCPOA (8. mája), opačný pohľad však ponúka Colum Lynch z portálu Foreign Policy, uverejňujúc perspektívu na americké odstúpenie od Iránskej jadrovej dohody, tentokrát 8. mája dva roky po. Vyjadruje sa, že Teherán obnovil obohacovanie uránu, spustil znovu výskum a vývoj pokročilých centrifúg a rozšíril zásobu jadrového paliva, skracujúc o polovicu čas, čo potrebujú na vyprodukovanie dostatku paliva na zbrane, potrebného na vybudovanie jadrovej bomby (Lynch, 2020). Aj napriek tomu, že uvalené sankcie zasiahli iránske hospodárstvo, nezamedzilo im sústrediť sa na rozvoj jadrového programu a je to len očakávaný výsledok a pochopiteľný krok zo strany Iránu, ktorý sa cíti odstúpením USA od dohody ukrivdený, rovnako ako aj európski partneri.

V druhej polovici roka 2020 sa USA snažilo presadiť predĺženie embarga na predaj konvenčných zbraní Iránu, ktoré vypršalo 18. októbra toho roku. Návrh bol predložený Veľkej Británii, Francúzsku a Nemecku v snahe získať si preň podporu, dostal však zmiešané reakcie vzhľadom k domnienke, že Čína a Rusko začnú zbrane Iránu predávať hneď ako embargo vyprší. Európski partneri zdieľali strach z následkov vypršania embarga, no stále zazlievali **Trumpovi** jeho rozhodnutie, nakoľko zastávali názor, že JCPOA tieto obavy zažehnávala, čo stále spôsobovalo rozkol týchto štátov. USA sa však začalo vyhrážať, že v prípade, že OSN nepredĺži embargo, USA vyvolajú tzv. „snap-back provision“ (Hook, 2020), čo je klauzula JCPOA umožňujúca prinavrátenie všetkých sankcií, ktoré boli uvalené na Irán ešte pred uzavretím dohody (vrátane embarga na konvenčné zbrane) takpovediac „lusknutím prsta (snap)“, v prípade, že by sa dokázalo, že Irán podvádza a porušuje dohodnuté podmienky. Táto klauzula vytvára osemčlenný výbor nazývaný Spojená komisia, ktorý má slúžiť ako mechanizmus na urovnávanie sporov. Pozostáva z piatich stálych členov Bezpečnostnej rady OSN, Nemecka, Iránu a Európskej únie (čiže zo signatárov Iránskej jadrovej dohody) a pokiaľ sa väčšina členov zhodne, že Irán dohodu porušuje, sankcie sú okamžite uvalené naspäť v pôvodnej podobe (aj s embargom), pričom žiaden z členov nemá právo veta (Goldberg, 2015). Ak by sa tento krok Spojeným štátom podaril, Iránska jadrová dohoda by bola nezvratne stratená. Irán v tomto smere varoval, že v prípade znovuzavedenia sankcií opustí nielen JCPOA (čo aj spravil), ale zruší aj medzinárodné inšpekcie ich jadrového programu a odíde aj od Zmluvy o nešírení jadrových zbraní z roku 1970 (Rouhi, 2020).

V tomto smere sa však otvára otázka, či by USA mali vôbec právo takýto krok iniciovať, nakoľko 8. mája 2018 odstúpili od Iránskej jadrovej dohody a teda už nepodliehajú ňou ustanoveným právnym vzťahom. Pochopiteľne štáty, ktoré boli proti znovuzavedeniu embarga na predaj konvenčných zbraní Iránu

vyhlasovali, že ako USA odstúpilo od JCPOA, nemôže sa viac snažiť argumentovať jej ustanoveniami a využívať právne vzťahy v nej definované. S cieľom dosiahnuť predĺženie embarga Pompeo schválil plán, v ktorom vyhlásili, že sú právne stále účastníckym štátom v jadrovej dohode, no len pre účely vyvolania vyššie spomínanej „snap-back provision“, čo primälo európskych diplomatov obviňovať Trampa a Pompea, že sa len selektívne rozhodujú, či sú ešte zmluvnou stranou, alebo nie sú (Sanger, 2020). Plán znel tak, že v októbri, kedy by embargo na konvenčné zbrane malo skončiť, USA by podalo návrh rezolúcie na jeho predĺženie očakávajúc, že buď Čína, Rusko, alebo obidva štáty budú tento návrh vetovať, kedy obratom deklarujú, že stále ostávajú účastníckym štátom v dohode a vyhlásia, že Irán ju porušuje (Sanger, 2020). V tomto smere bola právna argumentácia založená na tom, že obhajcovia Spojených štátov budú vyvracať tvrdenia, že Donald Trump sa vzdal všetkých práv na vyvolanie „snap-back provision“ uvalením unilaterálnych sankcií na Irán, a že samotná Rezolúcia OSN 2231 (ktorou vošla do platnosti Iránska jadrová dohoda) zrušená nebola. Brian Hook, americký špeciálny vyslanec pre Irán, vo svojom stanovisku vyhlasuje: „*v (rezolúcii) 2231 nie je žiadna kvalifikácia, v ktorej by ‚účastník‘ bol definovaný tak, že by vyžadoval účasť v JCPOA. Ak by autori chceli spraviť takúto kvalifikáciu, mohli by, ale neurobili to.*“ (Lynch, 2020) Ak by táto argumentácia prešla, znamenalo by to nastúpenie Spojenej komisie a hlasovanie o tom, či Irán porušil záväzky a obmedzenia vyplývajúce z JCPOA. Tu je nutné poznamenať, že v rámci JCPOA boli nariadené aj pravidelné kontroly pod záštitou Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (IAEA) s úlohou dohliadať na to, či Irán neporušuje povolené zásoby uránu, povolenú mieru obohacovania uránu a všetky ostatné obmedzenia, ktoré z dohody vyplývali. Hneď po odstúpení USA od Iránskej jadrovej dohody vykonala IAEA kontrolu a potvrdila dodržiavanie záväzkov zo strany Iránu (Arms Control Association, 2018), dokonca ešte aj rok po odstúpení USA (Davenport, 2019) znášajúc americké sankcie. Môžeme sa teda domnievať, že čakali nátlak zo strany ostatných účastníckych štátov na USA, no keď sa situácia neposunula, Irán začal tieto záväzky porušovať (BBC News, 2019). Čiže ak by došlo k hlasovaniu v Spojenej komisii a štáty by mali hlasovať podľa správnosti – nie podľa predchádzajúcich udalostí – museli by odhlasovať, že Irán záväzky porušuje a tým pádom by došlo k realizácii „snap-back provision“ a všetky sankcie vrátane embarga na predaj konvenčných zbraní by boli opätovne uvalené na Irán.

Ostatné zmluvné strany tento krok zatracovali, považujú ho za neférový a politicky obscénny a to nielen ruská, či čínska strana. Môžeme tu však stále badať snahu o udržanie jadrovej dohody a to aj zo strany samotného Iránu, ktorý – podľa expertov na zbrojenie – svoje porušenie jadrovej dohody opatrne vykalibroval tak, aby to síce vytváralo tlak na ostatné zmluvné strany, ale netlačilo ich do kúta. Podľa nich by sa Irán, keby chcel, mohol za ten čas posunúť vo vývoji už omnoho ďalej. Daryll Kimball, výkonný riaditeľ Arms Control Association sa vyjadril, že „*je úplne jasné, že Irán nešprintuje k bombe*“, rovnako ako Alexandra

Bell zo Center for Arms Control and Non-Proliferation, ktorá zase tvrdí, že „*Irán vyzerá, že berie tieto veci veľmi ležérne a zastavuje, čakajúc na reakciu*“ (Oberhaus, 2020).

Môžeme vidieť, že vzťah USA a (nielen) jeho európskych partnerov bol v tejto otázke značne nalomený, kvôli spôsobu akým sa ich USA snažilo dotlačiť k svojim záujmom. Richard Gowan z International Crisis Group tvrdí, že hrozba vyvolania „snap-back provision“ zo strany USA mohol byť spôsob, ako prinútiť Európanov strachom k tomu, aby hľadali iné cesty ako predĺžiť embargo na predaj konvenčných zbraní, no vo všeobecnosti platí, že Európania čakali na voľby zrejme rovnako, ako Trump, nakoľko Gowan dodal, že „*čím väčšia šanca víťazstva (Joea) Bidena v novembri, tým menšia šanca, že E3 (tri európske zmluvné strany jadrovej dohody) bude musieť prijať americký snap-back smer.*“ (Lynch, 2020).

Literatúra

- ARCHICK, K. – AKHTAR, S. I. – BELKIN, P. – MIX, D. E. 2020. *Transatlantic Relations: U.S. Interests and Key Issues*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://fas.org/sgp/crs/row/R45745.pdf>>
- ARMS CONTROL ASSOCIATION. 2018. *IAEA Report Confirms Iran's Compliance with the JCPOA*. 2018. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.armscontrol.org/blog/2018-06-08/iaea-report-confirms-irans-compliance-jcpoa>>
- BBC NEWS. 2019. *Iran nuclear deal: Key details*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33521655>>
- BBC NEWS. 2020. *Trump: What does the US contribute to Nato in Europe?* 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.bbc.com/news/world-44717074>>
- BORGER, J. 2019. *Trump administration downgrades EU's status in US, without informing Brussels*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/08/trump-administration-downgrades-european-union-status>>
- BRATTBERG, E. – WHINERAY, D. 2020. *How Europe Views Transatlantic Relations Ahead of the 2020 U.S. Election*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/files/Brattberg_Whineray_2020_EU.pdf>
- BREWER, E. 2020. *Will U.S. Sanctions Snapback Force Iran Out of the NPT?* 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.csis.org/analysis/will-us-sanctions-snapback-force-iran-out-npt>>
- BUNDESMINISTERIUM DER VERTEIDIGUNG. 2020. *Bericht zur materiellen Einsatzbereitschaft der Hauptwaffensysteme der Bundeswehr*

I/2020. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.bmvg.de/resource/blob/263912/1733864006a669c2cb588aece6e25bc2/20200609-download-bericht-materielle-einsatzbereitschaft-data.pdf>>

DAVENPORT, K. 2019. *IAEA Says Iran Abiding by Nuclear Deal*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.armscontrol.org/act/2019-04/news/iaea-says-iran-abiding-nuclear-deal>>

DEMPSEY, J. 2019. *What Trump Means for Europe*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://carnegieeurope.eu/strategieurope/78075>>

DEUTSCHE WELLE. 2020. *Trump says US cutting troops in Germany over NATO spending*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.dw.com/en/trump-to-cut-us-troop-numbers-in-germany/a-53822850>>

DEUTSCHE WELLE. 2020. *Trump to review options on US troop withdrawal from Germany*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.dw.com/en/trump-to-review-options-on-us-troop-withdrawal-from-germany/a-53968156>>

DIMITROVA, A. 2020. *The State of the Transatlantic Relationship in the Trump Era*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-545-en.pdf>>

FOX NEWS. 2006. *Bush to Press Allies for More Defense Spending at NATO Summit*. 2006. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.foxnews.com/story/bush-to-press-allies-for-more-defense-spending-at-nato-summit>>

GOLDBERG, M. L. 2015. *Why the „Snap Back“ Provision Is The Most Brilliant Part Of The Iran Deal*. 2015. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.undispatch.com/why-the-snap-back-provision-is-the-most-brilliant-part-of-the-iran-deal/>>

HIRSCHFELD-DAVIS, J. 2018. *Trump Warns NATO Allies to Spend More on Defense, or Else*. 2018. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.nytimes.com/2018/07/02/world/europe/trump-nato.html>>

HOOKE, B. H. 2020. *We're Ready to 'Snap Back' Sanctions*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.wsj.com/articles/were-ready-to-snap-back-sanctions-11589410620>>

IBSEN, D. 2019. *Trump's withdrawal from the Iran nuclear deal has been vindicated*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://www.nbcnews.com/think/opinion/trump-s-withdrawal-iran-nuclear-deal-has-been-vindicated-ncna1003091>>

ISLAMIC REPUBLIC NEWS AGENCY. 2020. *Hook needs to change glasses*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:
 <<https://en.irna.ir/news/83778311/Hook-needs-to-change-glasses>>

JACKSON, D. – SUBRAMANIAN, C. 2020. *Donald Trump says he wants the number of U.S. troops in Germany cut in half*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08].

Dostupné na: <<https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/06/15/donald-trump-cut-number-u-s-troops-germany-half/3194223001/>>

JOYNER, D. H. 2018. *The United States' "Withdrawal" from the Iran Nuclear Deal*. 2018. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.e-ir.info/2018/08/21/the-united-states-withdrawal-from-the-iran-nuclear-deal/>>

KNIGHT, B. 2020. *US military in Germany: What you need to know*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.dw.com/en/us-military-in-germany-what-you-need-to-know/a-49998340>>

LUCK, A. 2020. *The Implications of Withdrawing American Troops from Germany*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.fpri.org/article/2020/06/the-implications-of-withdrawing-american-troops-from-germany/>>

LYNCH, C. 2020. *Despite U.S. Sanctions, Iran Expands Its Nuclear Stockpile*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://foreignpolicy.com/2020/05/08/iran-advances-nuclear-program-withdrawal-jcpoa/>>

NATO. 2019. *The Secretary General's Annual Report*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/3/pdf_publications/sgar19-en.pdf>

NATO: PUBLIC DIPLOMACY DIVISION. 2019. *Defence Expenditure of NATO Countries (2011-2018)*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_03/190314-pr2018-34-eng.pdf>

NATO: PUBLIC DIPLOMACY DIVISION. 2019. *Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2019)*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_pr-2019-123-en.pdf>

NATO: PUBLIC DIPLOMACY DIVISION. 2020. *Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)*. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/pr-2020-104-en.pdf>

OBERHAUS, D. 2020. *How Close Is Iran to a Nuclear Weapon? Here's What We Know*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.wired.com/story/how-close-is-iran-to-a-nuclear-weapon-heres-what-we-know/>>

SANGER, D. E. 2020. *To Pressure Iran, Pompeo Turns to the Deal Trump Renounced*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na: <<https://www.nytimes.com/2020/04/26/world/middleeast/us-iran-nuclear-deal-pompeo.html>>

SOKOLSKY, R. – MILLER, A.D. 2019. *Wanted: A Trump Policy For Iran*. 2019. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:

<<https://carnegieendowment.org/2019/05/07/wanted-trump-policy-for-iran-pub-79089>>

SULLIVAN, A. 2020. *German towns face economic hit should US troops go*. 2020. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:

<<https://www.dw.com/en/german-towns-face-economic-hit-should-us-troops-go/a-53726117>>

WILKIE, CH. 2018. *Trump is pushing NATO allies to spend more on defense. But so did Obama and Bush*. 2018. [online]. [cit.2020.20.08]. Dostupné na:

<<https://www.cnbc.com/2018/07/11/obama-and-bush-also-pressed-nato-allies-to-spend-more-on-defense.html>>

ROZHODOVACÍ PROCES V OBLASTI LIKVIDÁCIE NEVYBUCHNUTÝCH VÝBUŠNÝCH PROSTRIEDKOV¹

DECISION MAKING PROCESS IN AREA OF THE EXPLOSIVE ORDNANCE DISPOSAL

Pavel Bučka², Alexander Hugyár³

ABSTRACT

This paper brings to its reader importance of the unified Explosive Ordnance Disposal (EOD) Command and Control (C2) that is an integral part of the military decision making process (MDMP). Content of the article is focused on multinational deployment that enables the North Atlantic Treaty Organization (NATO) operational commanders effectively manage and decide their freedom of manoeuvre in case of the Explosive Ordnance (EO) posed threat. Moreover, the article emphasizes some of the essential EOD criteria that drive the EOD C2 decision-making process; especially how the particular EO incident should be prioritized or categorized by the EOD qualified decision makers.

Key words: decision, decision making, Command and Control (C2), Explosive Ordnance Disposal (EOD), EOD decision making criteria.

Úvod

Rozhodovanie veliteľa zohráva kľúčovú úlohu v procese bojovej činnosti. Za pomoci použitia metodiky rozhodovania spojenej so správne zvolenou taktikou, velitelia plnia úlohy súvisiace s bezpečnosťou v rámci domáceho a medzinárodného krízového manažmentu.

Dosiahnutiu výhody v rozhodovacom procese veliteľov sa dá dosiahnuť správnym pochopením bezpečnostného prostredia s jeho variabilitou hrozieb, ktorá má charakter tzv. asymetrických vojen. V tomto prostredí významnú hrozbu predstavujú výbušné prostriedky, ktoré zlyhali počas bojovej činnosti, boli ponechané na bojisku, alebo použité vo forme bombových útokov na kolaličné

---

¹ Príspevok bol podporený výstupmi riešenia výskumného projektu „VV_4_2021 – „Podpora budovania bezpečnostných a obranných spôsobilostí štátu prípravou aktérov krízového riadenia, financovaného Ministerstvom obrany SR prostredníctvom medzirezortného podprogramu 06E0I-Výskum a vývoj na podporu obrany štátu.

² Pavel Bučka, doc., Ing., CSc., profesor Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Demänová 393, 03101, Liptovský Mikuláš, pavel.bucka@aos.sk

³ Alexander HUGYÁR, pplk., Ing., externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 03101, Liptovský Mikuláš, alexander.hugyar@eodcoe.org

vojská a civilné obyvateľstvo v mieste plnenia úloh rôznymi protivládnyimi skupinami, alebo teroristami.

Opatrenia k eliminácii hrozby výbušných prostriedkov plnia v domácom krízovom manažmente (DKM) a medzinárodnom krízovom manažmente (MKM) odborne spôsobilé tzv. „*Explosive Ordnance Disposal*“ (EOD) jednotky s rozhodovacími kompetenciami veliteľstiev, ktorých princípy pôsobenia v mnohonárodnostnom nasadení sú rozpracované v tomto článku (Marek, 2019).

1 Rozhodovací proces v oblasti EOD

Rozhodovací proces v MKM v oblasti EOD je výsledkom použitia metódy MDMP ktorú ovplyvňujú vedomosti, skúsenosti v oblastiach známych pod ang. skratkou „*DOTMLPFI (Doctrine, Organization, Training, Material, Leadership, Personnel, Facilities, Interoperability)*“. V plnom slova zmysle toto skrátene označenie opisuje:

- dotriny,
- organizáciu,
- výcvik,
- materiál,
- riadenie,
- ľudské zdroje,
- infraštruktúru,
- a interoperabilitu.

Prostredníctvom funkčných oblastí DOTMLPFI velitelia a štábní dôstojníci EOD analyzujú požiadavky na splnenie úloh, ktoré tvoria vstupné veličiny s ktorými veliteľ operuje v jednotlivých krokoch rozhodovacieho procesu. Z hľadiska rozhodovacieho procesu v oblasti EOD je potrebné v prvom rade pochopiť organizačnú štruktúru EOD s jej procesmi riadenia a velenia tzv. „*Command and Control*“ (C2), spôsobilosti a úlohy plnené prvkami EOD.

1.1 Systém velenia a riadenia EOD operácií v prostredí MKM

V MKM plánujú a vykonávajú operácie k likvidácii a odstraňovaniu nevybuchnutých výbušných prostriedkov iba EOD štáby, jednotky EOD, špeciálne vycvičení ženisti a potápači, ktorí majú oprávnenie a sú určení na túto činnosť (AJP-3.18, 2017).

K úspešnému boju proti účinkom nevybuchnutých výbušných prostriedkov v spoločnom priestore nasadenia koalíčných vojsk „*Joint Operational Area (JOA)*“ musia EOD operácie v MKM prebiehať podľa spoločných štandardov. Základom štandardizácie a tým aj miery interoperability tvorí séria spoločných publikácií Aliancie známa pod ang. názvom „*Allied Joint Publication (AJP)*“ (AJP-01, 2017).

1.2 Štruktúra velenia a riadenia v EOD operáciach

Koordinované a efektívne EOD operácie v prostredí MKM nevyžadujú iba uvedomovanie si schopností a poskytovanie prostriedkov, ale aj jasne definované a efektívne štruktúry velenia a riadenia „*Command and Control (C2)*“. Jednotlivé operácie môžu vyžadovať rozdielne štruktúry velenia a riadenia, napriek tomu základné ratifikované princípy EOD C2 sa musia implementovať do národného prostredia ako výsledok štandardizačného procesu Aliancie s cieľom dosiahnutia operačnej pripravenosti plniť úlohy.

Medzi tieto princípy radíme:

- princíp dostupnosti síl EOD a prostriedkov EOD,
- princíp vzťahov medzi prvkami EOD v oblasti riadenia a velenia na operačnom a taktickom stupni,
- princíp oddelenia riadenia a velenia od výkonných zložiek EOD,
- princíp flexibility riadenia a velenia EOD operácií,
- princíp udržania deklarovaných EOD spôsobilostí,
- princíp kompetencie vykonávať EOD činnosti,
- a princíp kontinuity EOD spôsobilostí v priestore nasadenia (AJP-3.18).

Bližšie sú tieto princípy opísané v aliančnej publikácii AJP-3.18, ktorá je doktrínalným dokumentom pre oblasť EOD v NATO a jej partnerov. Podľa tejto publikácie sa organizačná štruktúra v prostredí MKM člení na štábne elementy a výkonné EOD jednotky:

- velenie vyššieho stupňa, kde štábny element je reprezentovaný kombinovaným⁴ - spoločným⁵ mnohonárodnostným článkom velenia EOD „*Combined Joint EOD Cell (CJEODC)*“,
- velenie stredného stupňa, kde štábny element je reprezentovaný EOD koordinačným článkom „*EOD Coordination Cell (EODCC)*“,
- velenie nižšieho stupňa, kde štábny element je reprezentovaný EOD koordinačným článkom „*EOD Cell (EODC)*“,
- súčasť národnej veliacej úrovne, kde štábny element je reprezentovaný Národným EOD kontaktným miestom „*National Point of Contact EOD (NPOCEOD)*“.

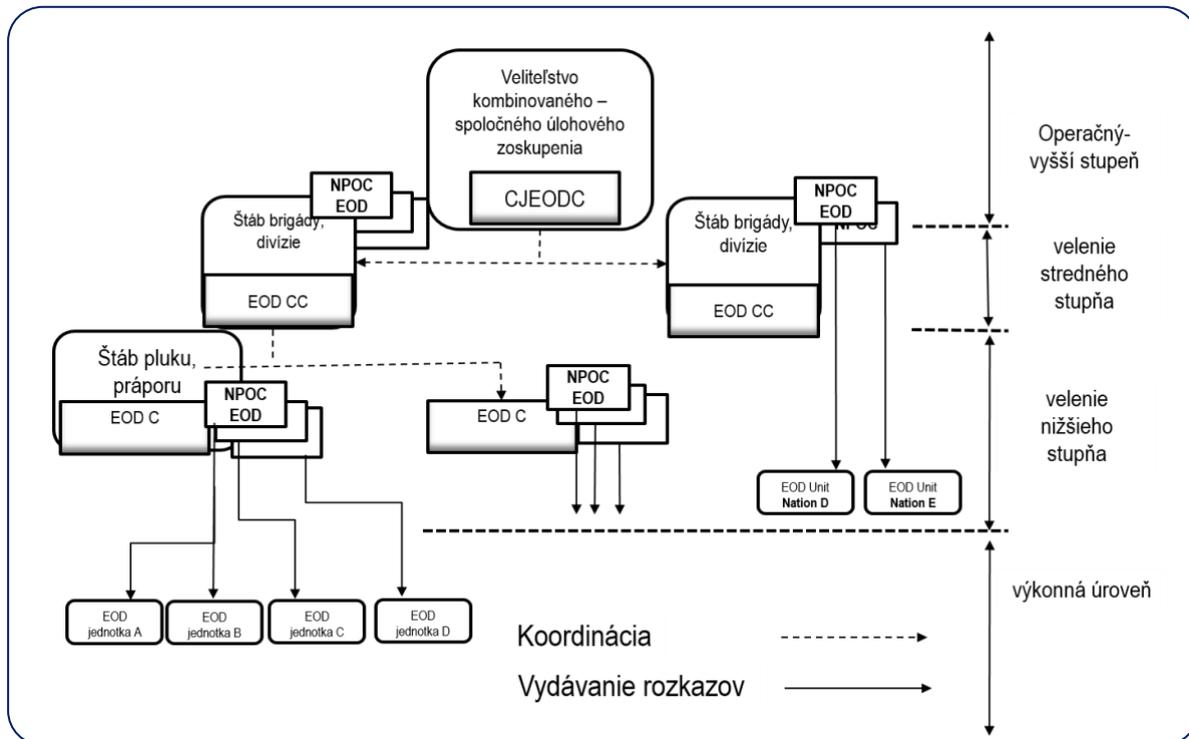
Výkonná úroveň kde štábny element je reprezentovaný národnými jednotkami, počínajúc od najmenšieho EOD tímu na stupni družstvo až po vyššie zoskupenia akými je prápor, pluk, brigáda a pod.

---

⁴ Pojem „*Kombinovaný*“ ang. výraz „*Combined*“ predstavuje v NATO kombináciu prvkov EOD z radu pozemných, vzdušných, námorných a špeciálnych síl.

⁵ Pojem „*Spoločný*“ ang. výraz „*Joint*“ predstavujú jednotlivé príspevky (spôsobilosti) krajín Aliancie NATO a jej partnerov do jedného – spoločného úlohového zoskupenia tzv. „*Task Force*“.

Hierarchia organizačného členenia štábných elementov EOD s ich jednotkami a ich vzájomný vzťah koordinácie a vydávania rozkazov je zobrazený na obrázku 1.

Obrázok 1 Organizačná štruktúra štábných prvkov EOD a ich EOD jednotiek.

Zdroj: Vlastné grafické spracovanie podľa ATP-3.18.1, s. 5-2.

Rozsiahlosť organizačnej štruktúry v mnohonárodnostných EOD operáciách bude závisieť od nasledujúcich parametrov bojiska:

- rozmeru a charakteru priestoru a bezpečnostného prostredia plnenia úloh EOD,
- zámerom politických a vojenských predstaviteľov,
- vyhodnotením hrozby a následným stanovením EOD štruktúr a potrebných kapacít,
- očakávanými obmedzeniami operačných možností,
- rozsahom vojenskej akcie,
- mnohonárodnými operačnými štruktúrami,
- národnými a odbornými EOD smernicami,
- veľkosťou a charakterom priestoru zodpovednosti,
- EOD spôsobilosťami poskytnutými jednotlivými krajinami,
- vojenskými dohodami medzi krajinami,
- ostatnými EOD súčasťami patriacimi napríklad OSN, iným medzinárodným organizáciám.

1.3 Spôsobilosť plniť úlohy v oblasti EOD

Pod pojmom spôsobilosť v oblasti EOD je dôležité rozlišovať odbornú spôsobilosť⁶ odstraňovať a likvidovať výbušnú muníciu z pohľadu jednotlivca ako aj spôsobilosť vzhľadom na činnosť EOD v úlohovom zoskupení na danom stupni velenia⁷.

Minimálnu odbornú spôsobilosť jednotlivca resp. výcvičenosť EOD personálu Aliancia stanovuje vo forme minimálnych požiadaviek v publikácii AEODP-10 (B) nasledovne:

- v prílohe A „*Explosive Ordnance Reconnaissance (EOR) operator*“, operátora EOD na prieskum nevybuchnutých výbušných prostriedkov,
- v prílohe B „*Explosive Ordnance Clearance (EOC) operator*“, operátora na čistenie priestorov od výbušných prostriedkov,
- v prílohe C „*Conventional Munition Disposal (CMD) operator*“, operátora EOD na odstraňovanie a likvidáciu konvenčnej munície,
- v prílohe D „*Improvised Explosive Ordnance Disposal (IEDD) operator*“, operátora na odstraňovanie a likvidáciu improvizovaných výbušných zariadení,
- v prílohe E „*Biological, Chemical Explosive Ordnance Disposal (BCEOD) operator*“, operátora EOD na odstraňovanie a likvidáciu chemických, biologických, rádiologických a nukleárných prostriedkov,
- v prílohe F „*Underwater EOD operator*“, operátora EOD pod vodou,
- v prílohe G „*EOD Staff Officer*“, štábného dôstojníka EOD.

Prihliadajúc na požadovanú a deklarovанú spôsobilosť EOD je potrebné bezpodmienečne zdôrazniť, že výcvik - odborná spôsobilosť jednotlivca je predpokladom spôsobilosti jednotky EOD, ktorej najmenším predstaviteľom je 2-6 členný tím EOD s dostatočnou podporou, ktorú tento tím potrebuje k vykonaniu činnosti EOD. Táto podpora je poskytovaná EOD tímu vo forme:

- spravodajského zabezpečenia,
- jednotky ochrany zabezpečujúce bezpečnosť EOD tímu počas jeho činnosti,
- zdravotníckeho zabezpečenia,
- zabezpečenia velenia a riadenia s nadriadeným stupňom,
- jednotky pozemnej a vzdušnej palebnej podpory (v prípade napadnutia protivníkom),

---

⁶ Minimálna odbornú spôsobilosť a jej požiadavky sú obsahom štandardizovaného dokumentu aliancie AEODP-10

⁷ Spôsobilosť vzhľadom na činnosť EOD v úlohovom zoskupení na danom stupni velenia spresňuje Aliančná strategická direktíva Bi-SC 7673 „*Capability codes and capability statements*“.

- kvalifikovaného tlmočníka z ang. jazyka do jazyka krajiny kde je EOD činnosť vykonávaná (v súvislosti vypočúvania osoby ktorá nahlásila výskyt podozrivého nevybuchnutého výbušného prostriedku, ako aj svedkov EOD incidentu),
- ďalších kontaktov spolupráce, napr. predstavitelila miestnej samosprávy, styční dôstojníci s vládnyimi a mimovládnyimi organizáciami a pod.

Princíp činnosti pri odstraňovaní a likvidácii nevybuchnutých výbušných prostriedkov je možné priblížiť k činnosti operačného tímu v nemocnici, kde kvalifikovaný chirurg bez spôsobilosti anesteziológa, zdravotných sestier, špecialistu na prístrojovú techniku by nebol samostatne schopný operovať pacienta.

V mnohonárodnostnej štruktúre nemusí jedna krajina vlastniť všetky spôsobilosti EOD. Avšak, s prihliadnutím na parametre bojiska musí veliteľstvo operácie zabezpečiť požadované spôsobilosti za pomoci úsilia deklarovaných síl spojencov resp. v prípade NATO jej členov.

2 Hlavné kritériá rozhodovania v procese EOD

V mnohonárodnostnej štruktúre je potrebné, vzhľadom na rozmanitosť národných prístupov, unifikovať systém velenia a riadenia s ich kompetenciami a vzájomným prepojením. Štábne elementy EOD C2 musia v rámci svojho programového nastavenia zahŕňať aj kritéria rozhodovacieho procesu, ktoré sú súčasťou spôsobu manažmentu resp. nasadenia EOD jednotiek k plneniu ich úloh. Medzi hlavné kritériá v procese rozhodovania EOD štábov patrí:

- kritérium nasadenia spôsobilostí EOD vzhľadom k druhu nevybuchnutej výbušnej munície,
- kritérium kategórie EOD incidentu,
- kritérium priority veliteľa vzhľadom k prideleniu úlohy EOD.

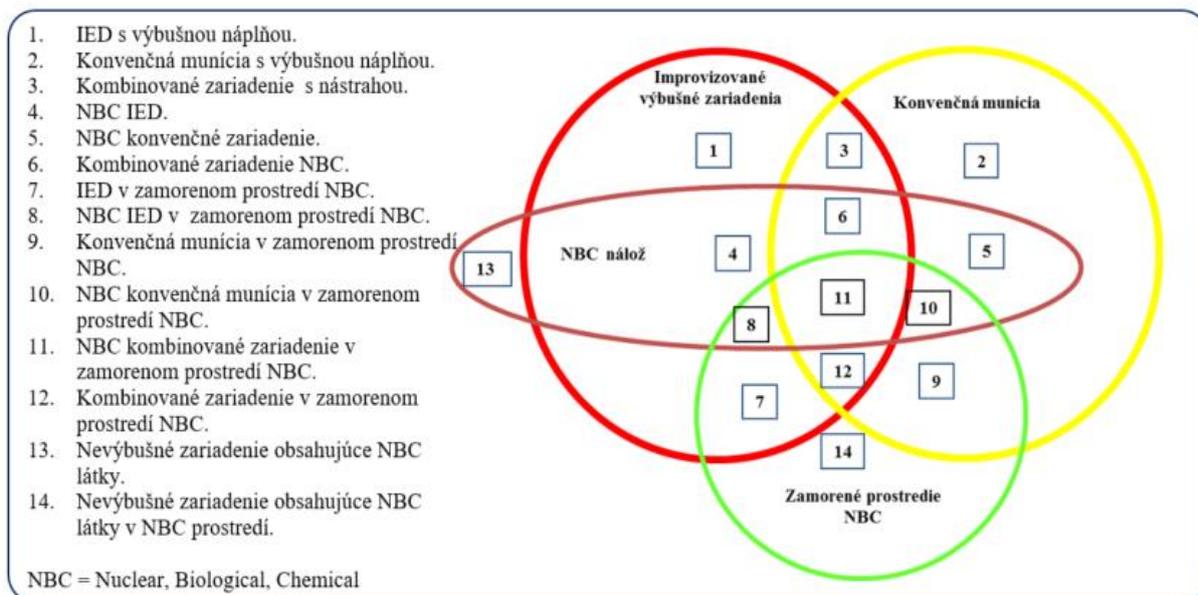
2.1 Kritérium nasadenia spôsobilostí EOD vzhľadom k druhu nevybuchnutej výbušnej munície

Hrozba nevybuchnutých výbušných prostriedkov sa môže vyskytovať v rôznych prostrediach ako sú zem, voda vrátane nekontaminovaného alebo kontaminovaného prostredia bojovými alebo priemyselnými chemickými látkami.

Druh výbušných prostriedkov, ich rozsah použitia ako aj ich určené ciele ovplyvňujú resp. odzrkadľujú riziká, ktorých dopad ovplyvňuje taktické až strategické záujmy krajín Aliancie.

Spletitosť nevybuchnutých výbušných prostriedkov v prostredí operácie je výsledkom činností protivníka, činností vlastných síl alebo výsledkom

pozostatkov z predchádzajúcich konfliktov. V súlade s aliančnou doktrínou ATP-3.18.1 hrozba nevybuchnutých výbušných prostriedkov predstavuje nasledujúce prostriedky, ktoré sú zobrazené na obrázku 2 (Hugyár, s. 133).

Obrázok 2 Sústava množín výbušných prostriedkov predstavujúca hrozbu
 Zdroj: Hugyár, s. 134.

Vzhľadom na rozmanitosť EO a spôsobilosť EOD na úrovni EODCC/EODC sa budú úlohy EOD pridelať⁸ podľa nasledujúcej tabuľky 1.

Tabuľka 1 Nasadenie EOD spôsobilosti vzhľadom k typu EO

Druh spôsobilosti	Druh EO (nevybuchnutého výbušného prostriedku)													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
EOR	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
EOC		X	X		X	X	X		X	X	X	X		
CMD		X	X						X					
CBRN EOD				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
IEDD	X		X	X		X	X	X			X	X	X	X

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa AEODP-8.

Kritériom rozhodovacieho procesu bude teda pridelenie objaveného typu nevybuchnutej výbušnej munície k správne identifikovanej spôsobilosti EOD.

⁸ Pridelenie v ang. terminológii „Allocate“ znamená pridelenie EO úlohy vzhľadom na deklarovanú spôsobilosť EOD danej krajine.

Jednoducho povedané „Kto bude čo robiť resp. má oprávnenie odstraňovať“. Určenie jednotky EOD k odstraňovaniu a likvidácii nevybuchnutej výbušnej munície vykonáva výhradne NPOCEOD⁹.

2.2 Kritérium kategórie EOD incidentu

EOD incident je v terminológii NATO definovaný ako podozrenie na prítomnosť alebo zistenie prítomnosti nevybuchnutého, alebo poškodeného výbušného prostriedku, ktorý predstavuje riziko pre činnosti, zariadenia, osoby alebo materiál. Táto definícia nezahŕňa náhodné odistenie, alebo iné podmienky, ktoré vznikajú pri výrobe trhavín, technických kompletačných činnostiach alebo pri kladení mín a náloží na ničenie (SOŠ, s.264).

Kategorizácia EOD incidentov v prostredí Aliancie definuje EO incidenty vzhľadom na riziká, ktoré vplývajú na ohrozenie života operátora EOD (ATP-3.18.1, s. 5-6). Aliancia rozdeľuje EOD incident do štyroch kategórií, ktorých opis je obsahom nasledujúcej tabuľky 2.

Tabuľka 2 Opis kategórií EOD incidentov

Kategória EOD incidentu	Opis kategórie EOD incidentu
A	EOD incidenty kategórie A, predstavujú vážnu a bezprostrednú hrozbu života. Kategória A má prioritu pred ostatnými udalosťami a operácie na ich odstránenie sa musia začať okamžite bez ohľadu na osobné nebezpečenstvo.
B	EOD incidenty kategórie B, predstavujú nepriamu hrozbu. Vzhľadom na ich nepriamu hrozbu je možné pred začatím operácie EOD sledovať bezpečnosť prostredia so zámerom zníženia ohrozenia života EOD operátora.
C	EOD incidenty kategórie C, predstavujú malé ohrozenie. Tieto udalosti bežne rieši EOD vyškolený personál po EOD incidentoch kategórie A a B. Táto kategória EOD incidentov sa vykonáva s dôrazom na minimalizáciu ohrozenia EOD operátora, vybavenie a infraštruktúru.
D	EOD incidenty kategórie D, nepredstavujú momentálne žiadne ohrozenie.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa AEODP-10, Príloha G.

Analýza hrozieb je nepretržitým procesom pred, počas ako aj po nasadení EOD tímu. Vzhľadom na nebezpečnosť činností spojených s EOD, veliteľ EOD tímu môže požiadať o zmenu kategórie každej úlohy cestou NPOCEOD.

⁹ Určenie úlohy v ang. terminológii „Assign“ znamená určenie jednotky EOD v rámci národnej kompetencie, ktorá má deklarovanú spôsobilosť na EOD k odstraňovaniu a likvidácii nevybuchnutých výbušných prostriedkov.

2.3 Kritérium priority veliteľa vzhľadom k prideleniu úlohy EOD

Priorita EOD incidentu odzrkadľuje operačný zámysel veliteľa úlohového zoskupenia v mnohonárodnostnom nasadení, vzhľadom na charakter operácie a poradie riešenia EOD incidentu (ATP-3.18-1, s. 5-6).

Berúc do úvahy modelovú situáciu, kedy bude výskyt EOD incidentov nepriamoúmerný nasadeným spôsobilostiam, EOD (EO incidenty budú prevyšovať počet EOD tímov), v danej EOD kategórii bude mať priorita priamy vplyv v akom poradí sa EOD incidenty rovnakej kategórie budú riešiť resp. v akom poradí by sa EOD tím nasadil k odstráneniu a likvidácii nevybuchnutých výbušných prostriedkov. Priorita EOD incidentov je definovaná v aliančnom dokumente AEODP-10, príloha G. Preklad tabuľky s opisom priorít EOD incidentov je uvedený v tabuľke 3.

Tabuľka 3 Opis priorít EOD incidentov

Priorita	Opis priority	Príklad
1	EOD tímy sa presunú na miesto incidentu čo najrýchlejšie, okamžite. V tomto prípade sa môže uplatniť prednosť premávky po komunikáciách s dôrazom na dodržiavanie národných ustanovení.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Úlohy kategórie A ▪ CBRN EOD ▪ UXO, obzvlášť IED s podozrením použitia časových spínačov
2	EOD tímy sa presunú k miestu EOD incidentu čo najskôr. Ochranné pomôcky EOD operátor bude používať s rozhovou vzhľadom k časovým prestojom k miestu EOD incidentu.	Nevybuchnutá munícia bez časového iniciátora.
3	EOD incident resp. úloha sa splní do 24 hodín od doručenia EOTASKORD.	Bežne odvodená od priority 2 kde EOD spôsobilý personál na základe analýzy rizík priority 2 vyhodnotí zníži prioritu EOD incidentu podľa uvedeného opisu priority incidentu 3.
4	EOD incident, ktorý bude riešený v priebehu ďalších 7 dní.	Nevybuchnutá munícia v neobývanom priestore.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa AEODP-10, Príloha G.

Záver

Štandardizácia štruktúry, spôsobilostí a ich flexibilná implementácia so vzájomnými vzťahmi sú predpokladom k úspešnému boju proti hrozbe výbušných prostriedkov.

Kritériá nasadenia spôsobilostí EOD budú aplikované veliteľmi až po zohľadnení parametrov prostredia, ktorých výsledkom je zloženie spôsobilostí EOD s ich štábnymi prvkami v spoločnom, alebo kombivanom zoskupení. Prostredníctvom kritérií budú EOD štábní dôstojníci následne schopní efektívne analyzovať a rozhodovať o nasadení EOD jednotiek, ktoré zohľadňujú prioritu a kategóriu incidentov. Týmto spôsobom rozhodovacieho procesu bude oblasť EOD schopná podporovať celistvý systém bezpečnosti v mieste nasadenia a to ako v DKM tak aj MKM.

Literatúra

- HUGYÁR A. 2020. *Multidisciplinárna odstraňovania a likvidácie nevybuchnutých výbušných prostriedkov vo svetle doktrín Severoatlantickej aliancie*. In: Zborník príspevkov medzinárodnej konferencie NMB, AOS Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2020. ISBN 978-80-8040-589-2.
- MAREK. J. 2019. *Mierové operácie OSN : skriptá [print] / 1. vyd. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 92 s. - ISBN 978-80-8040-581-6.*
- NATO Term, the official NATO Terminology Database. Dostupné na internete: <https://nso.nato.int/natoterm/content/nato/pages/home.html?lg=en>.
- NATO. 2017. *AJP 3.18 Allied Joint EOD doctrine Edition A Version 1*. Brussels: NSO, 2017.
- NATO. 2017. *AJP-01 Allied Joint doctrine Edition E Version 1*. Brussels: NSO, 2017.
- NATO. 2017. *ATP-3.18.1 Allied Tactical Publication for Explosive Ordnance Disposal Edition A Version 1*. Brussels: NSO April 2017.
- NATO. 2017. *MC-0560/2 2017. Policy for Military Engineering*. Brussels: NATO Military Committee. Dated 7. September 2017.
- NATO. *AAP-6 Slovník termínov a definícií NATO (vydanie 11)*. Dostupné na http://www.uosksok.sk/ext_files/O2/sos_3680.pdf
- NATO. *AEODP-10 Minimum standards of proficiency for trained EOD personnel Edition C Version 1*. Brussels: NSO, 2020.
- NATO. *AJP-3.15 Allied Joint Doctrine For Countering Improvised Explosive Devices Edition C Version*. Brussels: NSO, 1 February 2018.

ROZHODOVACÍ PROCES VO VOJENSKOM PROSTREDÍ¹

DECISION MAKING PROCESS IN THE MILITARY ENVIRONMENT

Pavel Bučka², Alexander Huguár³

ABSTRACT

Since beginning of the mankind, a right decision has been considered as a key moment to be able to reach a particular goal. There are many theoretical ways „How to reach a goal“ as several modern management theories are on place. These theories are wildly utilized by civilian and military organizations across the world. Although civilian and military decision making methods are similar, there are some differences. These challenges are covered in this paper „How can the managers applied decision making process is implemented into military environment“.

Key words: *problem, decision making, decision, Military Decision Making Process (MDMP).*

Úvod

Rozhodovanie bolo, je a bude neoddeliteľnou súčasťou ľudského bytia. V minulosti bolo rozhodovanie spojené s prežitím, získaním moci, nahanobením bohatsva a pod. K tomu aby sa človek v minulosti, ale aj v súčasnosti mohol správne rozhodnúť a tým dosiahnuť požadovaný cieľ v súlade so sebazpoznávaním a rozvojom myslenia, vyvinul množstvo metód rozhodovania.

Rozhodovanie a jeho procesy sú súčasťou manažérstva a to aj v oblasti vojenstva, kde správne rozhodnutie spojené s taktikou zaručilo ovládnutie bojového poľa, napr. aj na úkor silnejšieho protivníka.

Bezpochyby, prierezom vojenstva by sme našli veľa príkladov teoretických metód rozhodovania a ich uplatnenia vo vojenskej praxi. Obzvlášť v mnohonárodnostnom nasadení koalíčných vojsk bude rozhodovanie a metodika rozhodovania zohrávať jedinečnú úlohu.

---

¹ Príspevok bol podporený výstupmi riešenia výskumného projektu „VV_4_2021 – „Podpora budovania bezpečnostných a obranných spôsobilostí štátu prípravou aktérov krízového riadenia, financovaného Ministerstvom obrany SR prostredníctvom medzirezortného podprogramu 06EOI-Výskum a vývoj na podporu obrany štátu.

²Pavel Bučka, doc., Ing., CSc., profesor Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémie ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Demänová 393, 03101, Liptovský Mikuláš, pavel.bucka@aos.sk

³Alexander HUGYÁR, pplk., Ing., externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 03101 Liptovský Mikuláš, alexander.hugyar@eodcoe.org

Berúc do úvahy aspekty štandardizácie v oblasti rozhodovania, cieľom tohto príspevku je za pomoci východísk teórie rozhodovania manažéra poukázať na základné predpoklady efektívneho rozhodovacieho procesu riadenia a velenia vo vojenskom prostredí (Marek, 2019).

1 Rozhodovanie manažéra

Napriek zisteniu, že pojmy rozhodovanie, rozhodovací proces, systém na podporu rozhodovania sú nejednoznačne definované existuje niekoľko defenincií, ktoré sú uvedené v nasledujúcej tabuľke 1. Ich spoločným rysom je proces, ktorý je členený do viacerých fáz s alternatívami riešenia problému resp. dosiahnutia cieľa.

Tabuľka 1 Definície manažérskeho rozhodovania

Veber, J. a kol.	2000	<i>"Proces riešenia rozhodovacieho problému členený do viacerých časovo nadväzujúcich fáz, ktoré tvorí identifikácia rozhodovacieho problému, jeho analýza a formulácia, tvorba variantov rozhodovania, stanovenie kritérií hodnotenia, určenie dôsledkov variantov, hodnotenia variantov a výber varianty určenej k realizácii, realizácia zvolenej varianty a kontrola výsledkov."</i>
Malejčík, A.	1998	<i>"Rozhodovanie je proces (rozhodovací) predstavujúci postupnosť presne určených krokov, resp. činností, ktoré vedú od formulovania rozhodovacieho problému a cieľa, ktorý sa má rozhodnutím dosiahnuť, k výberu najvhodnejšieho variantu riešenia problému a prijatiu rozhodnutia. Konečným cieľom rozhodovania nie je len prijatie rozhodnutia, ale jeho realizácia."</i>
Sedlák, M.	1997	<i>"Činnosť, ktorá určuje a analyzuje problém ako predmet riešenia, určuje možné varianty riešenia a podľa určitého kritéria vyberá najvhodnejší spôsob riešenia problému."</i>
Antošová, M.	2012	<i>"Rozhodovanie možno definovať ako činnosť, ktorá určuje a analyzuje problém ako predmet riešenia, vypracúva možné varianty riešenia a podľa určitého kritéria vyberá najvhodnejší spôsob riešenia problému."</i>
Pinková, D.	1994	<i>"Rozhodovanie predstavuje výber jednej alternatívy z množiny možných variantov, ktoré predstavujú určité cesty na dosiahnutie vytyčeného cieľa."</i>

Zdroj: Malichová, str.12.

Kompetentný krízový manažér by mal byť reprezentantom určitého súboru charakteristík a schopností. Okrem všeobecných kvalít a kompetencií by mal disponovať schopnosťami, ktoré sú predpokladom efektívneho riadenia v špecifickom prostredí a ovládať princípy a postupy rozhodovania (Grega, Andrassy, 2018).

2.2 Proces rozhodovania manažéra

Pojem rozhodovací proces je definovaný ako voľba medzi viacerými možnými riešeniami. Proces rozhodovania tvorí ucelený systém, charakterizovaný jeho nasledujúcimi súčasťami medzi ktoré patria:

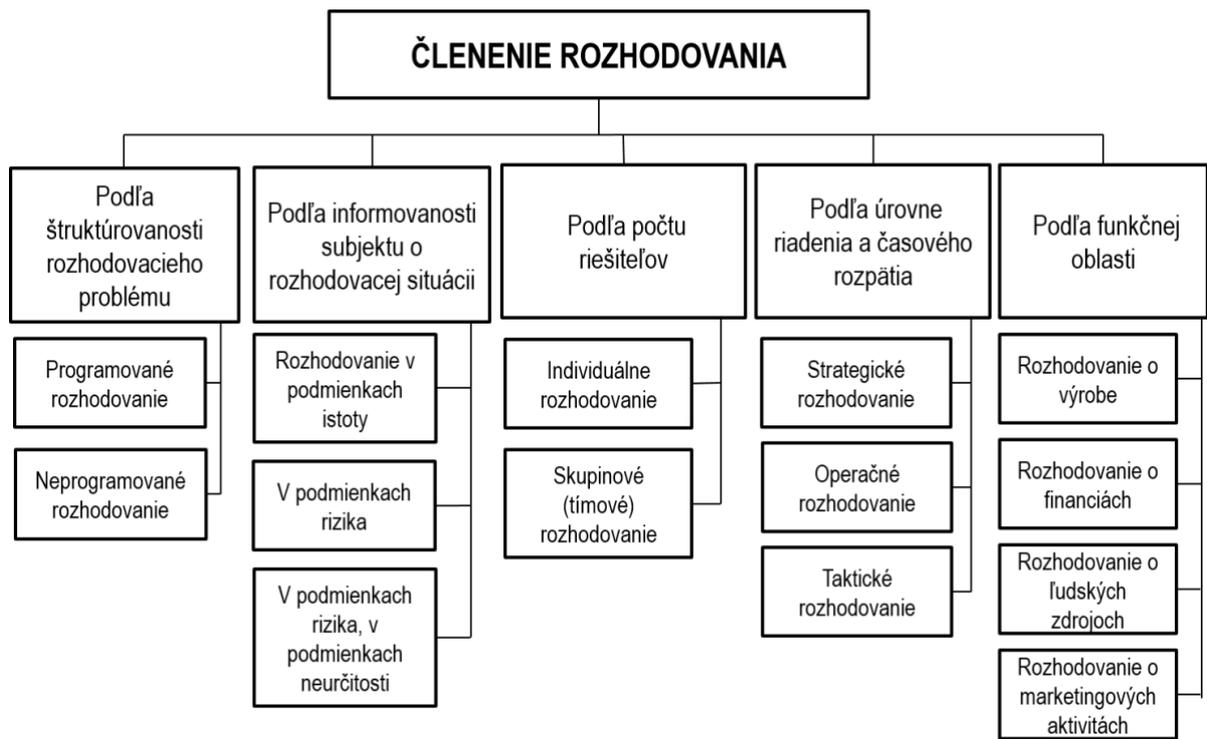
- rozhodovací problém, ktorý je odrazom existencie podstatnej odchýlky medzi žiaducim stavom určitej sledovanej veličiny, alebo zložky prostredia a jej skutočným stavom, pričom táto odchýlka vyžaduje riešenie,
- rozhodovacia situácia je daná objektom rozhodovania, jeho vývojom podmienok interného a externého prostredia, ktoré spôsobujú odchýlku od žiadaného stavu, stanoveným cieľom.
- rozhodovací proces je proces voľby medzi viacerými možnými riešeniami resp. užšie poňatie, hľadanie a výber vhodných variantov riešenia vzniknutého problému.
- variantnosť riešenia sa chápe ako možnosť viacerých rôznych riešení, vyhovujúcich daným kritériám.

Rozhodovacie problémy môžu mať rôznu podobu, štruktúru, dôležitosť či náročnosť na riešenie. Pre každý z problémov môže byť vhodný iný prístup, iné konkrétne postupy. Tomu odpovedajú určité typy rozhodovania. Pre zjednodušenie ich môžeme rozdeliť podľa niektorých znakov, či kritérií, napr. podľa spôsobu rozhodovania, podľa zapojenia viacerých na riešení problému, podľa zložitosti, podľa miery informovanosti o budúcich hodnotách faktorov podstatne ovplyvňujúcich výsledok rozhodovania atď. Väčšina publikácií o manažmentu uvádza členenie rozhodovania podľa nasledujúcich hľadísk:

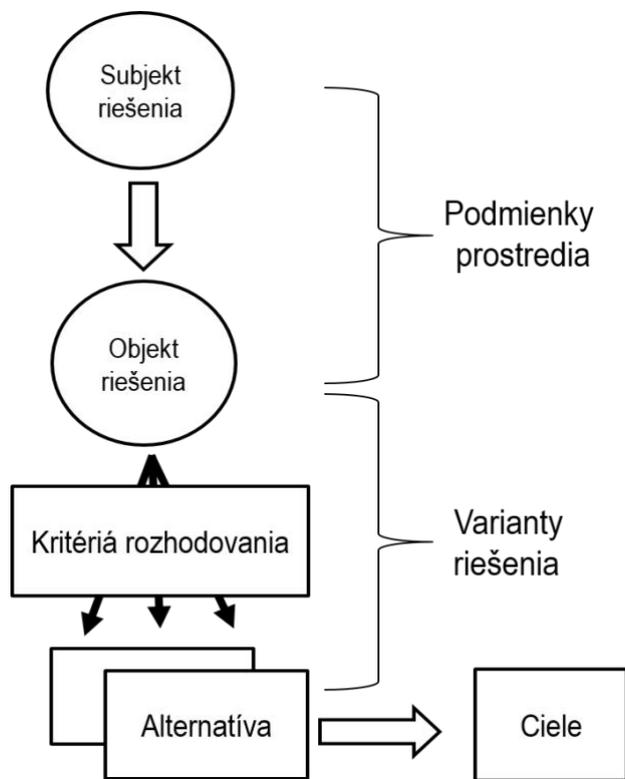
- podľa štruktúrovanosti rozhodovacieho problému a postupu riešenia,
- podľa informovanosti subjektu o rozhodovacej situácii,
- podľa počtu riešiteľov,
- podľa úrovne riadenia a časového rozpätia medzi prijatím a realizáciou,
- podľa funkčnej oblasti.

Následne hľadiská členenia rozhodovania sú delené na druhy rozhodovania, ktorých vetvenie je zobrazené na obrázku 1. Každé rozhodnutie musí mať svoj cieľ (k akému účelu slúži), každé rozhodnutie je spravidla iba jedným z možných variantov, ako k tomuto cieľu dospieť. Sledovaný cieľ v rozhodovacom procese bude obyčajne:

- skladbou jednotlivých preferencií,
- kompromisom medzi nimi,
- výsledkom zhodnotenia predpokladaného stavu či vývoja vonkajších podmienok.

Obrázok 1 Všeobecné členenie rozhodovania
 Zdroj: Vlastné grafické spracovanie na základe
http://fsi.uniza.sk/kkm/old/publikacie/ma/ma_05.pdf

Obrázok 2 Schématické zobrazenie procesu rozhodovania
 Zdroj: http://fsi.uniza.sk/kkm/old/publikacie/ma/ma_05.pdf

Výsledkom riešenia rozhodovacieho problému je rozhodnutie, teda stanovenie najvhodnejšieho možného variantu pôsobenia na objekt rozhodovania s ohľadom na cieľ, kritéria a možnosti. Rozhodnutie bude vždy rešpektovať najpriateľnejšiu kombináciu vlastného záujmu subjektu a odhadu pravdepodobného stavu (pohybu, zmeny, vývoja) ostatných relevantných podmienok.

2.3 Fázy rozhodovacieho procesu manažéra

Proces rozhodovania manažéra je výsledkom ním zvolenej metódy rozhodovania, ktorá sa skladá z niekoľkých krokov tzv. fáz rozhodovania. Jednotlivé fázy rozhodovania sú v rámci metodiky vo všeobecnosti logicky zoradené, tak aby ako celok procesu rozhodovania vytvorili alternatívy riešenia problému z ktorých manažér po zohľadnení prostredia a kritérií rozhodovania vyberie jedno, spravidla najvhodnejšie riešenie. Pochopenie rozhodovacieho procesu je znázornené na obrázku 2.

Existuje veľa prístupov k rozdeleniu jednotlivých fáz-krokov procesu rozhodovania. Z množstva autorov Rue a Byers (2005), Nelson a Quick (2005) definujú základné kroky manažérskeho rozhodovania nasledovne:

- identifikovanie problémov a potrieb pre rozhodovanie,
- definovanie cieľa,
- identifikovanie možných riešení problému, testovanie správnosti a efektívnosti každého variantu,
- výber najlepšieho riešenia,
- implementovanie a monitorovanie rozhodnutia.

V kontexte týchto krokov-fáz rozhodovacieho procesu Malichová (2017) vo svojej dizertačnej práci uvádza prehľad krokov-fáz rozhodovacieho procesu s ich autormi za pomoci nasledujúcej tabuľky 2.

Tabuľka 2 Definície manažérskeho rozhodovania

Krok	Autor		
	Gibcus a kol. (2008)	Bazerman (2006)	Saaty (1994)
1.	Spoznanie	Definovanie problému	Identifikovanie kľúčových prvkov problému
2.	Formulácia	Identifikovanie kritérií	Vyvolanie úsudkov. Ktoré reflektujú znalosti, pocity a emócie
3.	Hľadanie	Priradenie váh kritériám	Prezentovanie úsudkov so zmysluplnými číslami
4.	Hodnotenie	Generovanie variantov	Stanovenie priority prvkov pomocou čísel

5.	Výber	Posúdenie variantov na základe kritérií	Determinovanie celkového výsledku
6.	Implementácia	Výpočet a výber najvyššej hodnoty	Analýza citlivosti a zmeny

Zdroj: Malichová, 2017, s.12.

3 Rozhodovanie vo vojenskej praxi

V súčasnosti v mnohonárodnostných operáciách Aliancie sa v procese plánovania na taktickom a operačnom stupni využíva metodológia rozhodovacieho procesu, známa pod svojim anglickým názvom „*Military Decision Making Process*“, strátene zaužívaná ako MDMP.

MDMP je definovaná ako postupná metóda, ktorá integruje činnosti veliteľa, štábov, podriadených veliteľstiev a iných partnerov s cieľom porozumieť situácií a poslaniu, tvorbe a porovnaní variantov činnosti, rozhodovaniu pri výbere jedného z variantov činnosti, ktorý najlepšie odzrkadľuje úspešné splnenie poslania rozpracovaného do operačného rozkazu veliteľa k uskutočneniu stanoveného cieľa (Recce P., 2015).

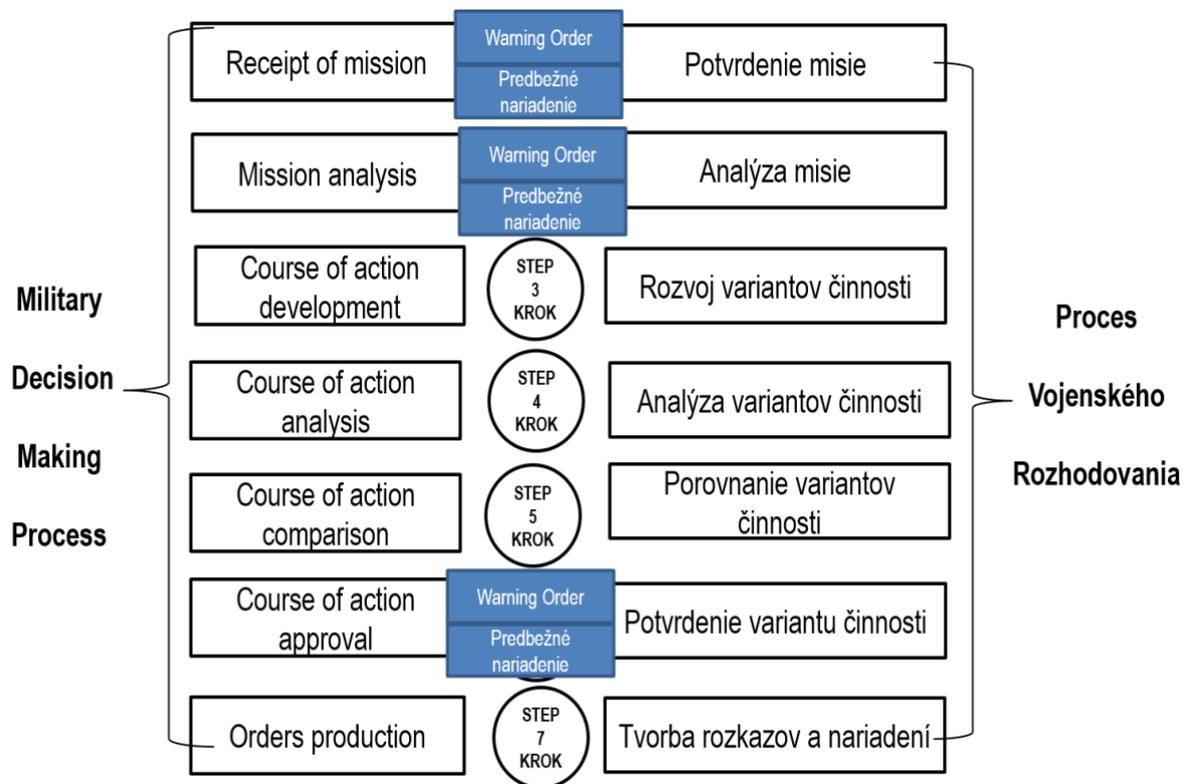
Benefitom aplikácie MDMP je štandardizácia rozhodovacieho procesu veliteľov v mnohonárodnostnom prostredí.

MDMP poskytuje veliteľom nasledujúce benefity akými sú:

- dôkladnosť plánovania,
- jasnosť jednotlivých krokov plánovania,
- rozhodnosť,
- zmysluplnosť počas rozhodovacieho procesu,
- a profesionálne porozumenie situácie s riešením čiastkových problémov smerujúcim k prijatiu rozhodnutia.

Metóda MDMP postupne v celom svojom procese zohľadňuje kritické faktory riešenia činnosti veliteľa s podporou kreatívnej tvorby alternatív s ich konečnou selekciou riešenia. MDMP proces sa skladá zo siedmich krokov, ktoré sú znázornené na obrázku 3.

Prostredníctvom čiastkových nariadení tzv. „*Warning Order*“ v jednotlivých fázach rozhodovacieho procesu (Krok 1, Krok 2 a Krok 6), MDMP podporuje paralelné plánovanie vyšších veliteľstiev s ich podriadenými celkami, s celkami podporujúcimi úlohy v spoločnom priestore nasadenia ako aj čiastkové úlohy, na ktorých sa podieľajú iné nevojenské jednotky, alebo inštitúcie. Vydávanie predbežných nariadení v procese MDMP je zobrazené na obrázku 3.

Obrázok 4 Predbežné nariadenie ako výstup procesu vojenského rozhodovania
Zdroj Vlastné grafické spracovanie podľa (Recce P., 2015).

Vyslanie jednotiek k riešeniu problému sa nakoniec realizuje prostredníctvom konečného rozhodnutia tzv. „*Operational Order*“ operačného rozkazu, ktorý je výsledkom siedmeho kroku MDMP. Schválený operačný rozkaz v procese MDMP predstavuje konečný výber veliteľa k riešeniu problému resp. dosiahnutiu cieľa. K obsahovej stránke OPORD v priebehu rozhodovacieho procesu prispievajú paralelne podriadené veliteľské stupne.

Velitelia malých taktických jednotiek vyhotovia plán operácie vo forme schémy alebo náčrtu a vydávajú podriadeným ústny rozkaz (Spilý, P.- Hrnčiar, M., 2013, s.36).

Záver

V kontexte rozhodovacieho procesu manažéra sa princípy ako aj fázy rozhodovacieho procesu vo vojenskom prostredí od seba po ich obsahovej stránke veľmi neodlišujú. Vojenské prostredie so svojím charakterom podrobne za pomoci MDMP a interakcie poznatkou funkčných oblastí DOTMLPFI⁴ podporuje rozhodovací proces veliteľov a ich štábov v medzinárodnom prostredí.

⁴Doctrine, Organization, Training, Material, Leadership, Personnel, Facilities, Interoperability (DOTMLPFI) sú funkčné oblasti, ktoré hodnotia stav požiadaviek plniť vojenské úlohy s ich analýzou nedostatkov ako aj výhľadom opatrení s cieľom dosiahnutia požadovaného stavu.

Syntézou poznatkov teórie rozhodovania a ich aplikácie v manažérskom a vo vojenskom prostredí je zrejmé, že rozhodovací proces v oboch prostrediach bude zohľadňovať kritériá rozhodovania.

Medzi špecifické kritériá vo vojenskom rozhodovacom procese veliteľov patria:

- vízia a zámer veliteľa,
- jednoduchosť a jasnosť riešenia problému,
- civilná spolupráca,
- časová náročnosť,
- pravdepodobnosť strát,
- pravdepodobnosť škôd spôsobených na infraštruktúre,
- integrácia síl a prostriedkov hostujúcej krajiny,
- komunikácia s médiami, externými agentúrami a pod.

Literatúra

Col. RECCE, P. 2015. *Military Decision Making Process Handbook Systems*.

Dostupné na internete:

https://usacac.army.mil/sites/default/files/publications/15-06_0.pdf

GREGA, M., ANDRASSY, V.: Kompetentný krízový manažér vo verejnej správe. In: Vedecké skúmanie vybraných segmentov bezpečnostnej praxe a jeho odraz v tvorbe obsahového kurikula študijného odboru Bezpečnostné verejnosprávne služby: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018. ISBN 978-80-8054-753-0. - S. 92-101.

MALICHOVÁ, E. 2017. *Manažérske rozhodovanie o investovaní v podniku*. Dostupné na internete: https://www.fri.uniza.sk/uploads/phd/56f-Dizertacna_praca_Ing.Malichova.pdf

MAREK, J. 2019. Leadership an efektívna motivácia a komunikácia = Leadership and effective motivation and communication [electronic]: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej - Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika. ISBN 978-80-8040-579-3. - s. 172-179.

SPIĽÝ P., HRNČIAR M. 2013. Vojenská taktika. Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš, 2013. 274 s.

NATO Standardization Office. 2017. *Allied Joint doctrine Edition E Version 1*. Brussels: NSO, 2017. AJP-01.

NATO Standardization Office. 2017. *Allied Joint EOD doctrine Edition A Version 1*. Brussels: NSO, 2017. AJP 3.18.

NATO Standardization Office. 2020. *NATO Term, the official NATO Terminology Database*. Dostupné na internete:

<https://nso.nato.int/natoterm/content/nato/pages/home.html?lg=en>.

Rozhodovacie procesy. Dostupné na

http://fsi.uniza.sk/kkm/old/publikacie/ma/ma_05.pdf.

Slovenský obranný štandard. 2019. *AAP-6 Slovník termínov a definícií NATO (vydanie 11)*. Dostupné na http://www.uosksok.sk/ext_files/O2/sos_3680.pdf

VYUŽITIE TEÓRIE HIER V PRAXI¹

GAME THEORY IN PRACTICE

Pavel Bučka² – Tatiana Vaššová³

ABSTRACT

Nowadays, we can say that theoretical models that are associated with game theory can be more or less applied to all major areas of political science and can also be applied in the system of international relations. In this article, we will first approach the theoretical basis of game theory, define the basic concepts and finally give a few examples from the field of international relations, which we analyse, using game theory.

Key words: *game theory, prisoner's dilemma, game of coward, international relations*

Úvod

Počiatky teórie hier siahajú do dvadsiatych rokov minulého storočia, kedy sa matematik maďarského pôvodu John von Neumann začal venovať hľadaniu vedeckej argumentácie podvádzania pri pokri. Popri tom sa mu podarilo spojiť predchádzajúce práce viacerých matematikov, čím položil pevné základy teórie hier ako novej aplikovanej vedy. Analýza bežných spoločenských a hazardných hier sa sporadicky objavovala v prácach matematikov už od 17. storočia. Základy teórie hier, ako ju poznáme dnes, položila až publikácia spomínaného matematika Johna von Neumanna „Teória hier a ekonomické správanie“ (The Theory of Games and Economic Behavior) v roku 1944. Svoju prvú prácu z tejto oblasti však publikoval už v roku 1928. V nasledujúcich rokoch sa touto problematikou zaoberalo množstvo ľudí, z ktorých bol najznámejším John Nash, ktorý sa vo svojich prácach zamerával najmä na existenciu ekvilibria, teda rovnováhy.

Teória hier nám síce svojou analýzou hier neposkytne odpovede na všetky problémy, no poskytne nám odpovede na to, čo sa stane, keď sa ľudia ovplyvňujú v racionálnom jednaní. Zaraďuje sa medzi ekonomicko–matematické disciplíny, aplikovateľné nielen v oblasti ekonomického rozhodovania, ale aj v ekonomickej

---

¹ Príspevok bol podporený výstupmi riešenia výskumného projektu „VV_4_2021 – „Podpora budovania bezpečnostných a obranných spôsobilostí štátu prípravou aktérov krízového riadenia, financovaného Ministerstvom obrany SR prostredníctvom medzirezortného podprogramu 06E0I-Výskum a vývoj na podporu obrany štátu.

² Pavel Bučka, doc. Ing., CSc. mimoriadny profesor, katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, pavel.bucka@aos.sk

³ Tatiana Vaššová, Mgr., Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, vassova.tatiana@gmail.com

teórii (pri modelovaní rôznych trhových štruktúr), v sociológii (pri štúdiu správania jedincov a skupín), v politológii (analýza volebných systémov a pravidiel, procesu vzniku koalícií rôznych spoločenských zoskupení, princípu uzatvárania dohôd a kompromisov) a vo vojenských vedách (plánovanie vojenských operácií) (Marek, 2018). Samotná teória hier predstavuje matematický prístup k riešeniu rozhodovacích problémov, ktoré sa týkajú nielen vedeckých domén, ale aj najrôznejších spoločenských oblastí. Tvorí jeden zo základov procesov modelovania a simulácie používanej pre prípravu krízových štábov (Andrassy, 2018).

1 Charakteristika teórie hier

Teória hier je vednou oblasťou venujúcou sa štúdiu a analýze strategického racionálneho správania sa jednotlivcov a ich interakcie v (spoločenskom) prostredí (Démuth, 2013). Teória hier sa tiež zaoberá modelovaním konfliktných situácií, pričom tieto konfliktné situácie nazývame „hry“ najmä vďaka formálnej analógii medzi nimi a ich samotnou analýzou. Hry sú hrané, teda konflikty sa dejú, kedykoľvek ľudia navzájom na seba pôsobia.

Teória hier aplikuje stratégie a pravidlá rozhodovania sa pri nachádzaní vzájomne súvisiacich riešení problémov. Tieto problémy môžu byť rôzneho druhu a zahŕňajú situácie ako napríklad politické vyjednávanie, uvedenie nových produktov na trh, či rozhodovanie skupiny priateľov kam ísť spoločne na večeru. Vďaka strategickému elementu, kedy jednotliví účastníci rozhodovania predpokladajú a vzájomne reagujú na kroky toho druhého, vzniká viacero možných scenárov s rôznym úžitkom pre jednotlivých účastníkov. Tým pádom hovoríme o rozhodovacích problémoch v daných situáciách ako o „hrách“, pričom samotní účastníci rozhodovania sú definovaní ako „hráči“.

Základným predpokladom teórie hier je predpoklad racionality, teda očakáva sa, že každý z hráčov si na základe dostupných informácií stanoví svoje ciele, ktoré chce dosiahnuť cez stratégie, ktoré pokladá za najefektívnejšie pri dosiahnutí konkrétnych cieľov. Pri dosahovaní týchto cieľov sa očakáva, že hráč bude konfrontovaný s určitým počtom rôznych situácií, ktoré bude musieť zoradiť na základe svojich preferencií podľa toho, ktoré situácie, resp. možnosti sú pre neho najvýhodnejšie a najmenej výhodné. Zoradenie týchto možností musí byť úplné a tranzitívne tzn., že ak hráč dá prednosť situácii A pred situáciou B a situácii B pred situáciou C, z toho vyplýva, že musí dať zároveň aj prednosť situácii A pred situáciou C. Z tohto na základe preferencií situácií pre každého hráča je odvodená úžitková funkcia, následne sa každý hráč snaží o maximalizáciu hodnoty tejto úžitkovej funkcie (Drulák, 2010).

1.1 Vymedzenie základných pojmov

Pod pojmom hra máme na mysli akúkoľvek vedomú a cieľenú interakciu jednotlivca so svojím prostredím. Za dôležité podmienky hry možno považovať: 1. hra je formálny systém vystavaný na pravidlách, 2. výstupy sú variabilné a kvantifikovateľné, 3. rôzne výstupy majú rôzne hodnoty, 4. hráči svojím správaním ovplyvňujú výstupy, 5. na výstupoch sú emocionálne zainteresovaní, 6. dôsledky sú voliteľné a prenosné (Mäyrä, 2008). Z uvedeného vyplýva, že hra prebieha najmä medzi racionálnymi hráčmi, ale v princípe nie je viazaná iba na správanie sa jednotlivca k inému jednotlivcovi, ale zároveň za hru možno považovať aj správanie sa jednotlivca voči systému vzťahov či entít, ktoré na jeho správanie reagujú a vstupujú do uskutočnenia alebo neuskutočnenia jeho rozhodnutí. Hráčom sa v určitých prípadoch môže stať aj príroda. Hra teda vzniká vtedy, keď niekoľko hráčov musí urobiť rozhodnutie v situácii, keď výstupy pre každého hráča sú čiastočne ovplyvňované voľbami vykonanými ostatnými hráčmi (Binmore, 2009). Hra pritom môže byť statická alebo dynamická. Za statickú možno označiť takú hru, v ktorej je absencia informácií o protihráčových akciách a rozhodujem sa práve teraz. Naopak pri dynamickej hre hráči, ktorí sa rozhodujú neskôr v hre, vedia pre aké akcie sa rozhodli ostatní hráči pred nimi.

Významnou súčasťou hry je taktiež cieľené správanie hráča. Niektorí filozofi v tejto súvislosti hovoria o stratégiách. Pod pojmom stratégia máme na mysli cieľené voľby aktéra smerujúce k dosiahnutiu zámeru. Podľa povahy hier možno rozlíšiť voľby, ktoré spočívajú v jednotlivom rozhodnutí v danej neopakovateľnej situácii, čiže voľby v hrách bez opakovania – vtedy hovoríme o voľbe alebo rozhodnutí – a výbere voľby s opakovanými ťahmi, kedy hráč, ktorý ide neskôr, môže reagovať na to, čo urobili ostatní hráči v predchádzajúcich bodoch (Dixit – Skeath – Reiley, 2015). V prípade opakovaných ťahov hovoríme o stratégii nielen preto, že ide o dlhodobejšiu, prípadne vopred premyslenú činnosť, ale najmä preto, že stratégia na rozdiel od taktiky s kratším trvaním a menším počtom premenných zohľadňuje väčší počet premenných.

Konečným výsledkom hry má byť samozrejme získanie čo najväčšieho úžitku. Pod pojmom úžitok pritom máme na mysli mieru dosahovaných výstupov pri použití určitej voľby alebo stratégie. Výstupmi sú stavy, ktoré nastanú ako dôsledky použitia jednotlivých volieb či stratégií. Pokiaľ sú tieto stavy v zhode s našimi očakávaniami, hovoríme o výhrach alebo ziskoch, ak sú v rozpore so želaným stavom, ide o prehru či stratu, a to nezávisle od toho, ako tieto stavy hodnotí iný aktér hry.

Úplná znalosť východiskových stavov umožňuje hráčovi nájsť pri rozhodovaní optimálnu stratégiu riešenia. Filozofi totiž veria, že každá hra má optimálnu stratégiu riešenia, ktorá reflektuje všetky možné premenné systému. Problémom je však to, že všetky možné premenné zväčša neevidujeme. Keď však každá z alternatív možného konania vedie k známemu jednoznačnému dôsledku,

hovoríme o rozhodovaní za istoty. Ak jednotlivé alternatívy možného konania vedú k dôsledkom, ktorých výskyt môžeme vyjadriť prostredníctvom matematickej pravdepodobnosti, hovoríme o rozhodovaní za rizika. Vhodným príkladom takéhoto rozhodovania je lotéria alebo ruleta. Ak však rozloženie pravdepodobnosti výskytu nejakého dôsledku nie je známe, alebo je neurčitá jeho hodnota, hovoríme o rozhodovaní sa pod vplyvom neznalosti alebo o rozhodovaní za neurčitosti. Príkladom takého rozhodovania bola Kolumbova voľba cesty na západ (nevedel, čo ho tam čaká, ani to, s akou pravdepodobnosťou) (Peterson, 2013).

1.2 Klasifikácia teórie hier

Teória hier je o matematických modeloch a simuluje reálne podmienky prostredníctvom premenných, rovníc a pravdepodobností. Ako nástroj predpovedania ľudského správania preto nachádza svoje limity, keďže v reálnom svete hráči málokedy konajú pri voľbe stratégie v súlade s matematickými teóriami. Za účelom zmiernenia tohto stavu bolo vyvinutých viacero typov hier, ktoré dokážu vierohodnejšie uchopiť rozličné situácie. V praxi sa objavujú rôzne sekvenčné a simultánne hry, hry s rôznou úrovňou informácií, kooperatívne hry, hry s nulovým alebo nenulovým súčtom a iné.

Práve pri poslednej zmieňovanej kategórii hier exceloval so svojou Teóriou rovnováhy pri hrách s dvoma hráčmi a nulovým súčtom vyššie spomínaný matematik John Nash. Zatiaľ čo pri hrách s nulovým súčtom, kde majú hráči čiastočne alebo úplne protichodné záujmy, a to, čo je výhodné pre jedného hráča je nevýhodné pre druhého, v kategórii hier s nenulovým súčtom takýto princíp neplatí. Tento fakt sťažuje hľadanie rovnovážneho bodu pre oboch hráčov a tým pádom aj výber optimálnej stratégie. V takýchto situáciách nachádza uplatnenie takzvaná Nashova rovnováha, kedy všetci hráči zvolili optimálnu stratégiu ako odpoveď na kroky protistrany. Po dosiahnutí Nashovej rovnováhy žiaden z hráčov nedokáže zlepšiť svoju pozíciu v hre len jednostrannou zmenou stratégie.

Poznáme 4 základné typy hier:

- a) hra s nulovým súčtom,
- b) koordinačná hra,
- c) hra na zbabelca,
- d) väzenská dilema.

Tieto hry spadajú do dvoch väčších skupín:

- 1) hry s nulovým súčtom – ide o hry, v ktorých pre každú kombináciu stratégií platí, že súčet výplat sa rovná nule. Ide o dokonale antagonistické hry. Zisk resp. víťazstvo jedného hráča sa rovná strate resp. porážke druhého hráča. Pri tomto type hier nedochádza ku komunikácii medzi hráčmi ani k pokusom o dohodnutie sa.

2) hry s nenulovým súčtom – ide o hry, kde sa antagonizmus stretáva s možnosťami spolupráce. Hráči v hrách s nenulovým súčtom majú možnosť dohody a komunikácie medzi sebou. Príkladom takejto hry je kooperatívna hra.

Tieto základné typy hier môžeme rozdeliť ešte na kooperatívne a nekooperatívne hry. Kooperatívna hra dáva možnosť hráčom komunikácie a uzatváraniu dohôd, ktoré sa týkajú voľby stratégie. Nekooperatívna hra nedáva možnosť hráčom uzatváraniu dohôd a komunikácia medzi hráčmi môže, ale nemusí existovať. Do skupiny hier s nenulovým súčtom patria koordinačná hra a väzenská dilema (Drulák, 2010).

Rovnovážny stav, resp. rovnovážny bod – inak nazývaný taktiež aj Nashovo ekvilibrium, v ktorom ak sa ocitnú hráči, dochádza k situácii, kde žiaden z hráčov nechce meniť svoju stratégiu. V tomto prípade musí platiť, že ak hráč A nemení svoju stratégiu, tak nemení ju ani hráč B a samozrejme ak hráč B nemení svoju stratégiu, nemení ju ani hráč A. V tomto prípade môžeme hovoriť o tom, že ak hráči sú racionálni a informovaní o stratégiách ostatných hráčov, zvolia stratégiu Nashovho ekvilibria, pretože je to pre nich najvýhodnejšia možnosť (Drulák, 2010).

V literatúre sa možno stretnúť s viacerými klasifikáciami teórie hier. Ak hodnotíme hry na základe počtu hráčov, možno ich rozdeliť na hry s dvoma hráčmi – hra s jedným hráčom proti prírode je takisto hrou s dvoma hráčmi (racionálny aktér vs. príroda) – alebo hry s väčším počtom než dvaja. Počet hráčov pritom môže byť konečný alebo nekonečný. Z pohľadu priestoru možných stratégií delíme hry na konečné a nekonečné. Ako konečné máme na mysli hry, kedy si hráč vyberá z obmedzeného počtu ťahov (napr. kameň, papier, nožnice). Za nekonečné považujeme také hry, kedy si hráč vyberá z neobmedzenej množiny ťahov (napr. Mysli si ľubovoľné číslo!) (Démuth, 2013). Vzhľadom na mieru informácií možno hry rozdeľovať na hry s úplnou a neúplnou informáciou. Hry s úplnou informáciou sa vyznačujú tým, že hráč má úplné informácie potrebné na prijatie správnej stratégie (napr. v šachu). Žiadna informácia nie je hráčovi nedostupná. Pri hrách s neúplnou informáciou hráč nedisponuje časťou dôležitých premenných. Príkladom hry s neúplnými informáciami je rozhodovanie sa za rizika alebo rozhodovanie sa za neurčitosti.

2 Teória hier v praxi

Teórie hier môžeme chápať aj ako konflikty, ktoré prebiehajú v spoločnosti, resp. medzi aktérmi medzinárodných vzťahov na medzinárodnom poli. Prostredníctvom svojej analýzy nám teórie hier poskytujú možné výsledky jednotlivých konfliktov v závislosti od toho, aké stratégie sa rozhodnú v danej situácii jednotliví aktéri medzinárodných vzťahov použiť. Dalo by sa povedať, že teória hier sa stala v relatívne krátkom časovom období jedným z najsilnejších analytických nástrojov, ktoré je možné využiť pri štúdiu politických javov. Vo

svojich počiatkoch bola teória hier aplikovaná predovšetkým na volebné, prípadne legislatívne správanie, no postupne nachádza svoje miesto aj v rôznych iných oblastiach, akými je napríklad aj medzinárodná bezpečnosť.

2.1 Teória hier v systéme medzinárodných vzťahov

Teória hier je v podstate konceptom, ktorý pomáha pri vytváraní modelových vzorcov správania sa aktérov medzinárodných vzťahov za predpokladu, že aktér A použije racionálnu stratégiu rozhodovania sa a aj napriek neistote, ktorá vyplýva z chaotického usporiadania medzinárodných vzťahov, ale aj subjektivity konania jednotlivcov, je čiastočne možné anticipovať konanie aktéra B keď predpokladáme, že aj on bude konať racionálne (Grüne – Yanoff). Na základe takéhoto vymedzenia Teórie hier môžeme hodnotiť, že skúmanými oblasťami sú najmä racionalita, rozhodovanie, strategické správanie, ale aj schopnosť hodnotiť riziká a úžitky, ktorá si vyžaduje predovšetkým inteligenciu účastníkov. Pri aplikácii teórie hier na medzinárodné vzťahy budeme predpokladať, že jej hlavnými aktérmi sú národné štáty a prostredie, v ktorom konajú je vymedzené svetovým politickým systémom a interakciami, ktoré sa v rámci neho odohrávajú.

Podľa teoretikov, akými sú napríklad Evans a Newnham je jedným zo základných predpokladov realistického prístupu k medzinárodným vzťahom fakt, že národné štáty sú motivované výhradne svojimi vlastnými záujmami. Tento prístup tiež zdôrazňuje, že národné štáty zohľadňujú potreby a záujmy iných národných štátov len v tom prípade, ak majú ostatné národné štáty dostatočné schopnosti a zdroje na presadenie svojich požiadaviek prípadným ohrozením, alebo poškodením svojich protivníkov (Evans – Newnham, 1998). To znamená, že národné štáty sa pri svojom konaní neriadia etickými či humanitnými princípmi a medzinárodné právo, či zmluvy, alebo podobné formalizované dohody Teórie hier, ako nástroja na analýzu medzinárodných vzťahov v skutočnosti nijako neobmedzujú medzinárodnú činnosť národných štátov.

Aj napriek podstatnej zhode medzi teóriou hier a medzinárodnými vzťahmi v súvislosti s motiváciou svojich aktérov, teória hier venuje malú, alebo žiadnu pozornosť determinantom konania, ktoré sú hráčom k dispozícii. Jednoducho sa predpokladá, že tieto modely správania sa sú aktérom známe a môžu si vybrať niektorý z nich a riadiť sa iba svojimi preferenciami bez ďalšieho obmedzenia. Determinanty konania, ktoré majú hráči k dispozícii nie sú predmetom teórie hier. Explicitnejšie vyjadrené, determinanty moci, ktoré sú jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré majú vplyv na dostupné možnosti konania národných štátov v teórii medzinárodných vzťahov, dostávajú v teórii hier zanedbateľnú pozornosť. To znamená, že v jej súčasnom stave, táto disciplína nie je schopná prispieť do všetkých oblastí záujmu teoretikov a praktikov medzinárodných vzťahov.

Aby sme lepšie pochopili vzťah teórie hier a medzinárodných vzťahov, ukážeme si vzájomné prínosy, ktoré tieto dve teórie recipročne zdieľajú. Tento

koncept začali skúmať vo svojom diele Neumann a Morgenstern už v roku 1944 vo svojej knihe, ktorá sa zameriavala predovšetkým na bezpečnostné problémy. Autori sa vo svojom diele zaoberali čelnými konfliktami, teda témou, ktorá mala veľký praktický význam počas studenej vojny.

Gardner skúma vo svojom diele obranné aliancie a ponúka dve stručné analýzy vzniku medzinárodných aliancií. Prvá analýza sa obmedzuje na princípy prerozdelenia nákladov určených na obranu medzi tri národné štáty, ktorých primárnym záujmom je brániť sa pred spoločnou vonkajšou hrozbou. Jediným určujúcim prvkom tohto rozdelenia je dĺžka hraníc národných štátov, ktoré sú v priamom kontakte s územím nepriateľa (Gardner, 1995). Predpokladá sa, že národné štáty budú rovnocenne profitovať z ochrany, ktorú im poskytne aliancia a schopnosti jednotlivých národných štátov prispievať vlastnými zdrojmi k ich spoločnej obrane, nie sú v tomto prípade relevantné.

V druhej analýze sa autor zaoberá podmienkami, ktoré sprevádzali vojnový konflikt v Bosne a Hercegovine v roku 1993, a dokazuje, že aliancia ktorýchkoľvek dvoch z troch bojujúcich strán (Srbov, Chorvátov a Moslimov) by mohla viesť k udržateľnému mieru. Teoretické závery Gardnera napokon potvrdila aj následná potreba účasti zahraničných armád pri ukončení konfliktu.

Powell uskutočnil rozsiahle systematické štúdie aliancií s pomocou aplikácie techník teórie hier. Analyzoval interakciu troch národných štátov, pričom dva z nich sú súčasťou priamej konfrontácie, ktorá by mohla viesť k vojne a tretí aktér sa musí rozhodnúť, či sa prikloní na jednu, alebo na druhú stranu (Powell, 1999). Dosiahnuté závery vytvárajú predpoklady, podľa ktorých by národné štáty konali, ako aj možné mierové, prípadne vojnové dôsledky, ktoré by mali ich prípadné rozhodnutia.

Pomocou kooperatívnej teórie aliancií môže byť analyzovaných mnoho ďalších tém týkajúcich sa vzťahov medzi národnými štátmi. Napríklad Taylor predstavil metódu pre vytvorenie indexu sily každého člena aliancie, ktorá určuje jeho schopnosť ovplyvňovať záležitosti aliancie a aplikoval ju aj na fungovanie Európskej únie (Taylor, 1995). Pomocou tohto modelu je možné analyzovať medzinárodné kartely, študovať ochotu členov aliancie plniť svoje povinnosti a užívať si výhody, ktoré nečlenovia aliancie nemôžu využívať bez toho, aby nejakým spôsobom prispeli.

2.1.1 Preteky v zbrojení a Väzenská dilema

Analýza zastrášovania a pretekov v zbrojení patrí pravdepodobne medzi najviac študované témy v medzinárodných vzťahoch a k ich analýze dochádza aj s pomocou nástrojov teórie hier. Bolks a Stoll skúmali aspekty tohto problému vo svojom diele *The Arms Acquisition Process: The Effect of Internal and External Constraints on Arms Race Dynamics* na najjednoduchšom prípade a to dvoch národných štátoch, ktoré sa nachádzajú v priamej vzájomnej konfrontácii. Títo aktéri používajú politiku zastrášovania, keď každý z nich hrozí odvetou na možný

útok druhého, čím bráni samotnému výskytu takéhoto útoku. Takýto útok by mohol byť realizovaný prostredníctvom hanlivej poznámky, obmedzujúcej hospodárskej politiky alebo ozbrojených útokov.

Väčšina analýz týkajúcich sa zastrašovania a pretekov v zbrojení odkazuje na hrozby použitia sily. Za týchto okolností sú preteky v zbrojení sekvenciami udalostí, ktoré sa odohrávajú, keď sa národné štáty konfrontujú a chcú zvýšiť dôveryhodnosť svojich hrozieb. Cieľom dvoch národných štátov v priamej konfrontácii je, aby sa ochránili pred možnosťou vlastného zničenia, alebo nadvlády ostatných aktérov svetového politického systému. Každý z národných štátov zapojených do konfrontácie sa bude cítiť bezpečnejšie, ak získa zbrane, aj keby sa to udialo len z dôvodu jeho vlastnej obrany. Na druhej strane však zbrane môžu byť použité nielen na obranu, ale rovnako tak aj na útok a druhý štát si nikdy nemôže byť istý zámerni toho prvého. Z tohto dôvodu štát musí vyrábať, alebo nakupovať zbrane, aby sa mohol pripraviť na konanie svojho protivníka. Výsledkom je, že sa dva národné štáty podieľajú na stratégii zbrojovania, ktorá im prináša menší benefit, ako stratégia založená na získavaní zbraní. Mnoho autorov formalizuje vyššie spomenuté ako dobre známu Väzenskú dilemu.

Väzenská dilema označuje paradigmatický príklad hry s neurčitou a s nenulovou sumou výplat. Jej podstatou je objasnenie optimálnej stratégie eliminujúcej riziká vyplývajúce z nemožnosti vopred určiť rozhodnutia protihráča, pričom rozhodnutie protihráča bezprostredne ovplyvní výšku výplaty prvého hráča. Táto hra je daná situáciou, keď dvaja páchatelia sú vypočúvaní zvlášť v dvoch celách s podmienkou, že vyšetrovatelia nemajú dostatok dôkazov na ich usvedčenie. Páchatelia sú vystavení rozhodovaniu v podmienkach, keď nemajú dostatok informácií o tom, ako odpovedal na otázky vyšetrovateľov ich komplic (Krejčí, 2001). Pri tejto hre dochádza k paradoxu racionality, keď pre obidvoch väzňov je lepšie, ak sa jeden z nich prizná a druhý nie. Teda väzňovi, ktorý sa nepriznal, hrozia za predpokladu priznania jeho kolegu výrazné sankcie. Ak sa budú väzni naďalej chovať racionálne a obaja sa priznajú, ocitnú sa v menej výhodnej situácii, než keby sa nepriznali, avšak toto nie je racionálne (Drulák, 2010).

Vhodným príkladom na túto hru je obdobie studenej vojny, počas ktorej medzi sebou v zbrojení súperili Spojené štáty americké a Sovietsky zväz. V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že ak štát A, v tomto prípade Spojené štáty, zvolí stratégiu zbrojovania a štát B, v tomto prípade Sovietsky zväz, taktiež zvolí stratégiu zbrojovania, výsledkom bude zachovanie doterajšej situácie, resp. obaja získajú rovnaký počet jednotiek. Ak štátom A bude zvolená stratégia zbrojovania a štátom B zvolená stratégia nezbrojovania, tak štát B sa vystaví riziku podmanenia štátom A. To isté platí aj naopak, teda ak si štáty stratégie vymenia. Ak sa oba štáty rozhodnú nezbrojiť, môžeme povedať, že bude iba zachovaný status quo, ale v tomto prípade žiaden štát nič nezíska a ani nič nestratí. V tomto bode nachádzame aj Nashov bod rovnováhy, avšak tento bod je zároveň aj jediný bod, ktorý nie je optimálny, pretože pre oba štáty by bolo výhodnejšie zbrojiť ako nezbrojiť.

Možným východiskom tejto hry je jej opakovaná hra, no aj tu môže dôjsť k poškodeniu, resp. strate jednotiek hráča, ktorý dodržal dohodu, a k zisku jednotiek pre hráča, ktorý dohodu porušil. V tomto prípade môže dôjsť k tomu, že hráč A by v jednom kole získal viac jednotiek, ale v ostatných kolách môže stratiť viac jednotiek, ako by pri dodržaní dohody získal (Drulák, 2010).

Tabuľka 1 Väzenská dilema – USA a ZSSR

Hráči	Stratégia	ZSSR (Hráč B)	
		zbrojiť B1	nezbrojiť B2
USA (Hráč A)	zbrojiť A1	(5,5)	(20,-11)
	nezbrojiť A2	(-11,20)	(0,0)

Zdroj: DRULÁK, P.: Teorie mezinárodních vztahů. 2010

2.1.2 Medzinárodné krízy a Hra na zbabelca

Medzinárodnú krízu možno charakterizovať udalosťami, ktoré sa odohrajú, keď má jeden, alebo viac národných štátov pocit, že ich bezpečnosť je náhle a vážne ohrozená konaním iných národných štátov, alebo udalosťami, ktoré sa v nich náhodne odohrali. V čase krízy, s ohľadom na náhlu, bezprostrednú a veľkú hrozbu, sú ohrozené štáty ochotné používať hlavne vojenské sankcie, aby prinútili vyhrážkami národné štáty zvrátiť už prijaté opatrenia, alebo nepokračovať v tých plánovaných. Tieto pozorovania naznačujú, že existuje podstatná podobnosť medzi teóriou hier a teoretickou analýzou pretekov v zbrojení a medzinárodnou krízou. Na základnej úrovni je možné predpokladať, že každý z dvoch zainteresovaných národných štátov zapojených do konfrontačnej krízy má dve stratégie: konfrontačnú a kooperačnú. S prvou stratégiou národný štát, ktorý ohrozuje iný štát sa pokúša prinútiť ho prispôbiť sa jeho požiadavkám a ohrozený národný štát skúša prinútiť druhý štát, aby upustil od jeho požiadaviek. Malo by byť zrejmé, že vyhrážky môžu eskalovať do akcie a nakoniec až do samotnej vojny. To naznačuje, že Väzenská dilema a jej rozšírenie môže byť použité pre zjednodušenie analýzy krízy. Avšak v niektorých prípadoch lepšie reprezentuje tento jav Hra na zbabelca.

Jedná sa o hru, ktorá pochádza zo Spojených štátov amerických, ktorá sa viaže k hazardnej hre americkej zlatej mládeže. Dvaja vodiči šoférujú svoje autá na úzkej ceste oproti sebe vo vysokej rýchlosti. Poslednou možnosťou oboch vodičov je vyhnúť sa a stať sa zbabelcom, taktiež nazývaným aj kuraťom. Porazeným sa stáva ten z vodičov, ktorý sa uhol, a tak sa vyhol zrážke. Pre porazeného vyplýva skutočnosť, že víťazovi musí zaplatiť určitú sumu. Ak dôjde k situácii, že obaja vodiči so svojimi vozidlami vyhnú, aby nedošlo k zrážke, zisk je nula. Keďže jediným možným spôsobom, ako hrať túto hru, je zvyšovať vierohodnosť svojho vlastného nasadenia najvyššej stávky, môže dôjsť k tomu, že táto hra sa zmení na samovražednú hru oboch zúčastnených hráčov (Krejčí, 2001).

Kubánska raketová kríza je pravdepodobne najčastejšie používaným príkladom pre hru na zbabelca. Jedným z dôvodov je pomerne jasné vymedzenie konania, ktoré boli zainteresované národné štáty ochotné prijať, možné výsledky tohto konania a časové obdobie, v ktorom sa celá kríza vyvinula. Predpokladá sa, že stratégiou USA bolo blokádou Kuby zastaviť inštaláciu sovietskych rakiet, alebo útok na existujúce, či prípadné budúce zariadenia, ktoré by sa tam nachádzali. Stratégiou ZSSR bolo odstrániť už nainštalované rakety, alebo ich zachovať a pokračovať v ich inštalácii. Je zaujímavé pozorovať, že táto hra má dva výstupy a neobmedzuje sa len na jeden najjednoduchší model, ktorým sú preteky v zbrojení. V jednom z nich je víťazom USA, zatiaľ čo v druhom víťazí ZSSR. To je charakteristické pre hru na zbabelca. Musíme však vziať do úvahy, že Kubánska raketová kríza sa vyvinula v pomerne jasne definovaných štádiách. Začala sa rozhodnutím ZSSR umiestniť rakety na Kube, pokračoval reakciou USA a konečnou odozvou ZSSR.

Hlavnou úlohou tejto hry, čo zároveň tvorí aj jediné východisko, je presvedčiť svojho protivníka o svojej iracionalite, kde iracionálne správanie je výsledkom racionálnej stratégie. V tomto prípade máme dva body Nashovej rovnováhy pri kombinácii stratégií M1 a N2 a M2 a N1. Bod rovnováhy má v prvom prípade hodnotu straty 10 jednotiek hráčom M a zisku 10 jednotiek hráčom N a v druhom prípade zisku 10 jednotiek pre hráča M a straty 10 jednotiek pre hráča N.

Tabuľka 2 Hra na zbabelca – USA a ZSSR

Hráči	Stratégie	ZSSR (Hráč N)	
		spolupracovať N1	nespolupracovať N2
USA (Hráč M)	spolupracovať M1	(0,0)	(-10,10)
	nespolupracovať M2	(10,-10)	(-100,-100)

Zdroj: DRULÁK, P.: Teorie mezinárodních vztahů. 2010

2.1.3 Teoretická analýza vojny prostredníctvom teórie hier

O'Neil vo svojom diele⁴ sumarizuje početné herné teórie v rôznych aspektoch vojny a mieru. Na tomto základe, by sa dalo povedať, že teória hier môže dokonca pomôcť pri vypracovaní všeobecnej teórie takéhoto javu. Ak však zoberieme do úvahy komplexnosť vojny, štúdie medzinárodných vzťahov nebudú schopné pokryť všetky aspekty takejto teórie. Pri teoretickej analýze vojny prostredníctvom teórie hier sa pozornosť sústreďí len na vojenské aspekty. Pre

⁴ O'NEIL, B.: *Game Theory Models of Peace and War*. 1994.

zjednodušenie tohto obmedzeného priestoru sa predpokladá, že do konfliktu sú zapojené dva štáty.

Cieľom každého z týchto štátov je útok na ten druhý, ale zároveň aj vlastná ochrana pred prípadným útokom z druhej strany. Na tejto báze boli vyvinuté dva typy analýzy teórie hier. Prvý typ analyzuje rozhodnutie o tom, či zaútočiť ako prvý, alebo len reagovať v prípade napadnutia iným štátom. Táto analýza bola obzvlášť dôležitá počas studenej vojny, kedy bolo potrebné brať ohľad na postupný rozvoj jadrových zbraní a ich nosičov. Predovšetkým v čase, keď mali USA monopol na tieto zbrane a systémy, bol prvý úder proti ZSSR jednou z odporúčaných alternatív minimálne pre niekoľko významných a vplyvných osobností. Efektívnosť takéhoto riešenia sa stala otáznou vo chvíli, keď ZSSR nadobudol schopnosť prežiť prvý úder a odpovedať rovnako ničivým protiútokom. Taylor formalizuje vyššie uvedené v zjednodušenom modeli, v ktorom má každý z dvoch štátov konfliktu dve stratégie: prvý a druhý úder (Taylor, 1995). Závery získané z tohto modelu sú významným príkladom obmedzenia teórie hier, ako nástroja pre analýzu medzinárodných vzťahov a politických rozhodnutí.

Výsledky modelu odporúčajúceho prvý, alebo druhý úder sa menia v závislosti na predpokladoch založených na hodnotení výsledkov zúčastnených národných štátov, ale v praxi tieto výsledky nie sú, ani nemôžu byť známe. Z toho vyplýva, že hlavné využitie modelu Teórie hier je, že poskytuje základ pre systematickú analýzu, ale nevytvára pravidlá pre reálne správanie sa.

V druhom type rozboru vojny na základe modelu Teórie hier sa predpokladá, že v podstate všetko, čo musí veliteľ urobiť je vyslať svoje jednotky, aby bránili niekoľko strategických bodov, chránili, alebo aktívne využívali cesty, či podobné strategické alternatívne body. Pri tom je potrebné brať do úvahy fakt, že nepriateľ by sa pravdepodobne mohol nachádzať v rovnakých lokalitách. Najjednoduchšiu formuláciu tohto problému poskytujú hry s nulovým súčtom. V týchto hrách sa zvyčajne predpokladá, že zatiaľ čo jeden z národných štátov získa, druhý naopak stratí.

Ide pritom o najjednoduchšiu hru v rámci aplikovania teórie hier v medzinárodných vzťahoch. V tomto zvolenom prípade má hráč A na výber z dvoch stratégií A1 a A2, zatiaľ čo hráč B má na výber taktiež z dvoch stratégií B1 a B2. Ako príklad hry s nulovým súčtom môžeme uviesť medzinárodné politické dianie medzi krajinami USA a Irak pred vstupom USA do Iraku v roku 2003. Čísla v zátvorkách vyjadrujú úžitkové funkcie jednotlivých hráčov. Prvé číslo v zátvorke vyjadruje výplatu Spojených štátov amerických, a druhé číslo vyjadruje výplatu Iraku. Pre hráča A je najvýhodnejšia situácia, v ktorej by boli zvolené stratégie A1 a B1, a pre hráča B situácia, kde by boli zvolené stratégie A1 a B2. Ak dôjde k situácii, že hráč A zvolí stratégiu A2 a taktiež hráč B zvolí stratégiu B2, hráč B síce získava určité jednotky, konkrétne 5, ale zároveň hráč A stráca 5 jednotiek. Voľba týchto dvoch typov stratégií vedie k nájdeniu Nashovho ekvilibria, teda rovnovážneho bodu, kde obaja hráči najmenej získavajú, v tomto

prípade je to hráč B, ale zároveň aj najmenej strácajú, v tomto prípade je to hráč A.

Tabuľka 3 Hra s nulovým súčtom – USA a Irak

Hráči	Stratégia	Irak (Hráč B)	
		na vlastnú päsť B1	medzinár. podpora B2
USA (Hráč A)	vojenský zásah A1	(20,-20)	(-10,10)
	diplomacický tlak A2	(0,0)	(-5,5)

Zdroj: DRULÁK, P.: Teorie mezinárodních vztahů. 2010

Záver

Princíp rozhodovania v teórii hier je založený na predpoklade, že jednotliví hráči konajú racionálne a každý aktér sa snaží maximalizovať svoj zisk, prípadne minimalizovať straty v podmienkach neistoty a neúplných informácií charakteristických pre systém medzinárodných vzťahov. Takéto medzinárodné pole s viacerými aktérmi vyžaduje, aby každý hráč určil poradie svojich preferencií, odhadol pravdepodobnosť a pokúsil sa predpovedať reakciu svojho protivníka. Teória hier prispela k rozvoju modelov zastrešovania a pretekov v zbrojení, ale vytvorila aj otázku, ako je možné dosiahnuť spoluprácu medzi konkurujúcimi si štátmi v svetovom politickom systéme. Kľúčovým problémom je to, že racionálne rozhodnutie jednotlivých aktérov, ako napríklad národných štátov, môže byť chybné a štát musí následne konať sám, čím sa vzdáva šance na spoluprácu s inými štátmi. Riešenie tohto problému je ústredným bodom mnohých prác venujúcich sa medzinárodným vzťahom, regionálnej integrácii a riešeniu konfliktov.

Literatúra

- ANDRASSY, V. 2018. Nástroj WASP a jeho využitie v krízovom manažmente. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2018. ISBN 978-80-8040-570-0.
- BINMORE, K. 2009. *Rational Decisions*. Princeton and Oxford: Princeton University Press. ISBN 9780691149899.
- MAREK, J. 2018 Bezpečnosť informačných systémov a ich kvalita. In: Národná a medzinárodná bezpečnosť, 9. medzinárodná vedecká konferencia Liptovský Mikuláš Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2018. ISBN 978-80-8040-568-7.
- DÉMUTH, A. 2013. *Teória hier a problém rozhodovania*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. ISBN 978-80-8082-580-5.

- DIXIT, A., SKEATH, S., REILEY, jr. D. H. 2015. *Games of Strategy*. New York and London: W.W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-91968-4.
- DRULÁK, P. 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-721-3.
- EVANS, G., NEWNHAM, J. 1998. *Dictionary of International Relations*. New York, NY: Penguin Putnam Inc. ISBN: 9780140513974.
- GARDNER, R. 1995. *Games for Economics and Business*. New York, NY: John Wiley & Sons, Inc. ISBN 978-0471230717, str. 401.
- GRÜNE-YANOFF, T. 2020. *Game Theory*. [online] In: The Internet Encyclopedia of Philosophy, ISSN 2161-0002 [cit. 2020-04-30] Dostupné na internetu: <<https://www.iep.utm.edu/game-th/>>
- KREJČÍ, O. 2001. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress. ISBN 8086119459
- MÄYRÄ, F. 2008. *An Introduction to Game Studies. Games in Culture*. London: SAGE. ISBN 9781412934466.
- PETERSON, M. 2013. *An Introduction to Decision Theory*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780511800917.
- POWELL, R. 1999. *In the Shadow of Power*, Princeton, NJ: Princeton University Press. ISBN 9780691004570, str. 149 – 196.
- TAYLOR, A. D. 1995. *Mathematics and Politics: Strategy, Voting, Power and Proof*. New York: Springer Verlag. ISBN 978-0387776439, str. 45.

KULTÚRNE FAKTORY RODOVO PODMIENENÉHO NÁSILIA

CULTURAL ISSUES OF GENDER BASED VIOLENCE

Veronika Gašková¹

ABSTRACT

Gender-based violence against women represent a set of problems that are perceived differently depending on the specifics of a given society. Behavior that one community rejects and considers to be violence the other community accepts and even requires to keep the system functioning.

Key words: *culture, violence, women, gender based violence, conflict*

Úvod

Násilie na ženách je v súčasnosti vnímané dvojakým spôsobom, pretože je to komplex problémov, pre ktoré neexistuje jednoznačne položená otázka *čo to je?* ani jednoznačné odpovede. Prvý spôsob vyplýva zo spôsobu života sexuálne odlišných ľudských jedincov a ich historickej charakteristiky. Muž je dominantný a silný, žena submisívna a slabá. Majú v ľudskej komunite odlišné úlohy, z toho vyplývajúce odlišné postavenie, ktoré sa počas historického vývoja civilizácie rešpektovalo, napriek tomu, že ľudské komunity uznávali rôzne hodnotové systémy. Rešpektovali sa najmä práva telesnosti toho druhého, ale väčšinou na úrovni tradícií, zvykového práva a z neho vyplývajúcej rozvíjajúcej sa legislatívy. Základom platnosti práva bola však platnosť morálky a etiky, v širšom ponímaní celý hodnotový systém². V tomto prostredí sa vyvinuli aj predstavy o možnosti donucovania, ktoré mohlo mať rôzne podoby. Napríklad zabránenie práva vysloviť názor, pozerieť, počúvať, konať tak, aby jedno pohlavie – v tomto prípade žena – nepredstavovali riziko znehodnotenia hodnotového systému. Ak

---

¹ Veronika Gašková, PhDr., externá doktorandka, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš 1, veronika.gaskova@aos.sk, weron0605@gmail.com

² Hodnotový systém je sémantický zložitý pojem. U. Eco sa napríklad zamýšľal nad problémom, či existujú „sémantické univerzalizmy“, čiže elementárne pojmy spoločné celému ľudstvu, celému ľudskému rodu, ktoré je možné vyjadriť vo všetkých jazykoch. Problém je v tom – a to sa týka aj našej témy – že mnohé civilizácie neuznávajú pojmy, ktoré sa napríklad modernej civilizácii zdajú očividné. Je to napríklad pojem substancie, ku ktorej náležia určité vlastnosti (ak považujeme ženu za rovnoprávnou mužovi, s rovnakými ľudskými a spoločenskými potrebami a za ich dosahovanie ju netreba trestať, ale naopak, zdôrazňovať jej hodnotu). Jedným z takýchto pojmov je aj pojem identita, teda schopnosť priradiť ľudskú bytosť k niečomu konkrétnemu (spracovanie autorky podľa citovaného U. Eca).

áno, tolerované a tolerovateľné sa stávali také formy násilia ako zákazy rôzneho druhu, vystavovanie fyzickému a psychickému týraniu, ale aj postupné programové likvidovanie schopnosti samostatne myslieť a rozhodovať sa (Eco, 2004). Tento vzťah považuje veda za kauzálny, vyplýva z odlišnosti pohlaví, je transhraničný, transkulturný a transhistorický.

Cieľom predloženého príspevku je pozerat' na komplexnosť problematiky násilia na ženách, ktorú nie je možné preskúmať jedným vedným odborom. Preto tento cieľ vychádza ako návrh riešenia a prepojenia mnohých vedných disciplín. Použité metódy pochádzajú z kontextuálneho rámca príspevku, je to sociálna analýza a sociálna komparácia.

1 Násilie na ženách a kolektívna identita

Ako sme uviedli vyššie, násilie na ženách je komplexom problémov – praktický spôsob je naznačený v úvode, teoretický spôsob riešenia vytvára celú sieť špecifických, medziodborových a transhraničných disciplín, o ktorých budeme hovoriť neskôr. Na začiatok je potrebné stanoviť si teoretický základ, od ktorého by sa analýza mohla odvíjať. Tento základ musí byť evidentne dokázateľný, aby sme mali pevný bod, od ktorého by sa mohli odvíjať úvahy súvisiace s cieľom nášho príspevku: Prečo je násilie na ženách v niektorých komunitách tolerované, tolerovateľné, dokonca vyžadované, ak má fungovať systém, a v niektorých netolerované, netolerovateľné, dokonca deštruktívne – znova, ak má fungovať systém.

Domnievame sa, že týmto základom by mohla byť kolektívna identita. Stručná charakteristika kolektívnej identity je popísaná ako schopnosť prináležitosti k niečomu a schopnosť reprodukovať sa (Snow, Corrigall-Brown, 2015). Rôzne druhy kolektívnych identít môžeme rozdeliť podľa viacerých autorov do dvoch hlavných skupín. Prvú skupinu tvoria etnická, náboženská, rasová, triedna a kastová kolektívna identita. Všetky sa dokážu reprodukovať a môžu existovať ako oddelené sociálne entity, môžu spolupracovať a tvoriť vlastné i zmiešané hodnotové systémy, ktoré sú generačne prenosné. Ostatné kolektívne identity – vek, pohlavie a sexuálne preferencie nedokážu existovať ako samostatné entity, nemôžu sa (napr. v istom veku ženy) reprodukovať, čiže strácajú svoju schopnosť posilňovať kolektívnu identitu, ak sa ocitnú „za hranicou použiteľnosti“ pre komunitu z príčin, ktoré nemôžu zmeniť (Bell Fialkoff, 2003, s. 79). Tento druh kolektívnej identity teda automaticky vedie k násiliu na ženách, pretože uvedené charakteristiky, ako vekom zničená schopnosť regenerácie, „údajná“ neschopnosť existovať ako samostatná entita a fyzická nemožnosť zmeniť tento status vedie k podceňovaniu tejto kolektívnej identity a stávala sa mnohých komunitách v histórii príčinou násilia. Ak dôsledne analyzujeme tieto charakteristiky, vedú k násiliu na ženách aj v súčasnosti. Neschopnosť regenerovať rod je ťažkým handicapom v každej kultúre, aj v súčasnej – to k prvej charakteristike. Ale ako podotýka citovaný autor A. Bell Fialkoff, táto

charakteristika sa v súčasnosti už mení, pretože na základe pokroku vedy, najmä medicíny, genetiky a chémie sa otvorili možnosti reprodukcie pre všetky kategórie žien, neobmedzené vekom, zdravotným stavom a rasou (Bell Fialkoff, 2003).

Druhá charakteristika, ktorá viedla k násiliu na ženách, teda neschopnosť vytvárať samostatnú entitu na základe kolektívnej identity rod/žena je mýtus, pravdepodobne reakcie na nárast feminizmu. Feminizmus sa už od 19. storočia stal akýmsi protestom, ktorý reflektoval možnosti a najmä schopnosti žien uplatniť sa ako kolektívna spoločenská sila. Počas storočia, až do súčasnosti, sa tieto schopnosti (ak mali možnosti) ukázali ako masívna spoločenská aktivita, typologicky rôznorodá, bez ktorej nijaká analýza spoločensko-politickej situácie nemá veľkú cenu. Práve feministické hnutie je sila, ktorá napomáhala v histórii, ale aj v súčasnosti znižovať a eliminovať prejavy násilia na ženách, už nie len emotívnym spôsobom, ale prispela k tvorbe legislatívy vnútroštátneho a medzinárodného práva.

2 Konflikt záujmov

Konflikt záujmov je v tejto časti príspevku sémantickým vyjadrením niektorých teoretických prístupov riešenia násilia na ženách.

Vyššie sme uviedli, že téma sprevádza celý vývoj ľudskej civilizácie, preto nie je postihnuteľná jednou vednou disciplínou. Dnešná veda, najmä tá jej časť, ktorá sa zaoberá rodovou (*gender*) analýzou je komplexom fyziologických, psychologických, etických, sociálnych, kultúrnych, historických, profylaktických, bezpečnostných, politologických a iných analýz. S istou mierou vedeckého cynizmu sa *gender studies* explikujú ako reakcia na vzťah muž – žena (*male – female*) z hľadiska moci a prestíže v boji o prežitie.

Jedným z najsilnejších argumentov voči týmto názorom sú analýzy vedného odboru kultúrnej antropológie, čo je disciplína skúmajúca ľudskú kultúru, aké sú podmienky jej zmien, bez ohľadu na etnické a rasové varianty. Medzi záujmové sféry kultúrnej antropológie patrí aj výskum násilia na ženách ako dôsledku straty určitých kultúrnych hodnôt, či už straty kauzálnej, alebo násilne prevedenej pri spoločenských ruptúrach. Tento stav – straty kultúrnych hodnôt a jeho dôsledky – nazýva slovenský teoretik Vladimír Manda antropológiou post-pravdy, pretože kultúra sa už nemení a nanovo neformuje na základe spracovania tradičných etiku obsahujúcich mýtov a reálnych faktov, ale na základe nového typu verejnej mienky, ktorá vznikla informačnou manipuláciou. „Kultúra“ je potom systém manipulácií a poloprávd, šírenie škodlivých prototypov, deštruktívnych emócií, ktoré prezentujú škodlivé spoločenské javy (najmä násilie vo všetkých podobách) (Manda, 2005).

Je to medzinárodný problém a kultúrna antropológia si s ním nevie rady. Pomáha jej sociálna antropológia a feministická antropológia – odnože kultúrnej antropológie, ktoré sa vracajú k najstaršej klasike – k Aristotelovi, ktorý

antropológiu vnímal ako vedu o človeku, založenú na poznaní psyché a terénneho výskumu (jeho analýza spoločností na základe lokálnej charakteristiky).

Ak sa manipulácie s informáciami týkajú ľudskej činnosti, pocitov, kultúrnych hodnôt, inštitúcií, nedokážu z týchto informácií vylúčiť násilie. Pokúsime sa teda sumarizovať oblasti, v ktorých by sa mal zintenzívniť výskum, ak kultúrna, sociálna aj feministická antropológia potrebuje inovačné idey tak, ako to priviedli do vedy a života v posledných dvoch dekádach *gender studies*.

Až na malé výnimky mýtického charakteru (Amazonky) alebo charakteru potreby prežitia (mnohomužstvo v tých geografických lokalitách, kde na to, aby vyrástla zdravá populácia, je potrebná matka, ale viacerí „otcovia“, nie v zmysle sexuálnom, ale v zmysle živel'ov), alebo aj v čase konfliktu, vojny, prírodnej katastrofy, ak je nadmerne postihnutá mužská populácia, teda v tých prípadoch, keď moc, vládu, zodpovednosť v spoločnosti preberajú ženy, je muž dominantný. Z hľadiska reanimácia kultúrnej antropológie je zaujímavé, že maskulínna dominancia nie je vždy prioritne určovaná:

1. Ani typom náboženstva, ale typom jeho panteónu;
2. Ani spôsobom života, životnými podmienkami, ale len vtedy, ak je to spoločenský úzus na základe tradície (etnickej, rasovej);
3. Ani bezpečnostným prostredím, ale len vtedy, ak je z bezpečnostných síl vylúčená akceptácia ženskej zložky, akceptácia profesionálna a etická;
4. Ani kultúrou, vzdelanosťou, úrovňou morálneho a hodnotového systému, ale len vtedy, ak sa neprijíma parita *gender vzťahov*;
5. Ani spoločenským zriadením s prislúchajúcimi ekonomickými podmienkami ak nie je zaručené rovnaké ohodnotenie z hľadiska finančného;
6. Ani veľmi zriedkavo demografickými kritériami (napr. percentuálne vyjadrenie množstva ženskej a mužskej populácie z celkového počtu obyvateľov sledovaného teritória).

3 Kultúrne faktory rodovo podmieneného násilia páchaného na ženách

Násilie páchané na ženách nie je problémom jedinej kultúry a objavuje sa v mnohých podobách. Niektoré formy násilia sú hlboko zakorenené v kultúrnych špecifikách daného regiónu, vykonávané určitými spôsobmi a s podporou štruktúr či ideológií, ktoré umožňujú, aby toto násilie pretrvávalo zaužívaným spôsobom (Heise, Elsberg, Gottemoeller, 1999). Aj keď sa dá povedať, že násilie páchané na ženách je celosvetovým fenoménom, jeho prejavy sú ovplyvňované hodnotami a charakterom danej kultúry. Správanie, ktoré jedna komunita odmieta a považuje ho za násilie naopak druhá komunita akceptuje, dokonca vyžaduje na zachovanie fungovania systému.

V ďalšej časti stručne zhrnieme prejavy násilia páchaného na ženách, ktoré pramenia z rôznych kultúrnych špecifik.

- *Odmietanie dievčat*. V mnohých kultúrach sú dievčatá považované za menej hodnotné ako chlapci. Jedným z dôvodov je predpoklad skorého vydaja a s tým

spojená následná starostlivosť o rodinu manžela, kým od syna sa očakáva, že privedie nevestu, ktorá sa postará o jeho rodičov. Život ženy v rodine, v ktorej sa narodila, je považovaný len za dočasný. Dedičstvo a rodinné meno je zachované narodením mužského potomka. Mnohé kultúry považujú narodenie dievčaťa za nešťastie, pretože pri vydaji budú musieť zaplatiť za jej veno. Selektívne potraty nenarodených dievčat a smrť z dôvodu podvýživy vedú každoročne v určitých oblastiach k fenoménu tzv. *missing girl* (zmiznuté dievčatá)³. Toto následne vedie napr. v Číne k nedostatočnému počtu žien vhodných na vydaj, čo má za následok rozmáhania obchodovania so ženami z chudobných vidieckych oblastí za účelom izavretia manželstva (Rosenthal, 2001).

- *Sexuálne zneužívanie*. Kultúrne faktory, napr. uvalenie hanby na obeť, prispievajú k tomu, že útoky a zneužívanie zostávajú nenahlásené a teda nepotrestané. Hrozbu predstavuje aj kultúrna akceptácia styku dospelého muža s neplnoletým dievčaťom, autoritárske postoje, ktoré vyžadujú absolútnu podriadenosť žien a nedostatok zdrojov, ktoré by poskytli ženám ochranu.
- *Násilie súvisiace so spolužitím a manželstvom*. V kultúrach, kde sú muži presvedčení o svojom práve výberu manželky, či už so súhlasom ženy alebo bez neho, odmietnutie je považované za urážku ich hrdosti a vedie často k násilnej pomste, napr. formou sexuálneho útoku na danú ženu. Ďalším predsudkom je biologické zdôvodnenie sexuálneho násillia – ak je muž vzrušený, nevie sa ovládať, čo vedie k tomu, že ženy často preberajú zodpovednosť za útok na seba, alebo sú rovno považované za zodpovedné za útok.
- *Vraždy zo cti*. V kultúrach, kde sa uzatvárajú vopred dohodnuté manželstvá, je veľký dôraz kladený na panenstvo ženy, čo zároveň určuje jej hodnotu ako manželky. Vraždy zo cti sú extrémnym vyjadrením snahy zachovať česť rodiny, pričom dôvodom môže byť neuposlušnosť vôle rodiny, sexuálny styk pred manželstvom, ale aj prežitie znásillenia.
- *Nútené manželstvá*. V nútených manželstvách sú maloleté dievčatá prinútené vydať sa za omnoho staršieho muža. Rada OSN pre ľudské práva označila päť foriem núteného manželstva: detské sobáše⁴, kompenzačné manželstvá, incestné manželstvá, manželstvá po únose a manželstvá po predaji osoby.
- *Násilie voči vdovám*. V mnohých kútoch sveta je z kultúrnych dôvodov hodnota ženy spájaná s jej manželom. Nevydaté ženy, vrátane vdov, nemajú miesto v spoločnosti a nemajú žiadne, alebo len obmedzené zákonné práva. Vdovy sú priamo podrobované násilliu, alebo sú tlačené do spáchania samovraždy, pretože sú vnímané, že vyčerpávajú finančné zdroje rodiny aj spoločnosti. V niektorých prípadoch boli obvinené z čarodejníctva a zavraždené členom

---

³ Problém týkajúci sa krajín ako Čína, India, Vietnam, Taiwan, Južná Kórea, Pakistan a niektoré subsaharské africké krajiny (Watts, Zimmerman, 2002).

⁴ Vysoký počet takýchto sobášov bol zaznamenaný v Saudskej Arábii, Afganistane, Nigérii, Čade, Bangladéši, Nepále, Mozambiku Guinei a Stredoafrickej republike (UNFPA, 2012).

rodiny. V niektorých častiach Afriky⁵ sú vdovy považované za „nečisté“ a sú nútené udržiavať sexuálne pomery s príbuznými zosnulého manžela, alebo členom spoločenstva, čím nastane jej „očistenie“; jej odmietnutie by uvalilo nešťastie na celú dedinu (Aronson Fontes, McCloskey, 2011).

- *Sexuálne násilie vo vojne*. Znásilnenie žien a detí sa používalo ako vojnová zbraň v mnohých krajinách a po celé dekády⁶. Znásilnenie je používané ako vojnová zbraň ako samotnými vojakmi, tak aj ako stratégia vedenia vojny s cieľom devastácie spoločenstiev a vyhnania ľudí z ich krajiny (Ward, Marsh, 2006). Znásilnenia počas konfliktov v Rwande a Sierra Leone spôsobili, že tisícky žien boli vyhnané zo svojich domovov, vylúčené zo spoločnosti, nakazené pohlavne prenosnými chorobami a nútené vychovávať deti počaté zo znásilnenia. Znásilnenie ako vojnová zbraň môže byť využité ako „odmena“ pre vojakov, ako spôsob týrania a poníženia podmanenej populácie, alebo spôsobiť masový odchod obyvateľov z danej oblasti. Dôsledok takeéhoto násilia páchaného počas vojny však siaha oveľa ďalej. Po vojne je veľký počet žien a detí vysídlených a sú nútené k sexuálnemu otroctvu alebo prostitúcii, aby prežili (Ward, Marsh, 2006, WHO, 2005).
- *Násilie súvisiace s nútenými zákrokmi na tele ženy*. Mrzačenie ženských genitálií sa začalo vykonávať pred viac ako 2000 rokmi v Egypte a v niektorých krajinách sa ako súčasť kultúrneho rituálu dosiahnutia dospelosti ženy používa dodnes⁷ (Aronson Fontes, McCloskey, 2011).

Záver

Dominancia maskulínneho princípu a násilia na ženách v spoločnosti spolu súvisia, ale sú odstrániteľné. Z dnešného pohľadu je to však nepravdepodobné, je to skôr idea, ku ktorej ľudská spoločnosť smeruje ako k svojej najdôležitejšej méte.

Výskum týkajúci sa vplyvu kultúry na násilie páchané na ženách je zatiaľ výrazne obmedzený. Jeho náročnosť spočíva aj v tom, že do úvahy je potrebné brať množstvo kultúrnych špecifik, ktoré sa neustále vyvíjajú.

Literatúra

ARONSON FONTES, L., McCLOSKEY, K. A. 2011. Cultural Issues In Violence Against Women. In C. M. Renzetti, J. L. Edleson, R. K. Bergen (Eds).

---

⁵ Zambia, Keňa, Malawi, Uganda, Tanzánia, Ghana, Senegal, Angola, Pobrežie Slonoviny, Nigéria.

⁶ Napr. v Bosne a Hercegovine, Srbsku, Libérii, Sierra Leone, Demokratickej republike Kongo, Kolumbii, Sudáne, Burundí, Somálsku a v Mjanmarsku.

⁷ Krajiny Stredného Východu, Severná Afrika, niektoré moslimské krajiny a spoločenstvá v Ázii vrátane Malajzie, Indonézie, Srí Lanky, Indie a Bangladéša.

Sourcebook on Violence Against Women. (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage, 2011. s. 151 – 168. ISBN 9781412971669.

BELL FIALKOFF, A. 2003. *Etnické čistky*. Práh s. r. o. 2003. 238 s. ISBN 80-7252-070-9.

ECO, U. 2004. *Päť úvah o morálke*. Kalligram 2004. 96 s. ISBN 80-7149-629-4.

HEISE, I., ELSBERG, M., GOTTEMOELLER, M. 1999. *Population Reports: Ending violence against women*. Center for Health and Gender Equity. Vol. 27. No. 4. 45 s. ISSN 0887-0241.

MANDA, V. 2005. *Teória poznania Johna Locka*. Iris. 167 s. ISBN 8089018882.

ROSENTHAL, E. 2001. *Harsh Chinese realities feed market in women* [online]. 2001. New York Times. [cit. 20.02.2021] Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2001/06/25/world/harsh-chinese-realities-feed-market-in-women.html>>

SNOW, D. A., CORRIGALL-BROWN, C., 2015. Collective Identity. In James D. Wright. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition*. Oxford: Elsevier, 2015. ISBN 9780080970868. s. 174–180.

UNFPA. 2012. *Marrying Too Young. End Child Marriage* [online]. 2012. UNFPA, New York. 76 s. ISBN-10: 1618000144. [cit. 20.02.2021] Dostupné na internete: <<https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/MarryingTooYoung.pdf>>

WARD, J., MARSH, M. 2006. *Sexual violence against women and girls in war and its aftermath: Realities, responses, and required resources. A briefing paper* [online]. 2006. Brussels, Belgium: United Nations Population Fund. 34 s. [cit. 20.02.2021] Dostupné na internete: <<https://www.svri.org/sites/default/files/attachments/2016-01-15/CCEF504C15AB277E852571AB0071F7CE-UNFPA.pdf>>

WATTS, C., ZIMMERMAN, C. 2002. Violence against women: Globe scope and magnitude [online]. In *The Lancet*. Vol. 359, 2002. s. 1232 – 1237. [cit. 20.02.2021] Dostupné na internete: <<https://religioncell.com/wp-content/uploads/2013/03/violence-against-women-global-scope-and-magnitude.pdf>>

WHO, 2005. *WHO multi-country study on women`s health and domestic violence against women: Summary report of initial results on prevalence, health outcomes, and women`s responses* [online]. 2005. Geneva, Switzerland. 38 s. ISBN 92 4 159351. [cit. 20.02.2021] Dostupné na internete: <https://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/summary_report/summary_report_English2.pdf>

ANALÝZA EXTRÉMIZMUS V KONTEXTE PRÁVA EÚ A DOKUMENTOV OSN

ANALYSIS OF EXTREMISM IN THE CONTEXT OF EU LAW AND UN DOCUMENTS

Lubomír Hreha¹

ABSTRACT

Until the adoption of the Lisbon Treaty, EU law focused exclusively on unifying legislation in the areas of private law, consumer law, internal market regulations, etc. Following the adoption of the Lisbon Treaty, EU integration has deepened. The Lisbon Treaty, like Constitution No. 460/1992 Coll., Indirectly defines in its articles what European law considers to be extremist. In its preamble, it states at the outset that "It is based on the inspiration of Europe's cultural, religious and humanist heritage, which has developed the universal values of the inalienable and inalienable rights of the human person, freedom, democracy, equality and the rule of law.

Key words: extremism, law, international law, international documents

1 Významné medzinárodné dokumenty v boji proti extrémizmu

Lisabonská zmluva v prvej hlave, článku 2 zakotvuje priamy odkaz na princípy základných ľudských práv a slobôd, demokracie, rovnosti a vlády práva. V čl. 6 odkazuje na nezávislý dokument, ktorý má rovnakú právnu silu a to Chartu základných práv Európskej únie.(Charta základných práv Európskej únie 2012/C 326/02) Charta je integrálnou súčasťou kváziústavného systému EÚ a spolu s Lisabonskou zmluvou vytvára hodnotový rámec európskeho spoločenstva.

Charta sa delí do siedmych hláv:

1. dôstojnosť,
2. sloboda,
3. rovnosť,
4. solidarita,
5. občianstvo,
6. spravodlivosť,
7. všeobecné ustanovenia upravujúce výklad a uplatňovanie charty.

(Charta základných práv Európskej únie 2012/C 326/02)

---

¹ Lubomír Hreha, JUDr. Ing., externý doktorand, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, hrehalubomir@centrum.sk

Vo svojej podstate charta kopíruje už plne etablované dokumenty OSN o základných právach a slobodách. V siedmej hlave čl. 52 ods. 4 konštatuje, že sa majú deklarované práva a slobody vykladať v súlade s ústavnými tradíciami členských štátov. (Charta základných práv Európskej únie 2012/C 326/02 , čl.52 ods.4)

Priame právne dovolávanie sa na chartu nie je možné. V ods.5 sa konštatuje "Možno sa ich (základných práv) dovolávať pred súdom len na účely výkladu a preskúmania zákonnosti týchto aktov (vnútroštátnych aktov)." Čl. 52 ods.6 stanovuje povinnosť pre členské štáty v plnej miere zohľadniť teóriu aj uplatňovanú ústavnú prax v odkaze na chartu ako celok. Článok 54 konštatuje zákaz zneužívania práva a žiadne ustanovenie tejto charty sa nesmie vykladať tak, že zahŕňa právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na poškodenie práv a slobôd uznaných v tejto charte alebo na ich obmedzenie vo väčšom rozsahu, ako je ustanovený v tejto charte.

Práve z čl. 54 sa odvodzujú ďalšie právne akty EÚ, ktoré sa venujú už konkrétne problematike extrémizmu. Európska legislatíva reaguje na konkrétne historické témy prijatím politických a legislatívnych aktov. V súvislosti s extrémizmom a terorizmom posledným z nich je „Záver Rady Európskej únie a vládnych predstaviteľov členských štátov ohľadne prevencie radikalizácie vedúceho k násilnému extrémizmu.“ (Záver Rady Európskej únie a vládnych predstaviteľov členských štátov ohľadne prevencie radikalizácie vedúceho k násilnému extrémizmu 2016/C/467/02) Podobne ako pri rezolúciách OSN v deklaratórnej časti Európska rada uznáva, že európsky priestor je vybudovaný na prosperujúcej a mierovej koexistencii a rešpekte k odlišnosti vyjadrenej v hodnotách a princípoch článku 2 Lisabonskej zmluvy. ...teroristické útoky nás prinútili k prevencii radikalizácie vedúcej k násilnému extrémizmu... výzvy radikalizácie spočívajú v identifikácii ideologických spúšťačov... a preto je nevyhnutné adresovať všetky typy násilného extrémizmu, bez ohľadu či ide o náboženskú alebo politickú ideológiu“. (Záver Rady Európskej únie a vládnych predstaviteľov členských štátov ohľadne prevencie radikalizácie vedúceho k násilnému extrémizmu 2016/C/467/02)

EÚ deklarovala pozadie extrémizmu, ktoré je založené na hnutiach alebo ideológiách, a ktoré potláčajú základné piliere Lisabonskej zmluvy. Zároveň sa výslovne zmieňuje o náboženskej ideológii, ktorá potláča základné ľudské práva slobody. V kapitole s názvom „bezpečnostná dimenzia“ sa orientuje na aktívny boj proti prejavom nenávisťi hlavne na internete a sociálnych sieťach, pričom sa majú rešpektovať základné princípy slobody prejavu a jeho obmedzení v zmysle medzinárodného práva. Špecifické úlohy boli dané Európskej komisii a členským štátom. Tu sa zvyrazňuje preventívna a kooperačná rovina členských štátov. (Záver Európskej rady a vládnych predstaviteľov členských štátov ohľadne prevencie radikalizácie vedúceho k násilnému extrémizmu 2016/C/467/02 – Bezpečnostné otázky)

Návrh záverov Rady Európskej únie o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii (ST 17057 2013 INIT) v deklaratórnej časti vyžaduje "...aby prijali opatrenia na trestanie verejného podnecovania k násiliu alebo nenávisti voči osobe alebo osobám patriacim ku skupine vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu, ako aj na trestanie spáchania takýchto skutkov prostredníctvom verejného rozširovania alebo distribúcie písomností, obrázkov alebo iných materiálov. V článku 1 ods. 1 písm. c) a d) sa od členských štátov EÚ tiež vyžaduje, aby prijali opatrenia na trestanie skutku verejného schvaľovania, popierania alebo hrubého zľahčovania zločinov genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov, ako sú vymedzené v článkoch 6, 7 a 8 Štatútu Medzinárodného trestného súdu, a zločinov vymedzených v článku 6 Charty Medzinárodného vojenského tribunálu priloženej k Londýnskej dohode z 8. augusta 1945, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči osobe alebo osobám patriacim do jednej zo skupín uvedených v článku 1 ods. 1 písm. a).“(Záver Rady Európskej únie o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii (ST 17057 2013 INIT)

V súvislosti s inými trestnými činmi, napríklad napadnutím, ublížením na zdraví, vraždou alebo poškodením majetku a pod., ktoré sú motivované rasizmom alebo xenofóbiou sa stanovuje "...aby rasistický a xenofóbny motív bol prítiažujúcou okolnosťou alebo aby súdy mohli brať takúto motiváciu do úvahy pri určovaní trestov. (Záver Rady Európskej únie o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii (ST 17057 2013 INIT); Úvod; bod č.2)

Hoci sa toto rámcové rozhodnutie obmedzuje na rasu, farbu pleti, náboženské vyznanie, rodový pôvod či národný alebo etnický pôvod, niekoľko členských štátov sa rozhodlo zahrnúť do svojich právnych predpisov a ustanovení trestného zákona vzťahujúcich sa na nenávisťné slovné prejavy a trestné činy z nenávisti aj iné dôvody, ako sú sexuálna orientácia a zdravotné postihnutie (minimálne 10 krajín EÚ má trestnoprávne pokrytie týchto skutkov). V záväznej časti stanovuje tento dokument deväťbodový program, v ktorom vyzýva členské štáty, aby "...pri rozšírení rozsahu trestných činov z nenávisti v rámci svojich právnych predpisov v oblasti trestného práva vzali do úvahy skúsenosti ostatných členských štátov a zvažili zahrnutie iných motívov zaujatosti súvisiacich s týmito trestnými činmi; zabezpečili urýchlené a účinné vyšetrovanie a trestné stíhanie trestných činov z nenávisti a zároveň zaistili, aby sa brali do úvahy motívy zaujatosti počas celého trestného konania..." (Záver Rady Európskej únie o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii (ST 17057 2013 INIT); Úvod; bod č.2)

Spomínaný Záver Rady Európskej únie ST 17057 2013 INIT odkazuje na detailnejšiu úpravu a to Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva.

Rozhodnutie rady Európskej únie 2008/913/SVV stanovuje aproximáciu zákonov a právnych predpisov členských štátov EÚ v oblasti trestných činov, ktoré zahŕňajú niektoré prejavy rasizmu a xenofóbie. Zároveň deklaruje, že niektoré závažné prejavy rasizmu a xenofóbie musia mať povahu trestného činu vo všetkých členských štátoch EÚ a musia sa za ne ukladať účinné, primerané a odradzujúce tresty. Toto rámcové rozhodnutie sa vzťahuje na všetky trestné činy spáchané na území EÚ vrátane skutkov spáchaných prostredníctvom informačných systémov alebo občanom členského štátu EÚ alebo v prospech právnickej osoby založenej v členskom štáte EÚ.

Slovné prejavy nenávisti sa klasifikujú ako trestné činy nasledovne "verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu; spáchanie vyššie uvedeného trestného činu prostredníctvom verejného rozširovania alebo distribúcie písomností, obrázkov alebo iných materiálov; verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie zločinov genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov, ako sú vymedzené v Štatúte Medzinárodného trestného súdu (články 6, 7 a 8) a zločinov vymedzených v článku 6 Charty Medzinárodného vojenského tribunálu, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči takejto skupine alebo členovi takejto skupiny... podnecovanie, pomoc a navádzanie k páchaniu vyššie uvedených trestných činov je takisto trestné." (Rozhodnutie rady Európskej únie 2008/913/SVV; Súhrn)

V súvislosti s vyššie uvedenými trestnými činmi sa stanovila povinnosť členským štátom EU zabezpečiť, aby za ne ukladali účinné, primerané a odradzujúce tresty a tresty s hornou hranicou najmenej jeden rok odňatia slobody. V nadväznosti na právnické osoby podľa rámcového rozhodnutia musia byť tresty účinné, primerané a odradzujúce a musia zahŕňať trestné pokuty alebo pokuty netrestnej povahy. Okrem toho sa právnickým osobám môžu uložiť tresty ako odňatie nároku na štátne dávky alebo pomoc, dočasný alebo trvalý zákaz výkonu obchodnej činnosti, nariadenie súdneho dohľadu, súdne rozhodnutie o likvidácii.

Medzi najdôležitejšie ustanovenia z hľadiska trestnoprávnej problematiky a vyšetrovania je začatie vyšetrovania alebo trestného stíhania vo veci rasistických a xenofóbnych činov, ktoré nesmie byť závislé od oznámení alebo obvinení zo strany obete. (Rozhodnutie rady Európskej únie 2008/913/SVV; Súhrn) Zvýrazňuje sa tu teda princíp *ex off*.

V oblasti súdneho rozhodovania sa konštatuje „Vo všetkých prípadoch sa rasistická a xenofóbna motivácia považuje za prítiažujúcu okolnosť alebo súdy musia byť oprávnené brať takúto motiváciu do úvahy pri určovaní trestov, ktoré chcú uložiť.“ (Rozhodnutie rady Európskej únie 2008/913/SVV; Súhrn)

Spolupráca EÚ v oblasti extrémizmu sa týka klasického extrémizmu, ako aj násilného extrémizmu. Samozrejme prioritou sa v posledných rokoch presúva na rizikovejší a nebezpečnejší násilný extrémizmus a na skupiny, ktorých

extrémistické zmýšľanie môže prerásť postupnou radikalizáciou až k páchaniu trestných činov terorizmu. Týmto reaguje EÚ na teroristické útoky a prípadnú náboženskú radikalizáciu moslimských komunit. Extrémizmus v politickej, propagandistickej rovine, nie je európskou legislatívou ignorovaný. Samotné podnety novelizácie prichádzajú z pôdy OSN, ktoré sú následne transponované do podoby európskeho a následne vnútroštátneho práva, konkrétne novelizáciou tzv. extrémistických trestných činov.

Extrémizmus v základných dokumentoch OSN a EÚ nie je a ani nemôže byť adresovaný priamo. Deklarácie OSN a Lisabonská zmluva upravujú základné práva a slobody pozitívne, tzn. vymedzujú hodnotový rámec medzinárodného a európskeho spoločenstva. V negatívnom vymedzení sa už priamo adresujú elementy ohrozenia deklarovaného hodnotového systému, a tie sú zvyčajne ponechané na pramene práva nižšej právnej sily resp. na politické deklarácie. Rezolúcie OSN a závery zo zasadnutí Európskej rady reflektujú potreby doby a teda reagujú na konkrétne negatívne udalosti v spoločnosti. Medzi najvýznamnejšie negatívne fenomény začiatku 21. storočia určite zaradujeme hrozbu terorizmu a teroristických útokov. Reakcia medzinárodného spoločenstva v právnej rovine dala priestor na vznik pojmu „násilný extrémizmus“. Zatiaľ čo Rezolúcia č. 1624 (2005) hovorí v súvislosti s terorizmom o fenoméne, ktorý je motivovaný na základe myšlienok extrémizmu a netolerancie, rezolúcia č. 2178 (2014) posúva pojem do roviny tzv. násilného extrémizmu. Násilný extrémizmus už nie je len motivačný element, ale je priamo nápomocný pri páchaní terorizmu a sektárskeho násillia. (Rezolúcia č.2178(2014), obligatórna časť, bod 1)

Ak by sa urobila, čo i len orientačná analógiu do trestného práva, tak by sa mohlo skonštatovať, že klasický extrémizmus je prítomný v procese prípravy páchania tzv. „teroristických“ trestných činov, zatiaľ čo násilný extrémizmus je prítomný už pri samotnom pokuse tzv. „teroristických“ trestných činov. Podľa rezolúcie č. 2178 (2014) rozdiel medzi klasickým extrémizmom a násilným extrémizmom spočíva v procese radikalizácia členov, ktorí sú ochotní následne páchať trestné činy terorizmu a sektárskeho násillia.

Závery Európskej rady (2016/C/467/02) adoptovali rezolúcie OSN a využívajú podobné definovanie pojmov a východísk daného problému. Forma klasického extrémizmu je upravená v dvoch základných Rámcových rozhodnutiach rady Európskej únie a to 2008/913/SVV o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva a následne na to nadväzujúce Rozhodnutie ST 17057 2013 INIT o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii. Hoci sa v spomínaných dokumentoch kladie nemalý dôraz na preventívnu funkciu práva, v konkrétnych ustanoveniach sa zaväzujú členské štáty, aby prijali inkorporovali do vnútroštátneho práva exaktne znejúce skutkové podstaty zadefinované v spomínaných prameňoch práva, prevzali metodologické ukladania trestov a spôsobu vyšetrovania.

OSN zadefinovala základné práva a slobody v troch hlavných dokumentoch 1.Všeobecná deklarácia ľudských práv (ďalej len „Všeobecná deklarácia“), 2.Medzinárodná deklarácia o občianskych a politických právach, 3. Medzinárodná deklarácia o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Ich praktickú uplatnenie dopĺňali rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN, ktoré odrážali aktuálne potreby vtedajšej doby.

Preambula všeobecnej deklarácie vyplývala z historických skúseností druhej svetovej vojny a začína nasledovne „...Pretože uznanie vrodenej dôstojnosti a rovnakých a nescudziteľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete... pretože je potrebné, aby ľudské práva boli chránené zákonmi... pretože ľud spojených národov potvrdil v Charte svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, rovnaké práva mužov a žien a rozhodol sa podporovať sociálny pokrok a lepšie životné podmienky vo väčšej slobode...“(Všeobecná deklarácia ľudských práv, 1948)

Zakotvenie spôsobilosti na práva a s ním súvisiaci všeobecný zákaz diskriminácie je zadefinované v čl. 2 „Každý je oprávnený na všetky slobody a práva, ktoré ustanovuje táto deklarácia, bez akéhokoľvek ohľadu na rasu, farbu, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické a iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, majetok, rod alebo iné postavenie.“ (Všeobecná deklarácia ľudských práv, 1948, čl.2.

Trestnoprávna ochrana človeka bola zakotvená v čl. 5,6,7 „Nikto nesmie byť podrobený mučeniu alebo krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu; Každý má právo, aby všade bola uznávaná jeho právna osobnosť; Všetci sú pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú základnú ochranu bez akejkoľvek diskriminácie. Všetci majú právo na rovnakú ochranu proti akejkoľvek diskriminácii, ktorá porušuje túto deklaráciu a proti akémukoľvek podnecovaniu k tejto diskriminácii.“ (Všeobecná deklarácia ľudských práv,1948, čl.5,6,7)

Najdôležitejší článok z trestnoprávneho pohľadu je čl. 29 „Každý má povinnosti voči spoločnosti, v ktorej jedine môže slobodne a plne rozvinúť svoju osobnosť. Každý je pri výkone svojich práv a slobôd podrobený len obmedzeniam ustanoveným zákonom výhradne preto, aby sa zabezpečilo uznanie a zachovávanie práv a slobôd ostatných a vyhovelo sa spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a všeobecného blaha v demokratickej spoločnosti.“ (Všeobecná deklarácia ľudských práv,1948, čl.29)

To značí, že základnými právnymi mantinelmi pre výkon základných práv a slobôd nemôže byť nič iné ako ochrana výkonu základných práv a slobôd inej ľudskej bytosti. Ústava č.460/1992 Zb. inkorporuje dané ustanovenie do vlastného čl. 13. Zároveň v čl. 30 všeobecnej deklarácie sa vyjadruje nepriamo generálny zákaz hnutí alebo ideológií, ktoré vykazujú znaky extrémizmu. „Nič v tejto deklarácii sa nemôže vykladať tak, aby dávalo ktorémukoľvek štátu,

ktorejkoľvek skupine lebo osobe akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo dopustiť sa činov, ktoré by smerovali k potlačeniu niektorého z práv alebo niektorej zo slobôd uvedených v tejto deklarácii.“(Všeobecná deklarácia ľudských práv,1948, čl.30)

Ústava č. 460/1992 Zb. Slovenskej republiky vychádza z demokratických a republikánskych tradícií. Už v roku 1948 pristúpila ČSR s výhradami k Všeobecnej deklarácii OSN a v priebehu 90. rokov 20. storočia od výhrad postupne ustúpila. Pozitívna definícia a vymedzenie všeobecnej deklarácie sa totiž nevzťahuje k úprave konkrétnej forme štátneho zriadenia, ale ku generálnemu rešpektovaniu jej základných princípov. Slovenská republika sa tým prihlásila k základným hodnotám medzinárodného spoločenstva – teda k dohovorom, ktoré majú vo vykonateľnosti prednosť pred zákonom. (Zákon č.460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky čl. 154c)

Bezpečnostná rada OSN prijala v nadväznosti na základné dokumenty týkajúce sa základných práv a slobôd rezolúcie odvíjajúce sa priamo od aktuálnych potrieb svetového spoločenstva. V prípade násilného extrémizmu sú dôležité dva pramene a to:

- Rezolúcia bezpečnostnej rady OSN č. 1624 (2005)
- Rezolúcia č. 2178 (2014).

Rezolúcia č. 1624 (2005) v deklaratórnej časti hovorí hlavne o boji proti terorizmu, ktorý vníma ako následok ideológií s extrémistickým obsahom, konkrétne „Bezpečnostná rada: s hlbokým znepokojením vníma podnecovanie terorizmu, ktorý vychádza z extrémizmu a netolerantnosti, a ktorý predstavuje vážnu a vrastajúcu hrozbu proti pokojnému užívaniu základných ľudských práv a slobôd... Preto musí byť (tento fenomén) adresovaný rýchlo a proaktívne samotnou OSN a všetkými štátmi (svetového spoločenstva). Vyzdvihneme preto potrebu podniknúť nevyhnutné a potrebné kroky v zmysle medzinárodného a národného práva k ochrane ľudského života.“(Rezolúcia č. 1624 (2005), deklaratórna časť) Hneď na to rezolúcia odkazuje na článok 19 všeobecnej deklarácie, ktorý hovorí o slobode presvedčenia a prejavu (v nadväznosti na čl.19 ods.3 Medzinárodnej deklarácie o občianskych a politických právach konštatuje) a zároveň konštatuje, že obmedzenia prejavu sa môžu realizovať len na základe rešpektovania práva povesti iných, alebo k ochrane národnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia lebo morálky.(Medzinárodná deklarácia o občianskych a politických právach. Čl.19 ods.3) Rezolúcia v záväznej časti v rámci medzinárodného práva v odseku 1, písm. a) zaväzuje štáty svetového spoločenstva, aby v rámci svojej vnútornej legislatívy zakázali páchanie trestných činov terorizmu – v širšom význame sa chápe aj ako formy extrémizmu. V písmene b) vyzýva štáty k preventívnej činnosti, tzn. akékoľvek prejavy, ktoré by viedli k násilným prejavom, poprípade podporovali takéto hnutia alebo ideológie,

mali by byť postihované vnútroštátnou trestnou legislatívou.(Rezolúcia č. 1624 (2005), záväzná časť)

Rezolúcia č. 2178 (2014) sa venuje najmä aspektom boja proti medzinárodnému terorizmu, avšak vo svojich bodoch neobchádza ani problematiku extrémizmu. V bode 1 rezolúcia odsudzuje násilný extrémizmus. V bode 3 apeluje na štáty OSN, aby v rámci medzinárodného a vnútroštátneho práva prijali legislatívu, ktorá dá priestor k efektívnejšej spolupráci v boji proti extrémizmu a terorizmu. Bod 4 pojednáva o preventívnej činnosti vo vzťahu k radikalizácii členov extrémistických a teroristických skupín. V bodoch 15-19 sa vyslovene adresuje problematika extrémizmu, ktorý je vnímaný ako „nápomocný“ v páchaní terorizmu.(Rezolúcia č. 2178 (2014) obligatórna časť, bod č. 1)

Konkrétne Bezpečnostná rada hovorí o prevencii radikalizácie a mobilizácie jednotlivcov, relevantných komunit, o podpore rodín, mladých ľudí, žien, náboženských skupín, a všetkých cieľových skupín pri podpore spoločenskej jednoty.(Rezolúcia č. 2178, 2014, deklaratórna časť) Zároveň v boji proti extrémizmu OSN uprednostňuje nenásilnú trestnoprávnu cestu uplatňovania práva. Ak sa vrátíme k pôvodnému poňatiu extrémizmu v intenciách totalitarizmu a demokratického poriadku, tak v prípade totalitarizmu je extrémizmus akákoľvek prezentácia a presadzovanie názorov, ktoré nie sú v súlade so štátnou ideologickou dogmatikou. Naopak extrémizmus z pohľadu demokratických právnych poriadkov je len taká prezentácia, presadzovanie názorov, ktoré chcú zmeniť základné piliere demokratickej ústavy. V tomto prípade ide o obmedzenie resp. potlačenie základných práv a slobôd.

Záver

O extrémizme možno povedať, že je reálnym obrazom demokracie vo svete, ktorá vo svojej povahe, voľnosti a humánnosti umožňuje vytáranie a fungovanie rôznych názorových prúdov a myšlienok, ktorých šírenie je v dobe technického a technologického pokroku nezastaviteľné. Je to fenomén, ktorému sa v súčasnej dobe venuje zvýšená pozornosť. Súvisí to najmä s otázkou narastajúceho vplyvu skupín, ktorých správanie javí znaky extrémizmu a získavajú čoraz viac priaznivcov. Skupiny označované za extrémistické sú volené do národných parlamentov a infiltrujú sa do povedomia obyvateľstva. Jedná sa o celosvetový trend nárastu toho fenoménu. Je to reálny obraz demokracie vo svete, ktorá vo svojej povahe voľnosti a humánnosti umožňuje vytáranie a fungovanie rôznych názorových prúdov a myšlienok, ktorých šírenie je v dobe technického a technologického pokroku nezastaviteľné. Demokracia rešpektuje myšlienky a názory jednotlivcov a nevytvára cenzúru, ktorá funguje v totalitných režimoch. V demokratickej spoločnosti má každý právo vyjadriť svoje názory a myšlienky bez strachu z prenasledovania zo strany štátu či spoločnosti. Avšak aj demokracia pozná svoje hranice a tie sú určené legislatívou.

Literatúra

HREHA Ľ., RAJDA Z. 2019. Zákonná úprava v boji proti súčasnému fenoménu extrémizmu. Národná a medzinárodná bezpečnosť 2019. 10. medzinárodná vedecká konferencia. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2019. s. 155-160. ISBN 978-80-8040-582-3. - s. 155-160.

Charta základných práv Európskej únie

JURČÁK, V. a kol. 2009. Organizácie medzinárodného krízového manažmentu. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4

KAZANSKÝ, R. 2011. Bezpečnostná politika Teória konfliktov. Banská Bystrica: FPV a MV UMB. 2011. 126 s. ISBN: 978-80-5570-250-6

Medzinárodná deklarácia o občianskych a politických právach.

RAJDA, Z. 2018. Armáda v demokratickej spoločnosti v kontextu budúceho vývoje bezpečnostnej situácie sveta a vývoje spolupráce v rámci medzinárodných organizácií. In: UŠIAK, J. – KOLLÁR, D. Bezpečnostné fórum 2018. Banská Bystrica: Interpolis, 2018. s. 339-349. ISBN 978-80-972673-5-3

Rezolúcia č. 1624 (2005), deklaratórna časť

Rezolúcia č. 1624 (2005), záväzná časť

Rezolúcia č. 2178 (2014), deklaratórna časť

Rezolúcia č. 2178 (2014), obligatórna časť

Rozhodnutie rady Európskej únie 2008/913/SVV; Súhrn

Ústava č.460/1992 Zb.

Všeobecná deklarácia ľudských práv(1948) Preambula

Zákon č. 300/2005 Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Trestný poriadok

Záver Rady Európskej únie o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii

Zmluva o EU (2007), preambula

EKONOMICKÉ RIZIKÁ PRE NÁRODNÚ BEZPEČNOSŤ V ÉRE GLOBALIZÁCIE

ECONOMIC RISKS TO NATIONAL SECURITY IN AN ERA OF GLOBALIZATION

Radoslav Ivančík¹

ABSTRACT

For economic and state actors, unlike individuals, the world has become much more complex, dynamic, and potentially more controversial and dangerous under the influence of globalization than ever before. The ability to capture and understand major developments, differentiating abilities, and speed of adaptation have become essential conditions in the game of survival, progress, and security. In addition, economic and other risks to the security of society are currently evolving and changing very rapidly under the influence of deepening globalization processes, which makes it significantly more difficult or even impossible for it to be managed at the national level.

Key words: State, security, globalization, economy, risks, challenges.

Úvod

Globalizácia predstavuje fenomén, ktorý patrí k najmodernejšej histórii ľudstva. V ostatných rokoch je pomerne častým predmetom diskusie nielen ekonómov, politikov, sociológov, politológov, ekológov, informatikov, ale aj bezpečnostných a ďalších expertov, občianskych aktivistov i zástupcov z radov laickej verejnosti. Prívlastky „globálny, globálna a globálne“ patria v súčasnosti medzi najčastejšie používané, aj preto môžeme zatiaľ 21. storočie pokojne označiť ako „storočie globalizácie“. Nesmiernou rýchlosťou narastá počet činností, odborov a oblastí, ktoré sú globalizáciou vo veľkej miere ovplyvnené. Súčasne sa do procesov globalizácie a procesov, ktoré s ňou úzko súvisia, zapája stále väčšie množstvo ľudí. S jej nástupom a rozmachom si ľudstvo začína uvedomovať, že náš svet je postupne stále „menší a rýchlejší“, až sa začína podobať na pavučinovú sieť, kde aj najmenší záchvev na jednom mieste vyvoláva rezonanciu celej siete.

Z určitého uhla pohľadu by sa globalizácia mohla považovať za proces, ktorý viedol v prevažnej väčšine sveta k zjednodušeniu množstva vecí a k určitej jednotnosti. Zároveň by sa s istým nadhľadom dalo povedať, že tento proces dokonca viedol až k určitej jednotvárnosti: rovnaká politika, rovnaké trhové hospodárstvo, rovnaké postupné upúšťanie od tradičných hodnôt a osvojenie si

---

¹ Radoslav Ivančík, plk. gšt. v. z. Ing., PhD. et PhD., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, email: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

konzumného životného štýlu a tiež rovnaké hrozby a riziká. Pre ekonomické a štátne subjekty sa však, na rozdiel od jednotlivcov, svet stal pod vplyvom globalizácie oveľa zložitejším, dynamickejším a potenciálne aj kontroverzejším a nebezpečnejším ako kedykoľvek predtým. Schopnosť zachytiť a porozumieť hlavným vývojovým trendom, diferenciačné schopnosti a rýchlosť adaptácie sa stali základnými podmienkami v hre o prežitie, pokrok a zaistenie bezpečnosti.

Navyše, ekonomické a ďalšie riziká pre bezpečnosť spoločnosti sa v súčasnosti pod vplyvom prehlbujúcich sa globalizačných procesov veľmi rýchlo vyvíjajú a menia, čo výrazným spôsobom sťažuje, ba až znemožňuje jej manažovanie na národnej úrovni. V kontexte globalizačných a integračných procesov vo svetovej ekonomike sa zároveň mení úloha subštátnych územných celkov, ktoré zohrávajú čoraz významnejšiu úlohu. Jedným z prejavov zmien je tiež to, že sa úlohy a kompetencie presúvajú na miestne a regionálne inštitúcie (Dušek, 2020).

Klasické poňatie zaistenia bezpečnosti a obrany štátov sa udržalo v ich bezpečnostných stratégiách až dovtedy, kým sa fenomén globalizácie nestal zjavným v podobe zhoršovania regionálneho i globálneho bezpečnostného prostredia a kontinuálne rastúceho potenciálu jej negatívnych účinkov. Typológia a škála hrozieb pre národnú bezpečnosť sa zásadne zmenila a významným spôsobom diverzifikovala od hrozieb v podobe ozbrojených konfliktov, cez ekonomické embargá až po teroristické aktivity, kybernetické útoky na súkromné i verejné počítačové siete, cezhraničný organizovaný zločin či export hospodárskej a finančnej nestability. Klasické bezpečnostné hrozby boli postupne nahradené asymetrickými bezpečnostnými hrozbami. (Sabayová, 2016) Vzhľadom na tento fakt a aktuálnu dynamiku vývoja ľudskej spoločnosti reakcia národných štátov pri príprave, navrhovaní a schvaľovaní nových bezpečnostných stratégií a implementácii adekvátnych opatrení veľmi často zaostáva za rýchlosťou šírenia týchto hrozieb, čo platí aj pre vysoko rozvinuté krajiny. Medzi ekonomickou, politickou a bezpečnostnou dimenziou globalizácie tak postupne vzniká čoraz väčšia asymetria.

1 Ekonomické riziká pre národnú bezpečnosť vyvolané globalizáciou

Globalizácia, ako naznačuje doterajší vývoj, sa ukazuje byť zdrojom mnohých výziev a príležitostí, ale aj zdrojom viacerých rizík pre bezpečnosť každého štátu. Žiadny štát alebo iný subjekt totiž nemôže využívať iba výhody globalizácie bez zohľadnenia a uvedomenia si z nej vyplývajúcich rizík. Ak to nie je schopný urobiť, môže sa bez akýchkoľvek pochybností vystaviť obrovským rizikám s veľmi vážnymi následkami.

1.1 Prehodnotenie národnej bezpečnosti vyvolané fenoménom globalizácie

Globalizácia predstavuje vysoko dynamický mnohostranný proces, v ktorom sa navzájom prelínajú a ovplyvňujú ekonomické, politické, sociologické, technologické, ekologické, kultúrne, náboženské, vojensko-strategické a ďalšie faktory. Jej doterajší priebeh ukazuje, že v rámci mnohorozmernosti tohto procesu primárny základný vplyv majú ekonomické aspekty, ktoré výrazne určujú a ovplyvňujú ostatné stránky globalizácie (Šikula, 2005, s. 664).

Napriek tomu, že vplyv ekonomických faktorov je rozhodujúci, účinok ostatných faktorov nie je nepodstatný. V mnohých prípadoch totiž menia, alebo dokonca deformujú ekonomickú dimenziu globalizačných procesov (Ivančík, 2012, s. 33). Globalizovaný svet nie je bezpečnejší. Stále existujú vojny a ich účinky a dôsledky sú stále katastrofálne tak z hľadiska strát na životoch, ako aj z hľadiska materiálnych a finančných škôd. Tlak verejnosti, ako aj medzinárodného spoločenstva však v súčasnosti výrazne obmedzuje možnosti moderného štátu vstúpiť do klasických vojen.

Je síce pravda, že násilné hrozby, najmä ozbrojené konflikty, sú dnes menej pravdepodobné, najmä z dôvodu všeobecného povedomia o ničivom potenciáli vojny a nutnosti mobilizácie obrovského objemu zdrojov, ktoré by následne chýbali spoločnosti na ďalší rozvoj. Množia sa však hrozby, ktoré sú menej viditeľné pre spoločnosť a ekonomiku, a to prehĺbujúce sa rozdiely medzi bohatými a chudobnými, nekontrolovaná nelegálna migrácia, vrátane migrácie pracovnej sily a plytvanie rôznymi druhmi prírodných zdrojov.

Každý národ a každé trhové hospodárstvo, bez ohľadu na to, či je riadené na národnej úrovni, je zraniteľné voči rizikám vychádzajúcim z globálneho prepojenia. Dochádza k zmene povahy hrozieb vyvolaných globalizáciou, na ktorú upozorňuje každá kríza. Či už ide o politickú alebo bezpečnostnú krízu, energetickú alebo environmentálnu krízu, demografickú alebo menovú krízu, všetky majú dôležitý hospodársky, finančný, sociálny a aj bezpečnostný rozmer. Najväčšie riziká pre národnú bezpečnosť tak budú čím ďalej tým viac nie vojenské, ale hospodárske a sociálne riziká, ak vezmeme do úvahy nerovnosti medzi národmi alebo aj v rámci nich (Kazanský, 2018).

1.2 Bezpečnostné riziká špecifické pre každú ekonomickú zložku globalizácie

Hospodárske a finančné riziká pre bezpečnosť, najmä tie, ktoré sa vyskytujú vo virulentnej forme kríz, sú založené na diskontinuálnej povahe globalizácie a jej dopadoch na každú ekonomickú zložku globalizácie.

Špecifické riziká spojené s globalizáciou tovarov

Ohrozenia bezpečnosti v rámci hospodárskej súťaže na voľnom trhu už nesúvisia s kontrolou komerčných trás. Pri hľadaní konkurencieschopnosti boli vytvorené výlučné ekonomické zóny založené na geopolitických kritériách odvodených od susedských vzťahov a spoločných záujmov. Úplný začiatok európskej hospodárskej integrácie sa dosiahol v oblasti obehu tovarov. Členské štáty EÚ vyvinuli najpokrokovejší voľný trh, ktorý viedol k politickej integrácii v tejto oblasti. Za zmienku však stojí aj hospodárska spolupráca v severoamerických (NAFTA), juhoázijských (ASEAN) alebo juhoamerických krajinách (MERCOSUR).

Klasická teória medzinárodného obchodu síce hovorí, že všetci účastníci obchodnej výmeny musia zvíťaziť, aj keď nie rovnako, realita je však zložitejšia a odhaľuje zjavné asymetrie a viacnásobné nerovnováhy. Preto sa rozlišuje medzi voľným a spravodlivým obchodom. Navyše, silní hráči často niečo navonok hovoria, ale v skutočnosti to nerobia.

Špecifické riziká spojené s globalizáciou služieb

Na globalizáciu tovarov nadviazala globalizácia služieb. Globalizácia výroby a služieb je globálne veľmi úzko prepojená: v oboch procesoch zohrávajú hnaciu silu nadnárodné spoločnosti. Nadnárodné spoločnosti začali postupne stále viac diverzifikovať svoje portfólio a čoraz viac sa angažujú na medzinárodných finančných trhoch. Heterogenita množstva aktivít integrovaných do siete typu konglomerátu, špecifickej pre globálne nadnárodné spoločnosti, im dáva silu, ktorá sa môže zmeniť na hrozbu pre štáty, na území ktorých pôsobia. Keďže ide o hospodársky sektor s najhlbšou globálnou integráciou, riziká pre ekonomickú bezpečnosť sú vzájomne prepojené, takmer úplne mimo kontroly štátov, čo uľahčuje a umožňuje šírenie globálnych hospodárskych kríz.

Špecifické riziká spojené s globalizáciou kapitálu

Globalizácia tovarov a služieb si vyžaduje neustály pohyb kapitálu. Zníženie právomocí vnútroštátnych orgánov na ich vlastných finančných a menových trhoch umožnili agresívne zahraničné investície, ktoré majú vo väčšine prípadov skôr negatívne ako pozitívne účinky. Ukázalo sa, aké nebezpečné je stanoviť prostriedky ešte pred stanovením cieľov, zdôrazňujúc potrebu korelácie úrovne globalizácie trhu s tovarmi a službami na úrovni každého štátu s liberalizáciou kapitálového trhu. Schopnosť kapitálu autonómne sa pohybovať vo vzťahu k financovaniu výroby a obchodu podporuje špekulatívne trendy s nimi spojenými rizikami.

Špecifické riziká spojené s globalizáciou pracovnej sily

Migrácia pracovnej sily spôsobená ekonomickou neistotou jednotlivca vedie k sociálnej a ekonomickej zraniteľnosti tak pre krajinu pôvodu, ako aj pre krajinu určenia. Z dôvodu preorientovania miestnej pracovnej sily na pracovné

miesta s vyššou pridanou hodnotou bol akceptovaný a dokonca stimulovaný outsourcing pobočiek alebo výrobných procesov mimo rozvinutých krajín ako pokus o obmedzenie procesu prísťahovalectva, ktoré predstavuje značné riziko pre pôvodné obyvateľstvo. Väčšina spoločností sa usiluje o rozvoj pobočiek v menej rozvinutých krajinách, nielen za účelom získania lacnejšej pracovnej sily, ale aj získania nových trhov bez obáv z možných obchodných prekážok.

V spoločnosti založenej na vedomostiach je riziko hospodárskej špionáže prekonané emigráciou kvalifikovanej pracovnej sily, ktorá je schopná pracovať so znalosťami s cieľom získať ďalšie vedomosti a hodnotu. Migrácia pracovnej sily a outsourcing pracovných miest sú dva hromadné fenomény vyvolané globalizáciou, ktoré ovplyvnené demografickým vývojom špecifickým pre každú oblasť prinášajú sériu nových a ťažko predvídateľných hrozieb pre bezpečnosť každého štátu.

Špecifické riziká spojené s globalizáciou informácií

Pohyb tovaru a služieb stál na začiatku hospodárskej globalizácie, ale hlavným činiteľom tohto javu sú dnes informácie. Totalitné systémy, vedomé si sily informácií, sa snažia chrániť svoju vlastnú bezpečnosť ich cenzúrou. V otvorených systémoch rastie potreba relevantných a vhodných informácií, ale stále ťažšie je ich získať. Aby sme dosiahli vysokú účinnosť a efektivitu, potrebujeme, aby bol informačný tok rýchly, stabilný a štandardizovaný. Hlavnou pascou potreby informácií, a to tak v ekonomickej oblasti, ako aj v iných oblastiach záujmu národnej bezpečnosti, je preťaženie informáciami, ktoré vedie k zníženiu úrovne relevantnosti a dokonca k fenoménu intoxikácie. Aby bolo možné ich riadiť, toto množstvo informácií znamená vyššiu valorizáciu jednotlivca a jeho špecifických schopností v oblasti znalostí. Poznatky priniesli transformáciu starého princípu, že čas sú peniaze, na nový princíp, podľa ktorého má každý časový interval vyššiu hodnotu peňazí ako ten predchádzajúci (Toffler – Toffler, 1995, s. 55-57).

2 Niektoré dôsledky ekonomických rizík na obranu štátu

V kontexte postmoderného sveta byť efektívnejší pre štát znamená nebyť nútený zvoliť si vojenskú cestu a nevydávať tak obrovské zdroje na obranu na úkor mierového rozvoja. Studená vojna bola okrem iného aj skutočnou súťažou v rozvoji nových, stále účinnejších a ničivejších zbraní a zbraňových systémov, pričom vojenské technológie a vybavenie patrili a stále patria k najmodernejším. Ročné výdavky USA na výskum a vývoj sú vyššie ako hrubý domáci produkt väčšiny rozvojových krajín. V tomto zmysle by skeptický analytik najnovších prístupov americkej administratívy mohol spochybniť samotnú schopnosť americkej ekonomiky, najmocnejšej ekonomiky minulého storočia, pokračovať v podpore vojenských výdavkov na rovnakej úrovni. Spomienka na ničivý účinok

neudržateľných vojenských výdavkov na bývalý Sovietsky zväz je totiž stále čerstvá (Cooper, 2011, s. 63).

Súčasný medzinárodný kontext by tak mohol predstavovať šancu na znovuoobjavenie Severoatlantickej aliancie, šancu na uplatnenie spoločnej vojenskej sily Európskej únie², ktorá by pomohla definovať jej identitu, ale aj šancu Ruska znovu sa objaviť ako globálny aktér, ako aj šancu Číny potvrdiť na vojenskom poli ekonomický vývoj posledných rokov. Musia však ekonomicky podporiť akékoľvek svoje vojenské ambície. Je nepravdepodobné, že v blízkej budúcnosti by rozsiahly vojenský konflikt zahŕňajúci dva alebo viac štátnych aktérov znamenal okrem ozbrojených konfrontácií overenie ekonomickej kapacity na udržanie vojnového úsilia po neurčitý čas. Z dôvodu, že rozvinuté štáty smerujú celú hospodársku činnosť do sveta, navyše členské štáty NATO zahŕňajú takmer dve tretiny globálnej ekonomiky – racionálne rozhodnutie každého potenciálneho protivníka by muselo zahŕňať hľadanie diplomatického riešenia, nie vojenského (Khama, 2009).

Pre členský štát NATO je dodržiavanie pravidla vyčleňovať 2 % zo svojho hrubého domáceho produktu na obranu viac než vyžadovanou poistkou pre prípadný ozbrojený konflikt. Pre menšie štáty tieto náklady nie sú dostatočné na dosiahnutie primeranej úrovne ambícií, ale umožňujú minimálne požadované vybavenie a spôsobilosti na zabezpečenie interoperability so spojencami. Okrem toho, ak sa časť týchto finančných prostriedkov použije na domáci obranný priemysel, má to pozitívny ekonomický efekt na opätovný vstup na domácu ekonomiku vo viacerých oblastiach (Rifkin, 2005, s. 159).

Záver

Dôležitosť opatrení zameraných na predchádzanie a odrádzanie od šírenia jadrových zbraní, prepuknutia klasických vojen alebo elimináciu asymetrických hrozieb, ako je napríklad terorizmus, je zrejmá. Očakáva sa, že dlhodobým globálnym riešením zameraným na zaručenie globálnej bezpečnosti je zaistenie udržateľného hospodárskeho rastu odrážajúceho zvýšenie životnej úrovne všetkých krajín so zameraním na neustále znižovanie rozdielov medzi sociálnymi

---

² V poslednom období sa môžeme opätovne stretnúť aj s výrokmi vysokých predstaviteľov Európskej únie, najmä Nemecka a Francúzska o potrebe posilnenia európskej bezpečnosti prostredníctvom vybudovania spoločnej európskej armády. Tieto výroky nezostali v politickej rovine bez odozvy, avšak zatiaľ im chýba praktická, aplikovateľná rovina. Supranacionálny model európskej armády by si totiž vyžadoval potrebu prenosu ďalších kompetencií z členských štátov na úniijnú úroveň a s tým úzko súvisiacu ochotu členských štátov tieto kompetencie poskytnúť, resp. vzdať sa vlastných kompetencií v oblasti bezpečnosti a obrany. Ďalšou, dosiaľ nezodpovedanou otázkou by bolo postavenie takejto spoločnej európskej armády v súčasnom systéme zaisťovania bezpečnosti a mieru vo svete v rámci operácií medzinárodného krízového manažmentu vedených pod hlavičkou OSN alebo NATO (Nováková, 2020, s. 198). V tejto súvislosti sa ale vynárajú samozrejme aj mnohé ďalšie otázky a problémy.

skupinami v každej spoločnosti, ako aj rozdielov medzi bohatými a chudobnými štátmi sveta.

Bezpečnosť je jednou z najdôležitejších základných ľudských potrieb. Zaistenie bezpečnosti na úrovni jednotlivca, organizácie alebo národa je preto nevyhnutne potrebné na všetkých úrovniach. Svet sa dynamicky mení, menil sa počas celej svojej histórie, dnes sú však zmeny oveľa rýchlejšie. Zmena sa stala prirodzenou a výzvy pre národnú a medzinárodnú bezpečnosť vyvolané globalizáciou majú v súčasnej dobe neporovnateľne vyššiu dynamiku (Strange, 2004, s. 61).

V trhovej ekonomike sú normálnymi podmienkami aktérov vysoké riziko, agresívna konkurencia, jedným slovom – neistota. Ekonomické trendy, ktoré sa za posledné desaťročie tak výrazne zrýchlili, súviseli s masívnym prerozdelením a stratifikáciou svetových zdrojov: pracovných miest, tovaru a peňazí (Klein, 2010, s. 12). Národné hospodárstvo je základným prvkom štátu, ale zároveň je úzko prepojené s globálnym hospodárstvom a medzinárodnými inštitúciami. V hlboko prepojenom svete sa hrozby vnútornej bezpečnosti, ako napríklad neuspokojivé riadenie výkonnosti a činností národného hospodárstva, javia ťažšie zvládnuteľné ako hrozby vonkajších síl.

Globalizácia viedla ku komplexnej transformácii hrozieb pre národnú bezpečnosť. Ekonomický rozmer bezpečnosti každého ekonomického subjektu tak závisí aj od jeho schopnosti vyrovnat' a zosynchronizovať sa so zmenami v globálnom prostredí. Za týchto okolností je úloha štátu pri riadení ekonomických rizík dôležitejšia a ťažšia ako kedykoľvek predtým, pretože štát musí fungovať a musí byť aktívny. Vychádzajúc z viery, že dobre pripravená a flexibilná pracovná sila je nevyhnutnou podmienkou úspechu, môže sa štát stať konkurencieschopným iba vtedy, ak má rozvinutú vedomostnú spoločnosť schopnú vyťažiť maximum zo svojich zdrojov inteligencie a tvorivosti.

Štát preto musí byť dnes arbitrom, ale tam, kde existujú viditeľné riziká, musí sa stať hráčom. Dnes sme všetci súčasťou prechodu na nový systém bohatstva, ktorý je založený na vedomostiach, iniciovaný a urýchlený fenoménom globalizácie. Je iba na nás, aby sme boli príjemcami tohto nového systému, a nie outsidermi. A pokiaľ ide o riziko ozbrojených konfliktov, každý by mal pochopiť, že schopnosť kombinovať mäkkú silu s tvrdou silou je dôkazom inteligentnej sily (Nye, 2006). V tejto súvislosti si je ale dôležité tiež uvedomiť, že spoločné ekonomické záujmy môžu byť úspešnejšie ako diplomacia.

Literatúra

BARIČIČOVÁ, Ľ. 2020. Vnútorná dimenzia bezpečnosti SR z pohľadu aktuálnych otázok regionálnej bezpečnosti. *Bezpečnostné fórum 2020 – zborník vedeckých prác z 13. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Interpolis, 2020. ISBN 978-80-973394-2-5, s. 8-17.

- COOPER, R. 2011. *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. London : Atlantic Books, 2011. 300 s. ISBN 978-1-84354-231-5.
- DUŠEK, J. 2020. *Vliv sociálního kapitálu na regionální ekonomiku na příkladu spolupráce obcí v Jihočeském kraji*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2020. 405 s. ISBN 978-80-7556-052-0.
- IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia*. In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1. ISSN 1336-9202, s. 32-49.
- KAZANSKÝ, R. 2018. *Nové prístupy k výskumu transformácie bezpečnostného sektora*. České Budejovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2018. 133 s. ISBN 978-80-7556-040-7.
- KHAMA, P. 2009. *The Second World: Empires and Influence in the New Global Order*. London : Penguin Books, 2009. 528 s. ISBN 978-0-14193-081-7.
- KLEIN, N. 2000. *No logo*. New York : Fourth Estate, 2010. 512 s. 978-0-00734-077-4.
- NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. Milana Rastislava Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
- NOVÁKOVÁ, D. (2020): *Vízia spoločnej európskej armády*. In *Bezpečnostné fórum 2020 – zborník vedeckých prác z 13. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Interpolis, 2020. ISBN 978-80-973394-2-5, s. 198-204.
- NYE, J. S. 2006. *Winners and Losers in the Post-9/11 Era*. Dostupné na internete: <<https://www.project-syndicate.org/commentary/winners-and-losers-in-the-post-9-11-era?barrier=accesspaylog>>
- RIFKIN, J. 2005. *The European Dream: How Europe's Vision of the Future Is Quietly Eclipsing the American Dream*. New York : TarcherPerigee, 2005. 448 s. ISBN 978-1-58542-435-1.
- ROŽŇÁK, P. 2014. *Politologie pro všechny*. Ostrava : Key Publishing, 2015. 343 s. ISBN 978-80-7418-214-3.
- SABAYOVÁ, M. 2016. *Dimenzie ekonomickej bezpečnosti*. In *Security – the Key Requirement of the Present*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2016. ISBN 978-80-8054-675-5, s. 208-216.
- STRANGE, S. 2004. *States and Markets*. London : Continuum Publishing, 2004. 281 s. ISBN 978-0-82647-389-9.
- ŠIKULA, M. 2005. *K metodologickým východiskám ponímania fenoménu globalizácie*. In *Ekonomický časopis*, 2005, roč. 53, č. 7. ISSN 0013-3035, s. 663-679.
- TOFFLER, A. – TOFFLER, H. 1995. *War and Anti-war*. New York : Warner Books, 1995. 370 s. ISBN 978-0-44660-259-4.

NEISTOTA V ÉRE GLOBALIZÁCIE

UNCERTAINTY IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Radoslav Ivančík¹

ABSTRACT

Globalization, as a key factor in the development of the world economy and politics since the end of the Cold War, blurs barriers and borders, connects individual states, regions, and continents, and forms the framework of economic, political, security and international relations. In addition to the many positives, it also brings a number of negatives that contribute to the deterioration of the security environment and the security situation at the national, regional and global levels. Moreover, in the world under its influence, uncertainty is deepening, despite the large number of political, economic, security, legislative, organizational, and other measures taken at the national and international levels.

Key words: Globalization, uncertainty, risks, evolution, human civilisation.

Úvod

Vývoj ľudskej spoločnosti na prelome 2. a 3. milénia, ktorým prešli hlavne ekonomicky vyspelé štáty, je spravidla označovaný ako prechod k „informačnej spoločnosti“, alebo do „informačného veku“, prípadne do „postindustriálnej éry“ (Giddens, 2000). Pre pomenovanie týchto skutočností sa ale v odbornej i populárnej literatúre najčastejšie uvádza pojem „postindustriálna spoločnosť“. Táto rozmanitosť v pomenovaní alebo označení danej éry svedčí o tom, že prebiehajúce zmeny možno interpretovať viacerými spôsobmi. Relatívne odlišné označenia síce odrážajú túto skutočnosť svojím vlastným špecifickým spôsobom, pre všetky tieto zmeny je však jednotiacim znakom relativizmus a nadobúdanie významu neistoty.

Toffler a Tofflerová (2001) toto obdobie nazývajú „tretou vlnou“. Podľa nich totiž možno smerovanie a vývoj spoločnosti interpretovať prostredníctvom tzv. veľkých vln zmien. Prvá veľká vlna zmien – poľnohospodárska revolúcia – trvala niekoľko tisícročí. Rozširovala dediny, osady, plochu kultivovanej pôdy a priniesla nový spôsob života. Koncom 17. storočia v Európe naplno prepukla priemyselná revolúcia a spustila druhú veľkú vlnu zmien – nástup industriálnej civilizácie. V jej dôsledku došlo k zásadným zmenám v živote ľudskej spoločnosti, predovšetkým v Európe a Severnej Amerike, a hoci sa táto vlna ešte úplne nevyčerpala, stále trvá a ďalej pokračuje vo svojom postupe, vedľa nej už začína prebiehať ďalší proces zmien – tretia vlna. Tá prináša nový spôsob života

---

¹ Radoslav Ivančík, plk. gšt. v. z. Ing., PhD. et PhD., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, email: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

založený na diverzifikovaných, obnoviteľných zdrojoch energie, na nových technológiách, výrobných metódach, postupoch a pod. V súvislosti s ňou možno očakávať znižovanie úlohy národných štátov a podnecovanie vzniku poloautonómnych ekonomík.

1 Globalizácia a zmeny spôsobujúce neistotu

Pri uvedomení si skutočnosti, že aktuálne sme svedkami prebiehajúceho zápasu medzi zástupcami zachovania industrializmu a tými, ktorí sa ho snažia vystriedať, získavame kľúč k pochopeniu prebiehajúcich dejov. Na jednej strane stoja prívrženci priemyselnej minulosti a na strane druhej tí, ktorí si uvedomujú, že naliehavé problémy súčasného sveta (napr. prehlbovanie nerovností, klimatické zmeny, rast počtu obyvateľstva, zvyšujúci sa dopyt po strategických surovinách, kontrola zbrojenia, chudoba, pandémie, atď.) sa už nedajú vyriešiť v rámci industriálneho poriadku. Ak sa pokúsime o dlhodobý výhľad, zásadná otázka sa netýka toho, kto bude mať vládu počas posledných dní industriálnej spoločnosti, ale najmä toho, kto bude formovať novú civilizáciu rastúcu mimo nej (Toffler - Tofflerová, 2001).

Bauman (2008) v súvislosti s charakteristikou súčasného veku používa pojem "vek neistoty". Podľa neho práve teraz prebieha prechod z pevnej fázy modernity do fázy tekutej a súčasný život je dobou neistoty. Sociálne formy a procesy si už nemôžu udržať rovnaký pevný tvar dlhšie časové obdobie, rozpadajú sa a rozpúšťajú skôr, než stačia byť spevnené, respektíve skôr, než sa stačia ustáliť. Rovnako tak sa postnovoveká veda a vnímanie objektívnej reality vymaňujú z obručí absolútnych výpovedí a sú vystriedané výpoveďou relativistickou, pravdepodobnou. Skutočnosť je zobrazovaná v dynamických modeloch a pravdepodobnostných tvrdeniach (Ochrana, 2013).

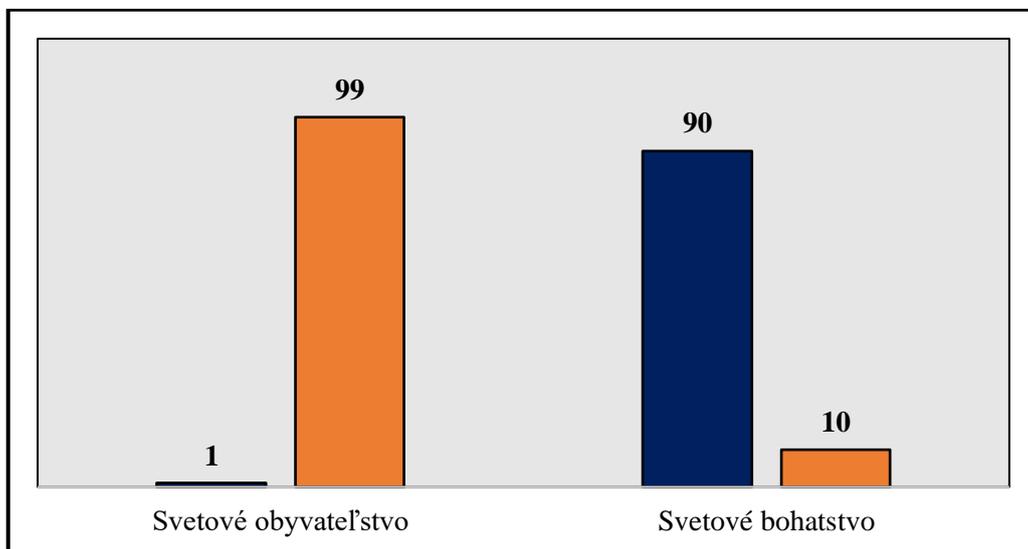
Sme svedkami prehlbovania odľuky moci a politiky, kedy značná časť mocenskej sily, potrebnej na realizáciu konkrétnych krokov štátu, sa presúva do nekontrolovateľného globálneho priestoru, zatiaľ čo sila politická, ako dispozícia rozhodovať o zámeroch a smere rokovania, nie je schopná na celosvetovej úrovni efektívne operovať a zostáva tak lokálna ako doteraz (Bauman, 2008). Existujúce politické inštitúcie sa s nedostatkom moci stávajú čím ďalej tým menej relevantnými. Obdobne Giddens (1999) uvádza, že národné vlády sú príliš malé na to, aby riešili veľké problémy spojené napr. s globálnou ekonomickou konkurenciou alebo s ohrozovaním životného prostredia našej planéty. Činnosť nadnárodných spoločností môžu ovplyvniť iba minimálne. Zároveň sa stali príliš veľkými, aby mohli dostatočne riešiť "malé" otázky konkrétnych regiónov či miest. Na jednej strane tak národné vlády strácajú schopnosť riešiť globálne výzvy, ale na strane druhej sa vzdávajú od problémov väčšiny občanov.

Formovanie týchto kľúčových a doposiaľ nepoznaných sociálnych vplyvov prebieha na pozadí procesu intenzívnej globalizácie a v jej tesnej interakcii dostáva konkrétne podoby. Globalizácia ako kľúčový faktor vývoja svetovej

ekonomiky a politiky od skončenia studenej vojny stiera bariéry a hranice, prepája jednotlivé štáty, regióny a kontinenty a formuje rámec ekonomických, politických, bezpečnostných a medzinárodných vzťahov. Je to vysoko dynamický mnohostranný proces, v ktorom sa navzájom prelínajú a ovplyvňujú ekonomické, politické, sociologické, bezpečnostné, vojensko-strategické, technologické, ekologické, kultúrne, náboženské a ďalšie faktory (Šikula, 2005, s. 664).

Bauman (2008) za kľúčové črty globalizácie považuje tiež neurčitosť a neusporiadanosť. Kriticky sa vyjadruje predovšetkým k jej polarizačným dôsledkom, kedy na jednej strane je menšina víťazov, ktorí ťažia predovšetkým zo svojej vysokej pohyblivosti pri alokácii investícií a delokalizácii výrobných aktivít, na strane druhej je potom väčšina tých, ktorí sú spojení iba s jedným miestom, a tak na procese viac či menej strácajú. Ide spravidla o malé štáty na okraji procesov, ktoré sa stávajú slabými.

Z polovice svetového obchodu a viac ako polovice globálnych investícií profituje iba 22 štátov, ktoré obýva iba 14 % svetovej populácie. Vedľa toho 49 najchudobnejších krajín obývaných 11 % svetovej populácie si medzi sebou delí iba 0,5 % globálneho produktu, čo približne zodpovedá úhrnu príjmov troch najbohatších ľudí planéty! 90 % celkového bohatstva planéty tak zostáva v rukách jedného percenta obyvateľov! Pokračujúci progres týchto polarizačných síl potvrdzujú napríklad správy vydávané Svetovým ekonomickým fórom so sídlom v Davose, podľa ktorých bola rastúca príjmová nerovnosť označená z hľadiska miery pravdepodobnosti ako najvýznamnejšie globálne riziko (World Economic Forum, 2020).

Graf 1 Prehľad nerovnomerného prerozdelenia svetového bohatstva medzi svetové obyvateľstvo (v %)
Zdroj: WEF, 2020

Zásadnou výzvou spojenou s procesom globalizácie je celkom nepochybne aj nárast vplyvu neštátnych aktérov a ich čoraz väčšia schopnosť pôsobiť v oblasti

hospodárskej, sociálnej i zahraničnej politiky (Eichler, 2010). Dianie vo svete dnes ovplyvňuje oveľa viac aktérov, než tomu bolo doteraz (napr. korporácie: British Petroleum, Gazprom, BASF, Apple; mimovládne organizácie: Greenpeace, Transparency International; médiá: CNN, BBC, Al Džazíra; ozbrojené hnutia: al-Kájdá; megalopoly: New York, Bombaj, Šanghaj; bohaté územné celky štátov: Kalifornia, Bavorsko).

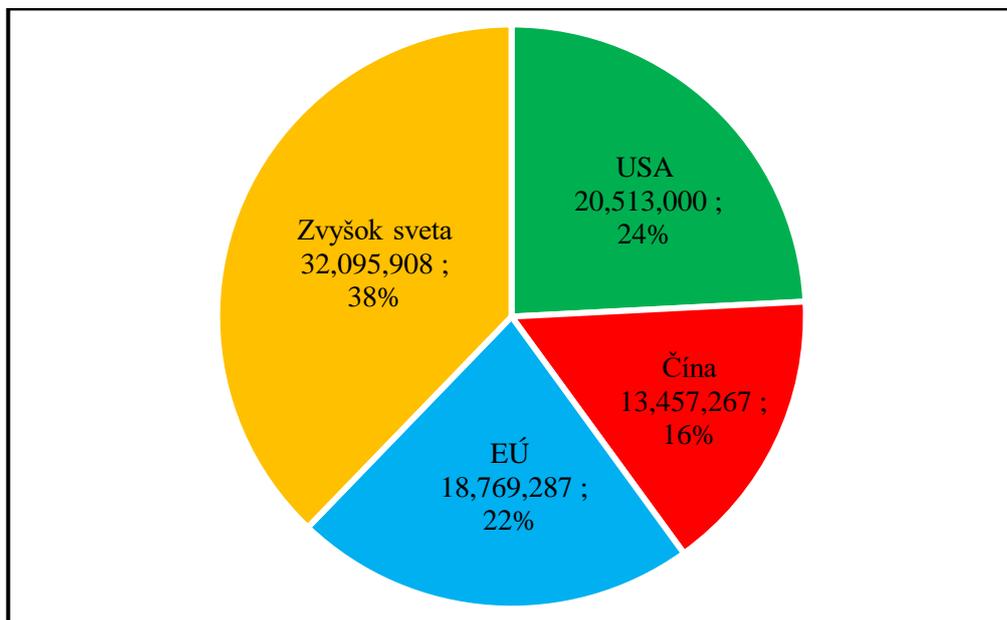
Na pozadí týchto dejov, ktoré prebiehajú v rámci „globálnej dediny“ a ovplyvňujú bezpečnostné realitu, dochádza ku konkrétnym zmenám v podobe rozptylu globálnej moci. Aj napriek skutočnosti, že pokles ekonomického vplyvu USA v globálnej ekonomike je zaznamenaný už od šesťdesiatych rokov 20. storočia, znateľný pokles nastal až od začiatku 21. storočia, a to v súvislosti s čínskym vzostupom, resp. so vzostupom ekonomickej dynamiky nezápadných aktérov svetovej politiky (napr. krajín BRICS, Next-11, CIVETS). Kongresový rozpočtový úrad odhaduje, že americký federálny dlh držaný verejnosťou dosiahne do konca roku 2020 98,2 % HDP alebo 20,3 bilióna dolárov (CBO, 2020). Recesia sprevádzaná finančnou krízou a súčasnou korona krízou si vyžiada dlhší čas na ekonomické zotavenie, čo bude aj naďalej oslabovať západnú politickú dominanciu v globálnych politických a ekonomických štruktúrach (Bezpečnostná rada OSN, Svetová banka, Medzinárodný menový fond) a tým obmedzovať schopnosť čeliť bezpečnostným výzvam.

V prípade nižšej angažovanosti USA ako globálneho bezpečnostného aktéra schopného intervencie bez geografického obmedzenia bude v horizonte do roku 2030 svet menej stabilný – aj voči neštátnym aktérom. Vzhľadom k hospodárskemu vývoju USA možno túto situáciu očakávať. Uvedená skutočnosť má vplyv tiež napríklad na meniaci sa vzťah USA k NATO, čo sa vo svojich dôsledkoch zreteľne prejavuje aj smerom k financovaniu organizácie. Pre európske krajiny sa stáva výzvou riešenie vyššej zodpovednosti za svoju bezpečnosť a zvýšenie podielu na financovaní NATO.

Medzi najvýznamnejšie riziká nadchádzajúcej doby bude teda bezpochyby patriť nestabilita prameniaca zo vzniku mocenského vákua potom, čo USA prídu o svoju pozíciu svetového ekonomického aj politického hegemóna (Břešťan, 2013). Postupne dochádza k zmenám v podobe presunu ťažiska globálnej moci a vplyvu z transatlantického priestoru do Ázie. Podľa očakávaní Ázia predstihne Európu a Severnú Ameriku v horizonte do roku 2030 svojím globálnym vplyvom – najmä objemom HDP, veľkosťou populácie, vojenskými výdavkami a technologickými investíciami. Najvýznamnejšiu úlohu na tomto kontinente bude zohrávať Čína. Objemom HDP predstihne USA už pred rokom 2030 a stane sa najväčšou svetovou ekonomikou. Jej podiel na globálnom HDP dnes dosahuje 17,7 %. V roku 2019 sa USA podieľali na objeme svetového HDP 24,8 %, v roku 2030 má tento podiel klesnúť na 12 % (IMF, 2020).

Dynamiku čínskeho vzostupu možno dedukovať aj z historického porovnania, kedy Veľká Británia potrebovala v minulosti na zdvojnásobenie svojho HDP 155 rokov, USA 50 rokov, kým Čína len 15 rokov. Kľúčovými

faktormi asertívneho upevňovania pozície hegemóna sú čínska história, kultúra, tradície, jej rozloha, hospodárska dynamika a v neposlednom rade tiež predstava o sebe samej. Pre dokreslenie predstavy možného vývoja bezpečnostného prostredia nie sú nezaujímavé závery Samuela Huntingtona formulované už v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Podľa Huntingtona (2001) i ostatné mocnosti, ako sú Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko, Japonsko, Spojené štáty či bývalý Sovietsky zväz, sa zúčastnili vonkajších expanzií, mali imperialistické ambície a presadzovali svoj vplyv práve v čase, keď prechádzali rapidnou industrializáciou a dosahovali značného ekonomického rastu, alebo krátko potom. Nie je teda dôvod domnievať sa, že nadobudnutie ekonomickej a vojenskej moci sa neprejaví porovnateľným účinkom aj v Číne.

Graf 1 Prehľad podielu na svetovom HDP (v bil. USD a v %)
Zdroj: WEF, 2020

Z pohľadu USA sa preto nasledujúce dekády americkej zahraničnej politiky s najväčšou pravdepodobnosťou ponosú v duchu naplňovania koncepcie vyhláseného "pacifického storočia" (Clinton, 2011). USA, ako existujúca ekonomická a vojenská supervelmoc, obracajú svoju pozornosť na pacifický región a situujú sa tu do úlohy bezpečnostného stabilizátora, čo plne korešponduje s deklarovaným zámerom USA koncentrovať sem postupne až 60 % všetkých síl a prostriedkov amerického námorníctva. Pacifický región, hlavne Juhočínske more, sa tak celkom nepochybné stáva pre 21. storočie kľúčovou oblasťou geopolitických záujmov. Aj preto sa tejto súvislosti sa ponúka pripomenutie Huntingtonových téz (Huntington, 2001) o význame Juhočínskeho mora na pozadí novej civilizácie vojny.

Popri uvedených megatrendoch medzinárodnej politiky nadobúda značný význam tiež skutočnosť, že uplatňovanie násilia v širokom meradle už prestáva

byť monopolom štátu; narastá totiž počet nešťátnych subjektov, ktoré môžu mať prístup k zbraniam hromadného ničenia či kybernetickým nástrojom a môžu z rôznych dôvodov a motívov spôsobiť rozsiahle škody a narušiť chod spoločnosti a štátov. V tomto ohľade je najčastejšie zmieňovaný vplyv terorizmu. Pri naplňaní teroristickej ideológie je využívaná nepriama stratégia, tzn. vyhýbanie sa priamemu stretnutiu a obchádzanie najsilnejších prvkov protivníckej obrany. Pri veľmi nízkych početných stavoch a relatívne malých nákladoch sú dosiahnuteľné významné ničivé účinky spojené s vysokým psychologickým efektom. Podľa Ibaneza (2009) je cieľom spravidla prilákať pozornosť na problém, ktorý sa z pohľadu týchto aktérov javí ako kľúčový; vytvoriť atmosféru strachu; destabilizovať štát; vynútiť zmenu vnútornej politiky štátu alebo jeho zahraničnej politiky.

V súčasnosti je však táto ideologická báza terorizmu veľmi často zamieňaná za náboženstvo vyznávané príslušnými skupinami (najčastejšie za islam), čím sa zakladá riziko nebezpečného zovšeobecňovania. Súvislosti vzniku takejto interpretácie je možné hľadať v prvej polovici 20. storočia, kedy všeobecne prevládal u členov intelektuálnych skupín názor, že vplyvom ekonomickej a spoločenskej modernizácie bude náboženstvo ako významný prvok ľudskej existencie pomaly ustupovať. Na druhej strane stáli odporcovia tohto sekularizmu, ktorí varovali pred dôsledkami spojenými s úpadkom náboženskej viery, predovšetkým pred vznikom spoločenskej anarchie a podkopaní základov civilizovaného života.²

Skutočnosť, že podobné obavy a prognózy boli nepodložené, ukázal ďalší vývoj. Modernizácia hospodárstva a spoločnosti síce dosiahla globálnych rozmerov, ako ich poznáme dnes, avšak súčasne s ňou začalo dochádzať k náboženskému oživeniu. Tento proces prenikol na všetky kontinenty. V náboženstve sa objavil nový prístup, ktorý sa už nezameriaval na prispôsobovanie sa svetským hodnotám, ale na odhalenie duchovných základov organizácie spoločnosti. Uvedený trend hlásal zavrnutie skrachovaného modernizmu. Z pohľadu diskutovaného spojenia terorizmu a náboženstva (islamu) sa otvoril priestor pre islamizáciu modernity (Huntington, 2001).

2 Ozbrojené konflikty ako faktor podporujúci neistotu

Koniec studenej vojny, zánik bipolárnej konfrontácie a s ním spojená kvalitatívna zmena v medzinárodných vzťahoch na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia nutne evokovali diskusie nad potrebnosťou zmeny percepcie bezpečnostných hrozieb. S koncom studenej vojny sa zrútila konfrontačná logika, ktorá bola v jej priebehu príčinou mnohých kríz a vojen (napr. vojna v Kórei,

---

² Veľmi dôležitú úlohu pri ochrane základov civilizovanej spoločnosti, ako aj človeka ako jednotlivca zohráva vzdelanie a v takýchto prípadoch zvlášť vzdelávanie v bezpečnostných témach (Kavan, 2020).

suezská kríza, karibská kríza, vojna vo Vietname). Celosvetovo síce klesol počet medzištátnych konfliktov, kompenzovaný však bol nárastom podielu konfliktov vnútroštátnych. Svetový ozbrojený konflikt takého rozsahu, akým boli dve svetové vojny v prvej polovici 20. storočia, je málo pravdepodobný, nie je však možné vylúčiť ozbrojené strety jednotlivých mocností. Navyše, keď popritom silnejú príznaky zlyhávania doterajšej podoby usporiadania svetového systému s jeho medzinárodno-politickými dôsledkami.

Vojny nevymizli, zostali predovšetkým v tej časti sveta, ktorú Francis Fukuyama (2006) nazval historickou. Iba v posthistorickej časti jednoznačne prevážilo sústredenie sa spoločností na nevojenské hrozby. Opodstatnenosť uvedeného trendu bola navyše potvrdená globálne významným nárastom prírodných katastrof, na ktorom sa podľa databázy EM-DAT (2014) najviac podieľali udalosti meteorologického a hydrologického charakteru, a technické /technologické katastrofy. Z pohľadu posthistorického sveta však dnes dochádza opäť k posunu doterajšieho vnímania a témy z kategórie medzinárodno-politických hrozieb čoraz viac rezonujú v debatách o vnímaní bezpečnostného prostredia. Napr. podľa Medzinárodného ekonomického fóra v Davose je pre Európu jednou z troch kľúčových úloh pre nadchádzajúce roky vývoj vzťahov EÚ-Rusko (WEF, 2020).

Vojna je stále považovaná za jeden z tradičných nástrojov zahraničnej politiky štátov (Krejčí, 2010). Pohútky vedúce k vojnám majú najčastejšie ekonomickú a politickú povahu. Clausewitz (2020) vojnu považoval za racionálnu a za plne inštrumentálny jav, ktorý bol výsledkom súvahy politických činiteľov, a slúžil ako prostriedok pre dosahovanie národných záujmov. Možno dnes zodpovedne tvrdiť, že takéto vnímanie je už prekonané?

Na otázku budúcnosti existencie vojen je možné nazerať z pohľadu dvoch základných kategórií. Niektorí autori tvrdia (napr. Mueller, 1989), že vojna ako nástroj na dosahovanie politických cieľov stratila význam. Jeho argumentácia spočíva predovšetkým vo vyspelosti zbraňových systémov a technológií a fakticky ich reálnej neuplatniteľnosti. Uvedené tvrdenie sa vzťahuje najmä na zbrane hromadného ničenia. Z toho je potom vyvodzovaný záver, že vojna už prestáva byť účinným nástrojom vo vzťahoch medzi štátmi, a to najmä medzi vyspelými štátmi so silnými armádami.

Vedľa toho opačný názor predpokladá existenciu vojen medzi štátmi. Argumentácia je podložená cyklickosťou ľudského konania. Podľa týchto názorov je možné vojny spájať s dlhými cyklami vo vývoji svetovej ekonomiky, najmä s Kondratevovými cyklami (Brogan, 1990). Napokon od konca studenej vojny možno badať aj to, ako sa súperenie svetových veľmocí presunulo práve do roviny ekonomickej. A hoci sa o ekonomickej vojne nikdy nehovorí nahlas, embargá, obmedzenia dovozu alebo vývozu, sankcie, či zákaz priamych zahraničných investícií nie sú ničím iným, ako spôsobom ako oslabiť inú ekonomiku, alebo ju k niečomu donútiť (Sabayová, 2016).

Z pohľadu optiky posthistorického sveta možno súhlasiť s tým, že vojna, ako bola známa doteraz, nemá z pohľadu daného štátu reálne úžitky. Sme však svedkami uplatňovania spôsobov boja, ktoré sa pohybujú na hrane klasifikácie týchto aktivít ako vojna. Súčasné vojny bývajú označované ako vojny piatej generácie. Okrem ich asymetrického charakteru, ktorý bol typický aj pre vojny štvrtej generácie, je tu neopomenuteľný význam moderných technológií v súvislosti s vedením boja. Dochádza k tomu, že priama účasť ľudského potenciálu v ozbrojenom konflikte vedenom zo strany vojensky vyspelých aktérov už nie je nevyhnutná. Skúsenosti potvrdzujú, že vojenské akcie mnohokrát začínajú skupiny vojakov počas mierového stavu, bez aktu vyhlásenia vojny. Frontálne útoky vedené početnými vojenskými jednotkami sú nahradené útokmi vysoko pohyblivých špeciálnych jednotiek. V oveľa väčšom rozsahu ako kedykoľvek predtým sú používané zbrane so stále presnejším účinkom. Boj vedený na zemi, v mori a vo vzduchu je potom veľmi intenzívne sprevádzaný masívnymi dezinformačnými kampaňami na ovplyvňovanie verejnej mienky.

Z pohľadu medzinárodného práva je však nespochybniteľnou povinnosťou štátov riešiť medzinárodné spory mierovými prostriedkami tak, aby neboli ohrozené medzinárodný mier a bezpečnosť. V rámci medzinárodného spoločenstva je preto vedenie vojny vymedzené len pre nasledujúce prípady:

- donucovacie sankcie schválené Bezpečnostnou radou OSN;
- sebaobrana (individuálna alebo kolektívna).

Donucovacie akcie, schválené Bezpečnostnou radou OSN, sú podstatou kolektívnej bezpečnosti a sú určené na udržanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Právo na sebaobranu oprávňuje štáty k individuálnemu alebo ku kolektívnemu vedeniu vojny. Uvedené právo by však malo byť vykonávané so súhlasom a pod dohľadom Bezpečnostnej rady OSN, ktorá by mala vždy posúdiť jej legálnosť a tiež to, či nedochádza k prípadnému zneužitiu práva.

Sebaobrana proti už začatému ozbrojenému útoku je plne v súlade s uvedenými pravidlami. Problematický je však útok, ktorý ešte nenastal, bezprostredne však hrozí. Za danej situácie sa vytvára priestor pre extenzívny výklad tohto práva. Navyše, existuje celý rad konfliktov, ktoré vypuknú bez akejkoľvek väzby na uvedené podmienky. Najčastejšie ide o vnútroštátne konflikty, ktoré sú následne prenášané za hranice a vedú k rozsiahlym destabilizáciám regiónov.

Záver

Napriek veľkému množstvu politických, ekonomických, bezpečnostných, legislatívnych, organizačných a ďalších opatrení prijímaných na národnej i medzinárodnej úrovni svet sa, žiaľ, postupne stáva stále nebezpečnejším miestom pre život. Symetrické bezpečnostné hrozby sú nahrádzané množstvom rôznych asymetrických bezpečnostných hrozieb, ktoré významným spôsobom zhoršujú bezpečnostnú situáciu na regionálnej i globálnej úrovni a oprávne

vyvolávajú v mnohých krajinách značné obavy súvisiace s bezpečnosťou. Taktiež ozbrojené konflikty, napriek všeobecne proklamovanému úsiliu, zostávajú realitou súčasného, dynamicky sa vyvíjajúceho, ťažko predvídateľného a rýchlo sa meniaceho bezpečnostného prostredia. Prirodzene, potreba účinnosti a efektívnosti uplatňovania konkrétnych nástrojov a opatrení regulujúcich vojnové strety a eliminujúcich bezpečnostné hrozby má nespochybniteľnú relevanciu aj dnes. A tak jedinou istotou vo veku neistoty, v ére prehlbujúcej sa globalizácie, zostáva aj naďalej prítomnosť tradičných bezpečnostných výziev.

Literatúra

- BAUMAN, Z. 2008. *Tekuté časy - Život ve věku nejistoty*. Praha : Academia, 2008. 109 s. ISBN 978-80-200-1656-0.
- BROGAN, P. 1990. *The fighting never stopped: a comprehensive guide to world conflict since 1945*. New York : Vintage Books, 1990. 603 s. ISBN 978-0-67972-033-1.
- BŘEŠŤAN, P. [online]. 2013. *Vize 2030: Černé labutě a jiná nebezpečí*. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <http://sbp.fsv.cuni.cz/SBP-271-version1-ekonom_276.pdf>
- CBO. [online]. 2020. *The Congressional Budget Office. Budget and Economic Data*. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <<https://www.cbo.gov/data/budget-economic-data>>
- CLAUSEWITZ, C. 2020. *O vojne*. Praha : Leda, 2020. 984 s. ISBN 978-80-7335-672-9.
- CLINTON, H. [online]. 2011. *America's Pacific Century*. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <<https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>>
- DUŠEK J. a kol. 2012. *Udržitelný rozvoj a funkce moderního evropského státu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. 368 s. ISBN 978-80-8747-220-0.
- EICHLER, J. 2010. *Terorismus a války v době globalizace*. Praha : Karolinum, 2010. 398 s. ISBN 978-80-246-1790-9.
- EM-DAT. [online]. 2020. *The International Disaster Database*. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <<https://www.emdat.be/database>>
- FUKUYAMA, F. 2006. *Velký rozvrat: Lidská přirozenost a rekonstrukce společenského řádu*. Praha : Academia, 2006. 376 s. ISBN 978-80-200-1438-1.
- GIDDENS, A. 2000. *Sociologie*. Praha : Argo, 2000. 596 s. ISBN 978-80-7203-124-4.
- IBÁÑEZ, L. D. L. C. 2009. *Logika terorismu*. Praha : Academia, 2009. 321 s. ISBN 978-80-200-1724-6.
- IMF. [online]. 2020. *World Economic Outlook Database*. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <<https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending>>

- IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia*. In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1. ISSN 1336-9202, s. 32-49.
- KAVAN, Š. 2020. *Ochrana človeka a spoločnosti – vývoj vzdelávania v bezpečnostných témach*. Praha : Nakladateľství Lidových novin, 2020. 271 s. ISBN 978-80-7422-753-0. DOI: 10.32725/zsf.2020.74227530.
- KREJČÍ, O. 2014. *Mezinárodní politika*. Praha : Ekopress, 2014. 752 s. ISBN 978-80-8786-507-1.
- MUELLER, J. 2009. *Retreat from Doomsday: The Obsolescence of Major War*. Columbus : Zip Publishing. 978-1-93484-917-0.
- OCHRANA, F. 2013. *Metodologie vědy. Úvod do problému*. Praha : Karolinum, 2013. 156 s. ISBN 978-80-246-1609-4.
- SABAYOVÁ, M. 2016. *Dimenzie ekonomickej bezpečnosti*. In *Security – the key requirement of the present*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2016. 270 s. ISBN 978-80-8054-675-5.
- ŠIKULA, M. 2005. K metodologickým východiskám ponímania fenoménu globalizácie. In *Ekonomický časopis*, 2005, roč. 53, č. 7. ISSN 0013-3035, s. 663-679.
- TOFFLER, A. – TOFFLER, H. 1995. *Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave*. Nashville : Turner Publishing, 1995. 112 s. ISBN 978-1-57036-223-1.
- UNHCR. [online]. 2019. United Nations High Commissioner for Refugees. Global Trends. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <<https://www.unhcr.org/globaltrends2019/>>
- WEF. [online]. 2020. The Global Risks Report 2020. [cit. 20.12.2020]. Dostupné na: <<https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>>

ZABEZPEČENIE LETISKA – PERIMETRICKÁ OCHRANA

AIRPORT SECURITY - PERIMETER PROTECTION

Branislav Lancik¹

ABSTRACT

The paper deals with the protection of the airport as an element of KI, which brings with it the requirements for securing the perimeter of the airport with a high quality of security. In this article, we will focus on various technologies and try to approach the decision-making process when designing a solution for an airport.

Key words: *Perimeter protection, security, airport*

Úvod

Letisko ako prvok kritickej infraštruktúry musí byť zabezpečený pred neoprávneným vniknutím. V prípade letiska je značný problém v ochrane perimetra, nakoľko sa jedná a rozľahlé plochy a tým aj o veľmi dlhý perimeter, ktorý je potrebné zabezpečiť. V práci budeme predpokladať že letisko má vyriešené mechanické zábranné prostriedky a je vybudovaná dátová infraštruktúra.

Budeme sa venovať návrhu technických prostriedkov ktoré by mohli byť vhodné pre zabezpečenie perimetra s veľkou dĺžkou. Rozoberieme prepojenie jednotlivých systémov a prepojenie na sofistikovaný nadstavbový systém.

1 Stručný popis prvku KI - letiska

V našom prípade budeme hovoriť o modelovom medzinárodnom letisku v rámci Európskej únie. Dráhový systém letiska tvoria dve vzletové a pristávacie dráhy a rolovacie dráhy. Plocha letiska je 20km² a obvod perimetra je 22km. Letisko má jednu priletovú a jednu odletovú halu, v rámci objektu sú ďalšie technicko-obslužné budovy.

Ochranu perimetra zabezpečuje pre letisko zmluvná SBS. Je kvôli zabezpečeniu dosažiteľnosti rozmiestnená na troch stanovištiach v rámci objektov letiska. Jedná sa o centrálu a dve pracoviská s výjazdovými skupinami. V centrále je vizualizovaný výstup z perimetrického bezpečnostného systému. Jednotka na ochranu perimetra má minimálne osem členov, plus veliteľ a

---

¹ Branislav Lancik, Ing., MBA, externý doktorand, Katedra manažmentu leteckej prevádzky, Letecká fakulta, Technická univerzita v Košiciach, Rampová 7, 041 21 Košice, branislav.lancik@student.tuke.sk

jednotky. Technické prostriedky a mechanické zábranné prostriedky na ochranu perimetra, sú vo vlastníctve letiska.

2 Súčasti perimetrického systému

Perimetrická ochrana je vo vlastníctve letiska. Jej základné rozdelenie môžeme popísať ako:

- Mechanické zábranné prostriedky
- Technické bezpečnostné prostriedky

Mechanické zábranné prostriedky – tejto časti sa v tejto práci dotkneme len okrajovo. V stručnosti sa jedná o 20km oplotenia s podhrabovými doskami, bavoletmi so žiletkovým drôtom, rôzne typy brán, závor a rôznych iných typov zábranných prostriedkov.

Technické bezpečnostné prostriedky – medzi technické prostriedky budeme v tejto časti uvažovať hlavne prostriedky zabezpečujúce monitoring na perimetri objektu a vizualizačný software a to najmä:

- CCTV (closed circuit television)
- Mikrovlnné bariéry
- IR bariéry
- Plotové systémy
- Laserové a mikrovlnné radarové systémy
- Nadstavbový vizualizačný SW

Nebudeme rozoberať rôznymi typmi detektorov pohybu, ktorá sú z nášho pohľadu príslušenstvo, dátovú infraštruktúru a podporné technológie.

3 Popis technológii

Pri rozhodovaní sa o technológii ktorú treba pri návrhu použiť, musíme brať do úvahy veľké rozmery letiska a teda veľkú dĺžku perimetra, ale aj jeho členitosť. Je veľmi dôležité myslieť aj na nákladovú stránku návrhu riešenia, bez dopadu na kvalitu zabezpečenia perimetra.

Jednotlivé systémy musíme podrobiť skúmaniu výhodnosti a možnosti využitia v priestoroch letiska, hlavne z pohľadu možného rušenia leteckých systémov.

3.1 CCTV

V našom prípade uvažujeme o moderných IP zariadeniach. Základná skladba CCTV systému sa dá rozdeliť na 4 základné časti:

- Kamery

- NVR (network video recorder)
- Dátová infraštruktúra
- Príslušenstvo

3.1.1 Kamery

V našom prípade sa budeme baviť len o IP kamerách, nakoľko letisko má vybudovanú IP infraštruktúru a IP kamery sú jednoznačne budúcnosť v tejto technológii.

CCTV musí zabezpečiť identifikovanie narušiteľa, to je základná požiadavka na kameru ako takú. V dnešnej dobe kamery dokážu oveľa viac.

V prvom momente je potrebné spraviť rozhodnutie o použití fixných alebo otočných kamier. Jeden aj druhý typ kamier má svoje výhody aj nevýhody.

Otočné kamery

Výhody	Nevýhody
Väčšie pole pokrytia	Problém s orientáciou kde je kamera otočená
Veľký zoom	Vyššia cena kamery
Sledovanie narušiteľa v objekte	Možné častejšie poruchy – zložitosť kamery

Fixné kamery

Výhody	Nevýhody
Nízka cena	Menší pozorovací uhol
Jednoznačná orientácia kamery	Bez možnosti trackingu
Jednoduchá inštalácia	

Pre správny návrh riešenia treba oznať o akú technológiu kamier by sa malo riešenie opierať. Buď sa bude riešenie stavať na deň/noc kamerách, alebo iných typoch kamier, napr. termokamerách. Je potrebné sa rozhodnúť aj pre rozlíšenie kamery, na základe tohto parametra bude potrebné navrhnuť potrebné úložisko a prenosovú cestu.

V prípade letiska majú termokamery nespornú výhodu vo veľkom „dosahu“ termokamery a jej odolnosť voči vplyvom počasia, avšak ich rozpoznanie a identifikovanie narušiteľa je zložité.

Preto ako výhodná alternatíva javí kombinácia termo a deň/noc objektívov v kamerách. Ku kamerám je možné doplniť IR prisvietenia a rôzne hlasové systémy ako možné HW doplnky.

Tak isto je dôležitá SW výbava kamery. V dnešnej dobe sú schopné robiť rôzne druhy analýz napríklad detekovať prechodu línie, rozpoznanie ŠPZ, detekcia tváre a mnohé iné. Pri ochrane perimetra sú zaujímavé práve možnosti detekovania prechodu virtuálnej línie a trackovanie objektov.

3.1.2 NVR

NVR – network video recorder slúži v svojej primárnej funkcii ako miesto záznamu a archivácie kamerového záznamu. Zariadenie NVR nie je nutné chápať ako jedno HW zariadenie, ale ako sústavu zariadení ktoré zabezpečujú záznam, archiváciu a prezentáciu záznamov. V prípade letiska je potrebné zabezpečiť vysokú bezpečnosť ukladania dát pre ich prípadnú analýzu. Zabezpečiť dostupnosť znamená vyriešiť redundanciu systému a jeho rekonštrukciu do pôvodného stavu v prípade výpadku.

Z pohľadu návrh NVR je najdôležitejšie poznať počet zaznamenávaných kamier a kvalitu obrazu, teda jeho rozlíšenie, aký kamery generujú. Na základe toho sa navrhne NVR s dostatočnou kapacitou úložného priestoru.

NVR je súbor hardware a software. NVR dokáže práve vďaka SW prezentovať dáta s kamier obsluhu, ale aj s obrazom pracovať. To čo dokáže SW v kamere, ako sú už spomínané detekcie prestupu línie, detekcia tváre a podobne, dokáže aj NVR. Preto je potrebné sa rozhodnúť pri návrhu riešenia, či tieto činnosti zveríme do správy kamerám, NVR, alebo budú vykonávané na oboch zariadeniach. Je potrebné si uvedomiť, že každá takáto služba býva spoplatňovaná.

3.2 Mikrovlnné bariéry

Pri potrebe strážiť obvod väčšieho perimetra je vhodné okrem iných spôsobov použitie mikrovlnných bariér. Mikrovlnné bariéry pri svojej činnosti nevyužívajú Dopplerov jav. MW bariéra využíva princíp vyhodnocovania zmeny signálu prijatého prijímačom. Zmena amplitúdy prijatého signálu je priamo úmerná veľkosti a hustote cieľa. Vytvárajú neviditeľný chránený objem cigarového typu mikrovlnnej energie medzi vysielateľom a prijímačom. Vzhľadom k tomu, že na ochranu perimetra sa používa niekoľko bariér, je potrebné zaistiť odolnosť bariér pred vzájomným ovplyvnením. Toto možno dosiahnuť moduláciou vysielanej frekvencie.

Pri návrhu perimetrickej ochrany je veľmi dôležité brať do úvahy práve cigarový tvar vyžarovania signálu a čím je vzdialenosť väčšia, tým je šírka vyžarovaného signálu väčšia. Do úvahy to treba brať pre umiestnenie vysielateľov a prijímačov tak, aby signál nezasahoval mimo strážený objekt.

Pri návrhu je potrebné si uvedomiť spôsob vyžarovania signálu a brať do úvahy že vysielateľ sú trochu obmedzené, môžu byť problémové, ak sú v blízkosti veľké kovové objekty, alebo za veterných podmienok. Keďže sa jedná o zdroj vysokofrekvenčného signálu, je potrebné zaistiť aby v žiadnom prípade nespôsobila rušenie leteckých systémov.

Výhody mikrovlnných bariér

Toto riešenie je cenovo výhodné pre stráženie dlhých línií, jednoduchá inštalácia, jednoduchá konfigurácia. Slušná odolnosť voči vplyvom počasia.

Nevýhody mikrovlnných bariér

Veľké kovové predmety, ktoré môžu odrážať signál by nemali byť blízko detekčnej zóny. Frekvencia umožňuje signálu ľahko prejsť štandardnými stenami, sklom, múrom a drevom. To môže spôsobiť falošné poplachy, ktoré môžu byť generované ako pohyby v blízkosti, aj keď mimo chránenej oblasti. V prípade členitého perimetra, je problematické sledovať jeho okraj.

3.3 IR bariéry

IR snímače sa delia na aktívne a pasívne. V našom prípade sa budeme zaoberať len aktívnymi snímačmi. Aktívne infračervené bariéry generujú mnohonásobné lúče modulovaného infračerveného žiarenia a reagujú na prerušenie na prijímacej strane detektora. Toto nastane, keď narušiteľ prejde cez plochu pokrytú lúčmi. Aktívny infračervený senzorový systém sa skladá z dvoch základných jednotiek, vysielачa a prijímača. Jedna z jednotiek sa nachádza na jednom konci chránenej zóny a ďalšia na opačnom konci zóny. Vysielač generuje lineárny lúč do vzdialenej prijímacej jednotky, vytvárajúc infračervený "plot" medzi vysielacom a prijímačom. Narušiteľ prechádzajúci oblasťou detekcie preruší signál a dočasne spôsobí pokles signálu pod nastavenú hodnotu.

IR bariéry sú od jednolúčových cez modulové, lištové až stĺpové. Pre použitie na letisku sú výhodné najmä modulové viačlúčové a stĺpové viačlúčové bariéry. Viačlúčové bariéry sa používajú hlavne preto, aby sa v čo najväčšej miere zabránilo falošným poplachom. IR signál má problém pri šírení sa za zlých poveternostných podmienok, ako sú hmla a silný dážď a podobne. Preto aby nedochádzalo k falošným poplachom sú bariéry vybavené detekciou zhoršeného signálu spôsobeného počasím.

Pri návrhu IR bariér je potrebná brať do úvahy terén v ktorom budú použité, keďže sa jedná a líniu, rôzne nerovnosti terénu môžu spôsobiť „diery“ v ochrane perimetra.

Výhody IR bariér

Cenovo zaujímavé riešenie. Jednoduchá inštalácia a nastavenie. Výborné možnosti pri sledovaní línie perimetra. Delenie do ucelených celkov na perimetri.

Nevýhody IR bariér

Poveternostné podmienky, ako je hmla, silný dážď alebo piesok / prach, tieto budú tlmiť infračervenú energiu a môžu mať vplyv na spoľahlivosť detekovaného pásma. V oblastiach, kde takéto podmienky sú obvyklé, by malo byť uvažované o inom type zariadenia, alebo detekčné zóny by sa mali zmenšiť na

vykompenzovanie straty sily signálu. Falošné poplachy spôsobované zverou a vegetáciou. Možné diery v ochrane spôsobené terénnymi nerovnosťami.

3.4 Plotové systémy

Takýto systém perimetrickej ochrany, slúži na ochranu rôznych druhov kovového oplotenia. Medzi takéto oplotenie sa považujú aj ostnaté či žiletkové ploty. Najčastejšie sú používané káblové detekčné systémy, kedy je detekčný kábel zavesený na kovové oplotenie. Práve spôsob inštalácie na plot, je zárukou nízkej náročnosti na priestor. Detekčné plotové systémy zaznamenávajú pokusy o preliezanie plotu, jeho prestrihnutie, či len pokus o poškodenie plotu vandalizmom. Systémy je potrebné inštalovať na ploty spĺňajúce isté kvalitatívne nároky a to hlavne napnutie pletiva a pevnosť konštrukcie oplotenia. V opačnom prípade sú možné falošné poplachy spôsobované nekvalitou oplotenia a jeho pohybu vo vetre. Tak isto musí byť z okolia oplotenia odstránená vegetácia, aby sa pri pohybe vo vetre nedotýkala oplotenia a nespôsobovala falošné poplachy.

Plotové systémy rozdeľujeme na úsekové a adresné. Z princípu sa jedná stále o úsekové systémy, ale v prípade adresných je úsek výrazne menší.

Úsekové plotové systémy detekujú narušenie na vetve systému, ktorá môže byť a niekoľko sto metrov dlhá. Najčastejšie má jedna vyhodnocovacia jednotka dva úseky, jeden napravo a jeden naľavo a vyhodnocuje narušenie na celej vetve. Tieto systémy sú oproti adresným výrazne lacnejšie.

Adresné plotové systémy dokážu určiť miesto narušenia s presnosťou napr. na jeden meter. Napríklad 200 metrový úsek plotu sa dá rozdeliť až na dvesto úsekov a nerušenie bude identifikované na danom mieste. Výhodou takéhoto systému je presné určenie miesta narušenia a jeho súčinnosť s CCTV je potom lepšia, samozrejme aj cena takéhoto systému je vyššia.

V prípade návrhu plotového systému k ochrane perimetra je potrebné si uvedomiť, že týmto systémom nie je možné zabezpečiť ochranu celého perimetra. Plot je v určitých miestach prerušený, minimálne na miestach vchodov, brán, závor a podobne. V týchto miestach musí byť plotový systém buď ukončený, alebo v prípade že bude pokračovať ďalej, je potrebné riešiť jeho prekonanie napr. cesty alebo chodníka, riadením prietlakom, alebo iným spôsobom. Na danom mieste musí byť riešená ochrana perimetra iným spôsobom.

Ako nesporná výhoda plotových systémov je fakt, že detekujú narušiteľa priamo na oplotení, ešte pred prekonaním mechanického zábranného prostriedku a dávajú bezpečnostnej službe viac času na reakciu.

Výhody plotových systémov

Dokonalé sledovanie obvodu perimetra. Ochrana dlhých niekoľko sto metrových úsekov. Priestorovo nenáročný systém. Detekcia narušiteľa s presnosťou na jeden meter. Detekcia narušiteľa ešte pred prekonaním mechanického zábranného prostriedku.

Nevýhody plotových systémov

Pomerne vysoká cena systému. Nutná kombinácia s inými perimetrickými systémami v miestach prerušenia oplotenia. V prípadoch inštalácie na staré alebo povolené pletivo sú možné falošné poplachy spôsobené vetrom. Možné zvýšené náklady s výmenou alebo opravou oplotenia.

3.5 Laserové a mikrovlnné radarové systémy

V poslednom čase sa čoraz viac dostávajú do povedomia aj laserové (LiDAR) alebo mikrovlnné (dopplerove) radary. Aj keď princíp fungovania je rozdielny, spôsob použitia je často rovnaký. Používajú sa buď na ochranu perimetra, ale oveľa častejšie v kombinácii s otočnými kamerami na sledovanie pohybu narušiteľa v priestore.

Spoločné znaky a použitia

Oba systémy sa dajú používať horizontálne aj vertikálne. V prípade horizontálneho použitia sa používajú na sledovanie priestoru a v prípade vertikálneho na sledovanie perimetra. V oboch prípadoch je potrebné brať do úvahy počasie ktoré v mieste inštalácie panuje, nakoľko obe technológie môže ovplyvňovať, či už dážď pri mikrovlnných, alebo hmla pri laserových. Už aj pri mikrovlnných radaroch je možné to čo bolo pri laserových možné už dávnejšie a to vymedzenie zóny sledovania, teda označiť sledovaný priestor, kde mimo tento priestor nie je vyvolávaný poplach. Integrácia mapy priestoru s označením častí ktoré nemajú byť brané do úvahy. Laser je schopný si spraviť takúto mapu aj sám, bez nutnosti vkladania mapy.

Rozdiely medzi laserovými a mikrovlnnými radarmi

Jeden z dôležitých rozdielov je dosah radaru. Laserové radary majú násobne väčší dosah ako mikrovlnné radary. Tento pohľad je dôležitý pri návrhu rozmiestnenia zariadení v rámci areálu objektu, alebo perimetra.

Zo spôsobu fungovania je dôležitý spôsob akým spôsobom sa šíri signál. V prípade laserového radaru sa jedná o lúč ktorý je rotujúcim hranolom vyžarovaný do prostredia a jeho odraz je vyhodnocovaný. Dôležité je, že sa jedná o lúč a ak je šírený v napríklad 1m výške nad terénom s rozptylom cca 3%, je priestor mimo tento lúč nechránený. Mikrovlnné radary na svoju činnosť používajú dopplerov efekt a teda odraz mikrovlny od objektu. Spôsob

vyžarovania je „objemový“, vlny sa šíria z vysielача do prostredia a pokrývajú väčší priestor.

Uhol vyžarovania pri laserovom radare môže byť až 360° za použitia rotujúceho telesa ktoré je kvôli zabezpečeniu vyššej životnosti umiestnené v špeciálnej ochrannej atmosfére. Pre správnu funkčnosť je zariadenie potrebné po určitom čase posielat' k výrobcovi na profylaktiku a kalibráciu. Už z vyššie napísaného je možné predpokladať že cena laserového radaru je výrazne vyššia ako cena mikrovlnného radaru.

V tejto oblasti boli za posledné obdobie urobené veľké pokroky. Autonómne vozidlá sú hnacím motorom zlepšovania týchto technológií, ktoré sa potom premietajú do technológií bezpečnostných.

3.6 Nadstavbový vizualizačný SW

Nadstavbový vizualizačný SW slúži presne na to čo je aj v jeho názve. Zastrešuje rôzne bezpečnostné systémy do jedného celku a prezentuje ich zrozumiteľným spôsobom obsluhu. Nadstavbový vizualizačný SW je potrebné chápať z pohľadu riešenia ako systém HW na ktorom SW beží a samotný nadstavbový vizualizačný SW.

Bezpečnosť letiska zabezpečuje množstvo systémov ale aj niekoľko organizácií. Nadstavbový systém musí byť schopný integrovať všetky používané technológie, ale aj zabezpečiť riadený prístup k údajom pre jednotlivé subjekty tak, aby mali prístup len k tým údajom a informáciám, ktoré sú pre ich činnosť potrebné a zamedziť prístup k údajom ku ktorým prístup mať nemajú.

Z pohľadu riešenia je dôležité poznať, či je nadstavbový systém riešený už pre existujúce systémy a teda musí byť schopný ovládať a vizualizovať už existujúce systémy, alebo sa buduje bezpečnosť na „zelenej lúke“ v takom prípade môže byť nadstavbový systém ten, na základe ktorého sa bude technológia nakupovať.

Nadstavbové vizualizačné systémy integrujú a vizualizujú najmä živý obraz a záznam z CCTV, EZS, EPS, prístupový systém, dochádzkový systém a mnohé ďalšie. Nadstavbový systém zbiera informácie z jednotlivých systémov vyhodnocuje ich ako celok, teda aj keď systém vyhodnotí ako prístup oprávnený a z pohľadu daného systému aj oprávnený je, ale z pohľadu celkovej bezpečnosti je daný prístup buď neoprávnený, alebo minimálne pochybný. Ako príklad môžeme uviesť príklad prihlásenia sa do PC v mieste pracoviska. Kde po zadaní správneho mena aj hesla, vyhlási nadstavbový systém narušenie. Hoci je meno a heslo zadané správne, nadstavbový SW nemá údaj z prístupového systému o vstupe osoby ktorej meno a heslo bolo použité vstúpila do budovy. Nadstavbový SW správne vyhodnotí, že nie je možné aby osoba ktorá nie je v budove, sa prihlásila do PC. Nadstavbový systém porovnal údaje informácie z dvoch systémov a pre obsluhu vizualizoval možnosť zneužitia mena a hesla.

Nadstavbové vizualizačné systémy sú schopné oveľa viac, napríklad takúto komunikáciu blokovat', zobrazit' video alebo fotografie osôb ktoré do miestnosti vstúpili, či dokonca až miestnosť zablokovat' až do príchodu bezpečnostnej služby. Nadstavbové systémy môžu byť vybavené aj umelou inteligenciou, ktorá sa učí a je schopná vyhodnocovať prevádzku a upozorňovať na odchýlky v nej.

Vizualizačná časť SW by mala zrozumiteľne všetky údaje interpretovať obsluhu, aby vedela rýchlo reagovať. Nemala by zahŕňať údajmi ktoré pre dohľad nie sú dôležité.

4 Návrh riešenia pre letisko

V tejto časti si prejdeme jedno z možných riešení ako by sa mohli na letisku rozhodnúť. Nepôjdeme do detailov riešenia ale pozrieme sa na celkový pohľad na riešenie. Nebudeme navrhovať konkrétne zariadenia, ale len druh zariadenia.

Letisko má obvod perimetra 20km s rôznymi bránami, budovami a terénnymi nerovnosťami. Zo skúsenosti vieme povedať, že spoliehať sa len na jeden systém zabezpečenia je v tomto prípade zložité, preto už od začiatku budeme uvažovať s kombináciou bezpečnostných technológií.

Ako základná súčasť perimetrického systému je CCTV. Pre vysokú odolnosť voči vplyvom počasia a vysokú vzdialenosť na detekciu sa rozhodli implementovať termokamery. Termokamera sama o sebe zobrazuje pre človeka obraz z ktorého je ťažké identifikovať o koho sa jedná, použité budú teda duálne kamery. Kamera bude obsahovať termo a aj deň/noc objektív. Rozlíšenie kamier bude minimálne fullHD. Pre jednoduchšiu orientáciu obsluhy budú použité fixné kamery na obvode perimetra. V kamerách budú inštalované SW na detekciu prekonania línie. Líniu bude strážiť a vyhodnocovať termálna časť kamery. V riešení budú použité aj otočné kamery, ale tie sa nebudú priamo podieľať na strážení perimetra. Obraz z IP termálnych kamier, bude ukladaný na redundatné NVR s dostatočnou diskovou kapacitou a výpočtovým výkonom.

Ochrana perimetra bude zabezpečovaná plotovým systémom doplneným o IR bariéry. Plotový systém detekuje už pokus o prekonanie oplotenia a dáva tak obsluhu a ostrahe viac času na reakciu. V miestach brán, alebo iného prerušenia oplotenia, či v miestach kde nie je kovové oplotenie budú použité stĺpové IR bariéry s výškou minimálne 3m.

Nadstavbový vizualizačný SW bude zobrazovať celkový pohľad na perimeter letiska so znázornenými oblasťami jednotlivých výjazdových tímov, pre čo najrýchlejšiu reakciu. Nadstavbový systém bude vyhodnocovať alarmy z jednotlivých systémov a podľa závažnosti im bude prideliť farebné označenia. Pre elimináciu čo najväčšieho počtu falošných poplachov bude na perimetri vyhlasovať alarm najvyššej priority až v momente, ak príde hláška z dvoch nezávislých systémov aj keď nepresahuje nastavenú hraničnú hodnotu pre poplach, alebo prekoná hraničné hodnoty na jednom zo systémov. Nadstavbový systém bude uchovávať všetky logy o činnosti systému, ale zároveň

bude nahrávať obrazovku obsluhy pre kontrolu jej činnosti, alebo na analýzu činnosti pri bezpečnostnom incidente.

Na letisku sa rozhodli o doplnenie perimetrickej ochrany a rozšírenie kamerového systému o IP reproduktory, ktorými je možné cielene vyslať hlásenie a odradiť útočníka v pokračovaní nepovolenej činnosti. Je to značná pomôcka práve kvôli dlhému obvodu letiska. Tak isto bude bezpečnostná služba vybavená osobnými nositeľnú tzv. body worn kameru, pre záznam zo zásahov či hliadkovej činnosti.

Tak isto sa rozhodli doplniť perimetrickú ochranu o sústavy radar/kamera pre ochranu priestoru v rámci letiska, kedy bude PTZ kamera sledovať pohybujúce sa objekty na základe vyhodnocovania laserovým radarom, pre ktorý sa rozhodli pre jeho dosah.

Záver

Cieľom tejto práce bolo oboznámiť s používanými systémami perimetrickej ochrany a ukázať možný pohľad na ochranu perimetra letiska s jeho špecifikami. Práca nezachádza do detailov návrhu riešenia, ale poskytuje manažérsky pohľad na riešenie tejto problematiky.

Literatúra

- BUŘIČ, F., ČECH, B. 1999 *Technické prostředky bezpečnostních služeb – skripta.*, Praha, ISBN: 80-85981-66-1
- HOHREITER, L 2016 *Manažment ochrany objektov*, EDIS-vydavateľské centrum ŽU ISBN 978-80-554-1164-4
- KELEMEN, M., JEZNY, M., PULIŠ, P. 2010 *Letisko komplex ochrany osôb, majetku a bezpečnostných technológií* Vedecká monografia, AOS gen. M.R. Štefánika Liptovský Mikuláš, 2010
- KERNER, L., KULČÁK, L., SÝKORA, V. 2003 *Provozní aspekty letišť*, Provozní aspekty letišť, ČVUT, Dopravní fakulta
- NAGY, P. 2006. *Bezpečnostné systémy*. [on line]. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline. 2004. Dostupné na: <http://fel.utc.sk/~nagy/BS/MZS.html>.
- SCHÓBER, T., KOLBEN, I., SZABO, S. 2012 *Present and potential security threats posed to civil aviation* [on line]. In: Incas Bulletin. Vol. 4, no. 2, p. 169-175. ISSN 2066 – 8201
http://bulletin.incas.ro/files/schober_koblen_szabo_v4_iss_2_full.pdf.
- SZABO, S., NĚMEC, V., SOUŠEK, R. 2015. *Management bezpečnosti letišť*. 1. vyd., Brno: Akademické nakladatelství CERM, ISBN 978-80-7204-933-2.
- UHLÁŘ, J. 2005. *Technická ochrana objektů. II. díl, Elektrické zabezpečovací systémy*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-189-0.

VALOUCH, J. 2012. *Projektování bezpečnostních systémů*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta aplikované informatiky, ISBN 978-80-7454-230-5.

Národní bezpečnostný úrad, online dostupné na:

<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/oblasti-bezpecnosti/fob/zabezpecenie-chp-t-pt.pdf>

www.adiglobal.sk

www.axis.com

www.cgc.sk

www.mobotix.com

www.southwestmicrowave.com

www.takex.com

DOPAD VOJEN PERZSKÉHO ZÁLIVU NA BEZPEČNOSŤ V REGIÓNE BLÍZKEHO VÝCHODU

IMPACT OF THE PERSIAN GULF WARS ON SECURITY IN THE MIDDLE EAST

Pavol Michalisko¹

ABSTRACT

This article explores the regional security framework of the Middle East after the three Gulf Wars. The massive three Persian Gulf Wars with Iraq have fundamentally affected the security situation in the Middle East region. The negative consequences of the wars are still present in the region in the form of its destabilization. Armed conflicts and the tension have become a common part of everyday life in the Middle East.

Key words: Middle east, Persian Gulf, Iraq, regional security, destabilization, conflict

1 Dopad vojen Perzského zálivu na bezpečnosť v regióne Blízkeho východu

Predmetom skúmania článku je sumárna analýza dopadu troch vojen Perzského zálivu na región Blízkeho východu. Politický vývoj sa od konca Druhej svetovej vojny v danom regióne značne skomplikoval. V regióne sa objavil Arabsko-izraelský konflikt, Iracko-iránska vojna, Iracko-kuvajtská vojna, intervencia koalície „ochotných“ do Iraku, proces „arabskej jari“, prevraty v krajinách, rebélie, nástup Islamského štátu a ďalších teroristických a militantných skupín.

Intervenciou do Iraku bol síce odstránený diktátor, ktorého prítomnosť bola zdrojom trvalej nestability na Blízkom východe, ale ako môžeme pozorovať vývoj dnešného arabského sveta, bola to len časť problému, ktorý trápi región Blízkeho východu. Priamym následkom troch vojen Perzského zálivu je najmä destabilizácia celého regiónu Blízkeho východu.

Najvýznamnejšia príčina vojen Perzského zálivu a zároveň aj ich motiváciou bol boj o čierne zlato. V predmetnom regióne je najzreteľnejšie pozorovateľná americká snaha o svetovú dominanciu, ktorá im zatiaľ vychádza z dôvodu destabilizácie a roztrieštenosti tohto regiónu. Americkým spoločnostiam sa podarilo ovládnuť prístup k ropným zdrojom takmer celého Blízkeho východu. Z morálneho hľadiska sa dá Spojeným štátom americkým a ďalším európskym veľmociam vyčítať absurdnú motiváciu demokratizácie

---

¹ Pavol Michalisko, Mgr. interný doktorand, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, pavol.michalisko@umb.sk

regiónu Blízkeho východu, pričom ich motivácia sa skrýva v pretekoch za ropnými zdrojmi.

Motív americko-britskej intervencie do Iraku v roku 2003 je dodnes sporný v rámci verejnej mienky v západných demokraciách, pričom proklamované motívy týchto operácií neboli nikdy dokázané a ešte viac prehĺbili nestabilitu spomínaného regiónu. Z týchto dôvodov si Američania ešte viac znepriatelili arabské krajiny a prehĺbili nenávisť voči Západu, ktorí sa aktívne angažuje v regióne Blízkeho východu. Mnoho predvojnových amerických spojencov prehodnotili svoje uvažovanie o Spojených štátoch a ich zahraničnej politike zameranej predovšetkým vlastným záujmom. V regióne Blízkeho východu sa následne definitívne zradikalizovala nenávisť väčšiny krajín voči USA za to, že ako striktne si presadzujú vlastné záujmy a pokračujú v pretekoch za ropnými zdrojmi. Výnimku tvorí hlavný spojenec Spojených štátov v regióne – Kráľovstvo Saudskej Arábie (Estes, 2008).

Navyše sa zmenila aj americká doktrína k Blízkeho východu. Američania nemajú problém začať s akoukoľvek medzinárodnou intervenciou za spoluúčasti Severoatlantickej aliancie na Blízkom východe v snahe šírenia svojich záujmov a odstránenia nepriateľských vlád. Tento postoj sme mohli nedávno pozorovať počas občianskej vojny v Líbyi, Jemene a v súčasnosti aj v Sýrii. Američania a členské štáty Severoatlantickej aliancie nemajú problém podporiť odstránenie akejkoľvek nedemokratickej diktatúry podľa irackého demokratického modelu v snahe zlepšenia ľudských a občianskych práv týchto štátov. Paralelne protichodná je tolerancia nedemokratických režimov v spriatelенých arabských štátoch, no najmä v Saudskej Arábii.

Významným následkom týchto troch vojen s Irakom bola aj zmena priorít zahraničných politik arabských štátov, respektíve členov Ligy arabských štátov ku palestínskej otázke. Palestína a palestínska otázka vo vojnách zmietanom a destabilizáciou postihnutom regióne sa posunula a už nie je prioritou arabského sveta k jej vyriešeniu.

V súčasnosti prebieha už desiaty rok občianska vojna v Sýrii ako následok protestov od čias šírenia „arabskej jari“ Blízkym východom a snáh opozície o zosadenie vlády prezidenta Baššára al-Asada a jedinej vláducej strany BAAS, podobne ako v Iraku. Vo vojne zmietanej krajine sa začal rozmáhať Islamský štát (Daeš), čo predstavuje jednu z najvýznamnejších bezpečnostných hrozieb súčasnosti na Blízkom východe. Táto sunnitská militantná teroristická organizácia od roku 2014 operuje v Sýrii, Iraku, Libanone, Líbyi a Jemene. Islamský štát sa preslávil páchaním brutálnych teroristických útokov a vojnových zločinov, vrátane masových popráv zajatých vojakov a civilistov (Withnall, 2014). Daeš sa samofinancuje prostredníctvom nezákonného predaja ropy, obchodovania s ľuďmi, nedovoleného obchodovania s kultúrnymi objektmi, únosmi na účely získania výkupného a rabovaním.

Rozdelený a občianskou vojnou zmietaný Jemen súčasne postihnutý obrovskou humanitárnou krízou je ohrozovaný aj útokmi Al-Káidy a Islamského

štátu. Čo sa týka bezpečnosti – vnútorné boje v krajine prospievajú teroristickým skupinám, najmä Al-Káide, ktorá je zakorenená v niekoľkých jemenských provinciách a má sympatizantov aj v milíciách islamskej strany Isláh. Militanti Islamského štátu útočia na všetky hlavné strany občianskej vojny (Hudec, 2020).

Sumárne vojny s Irakom zásadne destabilizovali krajiny Perzského zálivu, čo malo priamy vplyv na región Blízkeho východu. Vojnami zdevastovaná krajina s novo formujúcim sa demokratickým režimom a vysilným obyvateľstvom bez akýchkoľvek istôt poskytla na pôde vlastnej nestability vhodné prostredie na prudký rozmach terorizmu, najmä v podobe nástupu Islamského štátu, ktorý dáva o sebe značne vedieť aj za hranicami Blízkeho východu. Nástup arabskej obrody nazývaný *Arabská jar* zasiahol aj bohaté dlhoročné arabské monarchie, pričom rebelov zajali a v púšti ich zabili. Takto sa začala a skončila vlna revolúcií arabského sveta v dlhoročných kráľovstvách bez medzinárodnej reakcie.

V Iraku a v ďalších krajinách Blízkeho východu (Sýria, Líbya, Afganistan, Palestína, Jemen) sú na dennom poriadku samovražedné atentáty, náboženské a etnické rozbroje, pričom stále aktuálne zostáva nevyriešená kurdska otázka. Krajiny sa snažia o takzvanú „revitalizáciu“ islamu a nastolenia vlády podľa svojich predstáv. Priamym následkom vojen bol koniec diktatúry v Iraku, jeho demokratizácia, zmena vládnucich kruhov, kedy šiíti prevzali moc od sunnitov a následná občianska vojna v Iraku (Novák, 2010). Tejto problematike sa venujeme v nasledujúcej podkapitole, keďže následky vojen sa najvýraznejšie svojimi následkami prejavili v Iraku.

Problémom vojnami zasiahnutého regiónu je nedôvera obyvateľstva vládam a politikom a v mnohých týchto štátoch sú pri moci klanoví náčelníci. V mnohých krajinách Blízkeho východu, sú títo náčelníci spriaznení s Hizballáhom, Talibanom a ďalšími či už len pozostatkami teroristických organizácií. Takto sa snažia o likvidáciu všetkého „západného“ po tom, čo sa museli prizerať na nie veľmi správne a dôvodne opodstatnené rozhodnutia intervencií západných mocností do štátov Blízkeho východu a ovplyvňovania ich budúcnosti. K podpore akéhokoľvek odboja arabského sveta sa hlási teroristická skupina Al-Káida. Spomenuté udalosti podnietili rozmach terorizmu na Blízkom východe, ktorý dáva o sebe vedieť celému svetu (Novák, 2010).

Obyvateľstvo viacerých destabilizovaných štátov (Sýria, Irak, Líbya, Palestína, Jemen, Afganistan) Blízkeho východu neveria prehnitým režimom ich štátov a bieda ich posilňuje v radikalizácii v snahe o zmenu, alebo migrujú za prácou a lepšími životnými podmienkami do susedných stabilnejších arabských štátov. V tejto oblasti došlo za posledné roky taktiež k zmene. Bohaté monarchie spomedzi členov Rady spolupráce v zálive dovážajúce pracovnú silu menia svoju prísťahovaleckú politiku reflektujúc na bezpečnostné a politické problémy spojené s rastom zahraničných pracovníkov. Vláda Spojených arabských emirátov považuje problém nelegálnej pracovnej sily z chudobnejších arabských

krajín za problém národnej bezpečnosti s nepriaznivými sociálno-ekonomickými dopadmi (Winckler, 2006).

V Iráne sa objavili snahy o spustenie jadrového programu obohacovania uránu v snahe odstrašenia nepriateľov, čo otvára osobitný bezpečnostný rámec. Iránsky jadrový program prekáža západným mocnostiam, Izraelu, no najmä Spojeným štátom. Irán je od Islamskej revolúcie až dodnes v medzinárodnej izolácii. Teherán sa cíti byť ukrivdený, pričom vedie naďalej svoju špecifickú zahraničnú politiku. Z posledného vývoja v Iráne sa dá pozorovať, že sa mierne začal otvárať svetu pri zachovaní svojich zvyklostí a tradícií. Tomuto však začali škodiť vyjadrenia amerického prezidenta Donalda Trumpa, ktorý Iránu vypovedal dohodu o jadrovom programe s argumentáciou, že Irán sa ním neriadi a stále pokračuje vo vývoji jadrového programu a uvalil ďalšie, zatiaľ najtvrdšie prevažne ekonomické sankcie na Irán. Teherán mu pritom odkázal, že ich budú hrdo obchádzať (Hafezi, 2019). V podobnej neústupčivej zahraničnej politike pokračuje aj súčasná administrácia prezidenta Joa Bidena.

1.1 Povojnový Irak a vznik demokratického režimu ako nový bezpečnostný fenomén na Blízkom východe

Vojny v Perzskom zálive sa prednostne dotýkali ich stáleho účastníka – Iraku. Povojnové škody v Iraku boli obrovské, krajina bola zničená a obyvateľstvo vysilené na pokraji biedy.

Pozrime sa, ako definitívne skončila invázia v Iraku a na kreáciu politického systému súčasnej Irackej republiky. Prvého mája 2003 prezident George Bush oznámil, že hlavné bojové operácie sa v Iraku skončili a že teraz začnú v krajine budovať modelový demokratický režim ako príklad pre celý arabský a islamský svet spojený s rýchlym hospodárskym reštartom a obnovou ekonomiky (Gordon – Trainor, 2007).

Američanom sa do cesty postavili povstalci, ktorý zdvihli zbrane proti americkým vojakom a zvyšným Iračanom, ktorý súhlasili s americkým plánom. V Iraku vypukla občianska vojna, pričom sa medzi obyvateľstvom objavila nenávisť medzi šiítmi a sunnitmi. Sunniti sa zrazu ocitli v ohrození väčšinovými šiítmi, ktorí sa im chceli pomstiť za roky ponižovania a útlaku počas vlády S. Husajna. Povstania v Iraku neboli organizované a prebiehali vo viacerých prúdoch. Proti sebe stáli v prvom rade obyvateľstvo lojálne režimu S. Husajna. V druhom rade nespokojní Iračania, ktorým vadilo, že ich štát obsadili Američania a kontrolujú ho. V treťom rade to boli fanatický moslimovia, pre ktorých sa stal Irak pôdou pre svätú vojnu proti neveriacim. Štvoricu uzatvárali Kurdi, ktorý sa chceli chopiť historickej šance a vytvoriť si vlastný štát. Medzi spomenutými protivníkmi boli moslimovia z iných arabských krajín, ktorí prechádzali cez Sýrsku hranicu a títo radikáli sa ideologicky radili k Al-Káide a jej brutálnym činom. Bežne vysielali samovražedných atentátnikov, alebo ak

zadržali „neveriaceho“ – jednoducho mu odťali hlavu a záznam z tejto akcie zverejnili (Novák, 2010).

Od mája sa dočasnou hlavou Iraku stal americký civilný správca Paul Bremer. Ten nariadil prepustenie všetkých vysokých funkcionárov strany BAAS zo štátnych služieb. Následne 16. mája dekrétom rozpustil iracké ozbrojené sily, teda irackú armádu a všetky ostatné sily podliehajúce ministerstvu obrany. Bez práce sa tak ocitli státisíce mužov, ktorý sa pre tento krok postavili proti Američanom a so zbraňou v ruke sa pridali k radám povstalcov. Americký vojaci prítomný v Iraku začali byť terčami útokov, ostreľovania a výbuchov bômb. Prvá veľká vlna útokov, ktorá bola signálom začiatku novej vojny, sa začala v auguste 2003. Dňa 17. augusta zaútočili s výbušninou atentátnici na jordánske veľvyslanectvo v Bagdade. Následne 19. augusta atentátnik s cisternou ktorú odpálil zaútočil na sídlo OSN v Bagdade. Dňa 29. augusta explodovala mohutná nálož pred Alího mauzóleom v Nadžafe, ktorá mala 100 šiítskych obetí (Novák, 2010).

Američania sa neznepokojovali a tvrdili, že ide o posledné záchvevy odporu zvrhnutého režimu a skoro sa to skončí. V septembri 2003 sa začala takzvaná ramadánová ofenzíva, pričom vnútorné útoky a útoky na Američanov sa rapídne vystupňovali. Samovražedné útoky zasiahli aj španielskych a talianskych vojakov, ktorý boli v Iraku prítomní. Aby toho pre Busha nebolo dosť, tak americká komisia zbrojných inšpektorov dospela k záverom, že v Iraku žiadne zbrane hromadného ničenia – chemické, biologické a jadrové nie sú a ani pred vojnou neboli (Estes, 2008).

Dňa 21. júla 2003 dostali Američania tip, podľa ktorého sa Husajnovi synovia Udaj a Kusaj skrývajú o vile v Mosule. Priamo majiteľ vili neodolal finančnej odmene a udal ich sám vojakom. Nasledujúci deň Američania dom obkľúčili a pod masívnou paľbou v troskách zomreli obaja bratia a aj Kusajov štrnásť ročný syn a Husajnov vnuk Mustafa (Estes, 2008).

Bývalý diktátor zatiaľ vydával audiovizuálne odkazy na odpor proti okupantom, až kým ho neobjavila skupina vojakov 14 decembra 2003 v rámci operácie Červený úsvit v podzemnom úkryte v dedine Daúr, neďaleko Tikritu odkiaľ pochádzal. Husajn nekládol odpor a týmto sa začala jeho cesta na súd a na popravisiko. Iracký súd ho 19. októbra 2005 uznal za vinného za smrť nevinných ľudí z atentátu v Dudžaile z roku 1982 (Estes, 2008).

V Iraku nenastala ani po dolapení diktátora stabilizácia. Po novom začala klásť odpor sunnitská provincia Anbar v nenávisti proti novým pomerom a jej obyvatelia zaútočili na americké vozidlo, pričom celá posádka bola zabitá. Odpor začína klásť aj radikálny šiítsky duchovný Muktadá Sadr, čím sa nepokoje rozšírili znovu do šiítskych časti Bagdadu a miest južného Iraku. V zmiešaných štvrtiach sa začali vzájomne masakrovať ozbrojení sunniti a šiíiti (Gordon – Trainor, 2007).

Životné podmienky a životné prostredie zostali v Iraku v hroznom stave. Voda a električka nefungovali vôbec, alebo obmedzene. Export ropy vďaka

sabotážam na ropovodoch sa nestal zdrojom financií pre rýchlu hospodársku obnovu povojnového Iraku. Investori o Irak nemali záujem, lebo sa báli v tejto krajine o vlastný život. Krvavé boje ešte viac spomaľovali obnovu štátu a realizáciu projektov. V rokoch 2003 – 2004 Irak zarobil vývozom ropy 23 miliárd dolárov, ktoré investoval na opravu ropovodov a poškodených ropných terminálov. V krajine sa šíril týfus a do nemocníc putovali deti nakazené pitím kontaminovanej vody (Gordon – Trainor, 2007).

Americký správca odišiel z Iraku v roku 2004, kedy prepustil moc novej irackej vláde pozostávajúcej zo šiitských predstaviteľov. V januári 2005 prebehli v Iraku parlamentné voľby. Voľby prebehli bez masakrov, ale sunnitská časť populácie sa ich nezúčastnila, čím potvrdila rozdelenie Iraku. Útoky povstalcov a teroristov stále pokračovali. Podľa oficiálnych správ čelili americký vojaci a Iračania pracujúci pre novú vládu v roku 2005 dvadsiatim piatim tisícim útokom. V Iraku sa ale zmenili pôvodné vládnuce kruhy. V krajine sa k moci dostali väčšinoví šiíti, čo sa nepáčilo sunnitskému obyvateľstvu, ktoré desaťročia vládlo v Iraku (Estes, 2008).

Zmena k lepšiemu v Iraku sa začala prejavovať koncom roka 2007 s nástupom nového šéfa amerických síl – generála Davida Petraeusa. Ten presvedčil G. Busha k vyslaniu ďalších 20 000 vojakov do Iraku. V tomto období sa ich dokopy nachádzalo na území Iraku cez 160 000. Nové posily zabezpečovali poriadok najmä v Bagdade a na severozápade krajiny. Petraeusovi a novej irackej vláde sa podarilo časť sunnitských rebelov a vplyvných sunnitských kmeňov prinútiť k spolupráci a zloženiu zbraní. Násilie začalo opadať a ulice irackých miest sa stali bezpečnejšími. Posledná americká bojová brigáda opustila Irak 19. augusta 2010. V Iraku ale ešte zostalo 50 000 Američanov s úlohou zabezpečenia zázemia a výcviku irackej armády do konca roka 2011 podľa plánov prezidenta Baracka Obamu. V Iraku počas budovania demokracie padlo okolo 4419 amerických vojakov (Novák, 2010).

Obrat k lepšiemu v Iraku nastal v roku 2009. Vláda v tom roku usporiadala aukcie, ktorých sa s cieľom rozvoja ťažby ropy mohli zúčastniť svetové ropné spoločnosti (Novák, 2010).

Krízy sa však v Iraku neskončili a destabilizácia v krajine sa prejavila ešte viac v dôsledku destabilizácie regiónu Blízkeho východu ako celku. V roku 2011 zasiahla Irak vlna protestov, známa ako „arabská jar“, ktorá sa šírila arabským svetom rýchlo ako epidémia. Desaťtisíce ľudí demonštrovali vo všetkých väčších irackých mestách a požadovali odstránenie korupcie, odstránenie nového, no už prehnitého systému a odstúpenie niektorých vládnych činiteľov, lepšie služby štátu k obyvateľstvu, zlepšenie pracovných podmienok a lepšiu dostupnosť k práci. Iracké bezpečnostné zložky zasiahli a strieľali do civilistov, pričom následkom strelných poranení zomrelo mnoho ľudí, ktorí vláde demonštrovali svoje práva na lepší život (Gombár, 2013).

Miera násilia ešte viac vzrástla v rokoch 2012 a 2013, lebo iracké ozbrojené skupiny boli podnecované občianskou vojnou v Sýrii. Iracký šiíti

a sunniti prekročili sýrsku hranicu a zapojili sa do bojov. V Iraku v roku 2012 protestovali proti vláde najmä sunnitský Arabi a vyčítali že sa ich snaží odstaviť na okraj čo viedlo k radikalizácii sunnitského obyvateľstva (Counter Terrorism Guide, 2019).

Sunnitské militantné skupiny v roku 2013 v Iraku zintenzívnili útoky na šiítske obyvateľstvo v snahe zníženia dôvery obyvateľstva k vláde Núrího Málíkího. Sunnitský povstalec sa spojili s teroristickou a militantnou skupinou Islamský štát a v roku 2014 prevzali kontrolu nad veľkou časťou severu Iraku. Kontrolovali niekoľko veľkých irackých miest ako Tikrít, Fallúdž a Mosul. Islamský štát využil chaos v krajine, roztrieštenú vládu, rozkol v spoločnosti a značne sa etabloval na široké územia Iraku a Sýrie. Veľká časť obyvateľstva bola tyranizovaná a musela opustiť svoje domovy čo malo za následok migračné krízy a migráciu vojnou postihnutého obyvateľstva do krajín Európskej únie. Podľa odhadov sa hovorí, že 3 milióny obyvateľov boli vysídlení a ďalších osem miliónov potrebovalo akútnu humanitárnu pomoc. Mosul ako posledné veľké iracké mesto bolo od Islamského štátu oslobodené v júli 2017 irackou armádou a kurdskými milíciami za medzinárodnej leteckej a logistickej podpory. Pri bojoch o baštu Islamského štátu v Iraku padlo viac ako 10 tisíc civilistov (Islamský štát bol v Iraku porazený, 2018).

V závere môžeme zhodnotiť, že Irak zaplatil obrovskú daň materiálnu, ale aj v podobe ľudských životov pri budovaní zmeny diktatúry a pri formovaní demokratického režimu. Islamský štát bol v Iraku porazený, ale jeho skrytí prívrženci sú aktívny dodnes. Násilie rozmeru posledných rokov zväčša ustalo. V roku 2018 protestovalo iracké obyvateľstvo proti vláde za zlepšenie životných podmienok z dôvodu nedostatku pitnej vody a palív (Counter Terrorism Guide, 2019). Od 1. októbra 2019 do súčasnosti prebiehajú v Iraku masové protesty proti korupcii, nezamestnanosti a neefektívnosti verejných služieb, čím sa v krajine dramaticky zhoršila bezpečnostná situácia. Vláda reaguje násilnými represiami, vrátane strelby bezpečnostných síl proti demonštrujúcim, čo má za následok rozšírenie násilnej kriminálnej činnosti spomedzi obyvateľstva. Teroristická organizácia Islamský štát popri protestoch v Iraku opakovane demonštruje schopnosť vykonávať teroristické útoky aj na miestach, ktoré nemá pod stálou kontrolou (Jadallah, 2019).

Vybudovanie úplnej stability v Iraku je otázkou budúcnosti, pričom vyhliadky nemôžeme predpovedať, keďže krajiny Blízkeho východu sa vyznačujú vysokou dynamickosťou v politickom vývoji, nárastom rebélie a prudkým sledom udalostí.

Literatúra

Cestovné odporúčanie – Irak [online]. mzv.sk. [cit. 2021-01-18]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/cestovanie_a_konzularne_info/detail/>

/asset_publisher/Iw1ppvnScIPx/content/cestovne-odporucanie-irak?_101_INSTANCE_Iw1ppvnScIPx_redirect=%2Fcestovanie_a_konzularne_info%2Fdetail%2F-

%2Fasset_publisher%2FIw1ppvnScIPx%2Fcontent%2Firacka-republika%3FdisplayMode%3D1>.

ESTES, K. 2008. *Američtí vojáci v Bagdádu 2003 – 2004*. Brno : CPRESS, 2008. 59 s. ISBN 8025119488.

GHAREB, E. 1981. *The Kurdish question in Iraq*. Syracuse, N. Y. : Syracuse University Press, 1981. 223 s. ISBN 0815601646 9780815601647.

GOMBÁR, E. 2013. *Dějiny Iráku*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2013. 704 s. ISBN 978-80-7422-249-8.

GORDON, M. R. – TRAINOR, B. E. 2007. *Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*. Vintage, 2007. 784 s. ISBN 978-1400075393.

HAFEZI, P. 2019. *Iran further breaches nuclear deal, says it can exceed 20% enrichment* [online]. reuters.com [cit. 2021-01-11]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-idUSKCN1VS05B>>.

HUDEC, J. 2020. *Čo sa deje v Jemene?* [online]. mzv.sk. [cit. 2021-01-08]. Dostupné na internete:

<<https://www.mzv.sk/documents/10182/2612047/200217+Svet+a+my+casopis.pdf/390c002d-d0b8-4a30-b9d2-b94ff4296050>>.

Islamský štát bol v Iraku porazený, Američania sa začínajú sťahovať [online] hnonline.sk [cit. 2021-01-10]. Dostupné na internete:

<<https://hnonline.sk/svet/1687583-islamsky-stat-bol-v-iraku-porazeny-americania-sa-zacinaju-stahovat>>.

JADALLAH, A. 2019. *Iraqi protesters block major port near Basra as unrest continues* [online]. aljazeera.com. [cit. 2021-01-15]. Dostupné na internete: <<https://www.aljazeera.com/news/2019/11/2/iraqi-protesters-block-major-port-near-basra-as-unrest-continues>>.

NOVÁK, M. 2010. *Ropa a krev: Americko-irácké války*. Praha : Epoque, 2010. 352 s. ISBN 9788074250699.

Terrorist Groups [online]. Counter Terrorism Guide, nctc.gov. [cit. 2021-01-08]. Dostupné na internete: <<https://www.nctc.gov/site/groups.html>>.

WINCKLER, O. 2006. *The immigration policy of the Gulf Cooperation Council (GCC) states* [online]. tandfonline.com. [cit. 2021-01-16]. Dostupné na internete:

<<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00263209708701165>>.

WITHNALL, A. 2014. *Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East* [online]. independent.co.uk. [cit. 2021-01-16]. Dostupné na internete:

<<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-middle-east-abu-bakr-al-baghdadi-emir-removing-iraq-and-syria-its-name-9571374.html>>.

COVID-19 JAKO BEZPEČNOSTNÍ HROZBA

COVID-19 AS A SECURITY THREAT

Zdeněk Rajda¹

ABSTRACT

The security threats associated with migration, especially in Europe, are still relevant, although they are currently outweighed by the threat posed by a new type of coronavirus with the SARS-CoV-2 designation for COVID-19, which has caused a global pandemic.

Key words: COVID-19, pandemic, coronavirus, security threats, European Union

Úvod

V uplynulých letech byly otázky bezpečnostních hrozeb spojovány mimo jiné i s globalizací, a to především v akademické rovině. Ne zcela dostačující pozornost byla věnována možným hrozbám spojeným s rozsáhlým pohybem osob, majetku, vlastnických struktur tohoto majetku a s tím souvisejícím změnám. S rozvojem vědy a techniky se navíc mění i typy globalizačních hrozeb, kam dnes můžeme zařadit hrozby hybridní, dezinformační, pandemické a v neposlední řadě hrozby kybernetického útoku. Bezpečností hrozby spojené s migrací, především pak v Evropě, jsou stále aktuální, i když nad nimi v současné době převážila hrozba zapříčiněná novým typem koronaviru s odborným označením SARS-CoV-2 způsobujícím onemocnění COVID-19, jež vyvolalo celosvětovou pandemii.

Toto onemocnění představuje v současné době nejpálčivější bezpečnostní hrozbu nejen evropského, ale i světového rozsahu.

1 Bezpečnostní hrozby

Jako bezpečnostní hrozby nehodnotíme pouze hrozby přímého útoku jednotlivých států za použití konvenčních či nekonvenčních zbraní, ale nastupují hrozby kybernetického útoku, které jsou schopny ochromit velmi citlivá a životně důležitá odvětví hospodářství individuálních států.

Stále více dochází k propojování existenčně důležitých funkcí státu s podnikatelskou sférou představovanou národními i nadnárodními společnostmi, které svoji činnost realizují na území jednotlivých států. Působení na tyto subjekty

---

¹ Zdeněk Rajda, JUDr. Ing., externí doktorand Katedry bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, zdenek@ak-judrrajda.cz

a jejich možné ovlivňování ze strany vládních složek daných států je omezený, ne-li nemožný, neboť se jedná o byznys nadnárodně propojený, který nebývá z úrovně konkrétního státu personálně obsazen ani řízen. Lze předpokládat, že v souvislosti s rostoucím vnímáním bezpečnostních hrozeb jednotlivými státními představiteli, bude přesun majetku i podnikatelské činnosti do nadnárodních rukou, které nebude možné ovládat konkrétním státním aparátem, vnímán jako představující bezpečnostní hrozbu.

V současné době je však velmi vážnou bezpečnostní hrozbou světového rozsahu pandemie onemocnění COVID-19, která zasahuje do všech oblastí společenského, politického i ekonomického života. Pandemie snižuje výkon jednotlivých odvětví národních hospodářství a má přímý vliv na ekonomické výsledky daných států, které se snižují a dochází k růstu nákladů s pandemií spojených. Téměř vždy dochází i k přímé zadluženosti jednotlivých států a jejich občanů. Koronavirus zastihl, můžeme říci, téměř všechny státy světa na tento problém nepřipraveny. Mimo to, že koronavirus musíme chápat jako zdravotní riziko, které bude ještě řadu let přetrvávat, než světové zdravotnictví a v návaznosti na ně i zdravotnictví jednotlivých států toto onemocnění zvládnou natolik, že nebude principiálně ohrožovat lidské životy, musíme jej vnímat i jako bezpečnostní hrozbu.

Od druhé světové války nepostihla Evropu ani Ameriku větší katastrofa, než jakou představuje právě koronavirus. Nastalo silné ponížení výkonu ekonomiky jednotlivých států, omezování pohybu osob a s tím související pokles tržeb ve službách, v obchodu a v dalších oblastech s pohybem osob souvisejících. Koronavirus ukázal všem státům, že nejsou připraveny řešit pandemickou situaci bez vážných důsledků a dopadů na jejich hospodářství a potažmo s tím na hospodářství sdružení států a větších státních celků jako je Evropská unie a USA. Pandemie nám ukázala i nutnost řešit tuto problematiku na nadnárodní úrovni a nutnost propojení nadnárodních společností s mezinárodními organizacemi jako je OSN, Evropská unie a další. Je otázkou, do jaké míry by měly vstupovat v rámci odstranění bezpečnostních hrozeb jednotlivé státy a nadnárodní organizace či společenství do činnosti podnikajících soukromých subjektů pro zajištění bezpečnosti a odvrácení bezpečnostních hrozeb. Soukromý podnikatelský sektor poskytuje občanům, organizacím, státům i nadnárodním společnostem služby, bez kterých se nelze obejít. Jsou činnosti soukromého sektoru, které jsou do určité míry nahraditelné nebo bez kterých se lze v běžném životě za určitých podmínek obejít, ale jsou zde služby, které je třeba, aby fungovaly za každé situace. Jedná se především o dodávky vody, energie, potravin a řady dalších komodit.

V rámci globalizace a přecházení majetku do rukou společností z různých zemí včetně managementu, se jeví globalizace do určité míry jako bezpečnostní hrozba, neboť je otázkou, jak zareagují majitelé vlastníci například evropské společnosti, které mají sídlo mimo Evropu a de facto spadají pod jurisdikci jiného

státu, na hrozby, které se týkají obyvatelstva evropských zemí. I zde jsou naznačeny cesty, na které se bude třeba do budoucna zaměřit a rozpracovat je.

Fungování jednotlivých států není možné brát jako samozřejmost, na níž se není třeba podílet. Bude zapotřebí, aby se konkrétně na jednotlivých úrovních více propojil byznys se státní správou a vzájemně řešily předpokládané problémy a hrozby. Tam, kde nastane konkrétní propojenost byznysu a státní správy, a to na zdravě transparentní podnikatelské úrovni, vytvoří se prostředí, které bude schopno bezprostředně reagovat na konkrétní hrozby a jejich odstranění, a tím i na zabezpečení obou zúčastněných stran pro hladkou činnost a chod jak státu jako celku, tak jeho jednotlivých složek i daných podnikatelských subjektů, a pokud se jedná o nadnárodní uskupení, tak i těchto jako celku.

2 Evropská unie a řešení mimořádné situace související s onemocněním COVID-19

Za rozhodující v této oblasti můžeme považovat:

- Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU 2020/460 ze dne 30.3.2020,
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU 2020/558 ze dne 23.4.2020,
- Nařízení Rady EU 2020/672 ze dne 19.5.2020,
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU 2020/1043 ze dne 15.7.2020,
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, o strategii bezpečnostní unie EU ze dne 24.7.2020,
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU 2020/2221 ze dne 23.12.2020.

Evropský parlament a Rada EU ve svém nařízení 2020/460 reaguje na současnou pandemickou situaci tímto specifickým opatřením, kterým se snaží aktivovat investice do systému zdravotní péče jednotlivých členských států a do odvětví ekonomiky, které byly postiženy šířením nemoci COVID-19. Tato investiční iniciativa považuje stav, v jakém se nacházejí členské státy, za stav krizový, a to v oblasti veřejného zdraví a ekonomiky jednotlivých států. Poukazuje zde na skutečnost, že tímto dochází ke zvýšení veřejných investic především do zdravotnictví, ale i do dalších odvětví ekonomiky, což následně zhoršuje likviditu jednotlivých států. Došlo k vymezení jednotlivých evropských fondů, které se na této likviditě mají podílet. Jedná se o Evropský fond regionálního rozvoje, Evropský sociální fond a Fond soudržnosti. Do programu byl zařazen i Evropský námořní a rybářský fond, který vnitrostátní země nevyužívají. V souvislosti s potřebnou rychlou reakcí, kterou si vyžádalo řešení šíření COVID-19, došlo tímto nařízením de facto k rozvolnění při provádění jednotlivých programů, k možnostem změn v těchto programech a celkově ke zjednodušení celého řešení administrativy a schvalovacího procesu ve vztahu ke Komisi. Tím byla dána širší pravomoc jednotlivým členským státům nakládat s

těmito finančními prostředky bez rozhodnutí Komise a operativně je využívat. Došlo ke zjednodušení předkládaných informací členskými státy Komisi.

Tímto nařízením bylo umožněno jednotlivým členským státům poskytnout podporu ve formě provozního kapitálu malým a středním podnikům k zabezpečení účinné reakce na krizi v oblasti veřejného zdraví.

Další oblastí, která je řešena tímto nařízením, jsou inkasní příkazy. Inkasní příkazy, kterými mají být získány zpět finanční prostředky na základě účetní závěrky roku 2020 od členských států, se pozastavují. Finanční prostředky, které by byly za normálních okolností získány zpět do Fondu EU, zůstávají u členských států a tyto státy mají možnost použít tyto prostředky k investicím v oblastech, které zasáhl COVID-19.

Tímto nařízením byla dána možnost jednotlivým státům EU řešit dopady v oblasti veřejného zdraví tam, kde je to nebytně nutné. V rámci tohoto nařízení dochází i k úpravě dřívějších nařízení EU, která s ním byla v rozporu. Jednalo se především o nařízení 1301/2013, 1303/2013 a 508/2014. Do těchto nařízení byly zapracovány změny, které se týkaly především financování společností a jejich provozního kapitálu, podpory podnikových investic do oblasti výzkumu a vývoje v oblasti přesné technologie, sociálních inovací, ekologických inovací, informačních prostředků všeho typu, technického a aplikovaného výzkumu, klíčových technologií a dalších, jako i investic do zdravotních služeb.

Na výše uvedené nařízení navazuje nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 2020/558 ze dne 23.4.2020, které mění nařízení (EU) č. 1301/2013 a č. 1303/2013 ohledně specifických opatření k zajištění mimořádné flexibility pro využití evropských strukturálních fondů a investičních fondů v reakci na rozšíření onemocnění COVID-19. Tímto nařízením by měla být zajištěna členským státům flexibilita při přerozdělování zdrojů za účelem zajištění řešení krize. V otázkách veřejného zdraví by mělo docházet k převodům zdrojů mezi Evropským fondem regionálního rozvoje, Evropským sociálním fondem a Fondem soudržnosti. Členským státům by tak měla být posílena možnost převádět finanční zdroje za dodržení stanovených podmínek. Ku prospěchu by mělo být i snížení administrativní zátěže.

Nepříznivý ekonomický dopad onemocnění COVID-19 na veřejné rozpočty členských států a zvýšení veřejných výdajů v oblasti zaměstnanosti vedlo k přijetí nařízení Rady EU č. 2020/672 ze dne 19.5.2020, o zřízení evropského nástroje pro dočasnou podporu na zmírnění rizik nezaměstnanosti v mimořádné situaci (SURE) v důsledku rozšíření onemocnění COVID-19. Cílem tohoto nařízení je zajistit finanční podporu členským státům, především pro financování zkrácení pracovní doby či podobných opatřeních chránících zaměstnance a osoby samostatně výdělečně činné, a tím eliminovat nezaměstnanost a ztrátu příjmů. Tyto zdroje slouží i jako doplněk k financování souvisejících opatření se zdravím a jeho ochrany na pracovišti.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 2020/1043 ze dne 15.7.2020 řeší provádění klinických hodnocení s humánními léčivými prostředky, které obsahují geneticky modifikované organismy nebo z nich sestávají a jsou určeny k léčbě nebo prevenci onemocnění koronavirem-COVID-19 a jeho vývoj. Bylo zde vycházeno z hodnocení Světové zdravotnické organizace, která rozšíření koronaviru COVID-19 prohlásila za ohrožení veřejného zdraví mezinárodního významu a následně na to, dne 11.3.2020, prohlásila rozšíření onemocnění COVID-19 za pandemii.

Tímto nařízením došlo ke zjednodušení procesu klinického hodnocení s hodnocenými léčivými přípravky, v nichž jsou obsaženy geneticky modifikované organismy nebo z nich sestávají, a to především za situace, kdy dochází k multicentrickým klinickým hodnocením realizovaným v několika členských státech. Vše s ohledem na posouzení rizik pro životní prostředí a s tím souvisejícím udělením souhlasu příslušným orgánem členského státu. V zájmu co nejrychlejšího vyvinutí a zpřístupnění bezpečných a účinných léčivých přípravků k léčbě či prevenci onemocnění COVID-19 přijala Evropská agentura pro léčivé přípravky (dále jen „EMA“) řadu opatření, která mají za cíl usnadnit, podpořit a urychlit vývoj a registraci způsobů léčby a očkovacích látek.

V této souvislosti Evropská unie z pochopitelných důvodů upřednostnila ochranu lidského zdraví a stanovila dočasnou odchylku od požadavků týkajících se předem prováděného posouzení rizika pro životní prostředí a udělování souhlasu podle směrnic č. 2001/18/ES a č. 2009/41/ES po dobu trvání pandemie COVID-19, nebo po dobu, kdy toto onemocnění představuje ohrožení veřejného zdraví. Členské státy, pokud to bude realizovatelné, zavedou vhodná opatření k eliminaci předvídatelných negativních dopadů na životní prostředí v situaci zamýšleného nebo neúmyslného uvolnění léčivého přípravku do životního prostředí. Nabízí se tedy otázka, s jakou odpovědností budou jednotlivé subjekty zabývající se vývojem léčivých přípravků k této problematice přistupovat. Sama Evropská unie počítá s tím, že některé očkovací látky obsahují oslabené viry nebo živé vektory, které mohou spadat právě pod definice geneticky modifikovaných organismů. Nerozvážné nakládání a manipulace s takovými prostředky může, bez striktního dodržování unijních a vnitrostátních předpisů, které byly uvedeným nařízením rozvolněny, vyvolat negativní dopad na životní prostředí nejen v Evropě, ale i po celém světě a tím tedy představovat riziko pro lidské zdraví. Z tohoto důvodu je obzvláště nutné apelovat na jednotlivé členské státy, aby usilovaly o přijetí a především dodržování vhodných opatření k minimalizaci možných negativních dopadů.

Jeden z rozsáhlých dokumentů, který byl vydán Evropskou komisí dne 24.7.2020 je „Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, o strategii bezpečnostní unie EU“. Hned v úvodu tohoto sdělení uvádí, že celková

bezpečnost unie přispívá k základní ochraně práv a svobod všech občanů a je základním pilířem pro hospodářský a společenský rozvoj včetně demokracie celé EU. V současné době bojuje EU tak, jako ostatní státy mimo EU, s nestabilním prostředím, které přináší jednotlivé bezpečnostní hrozby. Zde je na prvním místě uváděn problém změny klimatu, demografické trendy a politická nestabilita za hranicemi EU. Nemalá část tohoto sdělení se zabývá, je možno říci, moderními hrozbami, mezi které je třeba zařadit kybernetické útoky a kyberkriminalitu. Obecně přesto, že toto sdělení ne příliš rozsáhle hovoří o hrozbách plynoucích z pandemie a v této souvislosti i s onemocněním COVID-19, je zde poukázáno na skutečnost, že primární odpovědnost za bezpečnostní situaci nesou i jednotlivé členské státy, nicméně je zde vyvozován závěr, že bezpečnost jednotlivých států je třeba řešit v rámci jednotného systému v celé EU, což se svým způsobem i děje.

V průběhu pandemie COVID-19 nastaly i nové změny ve strukturách pracovní činnosti. Začaly se zde prosazovat nové technologie a v rámci chodu podniků a všech činností obyvatelstva, kde především dochází k práci na dálku a i služby přecházejí na logistiku dálkového objednávání a následného dodávání do místa bydliště.

Další ze základních dokumentů týkajících se onemocnění COVID-19 a celkové pandemie je Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 2020/2221 ze dne 23.12.2020, kterým se mění nařízení (EU) č. 1303/2013, pokud jde o dodatečné zdroje a prováděcí opatření na pomoc při podpoře zotavení z krize v souvislosti s pandemií COVID-19 a jejími sociálními dopady při přípravě zeleného, digitálního a odolného oživení hospodářství. Úvodem celého tohoto nařízení je popis celkové situace, kde se reaguje na vzniklou výjimečnou situaci, kterou je třeba za pomoci zvláštních opatření okamžitě řešit, neboť tato situace bude mít rychlý dopad na ekonomiku všech států. Je zde jednoznačně uvedeno, že dochází ke zvýšení nákladovosti na řešení zdravotní situace obyvatel a poklesu ekonomiky. K hraničnímu poklesu dochází u drobných živnostníků a chudší části obyvatelstva, kde se může dostat větší část obyvatelstva do kategorie chudoby. K samotnému uzavření hranic jednotlivými členskými státy je třeba říci, že se tyto státy EU dostaly do velmi složité ekonomické situace, neboť jednotlivé státy Evropské unie jsou natolik propojeny v rámci stávající globalizace jak evropské, tak světové, kdy nelze v současné době omezit ekonomickou činnost jednoho státu, aniž by to nemělo dopady, nejméně aniž by to nezkomplikovalo ekonomickou činnost dalších států, které jsou s tímto státem ekonomicky propojeny, na což nebyly členské státy EU připraveny. Tato situace si vynutila úpravu Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1301 z roku 2013, které již bylo pozměněno Nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 2020/460. Tyto změny v původních nařízeních vyvolala situace, do které se dostaly jednotlivé státy v souvislosti s pandemií koronaviru COVID-19. I v tomto nařízení se jedná především o flexibilitu při provádění operativních programů podporovaných z Fondu Evropské unie pro regionální rozvoj a Evropského sociálního fondu a

Fondu soudržnosti. Je zde konstatováno, že došlo ke zhoršení situace a že jsou tu vážné nepříznivé dopady na hospodářství jednotlivých států a unie jako celku. V dubnu roku 2020 schválila Evropská rada „Plán cesty k oživení“. Je třeba si povšimnout skutečnosti, že je tento plán stavěn na období let 2021- 2027 s tím, že bude muset dojít k finančně asymetrickému ožívování ekonomik jednotlivých států, neboť tyto jednotlivé členské státy nemají k dispozici stejné prostředky pro potřebný rozvoj, což by mělo za následek nerovnoměrné fungování vnitřního trhu. Veškeré podpory jsou zaměřeny na snížení sociálních dopadů, s důrazem na co nejrychlejší oživení a rozvoj ekonomických struktur jednotlivých členských států a jednotlivých činností potřebných pro odstranění nepříznivých vlivů souvisejících s pandemií. Zde je třeba považovat za rozhodující, že kromě určité centralizace a přijatých zásad, které jsou nezbytné pro přípravu zeleného digitálního a odolného oživení hospodářství, došlo k přidělování prostředků na úrovni členských států. Tím je dán poměrně široký prostor členským státům k rozhodování o nakládání s těmito finančními prostředky. Zdroj REACT-EU lze používat na pomoc chudším osobám a také pro iniciativní podporu zaměstnanosti mladých lidí a tím k vytvoření podmínek pro budoucí rozvoj. I v rámci jiných operačních programů, jako je EFRR nebo ESF, došlo k určitému rozvolnění a k možnosti lépe s těmito zdroji z těchto fondů na úrovni jednotlivých členských států pracovat. Dochází zde k podpoře politiky zaměstnanosti, a to především zaměstnanosti mladých lidí, posílení záruk pro mladé lidi, jejich sociálního začlenění a zdraví. Tímto nařízením byla stanovena pravidla a prováděcí opatření týkající se uplatňování dodatečných zdrojů, jež jsou poskytovány při oživení pro soudržnost a území Evropy. Tyto finanční prostředky mají za cíl pomoci při zastavení krize pandemie a i určitý sociální prvek, který má řešit jednotlivé sociální dopady, ať na regiony, území či celé státy. Není cílem hovořit o jednotlivých strukturálních fondech, které jsou zaměřeny na individuální oblasti činností, což v rámci řízení Evropské unie je nutné a musí to být, ovšem cílem je podívat se na celkovou podporu Evropské unie jednotlivým členským státům a sociálním systémům a zajištění zachování pracovních míst. V rámci tohoto nařízení je pamatováno i na určitá pravidla a záruky seriózního čerpání finančních zdrojů. Tyto zdroje by měly být i nadále čerpány za stejných podmínek a záruk jako veškeré financování soudržnosti. Je zde odvolání na základní práva a Listinu základních práv Evropské unie a také na účinná opatření proti podvodům při zapojení stávajících agentur EU pro boj proti podvodům na úrovni členských států EU. Jedná se zde především o dvě instituce, a to je Evropský úřad pro boj proti podvodům a Úřad evropského veřejného žalobce.

Závěr

Evropská unie se covidovou hrozbou a jejími dopady poměrně rozsáhle zabývala. Řešila ji na všech úrovních, ať již na úrovni Evropského parlamentu,

Rady Evropy, Rady Evropské unie. Činnost EU se zaměřila na samotný chod Evropské unie, a to především po stránce bezpečnostní, ekonomické či zdravotní.

V ekonomické oblasti se zaměřila na podporu jednotlivých odvětví hospodářství, a to především podnikatelské sféry, která byla pandemií nejvíce zasažena. Cíl ekonomické pomoci byl a je ten, aby tato pandemie měla co nejmenší dopady na jednotlivá hospodářství členských států, aby některé hospodářské činnosti nezanikly a aby se odfinancovaly určité strukturální změny, které si vyžádala daná situace. Finanční podpora je zaměřená i na nákup jednotlivých zařízení, která by umožňovala změnu výrobních i nevýrobních struktur a dalších činností, kdy se jedná např. o různá počítačová vybavení a další komodity s tím související pro přesun převážné části pracovní síly do home officů. S tímto souvisejí i jednotlivé strukturální změny přístupu k pracovním činnostem. Poměrně velká část finančních prostředků šla na pomoc k úhradě nájmu a na kompenzaci nákladů mzdových prostředků. Často zde bylo diskutováno, zdali Evropská unie na daný problém reagovala s dostatečným předstihem, případně s dostatečnou rychlostí. Na tomto místě vyvstává i otázka, zdali jednotlivé struktury činnosti orgánů Evropské unie umožňují operativní řešení dané situace, aniž by docházelo k politické nestabilitě.

Pokud se jedná o druhou oblast, kterou je třeba v závěru zmínit, je to oblast životního prostředí. Zde se Evropská unie zaměřila na zásadní problémy, jako je řešení pandemické situace, a to ať již podíl na samostatném vývoji vakcíny řešící tuto situaci, tak i na případné certifikaci již vyvinutých vakcín, které byly schvalovány pro jednotný trh Evropské unie, a v neposlední řadě na samotnou objednávku těchto vakcín a její distribuci do jednotlivých členských států. V oblasti samotného objednání, distribuce i schvalování jednotlivých preparátů docházelo v průběhu doby k určitým zpožděním či nedostatkům, což vedlo jednotlivé členské státy k tomu, že začaly řešit tuto situaci samostatně, respektive samostatnými objednávkami. Jako příklad je zde možné uvést Maďarsko, které řešilo přímý nákup vakcíny z Ruska a Číny. Je otázkou, do jaké míry je možné tyto nákupy kvalifikovat jako bezpečnostní hrozbu pro tento stát či pro Evropskou unii. Vývoj v následujících měsících či letech ukáže samotnou správnou linii a jednotlivé postupy, kterými se bude třeba ubírat. Taktéž se prokáže to, co je třeba řešit na úrovni Evropské unie, a co bude případně lepší, ekonomičtější a efektivnější ponechat na úrovni samotných členských států bez jakékoliv další centralizace. Bez jakékoliv centralizace proběhlo i uzavírání jednotlivých státních hranic nebo respektive propustnost těchto hranic za určitých podmínek, které stanovovaly samy členské státy. Tato samotná regulace pohybu osob i zboží s sebou nesla a nese poměrně velký problém, neboť občané Evropské unie si již přivykli na Schengenský prostor a veškeré výhody, které tento prostor umožňuje. Na stranu druhou bylo prověřeno, co je možné, co je únosné a za jakých okolností a v jakých situacích je možné a únosné některé záležitosti řešit na úrovni jednotlivých členských EU.

Přestože se tento článek zabývá řešením bezpečnostní hrozby ze strany pandemie – COVID-19, a to především ve vztahu k EU, je potřeba se v rámci celkové globální bezpečnostní hrozby podívat i na jednotlivé konspirační teorie, které bude třeba brát a řešit jako bezpečnostní hrozbu. Jedná se především o otázky, kdo tento koronavirus vypustil, jak vůbec vznikl, kdo má z této pandemie případný užitek. Na druhé straně v průběhu pandemie došlo k ověření krizového řízení v praxi, prověření psychologického chování jednotlivých skupin a samotných jednotlivců v dané situaci a v neposlední řadě i k prověření dopadů na fungování celé EU, jednotlivých států, společenských skupin a občanů.

Literatura

EVROPSKÁ KOMISE. 2020. *Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů o strategii bezpečnostní unie EU*. [online]. Dostupné na internetu: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&qid=1612536837933&from=CS>>

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. 2020. *Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/460 ze dne 30. března 2020, kterým se mění nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1301/2013, (EU) č. 1303/2013 a (EU) č. 508/2014, pokud jde o specifická opatření pro aktivaci investic do systémů zdravotní péče členských států a do jiných odvětví jejich ekonomik v reakci na šíření onemocnění COVID-19 (investiční iniciativa pro reakci na koronavirus)*. [online]. Dostupné na internetu: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0460&qid=1612536297161&from=CS>>

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. 2020. *Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/558 ze dne 23. dubna 2020, kterým se mění nařízení (EU) č. 1301/2013 a (EU) č. 1303/2013, pokud jde o specifická opatření k zajištění mimořádné flexibility pro využití evropských strukturálních a investičních fondů v reakci na rozšíření onemocnění COVID-19*. [online]. Dostupné na internetu: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0558&qid=163120188929&from=CS>>

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. 2020. *Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1043 ze dne 15. července 2020 o provádění klinických hodnocení s humánními léčivými přípravky, které obsahují geneticky modifikované organismy nebo z nich sestávají a jsou určeny k léčbě nebo prevenci onemocnění koronavirem (COVID-19), a o jejich výdeji* [online]. Dostupné na internetu: <<https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R1043&qid=1613058389116&from=CS>

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. 2020. *Nariadení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/2221 ze dne 23. prosince 2020, kterým se mění nařízení (EU) č. 1303/2013, pokud jde o dodatečné zdroje a prováděcí opatření na pomoc při podpoře zotavení z krize v souvislosti s pandemií COVID-19 a jejími sociálními dopady a při přípravě zeleného, digitálního a odolného oživení hospodářství (REACT-EU)*. [online]. Dostupné na internetu: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R2221&qid=1612535708408&from=CS>>

EVROPSKÝ PARLAMENT, RADA EVROPSKÉ UNIE, EVROPSKÁ KOMISE. 2020. *Společné závěry Evropského parlamentu, Rady Evropské unie a Evropské komise, Cíle politik a priority na období 2020-2024 (2021/C 451 I/02)*. [online]. Dostupné na internetu: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020Y1229\(01\)&qid=1612537033824&from=CS](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020Y1229(01)&qid=1612537033824&from=CS)>

GRIC, Z. 2020. *Během koronavirové pandemie čelí organizace nárůstu bezpečnostních hrozeb*. In: Systemonline.cz [online]. Dostupné na internetu: <<https://www.systemonline.cz/zpravy/behem-koronavirove-pandemie-celi-organizace-narustu-bezpecnostnich-hrozeb-z.htm>>

HREHA, L. 2018. *Migrácia ako bezpečnostná výzva pre rok 2018*. In *Bezpečnostné fórum 2018. Banská Bystrica: Interpolis, 2018*. s. 131-137. ISBN 978-80-972673-5-3

HREHA L. , NEČAS P. 2019: *Inštitút väzby ako ultima ratio*. In *Banskobystrické zámocké dni práva. Zborník zo 4. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému "Strategické determinanty kreovania právnych noriem"*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici - Belianum, 2019. s. 120-130.- ISBN 978-80-557-1554-4.

CHALOUPKOVÁ, B. 2020. *Pandemie je přelomový moment. Ukázala, že není samozřejmost, když vše hladce funguje*. In: Respekt.cz [online]. Dostupné na internetu: <<https://www.respekt.cz/rozhovor/pandemie-je-prelomovy-moment-ukazala-ze-neni-samozrejmost-kdyz-vse-hladce-funguje>>

KOLÍN, V. 2020. *Společná bezpečnostní a obranná politika EU v kostce – část první*. In: Vojenskerozhledy.cz [online]. Dostupné na internetu:

<<https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/bezpecnostni-a-obranna-politika/spolecna-bezpecnostni-politika-eu#comment4852>>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2019. *Bezpečnostní hrozby*. [online]. Dostupné na internetu:

<<https://www.mvcr.cz/sluzba/docDetail.aspx?docid=47368&docType=ART&chum=2>>

NÁRODNÍ ÚŘAD PRO KYBERNETICKOU A INFORMAČNÍ BEZPEČNOST. 2020. *Upozornění na podvodné e-maily zneužívající epidemie*

Koronaviru. [online]. Dostupné na internetu:

<<https://nukib.cz/cs/infoservis/hrozby/1486-upozorneni-na-podvodne-emaily-zneuzivajici-epidemie-koronaviru/>>

RADA EVROPSKÉ UNIE. 2020. *Nariženi Rady (EU) 2020/672 ze dne 19. května 2020 o zřízení evropského nástroje pro dočasnou podporu na zmírnění rizik nezaměstnanosti v mimořádné situaci (SURE) v důsledku rozšíření nemoci COVID-19*. [online]. Dostupné na internetu: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0672&qid=1612536097014&from=CS>>

„SEVERNÍ TROJÚHELNÍK“ JAKO BEZPEČNOSTNÍ PROBLÉM AMERICKÉHO KONTINENTU

„THE NORTH TRIANGLE“ AS THE SECURITY PROBLEM OF AMERICA

Vít Rouč¹

ABSTRACT

The presented summary of „The north triangle as the security problem of America“ describes the present very complicated situation in Central America, especially in Salvador, Honduras and Guatemala. Their historical and actual factors have influenced the development in this very monitoring part of the world. The text describes reasons of the problem in the past and its influence on the geopolitical and security points too. This problem has the influence not only on the interior development of these states but on the international relations too. Migration as the result of this development has become an international and security problem of America. The main target of the presented summary is to accent various important facts connected with this theme – reasons, interior, international, security and socioeconomic points. The rule and policy of the USA as the regional and global power will be mentioned too.

Key words: *political situation, security, Central America, USA, policy, international relations, geopolitics*

Úvod

Vývoj Střední Ameriky byl v průběhu dějin vždy poznamenán těžkými zkouškami. Její strategická poloha byla na jedné straně výhodou a na straně druhé zásadní komplikací. Tato charakteristika ještě získala na významu v momentě, kdy se rozpadla španělská koloniální říše a vznikly nové nezávislé státy, které se musely okamžitě začít potýkat s koloniálním dědictvím a nově i zvýšeným zájmem světových mocností. Tyto dva klíčové faktory se staly určujícími mantinely vývoje této oblasti. Vnitřní nestabilita, socioekonomické problémy, revoluce, kontrarevoluce, intervence. Zatímco do 90. let 20. století se v této oblasti střetávaly politické ideje východu a západu, často doprovázené krvavými ozbrojenými střety a občasnými konflikty, tak v období postbipolárního světa došlo k určitému posunu a bezpečnostní rozměr již v zásadě není dán politickou orientací, ale větší či menší mírou kriminality v dané zemi.

„Severní trojúhelník“ zahrnuje státy Salvador, Honduras a Guatemala. Stal se téměř synonymem bezpečnostního problému amerického kontinentu. Výše uvedené země mají z hlediska svého vývoje a svých obtíží řadu společného.

---

¹ Vít Rouč, PhDr., PhD., odborný asistent, VŠMVV Praha, o.p.s., U Santošky 17, Praha 5, 150 00, Česká republika, vitrouc@seznam.cz

Politické soupeření a občanské konflikty, tíživá socioekonomická situace, nízká životní úroveň větší části populace se staly podhoubím rozvíjejících se kriminálních aktivit organizovaného zločinu, který nebyl v počátku dostatečně potírán a po určité době se stal problémem nejenom zasažených států, ale přerostl v problém velké části amerického kontinentu.

Výsledkem tohoto vývoje se řada středoamerických států stala pro běžné občany místem, ze kterého je nejlepší se rychle vystěhovat. A právě masová migrace se stala dalším mezinárodním a bezpečnostním problémem na americkém kontinentu. Cílem těchto migračních vln, zejména se Střední Ameriky, jsou USA. Právě masovost a do jisté míry i nekontrolovatelnost se staly klíčovými faktory ve vnímání migrace ze strany bohatého „severu“. Na migraci je velmi často pohlíženo jako na bezpečnostní a socioekonomické riziko, které zejména bohaté státy vedou ke zpřísnění imigrační politiky. Ani však „chudé“ státy nepovažují imigraci většího množství lidí za přínosnou a obávají si narušení křehké rovnováhy jejich již tak napnutého sociálního a vnitropolitického systému. Migrace se tak stává výrazným faktorem ovlivňujícím nejenom mezinárodní vztahy, ale rovněž i vnitropolitickou scénu zasažených států.

Cílem článku je na příkladu „severního trojúhelníku“ postihnout kořeny a klíčové faktory ovlivňující tento vývoj a poukázat na nejproblematictější dopady v rovině vnitrostátní i mezinárodní. V této souvislosti bude dále zmíněna role USA jako regionální i globální mocnosti a její postoj k tomuto problému. Článek bude vycházet z publikací a zdrojů zabývajících se zkoumanou problematikou.

1 Společné historické kořeny

Pokud se podíváme na vývoj států „severního trojúhelníku“ od poloviny 20. století do současné doby, najdeme celou řadu společných problémů, které ovlivňují situaci. Hlavním důvodem současného stavu z hlediska vnitropolitické situace s přesahem na mezinárodní vztahy je otázka socioekonomické situace většiny populace v této oblasti. Pokud byly činěny pokusy ve druhé polovině 20. století o změnu, tak její nositelé byli často v kontextu studené války obviněni z levicové nebo přímo komunistické orientace a jejich osud a výsledek reformních aktivit tím byl předurčen k neúspěchu. S rozpadem bipolárního světa v této oblasti nedošlo k nějakému zásadnímu posunu, naopak došlo v souvislosti s globalizací a neoliberalními ekonomickými zásahy spíše ke zhoršení situace a prohloubení stávajících problémů. Ani integrační snahy, například v podobě CEFTA nebo vznik maqualidoras tyto problémy neodstranily.

Dalším společným jmenovatelem problémů sledovaných států se stal jejich vnitropolitický vývoj související jak se socioekonomickou rovinou, tak zejména se zahraničněpolitickým vývojem a klimatem. V této souvislosti zlomovou událostí byla kubánská revoluce a příklon k „socialistickému táboru“. Kuba se stala příkladem pro levicová hnutí v Latinské Americe. Rovněž se stala velice aktivním aktérem a šířitelem levicových idejí v tomto prostoru, což USA, jako

dosavadní hegemon nemohly připustit. Po spojení výše uvedených faktorů došlo v 60. letech k nárůstu levicových geril, jejichž činnost začala být potírána bezpečnostními a armádními silami, v kontextu studené války s větší či menší mírou podpory ze strany USA. Výsledkem tohoto vývoje bylo dříve či později vypuknutí občanských konfliktů, které na dlouhá léta destabilizovaly situaci v jednotlivých státech a prohlubovaly již tak obtížné podmínky pro běžný život.

V Salvadoru si občanská válka vyžádala dle odhadů „80 000 obětí a půl milionu obyvatel emigrovalo“ (Nekola, 2012, s. 105). Po komplikovaných jednáních byla mírová smlouva podepsána až v lednu 1992 (Opatrný, 1998).

Obdobnou zkušeností prošel Honduras, který navíc ještě nesl dopady spojené s neuspokojivou situací v Salvadoru v podobě zátěže téměř půl milionu emigrantů z této země na svém území (Opatrný, 1998). Jejich vypovězení v roce 1969 znamenalo prudké ochlazení vzájemných bilaterálních vztahů a bylo jedním z hlavních faktorů vypuknutí válečného konfliktu.² Ještě problematičtější byl dopad vývoje v sousední Nikaragui, kdy si „Protivníci sandinistické vlády za pomoci Spojených států a honduraských antikomunistů vybudovali v zemi základny pro svůj boj na nikaragujském území“ (Opatrný, 1998, s. 209).

Ještě komplikovanější situace byla v Guatemale, která byla nekonečným násilím sužována v období 1966-1996. V některých momentech dosáhlo násilí genocidního charakteru, zejména na podzim roku 1983, kdy bylo „...629 zničených mayských vesnic, 75 000 obětí, 500 000 indiánů uprchlo do mrazivých hor, dalších 400 000 do Mexika“ (Nekola, 2012, s. 107). K postupnému zklidnění situace došlo až v první polovině 90. let 20. století, kdy jednak se změnou mezinárodněpolitického klimatu i vyčerpaností stran, došlo k sérii jednání a následnému uzavírání dohod, které definitivně násilí ukončily. Přes 200 000 lidí se však tohoto výsledku nedožilo (Nekola, 2012).

2 Současná situace zemí „severního trojúhelníku“

Od 90. let můžeme hovořit o postupném uklidňování vnitropolitické situace, která se opírá o celou řadu smluv postupně uzavíraných mezi znepřátelenými stranami. To neznamena, že by vše bylo zapomenuto, neboť klíčovým přístupem se stala amnestie, díky které řada zločinů nebyla potrestána. Země byly po konfliktech vyčerpány a hledaly se nové možnosti. Těmito novými možnostmi se zpočátku zdály továrny nadnárodních společností, které se začaly ve Střední Americe rychle otevírat – tzv. maquiladoras. Byla to reakce na politiku středoamerických vlád, které začaly zakládat zóny volného obchodu, ve kterých byli zahraniční investoři osvobozeni od daní a cel. Hlavními produkty se staly zejména textilní výrobky, oděvy a elektronika. Díky obchodním smlouvám s USA

---

² Fotbalová válka – 1969 – záminkou se staly neshody během fotbalového utkání týmů obou států. Skutečnou příčinou ale bylo chystané vypovězení nelegálních salvadorských přistěhovalců z území Hondurasu.

byla tato produkce na americkém trhu zbavena cel. Prohloubením tohoto typu politiky se stala v roce 2006 CAFTA³, která měla výše uvedené ještě rozvinout. Pro stredoamerické země se ale maquiladoras nestaly řešením problému jejich socioekonomické situace. Kromě výše uvedeného osvobození od poplatků, pracovní podmínky v maquiladoras a výdělek dělníků je nedostačující k nějakému razantnímu zlepšení životní úrovně. Nevyhovující pracovní podmínky, nedostatečné sociální a zdravotní zabezpečení a nízká mzda, jsou v mnohých případech charakteristikou daných poměrů (Livingstoneová, 2011). Dělníci pracující v těchto továrnách žijí v nevyhovujících podmínkách slamů, ve kterých chybí základní sociální vybavenost. Tento stav pak vede jednak k emigraci, ať již legální či nelegální a zejména se nevyhovující prostředí stává doménou organizovaného zločinu, který využívá tíživé situace obyvatelstva.

Vysoká kriminalita je dalším spojujícím faktorem zemí „severního trojúhelníku“. Tato skutečnost vychází především ze dvou faktorů. Prvním z nich je předchozí vývoj plný násilí a dlouhodobých občanských konfliktů, dalším faktorem je velké procento bývalých vojáků, partyzánů a příslušníků zvláštních oddílů ve společnosti. Ne všichni byli schopni a ochotni se zapojit do civilního mírového života. Zvláště, když pracovní trh a jejich kvalifikace nebyly v souladu. Do této skupiny lze zařadit i deportované exulanty, zejména z USA. Mladí exulanti na území USA, zejména v Kalifornii, začali vytvářet pouliční gangy a převzali kulturu násilí. V této souvislosti se zrodil nový bezpečnostní problém, kdy využili své „znalosti“ z prostředí organizovaného zločinu v USA a podobné organizace začali budovat na domácí půdě. Gangy, tzv. maras,⁴ se velmi rychle rozšířily na území Guatemaly, Hondurasu a Salvadoru. V této fázi došlo k další chybě, neboť administrativy dotčených států zpočátku reagovaly velmi omezeně a tím růstu moci maras nestálo téměř nic v cestě. Výsledkem tohoto stavu byla situace, kdy například v hlavním městě Guatemaly „...bylo v letech 2000-2010 potrestáno jen 15 z každých 5000 vražd“ (Křížová, 2016, s. 259). Vlády dotčených států posléze začaly reagovat tvrdými postihy, které v mnohých vyvolávaly vzpomínky na doby občanských válek. Únosy, vydírání, prostituce, prodej zbraní, převaděčství, nájemné vraždy a zejména narkotrafikanství se staly klíčovými zdroji pouličních gangů. Zejména však otázka narkotrafikanství se stala mezinárodním problémem, neboť přes Střední Ameriku například „v roce 2017 90% kokainu bylo dopraveno do USA“ (Meyer, 2019, s. 30). V posledních letech se organizovaný zločin „internacionalizoval“ a právě transfer a prodej drog se stal nejlukrativnější aktivitou. Do tohoto řetězce vstoupily gangy „severního trojúhelníku“ a díky vazbám na krajanské komunity v USA, se staly významnými aktéry narkoobchodu.

---

³ Stredoamerická zóna volného obchodu (Central American Free Trade Area)

⁴ Mezi dominantní gangy patří zejména Mara Salvatrucha (MS 13) a Calle (Barrio) 18. (Hrabálek, 2017)

3 Migrace jako poslední šance na normální život

V roce 2017 Střední Amerika „...byla v pozici jednoho z nejnásilnějších regionů na světě“ (Hiskey, 2018, s. 431). Dle zpráv amerických organizací ve zmiňovaném roce 2017 činil počet vražd 60 na 100 000 obyvatel (USAID, 2018). Tato skutečnost přivedla země severního trojúhelníku na přední místa světového žebříčku sledujícího tento ukazatel. Uvedená skutečnost vycházela ze třech již výše nastíněných faktorů: činnosti kriminálních gangů, které se čím dál více internacionalizovaly. Dalším faktorem byla katastrofální socioekonomická situace širokých vrstev obyvatelstva, kdy ve sledovaném roce 2017 žilo v chudobě 37,8% obyvatel Salvadoru, 53,2% obyvatel Hondurasu a 50,5% obyvatel Guatemaly. Nezaměstnanost lidí nejvíce zapojených do činnosti gangů (tedy mezi 15-24 rokem života) činila v kolem 27% ve sledovaných státech (Meyer, 2019, s. 7). Posledním faktorem byly dozvuky občanských válek v minulých dekádách, „...které zničily ekonomický potenciál země a jakoukoliv podstatu funkční demokracie“ (Borger, 2018, s. 1).

Jako jedinou možnou cestu úniku z této situace obyvatelé severního trojúhelníku začali považovat migraci, zejména do USA. Od roku 2014 začalo docházet ke kontinuálnímu nárůstu počtu emigrantů ze Střední Ameriky, kterých bylo dokonce v roce 2018 více než Mexičanů. V porovnání roku 2012 a 2018 byl nárůst následující: „v případě Hondurasu se jednalo o nárůst o 128% na 78 000 v roce 2018, u Guatemaly došlo k nárůstu z 8 000 na 92 000 a u Salvadoru se jednalo o 10 000 v roce 2012/ 130 000 v roce 2018“ (Restrepo, 2019, s. 1). K vyvrcholení tohoto procesu došlo v roce 2019, kdy bylo na jihozápadní hranici USA zadrženo přes 608 000 emigrantů ze zemí severního trojúhelníku. Pokud se týká složení, tak až 80% případů se jednalo o rodiny a děti bez doprovodu (U.S. Strategy, 2020).

Dle amerických údajů žilo v roce 2017 na území USA 1,3 milionu obyvatel Salvadoru, 924 tisíc lidí z Guatemaly a 603 tisíc obyvatel Hondurasu. 58% z výše uvedených počtů žilo na území USA nelegálně (Meyer, 2019, s. 27). Uvedená skutečnost vedla všechny americké administrativy k více či méně akcentované politice deportací nelegálů. V období 2007-2016 se jednalo o 800 000 deportovaných do zemí severního trojúhelníku (Canales, 2017, s. 34). V roce 2018 se jednalo o číslo 92 000 (Meyer, 2019, s. 27).

Tato skutečnost měla zpětný dopad na bezpečnostní a socioekonomickou situaci zemí severního trojúhelníku v minulých letech, neboť došlo právě k tomu efektu, že řada bezprizorních navrátilců se obratem zařadila do kriminálních struktur gangů. Pro středoamerické země má tato politika i klíčový ekonomický dopad, neboť platí přímá úměra ve smyslu, že čím více obyvatel těchto zemí žije a pracuje v USA, tak do jejich „rodných“ zemí plyne více peněz, které zasílají svým rodinám a příbuzným. V roce 2018 se jednalo o částku 22 miliard USD.

Tyto prostředky přináší Guatemala 12% HDP, Hondurasu 20% HDP a Salvadoru dokonce 21% HDP (Meyer, 2019, s. 27).

Proces emigrace ze zemí původu je dále spojen i s dalšími negativními faktory. Pokud pomineme náročnost cesty, tak se běženci stávají objektem kriminálních aktivit – loupeží, vražd, znásilnění atd. Na straně druhé i sami migranti se dopouštějí během své cesty trestné činnosti, zejména v podobě násilí, napadání a krádeží. Dle mexických údajů se to týká až 13% migrantů procházejících touto zemí do USA (Canales, 2017).

4 Postoj USA ve vztahu k problémům severního trojúhelníku

USA jako regionální i globální mocnost ve vztahu k zemím severního trojúhelníku si uvědomuje geografickou blízkost a problémy plynoucí z neřešení situace v tomto „blízkém zahraničí.“ Již prezident Obama celý problém jasně pojmenoval a označil ho za „národní bezpečnostní zájem USA“ (Meyer, 2019, s.2). Páteří politiky se měla stát spolupráce s vládami severního trojúhelníku, zejména v oblasti bezpečnosti a ekonomické spolupráce.

V zásadě se jednalo o prohloubení již započatého přístupu z doby Bushovy administrativy, kdy v roce 2008 uzavřely USA a Mexiko⁵ spolupráci v podobě „Plan Mérida“, do kterého byly zahrnuty i další země Střední Ameriky. Podstatou plánu je americká finanční a odborná podpora v boji proti organizovanému zločinu, modernizace pohraničního zabezpečení, reforma justice a ochrana lidských a občanských práv.

Obamovým přínosem řešení bezpečnostních problémů byla v roce 2010 „Central American Regional Security Initiative“⁶, která se týkala podpory středoamerických bezpečnostních složek formou zařízení – lodí, letadel, automobilů, sledovací a komunikační techniky a výcviku místních složek.

V souvislosti s migrační politikou přistoupil prezident Obama k plánu DACA – Deterred Action Childhood Arrivals, který garantoval legální status a ochranu migrantům, kteří strávili větší část života v USA. V souvislosti se zeměmi severního trojúhelníku se jednalo o 80 000 lidí (Hiemstra, 2019, s. 35). Obdobný cíl naplňoval v posledních letech jiný program – Temporary Protected Status (TPS) – který se týkal 340 000 lidí ze Střední Ameriky, žijících od roku 1998-2001 v USA (Meyer, 2019, s. 27).

V období 2015-2018 poskytly USA více než 2,6 miliardy USD zemím severního trojúhelníku, nejenom v souvislosti s bezpečnostní pomocí, ale i rozvojem programů postihujících pracovní příležitosti, ekonomickou pomoc, podporu vzdělání a boje proti korupci (US programs, 2018). Díky tomuto přístupu došlo k růstu ekonomik sledovaných států v průměru o 3,2% (U.S. Strategy, 2020,

---

⁵ Mexiko v této oblasti podniká i vlastní kroky, příkladem je iniciativa prezidenta Peña Niete v roce 2014 v podobě „Plan Frontera Sur“, který se týkal ochrany a zabezpečení mexické jižní hranice i ochrany migrantů jdoucích přes Mexiko.

⁶ CARSI

s. 2). Rovněž došlo alespoň k dílčímu zlepšení v socioekonomické oblasti, kdy například v Hondurasu od roku 2011 se 89 000 lidí dostalo ze stavu extrémní chudoby⁷ (USAID/Honduras, 2018, s. 1).

Nástupem administrativy prezidenta Trumpa se začal přístup USA měnit. Ochrana amerických zájmů, jihozápadní hranice a nebezpečí plynoucí ze strany přistěhovalců se staly ústředními tématy této politiky. Nová administrativa na samém počátku snížila podpůrné programy o 30%. Byla akcentována spíše zastrahovací politika v podobě zvýšeného počtu deportací nebo rozdělování rodin. Velkým tématem se stala otázka dostavby opevněné jihozápadní hranice USA.

V červnu 2017 proběhla v Miami konference – The Conference on Prosperity and Security in Central America – za účasti předních představitelů Trumpovy administrativy a zástupci středoamerických zemí. Konference měla dvě hlavní témata – v prvním byla projednávána možnost zapojení soukromého sektoru do aktivit v zemích severního trojúhelníku. Touto politikou byla sledována určitá kompenzace za omezování programů a rozpočtů podporovaných státem. Druhé téma se týkalo otázek bezpečnostní spolupráce v boji proti organizovanému zločinu (Hiemstra, 2019). Výše uvedené aktivity však nepřinesly očekávané výsledky a množství emigrantů se kontinuálně navyšovalo. Za této situace prezident Trump v březnu podmínil další pomoc zemím severního trojúhelníku zastavením migrace a užší spoluprací v boji proti organizovanému zločinu (Malkinová, 2019). Současně došlo k přesměrování 82% prostředků původně určených pro země severního trojúhelníku na jiné projekty.⁸ Dále bylo podepsáno patnáct různých smluv mezi USA a zeměmi severního trojúhelníku, které se týkaly pohraničních kontrol, sdílení informací, ale i dočasné možnosti práce v USA. Na základě bezpečnostní spolupráce bylo v roce 2019 zadrženo více než 106 000 kg narkotik (Progress, 2019, s. 3). Výsledkem bylo i podstatné snížení počtu emigrantů, kdy v období leden – listopad 2020 jejich počet dosáhl pouhých 93 679 (Progress, 2019, s. 1).

Vítězstvím a nástupem nového prezidenta Joa Bidena v lednu 2021 do úřadu, je vysoká pravděpodobnost, že se jeho politika vztahu k Latinské Americe bude od předešlé administrativy zásadně lišit. V tomto ohledu má nový americký prezident rozsáhlé zkušenosti, neboť jako viceprezident v administrativě Obamy podnikal časté cesty do zemí Latinské Ameriky a byl spoluvůrcem jeho politických přístupů.

Změnu postoje v této oblasti projevil záhy, co převzal úřad, prohlášením o obnovení pomoci a vstřícné migrační politice. Bezprostřední kroky spočívají ve vytvořené čtyřleté strategii podpory Střední Americe, která se jednak týká poskytnutí 4 miliard USD na podpůrné programy a spolupráce v oblasti bezpečnosti a vymahatelnosti práva, boje proti korupci, hospodářského rozvoje a

---

⁷ 1,25 USD/den

⁸ Jednalo se o částku 404 milionů USD ze 490 milionů USD (Meyer, 2019, s. 20).

snižování chudoby, stejně jako zapojením soukromých investic do rozvojových projektů (El Plan de Biden, 2021).

Tato pozitivní politika a podpora však na straně druhé mohou vyvolat nesplnitelná očekávání a po jejich nenaplnění o to větší frustraci. Nejnovějším příkladem se v tomto ohledu může jevit další „karavana“ migrantů mířících ke hranici USA. Bidenova administrativa tak může být rychle postavena před závažné rozhodnutí, zda emigranty v obtížné vnitropolitické situaci USA přijmout nebo je na hranici zastavit, a tím je odsoudit k problematické existenci v přeplněných táborech na území Mexika.

Závěr

Současná situace není jednoduchá ani na jedné straně. Pokud se týká zemí severního trojúhelníku, tak přetrvávají rizikové faktory v podobě dozvuků občanských válek z druhé poloviny 20. století, tíživé socioekonomické podmínky širokých vrstev populace, problematická bezpečnostní situace, která je spojena jednak s činností organizovaných gangů a jejich internacionalizací a na druhé straně i slabou státní administrativou, bezpečnostním aparátem i korupčním prostředím. Dalším faktorem jsou čím dál tím více se projevující klimatické změny, které se stávají zejména v podobě hurikánu dalším významným faktorem ovlivňujícím negativně život ve sledovaných zemích. Souběh těchto skutečností potom vede ke snaze vyváznout z těchto problémů a jako nejčastější cesta se jeví emigrace do bohatých USA. Masová migrace však má negativní dopady na země samé a vytváří dlouhodobě politické a bezpečnostní napětí v oblasti Střední Ameriky.

Vývoj ve Střední Americe se USA dotýká nejenom co by mocnosti na kontinentu, ale právě relativní geografická blízkost ovlivňuje do jisté míry i vývoj v USA samotných. Z pohledu USA je nestabilní Střední Amerika bezpečnostním rizikem, neboť generuje veliký migrační tlak na jihozápadní hranici. Další nebezpečí je spatřováno v souvislosti s narkotrafikanstvím, kdy gangy ze zemí severního trojúhelníku jsou internacionalizovány a zapojeny do transferu drog (zejména kokainu) z jižní Ameriky do USA. Nárůst migrantů z těchto zemí by se pak mohl obrátit proti USA v podobě rozšiřující se sítě organizovaného zločinu a ještě větší distribuci drog na půdě USA. Tyto dva faktory jsou pro postoj USA k Střední Americe určující. **Trumpova** administrativa se snažila situaci řešit spíše z pozice síly a nátlaku, což se v konečném důsledku ukázalo jako ne zcela efektivní. Nově nastupující **Bidenova** administrativa sází spíše na umírněný přístup, tradiční demokratické postupy a zejména na škálu pomocných a preventivních programů, které mají stabilizovat situaci ve sledovaných zemích a vytvořit v nich prostředí, které by obyvatele nenutilo emigrovat. V zásadě se tímto přístupem naplňuje idea současného mexického prezidenta **Lopeze Obradora** o nutnosti „Marshallova plánu pro Střední Ameriku“ (Restrepo, 2019, s. 1). Tato charakteristika je více než výstižná. Otázkou však je, zda se podaří realizovat.

Rozhodně lze říci, že na obou stranách je nyní dobrá vůle, neznámou však je současná situace s pandemií COVID –19, která dopadá jak na USA v pozici garanta a donátora, tak i střeđoamerické země, nejenom zdravotními následky, ale i ekonomickými v podobě růstu chudoby o 1,5% v roce 2020 (U.S. Strategy, 2020). Pokud se rychle nepodaří toto riziko eliminovat vakcinací, je možné, že to bude jeden z klíčových faktorů, který stabilizaci střeđoamerického regionu na dlouhou dobu oddálí.

Literatura

- BORGER, J. 2018. Fleeing a hell the US helped create: why Central Americans journey north. In *The Guardian* [online]. 19.12. 2018. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <Fleeing a hell the US helped create: why Central Americans journey north | US foreign policy | The Guardian>
- CANALES, I.A., WIESNER, M. 2017. Outlook on international migration in Mexico and Central America. In *The Guardian* [online]. 27.11. 2017. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <(PDF) Outlook on International Migration in Mexico and Central America. Executive Summary | Alejandro Canales - Academia.edu>
- El Plan de Biden para fortalecer la seguridad y la prosperidad en colaboración con los pueblos de Centroamérica* [online]. 2021. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <El Plan De Biden Para Fortalecer La Seguridad Y La Prosperidad en Colaboración Con Los Pueblos De Centroamérica | Joe Biden for President: Official Campaign Website>
- HIEMSTRA, N. 2019. Pushing the US-Mexico border south: United States' immigration policing throughout the Americas. In *International Journal of Migration and Border Studies*. [online]. 01. 2019. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <(PDF) Pushing the US-Mexico border south: United States' immigration policing throughout the Americas (researchgate.net)>
- HISKEY, T.J., CÓRDOVA, A., MALONE, F.M., ORCÉS M.D. 2018. Leaving the Devil You Know: Crime Victimization, US Deterrence Policy, and the Emigration Decision in Central America. In *Latin American Research Review* 53(3) [online]. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: < <https://doi.org/10.25222/larr.147>>
- HRABÁLEK, M. Pouliční gangy jako bezpečnostní problém severní části Střeđní Ameriky. In *Geografické rozhledy* [online]. 21.09. 2017. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <(PDF) Pouliční gangy jako bezpečnostní problém severní části Střeđní Ameriky (researchgate.net)>
- KŘÍŽOVÁ, M. 2016. *Dějiny Střeđní Ameriky*. Praha: NLN, 2016. 313 s. ISBN 978-80-7422-486-7.
- LIVINGSTONEOVÁ, G. 2011. *Zadní dvorek Ameriky*. Všeň: Grimmus, 2011. 351 s. ISBN 978-80-87461-02-0.

MALKIN, E. 2019. Trump se propone cortar la ayuda de Estados Unidos a Centroamérica. In *The New York Times* [online]. 01.04. 2019. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <Trump se propone cortar la ayuda de Estados Unidos a Centroamérica - The New York Times (nytimes.com)>

MEYER, J. P. 2019. U.S. Strategy for Engagement in Central America: Policy Issues for Congress. In *Congressional Research Service* [online]. 12.11. 2019. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <U.S. Strategy for Engagement in Central America: Policy Issues for Congress>

NEKOLA, M. 2012. *Operace Kondor*. Praha: Epocha, 2012. 125 s. ISBN 978-80-7425-135-1.

OPATRŇY, J. 1998. *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998. 841 s. ISBN 80-85983-42-7.

Progress report for the United States strategy for Central America's plan for monitoring and evaluation. [online]. 2019. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <FY-2019-Central-America-Strategy-Progress-Report.pdf (state.gov)>

RESTREPO, D., SUTTON, T., MARTINEZ, J. 2019. Getting Migration in the Americas Right. In *Center for American Progress* [online]. 24. 06. 2019. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <Getting Migration in the Americas Right - Center for American Progress>

USAID/El Salvador country fact sheet. [online]. 2018. In *usaid.gov*, 07.2018. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <www.usaid.gov/el-salvador>

USAID/Guatemala country fact sheet. [online]. 2018. In *usaid.gov*, 07.2018. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě:<www.usaid.gov/guatemala>

USAID/Honduras country fact sheet. [online]. 2018. In *usaid.gov*, 08.2018. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <www.usaid.gov/honduras>

US Programs and Engagement Promote a Prosperous, Secure and Well Governed Central America. [online]. 2018. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě:
<U.S.-Programs-and-Engagement-Promote-a-Prosperous-Secure-and-Well-Governed-Central-America.pdf (state.gov)>

U.S. Strategy for Engagement in Central America: An Overview. In *Congressional Research Service* [online]. 30.06.2020. [cit. 24.01.2021]. Dostupné na internetě: <U.S. Strategy for Engagement in Central America: An Overview (congress.gov)>

EFEKTIVITA VZDĚLÁVÁNÍ PŘÍSLUŠNÍKŮ STÁTNÍ SPRÁVY V ČESKÉ REPUBLICE

EFFICIENCY OF EDUCATION OF MEMBERS OF STATE ADMINISTRATION IN THE CZECH REPUBLIC

Eduard Slad¹

ABSTRACT

This article discusses theoretical bases of education in the concept of lifelong learning. The article points out the necessity for lifelong learning but also possibilities to evaluate the effectiveness of this activity, not only from economic point of view, and especially from the perspective of the development of professional competencies of individual and personal development of members of the state administration in the Czech republic. The article describes in gross features possibilities of measuring the effectiveness of education.

Key words: *Lifelong learning, effectiveness of education, evaluation, professional competence, state administration, education.*

Úvod

Vzdělávání dospělých je velmi širokým a v odborné literatuře různě užívaným pojmem, přičemž může zahrnovat buď základní školní vzdělání (které získávají lidé až v dospělém věku) nebo častěji tzv. další vzdělávání. Další vzdělávání je v andragogickém pojetí obvykle pojímáno jako zájmové, občanské nebo další profesní vzdělávání. V rámci státní správy v České republice pak můžeme hovořit výhradně o profesním vzdělávání v rámci profesního i kariérního růstu, nebo v rámci rekvalifikace. Současná doba radikálních úsporných opatření si však vyžaduje redukci neefektivních aktivit, a tedy vyvstává potřeba provádět radikální kroky vedoucí k efektivitě vzdělávání příslušníků státní správy. V této souvislosti je třeba vzít v úvahu zejména přesné vyjádření očekávaných klíčových kompetencí absolventů za strany zadavatele vzdělávací aktivity, tak i průběžnou zpětnou vazbu ze strany frekventantů a následně i absolventů a jejich zaměstnavatelů (Svoboda, Opletalová, 2008, s. 66).

V současnosti řada českých vysokých škol realizuje široké spektrum vzdělávacích aktivit v rámci vzdělávání dospělých. Tento stav však stále ještě neodpovídá skutečným potřebám společnosti s ohledem na proměňující se požadavky trhu práce. V praxi ovšem existuje mnoho příležitostí ke zlepšení úrovně v této oblasti. Tlak omezených finančních a časových zdrojů však nutí

---

¹ Eduard Slad, Ing. Bc., zam. Policie České republiky, ochranná služba, ext. doktorand, UJAK Praha, Roháčová 1148/63, 130 00 Praha 3, Česká republika, ESlad@seznam.cz

vedení škol k plánování rozvoje pracovníků ke snaze o jejich **efektivní využívání**. V případě státní správy, resp. konkrétněji aktivit Univerzity obrany v Brně však přistupuje další specifika, a to specifika vyplývající ze statutu školy, jako školy státní (Svoboda, Vičar, 2008, s. 81).

Kvalitou vzdělávání (tedy vzdělávacích procesů, vzdělávacích institucí, vzdělávací soustavy), se rozumí žádoucí (míněno optimální) úroveň fungování anebo produkce těchto procesů či institucí, která může být předepsána určitými požadavky, např. vzdělávacími standardy, a může být tedy objektivně měřena a hodnocena (Průcha, 1996, s. 64). **Nástrojem řízení kvality je evaluace**, která by neměla být vnímána jen jako kontrola, technokratický sběr dat nebo nějaká hierarchizace postupů jednotlivých pracovníků (Rýdl, 1998, s. 82). Pro objasnění pojmu evaluace je možno použít dvou definic:

1. Evaluace je proces systematického shromažďování a analýzy informací podle určitých kritérií za účelem dalšího rozhodování (Bennet, 1994, s. 62).
2. Evaluace je systematické zkoumání hodnoty a efektivity určitého předmětu nebo jevu (Joint Committee on Standards for Educational Evaluation, 1994, s. 117).

V současnosti jsou možné dva přístupy k hodnocení kvality vzdělávání:

1. přístup:

Hodnocení výsledků vzdělávání studenta v danou chvíli a to podle vnějších ukazatelů (např. vzdělávacích standardů). Hodnocení by mělo probíhat vůči vnějším jednotným požadavkům (např. srovnání studentů mezi sebou apod.).

2. přístup:

Spočívá v hodnocení výsledků vzdělávání studentů na konci vzdělávání. Kritériem kvality vzdělávání je spokojenost a naplněnost potřeb či očekávání studenta.

Hodnocení neboli evaluace vzdělávacího projektu je tedy zjišťování, zpracování a interpretace dat s cílem vyhodnotit jeho efektivnost.

1 Efektivnost vzdělávání dospělých

Velmi podstatný, i když v odborné literatuře ne zcela konkrétně rozpracovaný, se jeví problém zjišťování efektivity vzdělávání dospělých. Při určování efektivnosti výchovy a vzdělávání se hodnotí nejen výsledek, ale i průběh výchovy a vzdělávání, a to z hlediska stanovených a očekávaných cílů i z hlediska návratnosti nákladů vynaložených na tento proces.

Pojem efektivnost vyjadřuje **vztah mezi cíli, výsledky a náklady na výchovu a vzdělávání**. Hodnocení efektivnosti je cílem a současně i prostředkem zvyšování efektivnosti výchovy a vzdělávání. Efektivnost výchovy a vzdělávání je možno hodnotit z více aspektů a stránek a to dle tří druhů efektivnosti:

- sociální či profesní efektivnost,

- ekonomická efektivnost,
- pedagogická efektivnost.

Skutečnost komplikovanosti hodnocení efektivity vzdělávacích aktivit dospělých lze doložit poznatky Kirkpatricka (1991, s. 81-87), který vymezuje čtyři úrovně hodnocení efektivity profesního vzdělávání dospělých:

1. **Evaluating reaction** tzn. nejrůznějšími metodami (ankety, dotazníky, interviu) a technikami se zkoumají bezprostřední reakce účastníků na kurz, lektory, jejich názory na učební látku, její využití v praxi atd.
2. **Evaluating learning** tzn. „klasickými“ školskými způsoby (testy, referáty, zkouškami apod.) se zjišťuje, jak dospělí zpracovali prezentované informace, jaké vědomosti a v jaké kvalitě si je osvojili apod.
3. **Evaluating behavior** tzn. sledováním změn chování a jednání jako důsledek výukového procesu. Může se zjišťovat přímo ve výuce prostřednictvím didaktických metod (hraní rolí, manažerských her, tréninků apod.) nebo v dalších simulovaných situacích jako na např. aoutdoor training, assesment centre, divadlo jako vzdělávací prostředek apod.
4. **Evaluating result** tzn. zkoumání naplnění hlavního cíle profesního vzdělávání dospělých. Zkoumá se, zda došlo pod vlivem vzdělávání ke změně produktivity práce, ať již u jednoho pracovníka či u celých pracovních kolektivů.

První úroveň (reaction) Kirkpatrickova modelu je hledání odpovědí na otázky, jak se účastníkům vzdělávání školení líbilo a zda probírané problémy byly relevantní pro jejich práci, co si myslí o lektorech a lekcích. K tomu se využívají dotazníky, ankety, rozhovory s účastníky po vzdělávací aktivitě. Mezi výhody hodnocení vzdělávání na první úrovni lze zařadit:

- okamžitou zpětnou vazbu,
- vytvoření mechanismu pro hodnocení a řízení poskytovatelů vzdělávání, instruktorů, kurzů a vyučovacích metod,
- kontrolu nákladů a strategicky vynakládaných prostředků.

Pokud se to dělá dobře, je to způsob, jakým se může organizace dívat na prostředky vynaložené na vzdělávání. Nevýhodou je nedostatečné propojení mezi reakcí na vzdělávání a dopadem na výkonnost, protože i když manažer zjistí, že účastníci byli se školením spokojeni, neznamená to, že to, co se naučili, budou uplatňovat ve své práci.

Kromě hodnocení účastníky školení, je vhodné, aby se i manažer, který provádí hodnocení vzdělávání, seznámil se školením a do celkového hodnocení zahrnul svoje názory a postřehy. Získaný výsledek mívá větší hodnotu než jednostranné hodnocení školených pracovníků. Podle Kirkpatricka je třeba vykonávat hodnocení školení minimálně na této úrovni s cílem vzdělávání zlepšovat. Současně je také východiskem pro hodnocení na následující druhé úrovni.

Ve druhé úrovni (learning) jde o hodnocení získaných poznatků, toho, co se účastníci školení naučili. K tomu se využívají testy před a po vzdělávací aktivitě tzn. „klasickými“ školskými způsoby (testy, referáty, zkouškami apod.) se zjišťuje, jak dospělí zpracovali prezentované informace, jaké vědomosti a v jaké kvalitě si je osvojili apod. Pokud jsou aktuální dovednosti a znalosti účastníků předem jasně, je hodnocení jednodušší. Hodnocení vzdělávání na této úrovni znamená hledání odpovědí na otázky: Jaké znalosti získali účastníci školení? Které schopnosti zlepšili a rozvinuli? Jaké postoje a názory a jak byly změněny? Při odpovědích na otázky musí absolventi školení prokázat, co z toho, co se naučili uplatnění v práci. Manažeři tak získají přesvědčivější důkaz o efektivnosti vzdělávání než na první úrovni.

Třetí úroveň (transfer, behavior) je vyhodnocování individuální pracovní výkonnosti, pracovního chování a zjišťování, jak zaměstnanci uplatňují získané poznatky ve své práci. Jde o hledání odpovědi na otázku, jak se absolvováním školení změnila práce zaměstnanců. Tato úroveň je **považována za klíčovou**, protože právě v ní se ukáže efektivnost vzdělávacího programu, přestože jsou s ní spojeny i značné potíže. Jako metody hodnocení se využívají strukturované rozhovory s účastníky vzdělávání a jejich nadřízenými, dotazníky pro účastníky a manažery a získání určité kvalifikace. Může se zjišťovat přímo ve výuce prostřednictvím didaktických metod (hraní rolí, manažerských her, tréninků apod.) nebo v dalších simulovaných situacích jako na např. outdoor training, assesment centre, divadlo jako vzdělávací prostředek apod. Přínosem hodnocení vzdělávání na třetí úrovni je identifikace vlivu školení na individuální pracovní výkon a také ukazatele jako je kvalita a produktivita práce a úspora času.

Čtvrtá úroveň (results), nejdůležitější a nejnáročnější, představuje hodnocení vzdělávacího programu na úrovni organizační jednotky. Sleduje se vliv vzdělávací aktivity na růst produktivity, zlepšení kvality výstupu, snížení nákladů a zvýšení kvality výstupu, snížení nákladů a zvýšení mezd. K získání potřebných informací se využívají strukturované rozhovory s vrcholovým managementem, principy benchmarkingu, doporučuje se využití kritérií z prvních tří úrovní.

V literatuře se lze také setkat s rozšířeným tzv. pětiúrovňovým modelem hodnocení výsledků podnikového vzdělávání zaměstnanců. Tento model tvoří již známé čtyři úrovně definované Kirkpatrickem, ke kterým přidává J. J. Phillips **pátou úroveň**.

Pátá úroveň představuje hodnocení konečné hodnoty vzdělávání pro organizaci jako celek z hlediska vyšší ziskovosti, růstu organizace, případně zlepšení její podnikové kultury. Na této úrovni se porovnávají finanční přínosy s vynaloženými náklady. Při zjišťování se zpravidla využívá vzorec pro vypočítání návratnosti investic **ROI (Return on investment)**.

$$\text{ROI} = \frac{p - n}{n} \times 100$$

kde:

p = příjmy resp. přínosy vzdělávání

n = náklady na vzdělávání

Takto vypočítaný výsledek vyjadřuje procentuální návratnost investovaných prostředků. K výpočtu je třeba nejdříve stanovit přínosy a náklady na vzdělávání. Pokud jde o přínosy, je vhodné zahrnout do výpočtu časové úspory (tzn. ušetřený čas vyjádřený pomocí hodinové mzdy), zvýšení produktivity (finanční přínos produkcí např. dalších výrobků vlivem školící aktivity), zlepšení kvality výstupu (méně reklamací apod.). Oproti tomu při vyčíslení nákladů na vzdělávací aktivitu je možné brát v úvahu náklady na návrh a organizaci vzdělávání (vzdělávací materiály, vybavení, pronájem, doprava, ubytování strava, mzdové náklady a nižší produktivita práce vlivem toho, že zaměstnanci, kteří se momentální účastní školení, tak se neúčastní v pracovním procesu. Aby bylo možné získat komplexní výsledek o efektivitě vzdělávání, je třeba, aby byla evaluace **prováděna na všech úrovních hodnocení**.

2 Význam efektivitě vzdělávání ve státní správě

Dále se třeba zmínit **pedagogickou efektivitu** vzdělávání dospělých, resp. zaměstnanců ve státní správě, a to úrovni, která je popisovaná v prvním bodě. Efektivnost pedagogického procesu dospělých je možno hodnotit na základě praktických zkušeností i poznatků vyvozených z experimentů a empirického ověřování určitých teorií a zákonů, například teorie kreativity, teorie problémového vyučování, teorie systémové optimalizace apod. Při takovém zkoumání se používají metody pedagogicko-psychologického a pedagogicko-sociologického výzkumu i běžné výchovně vzdělávací metody (Svoboda, Vičar, 2008, s. 81). Cílem analýzy pedagogické efektivnosti je zjištění, do jaké míry se výsledky určité etapy výchovně vzdělávacího procesu shodují, případně odlišují od stanovených výchovně vzdělávacích cílů nebo hypotéz, ověřovaných teorií a zákonů. Na základě zjištění a analýz, které faktory podminily pedagogickou efektivnost pozitivně a které negativně, se stanoví podmínky i prostředky optimalizace výchovně vzdělávacího procesu.

Ukazateli pedagogické efektivnosti nejčastěji bývají **kvantita a kvalita změn, ke kterým dochází v procesu výchovy a vzdělávání dospělých**. Efektivní je takový výchovně vzdělávací proces, v němž se dosahuje maximálních výsledků v minimálním čase, při nejmenší námaze a vynaložených prostředcích. Zvyšovat efektivnost procesu výchovy a vzdělávání znamená optimalizovat především vztahy mezi faktory, které podporují efektivnost, tj. zvyšovat vliv cílů, obsahu, metod, didaktických prostředků, učitelů, vychovatelů, účastníků, sociálního klimatu, motivace i organizace výchovně vzdělávacích procesu (Svoboda, 2005, s. 28).

Závěr

Na základě uvedených skutečností je zřejmé, že zvyšování efektivity ve vzdělávání zaměstnanců ve státní správě v České republice je nutno řešit systémově na základě aktuálních potřeb společnosti, tedy na základě návratnosti investic finančních, materiálních i personálních, a to zejména vlivem optimalizace faktorů jako je organizace studia, frekvence konzultací, forma výuky, didaktické prostředky apod. Svědčí o tom i studijní výsledky absolventů u zkoušek. Také hodnocení studia jako celku dosahuje stále lepších výsledků. Do budoucna bych také rád ověřil efektivitu dalšího vzdělávání příslušníků státní správy z pohledu jejich využití získaných poznatků v praxi. Víím, že se jedná o téma náročné, v naší literatuře ne příliš frekventované, nicméně bych chtěl alespoň zčásti přispět k řešení problému, který je a bude v dalším vzdělávání příslušníků státní správy stále aktuální.

Literatura

- BELCOURT, M., WRIGHT, P. C. 1998. *Vzdělávání pracovníků a řízení pracovního výkonu*, Praha: Grada, 1998.
- EGER, L. 2004. *Personální řízení*. Liberec: Technická Univerzita, 2004. ISBN 8070837993.
- CHRÁSKA, M. 1998. *Základy výzkumu v pedagogice*. 2. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1998. ISBN 8070677988.
- KAMIAČ, A. 1971. *Ekonomika vzdelania*. Bratislava: Práca, 1971.
- MPSV ČR. 2003. *Strategie rozvoje lidských zdrojů pro ČR*. Úřad Vlády ČR. Praha 2003.
- Memorandum o celoživotním učení*
(<http://www.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm>)
- MUŽÍK, J. 2004. *Androdidaktika*. Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 8073570459.
- MŠMT. 2001. *Národní program rozvoje vzdělávání v ČR : Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001.
- MŠMT. 2001. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR*, Praha: 2001.
- NEZVALOVÁ, D. 2002. *Kvalita ve škole*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2002. ISBN 8024404524.
- PRÁŠILOVÁ, M. 2006. *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1415-5.
- PRÁŠILOVÁ, M., OBST, O. 2000. Zkušenosti s realizací korespondenční formy studia na PdF UP. In *Otevřené a distanční vzdělávání na vysokých*

školách: Materiály k otevřenému a distančnímu vzdělávání 6/2000. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. ISBN 80-2440120-7.

PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 1995. *Pedagogický slovník.* Praha: Portál, 1995. ISBN 8071787728.

PRŮCHA, J. 1996. *Pedagogická evaluace.* Brno: MU CDV, 1996. ISBN 8021013338.

PRŮCHA, J. 2002. *Moderní pedagogika.* Praha: Portál, 2002. ISBN 8071786314.

PRŮCHA, J. 2002. *Vzdělávání a školství ve světě..* Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-290-4.

SKALKA, J. a kol. 1989. *Základy pedagogiky dospělých.* Praha: SPN, 1989. ISBN 80-0421-63-66.

SVOBODA, I. 2005. Vzdělávání technické bezpečnosti a některé legislativní aspekty technické bezpečnosti. In. CHRÁSKA, M., KLEMENT, M., KROPÁČ, J. *Sborník z mezinárodní konference „Trendy technického vzdělávání“.* Olomouc: UP Olomouc, 2005, s. 26 – 34. ISBN 80-7220-227-8.

SVOBODA, I., OPLETALOVÁ, A. 2008. Realizace „Pedagogického studia učitelů“ distanční formou. In. *Sborník z XXVI. mezinárodního kolokvia o řízení osvojecího procesu, Univerzita obrany Brno.* Brno: Univerzita obrany, 2008, s. 62 – 69. ISBN 978-80-7231-511-6.

SVOBODA, I., VIČAR, R. 2008. Efektivita ve vzdělávání vojenských profesionálů. In. *Sborník z vědecké konference „Ochrana – Bezpečnost – Obrana“.* Brno: Univerzita obrany, 2008, s. 78 – 85. ISBN 978-80-7231-561-1.

EKONOMIE A EKONOMIKA KATASTROF JAKO DŮLEŽITÝ BEZPEČNOSTNÍ FENOMÉN

ECONOMY AND ECONOMICS OF DISASTERS AS AN IMPORTANT SECURITY PHENOMENON

Jaroslav Slepecký¹

ABSTRACT

Economy of disasters examines the problems of instability of a dynamic economic system in response to changes caused by external conditions. Economics of disasters deals with the prevention and consequences of major emergencies and disasters that affect the world with increasingly serious consequences. Based on many years of research, the author analyses the current state of this issue, which is an integral part of economic security.

Key words: *economy, economics, security, economy and economics of disasters, economic security.*

Úvod

Bezpečnost se všemi jejími přívlastky se stala v posledních dvaceti letech neustále skloňovaný pojem. Postupem času přibývalo definic a odborných názorů akademických pracovníků, odborníků z praxe, úředníků relevantních institucí a politiků, kteří všichni vyjadřovali svůj pohled na bezpečnost. Postupem času se výsledky náročných diskusí transformovaly do národních bezpečnostních dokumentů a závazných terminologických slovníků. Mezi odbornou veřejností ale stále pokračují debaty na konferencích a seminářích na toto velmi závažné téma.

Ekonomie a ekonomika jsou nepostradatelným základem ekonomické bezpečnosti jako jedním ze základních sektorů bezpečnosti. Současný stav probíhající pandemie „COVID-19“, která devastuje světovou ekonomiku a významně ovlivňuje i bezpečnostní situaci jednotlivých států, vytváří nezpochybnitelné spojení mezi ekonomikou katastrof, ekonomickou bezpečností, a tedy i bezpečností jako takovou.

1 Ekonomická bezpečnost

Terminologický slovník Ministerstva vnitra České republiky definuje bezpečnost jako „stav, kdy je systém schopen odolávat známým a předvídatelným

---

¹ Jaroslav, Slepecký, Doc. Ing., PhD., MBA, docent na katedře právních oborů a bezpečnostních studií, Vysoká škola evropských a regionálních studií, Žiškova tř.6, 370 01 České Budějovice, Česká republika, jaroslav.slepecky@gmail.com

(i nenadálým) vnějším a vnitřním hrozbám, které mohou negativně působit proti jednotlivým prvkům (případně celému systému) tak, aby byla zachována struktura systému, jeho stabilita, spolehlivost a chování v souladu s cílovostí. Je to tedy míra stability systému a jeho primární a sekundární adaptace.“ (Terminologický slovník..., 2016) Pro vymezení systému na podmínky státu je obsah bezpečnosti uveden v ústavním zákoně č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Bezpečnost v obecném slova smyslu je možné rozdělit do šesti základních kategorií a mezi ně patří i bezpečnost ekonomická:

- vojenská bezpečnost
- politická bezpečnost
- ekonomická bezpečnost
- společenská bezpečnost
- enviromentální bezpečnost
- informační bezpečnost

V případě definování ekonomické bezpečnosti, je třeba se vrátit k teoretickým základům bezpečnosti a ekonomie, protože ekonomická bezpečnost nemůže vycházet z ničeho jiného, jako z vědecké podstaty samotné ekonomie, s přihlédnutím na její bezpečné fungování v současném složitém světě. V tom samém terminologickém slovníku MV ČR je ekonomická bezpečnost definovaná jako *„stav, ve kterém ekonomika objektu, jehož bezpečnost má být zajištěna (státu, seskupení států, mezinárodní organizace apod.), není ohrožena hrozbami, které výrazně snižují nebo by mohly snížit její výkonnost potřebnou k zajištění obranných i dalších bezpečnostních kapacit, sociálního smíru a konkurenceschopnosti objektu i jeho jednotlivých složek, tj. především jednotlivých podnikatelských subjektů na vnitřních i vnějších trzích.“*

2 Ekonomie a ekonomika katastrof

Pojem ekonomie katastrof je ve vědecké komunitě v České republice ale i na Slovensku poměrně novým pojmem. Ve světě se vděčí za zvýšený zájem o problematiku ekonomie katastrof americkým kongresmanům Emersona a Stevensa z 31. října 1995, kteří poukázali na potřebu zkoumání důsledků katastrof na hospodářství země v článku „Přírodní katastrofy: časovaná bomba rozpočtu“ (Emerson, Stevens, 1995). V příspěvku, zároveň otevřeli problematiku ekonomických důsledků katastrof i na půdě amerického kongresu.

Současný stav probíhající pandemie „COVID-19“, která vážně postihuje světovou ekonomiku a významně ovlivňuje i bezpečnostní situaci jednotlivých států vytváří nezpochybnitelné spojení mezi ekonomikou katastrof v teoretické rovině, ekonomikou katastrof v rovině praktické a ekonomickou bezpečností.

Při definování a následném používání pojmu ekonomika katastrof se vychází z anglického originálu Economics of Disasters, co v doslovném překladu znamená „ekonomika katastrof“ (Ristvej, 2005).

Disaster znamená katastrofa, přírodní nebo antropogenní. Třeba však poznamenat, že v angličtině má český pojem katastrofa ještě jeden ekvivalent a to Catastrophe. Termín Catastrophe se však používá jen v případě velmi ničivé Disaster.

Na základě uvedené analýzy a po konzultacích s odborníky doma i v zahraničí se ukázalo, že používání pojmu ekonomika katastrof, resp. ekonomie katastrof v případě teoretického zkoumání je správné jak po stránce věcné, tak i po odborné.

Bohužel česká legislativa nezná pojem katastrofa, Terminologický slovník MV ČR (je již citovaný) definuje jen mimořádnou událost „*jako situaci vzniklou v určitém prostředí v důsledku živelní pohromy, havárie, nezákonnou činností, ohrožením kritické infrastruktury, nákazami, ohrožením vnitřní bezpečnosti a ekonomiky, která je řešena obvyklým způsobem orgány a složkami bezpečnostního systému podle zvláštních právních předpisů. Pod tímto pojmem je v současných právních předpisech ČR uváděna řada pojmů jako jsou např. mimořádná situace, nouzová situace, pohroma, katastrofa, havárie*“².

Legislativně „mimořádnou událost“ upravuje Zákon č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému, ve kterém v §2 se mimořádnou událostí rozumí „*škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací*“.

2.1 Definování termínu katastrofa

Termín „katastrofa“ pochází z řečtiny a označuje hromadné neštěstí, pohromu. (Malá československá encyklopedie, 1986) Jan Tůma vysvětluje katastrofu prostřednictvím „definice“ světových pojišťoven jako: „hromadné neštěstí, které je příčinou smrti více jak dvaceti lidí, negativně ovlivní více jak sto lidí nebo škody jsou větší jak deset miliónů dolarů“. (Tůma, 2002)

Jak už bylo řečeno, anglický jazyk rozeznává dva výrazy, které nejsou synonyma – catastrophe a disaster. Termín catastrophe se používá při nejničivějších událostech.

National Response Framework, která je součástí Národní strategie pro národní bezpečnost v USA, definuje katastrofu jako „*událost, která vede*

---

² Podle mého názoru, vyplývajícího z dlouhodobého studia této problematiky, dochází k nesprávnému používání pojmů. Katastrofa se uvádí jako podřízený pojem mimořádné události, co není správné. Oba termíny by měli být přísně odborně oddělené, protože výrazně ovlivňují krizové řízení z pohledu kompetencí a financování.

*k mimořádné úrovni hromadné ztráty nebo závažného narušení infrastruktury, životního prostředí, hospodářství, morálky a funkcí státu*³.

American English Dictionary rozlišuje termín disaster, catastrophe a calamity.⁴ Disaster definuje jako „*velké nebo náhlé neštěstí se ztrátami na životech*“, catastrophe se vztahuje zejména na velmi ničivé disaster a jeho důsledky. Za calamity označuje velké neštěstí, které přináší úzkost, smutek jednotlivcům, nebo více lidem.

Katastrofa má sociologický a fyzikální rozměr. Oba přístupy jsou v protikladném rozporu. Jeden se zaměřuje jen na sociální důsledky a druhý zahrnuje jen fyzikální rozměry. Autoři se snaží prosadit svůj náhled na problém a přitom ignorují komplexnost problému.

Definování katastrofy je možné najít ve velkém množství literatury, v dokumentech různých organizací, ve kterých autoři vyjadřují svůj pohled nebo stanovisko oficiální organizace. Většina definic postihuje jen část problému a chybí komplexní přístup. Z množství názorů na to, co je vlastně podstatou katastrofy, s kterými jsem se měl možnost seznámit na mezinárodních konferencích, konzultacích s odborníky nebo které jsou uvedené v literatuře, webových stránkách, uvádím jen vybraný vzorek.

Definice katastrofy

- Nepředvídatelná a často náhlá událost, která způsobuje škody, ničení a lidské utrpení⁵.
- Vážné narušení života občanů, které ohrožuje nebo způsobí smrt, resp. zranění, škody na majetku, které vyžadují mobilizaci a organizaci jiných zdrojů, než jsou běžně k dispozici (EMA, Australian emergency management glossary).⁶
- Katastrofy jsou velké nehody, které způsobuje široké narušení lidských a obchodních činností. Za normálních okolností jsou nehody řešené v rámci města, regionu, ale katastrofy není možné absorbovat z vlastních zdrojů. Většina z katastrof, přírodních nebo technologických (umělých), má náhlý nástup s minimální možností eliminace vzniku. Katastrofy mohou způsobit ztráty na životech, zranění a dlouhodobou invaliditu postihnutých lidí. Škody na majetku mají dlouhodobý sociální dopad, jako je např. ztráta příjmů, zaměstnanosti a vedou k vážným ekonomickým omezením (Ernakulam District Crisis Management Plan, Kerala, india)⁷.
- FEMA za katastrofu definuje přírodní katastrofu, technologickou nehodu, nebo jinou událost, která má za následek závažné poškození majetku, smrt,

---

³ www.hiswath.com

⁴ www.dictionary.cambridge.org

⁵ www.Disasterrelief.org

⁶ www.ema.gov.au

⁷ www.ernakulamcrisismanagement.org

zranění více osob a důsledky přesahují možnosti místních orgánů a vyžaduje se zapojení federálních zdrojů⁸.

- Katastrofa je přírodní nebo člověkem způsobená událost velké závažnosti a rozsahu, která má za následek smrt, zranění a škody na majetku, které nemohou být řešené na základě rutinních postupů a zdrojů vlády (New York State Office of Mental Health)⁹.
- Situace, která způsobuje masivní ztráty na životech nebo ekonomické škody (Oxfam UK - mezinárodní charitativní organizace)¹⁰.
- Červený kříž definuje katastrofu prostřednictvím výskytu hurikánu, tornáda, vichřice, povodní, přílivových vln, zemětřesení, sucha, blizardů, moru, hladomoru, požárů, výbuchů, erupcí sopek, stavebních kolapsů, nehod nebo jiných situací, které způsobují lidem utrpení, smrt a nemohou dále žít bez pomoci (Red Cross, USA, Florida, Tallahassee)¹¹.
- Vážné narušení fungování společnosti, co způsobuje velké lidské, materiální nebo environmentální ztráty, které přesahují schopnost společnosti vyrovnat se s následky jen pomocí vlastních zdrojů (UN DHA -United Nations Department of Humanitarian Affairs, Geneva).
- Katastrofa je definovaná jako neočekávané velké neštěstí nebo jednoduše jakákoliv nešťastná událost. Přesněji řečeno, katastrofa je „*událost, při které je načasování neočekávané a důsledky jsou destruktivní*“. Uvedená definice zahrnuje tři prvky:
  - nenadállost,
  - neočekávanost,
  - výrazné ničení.

Může se přiřadit i čtvrtý prvek, a to nedostatek předvídatosti a plánování. Důležitá jsou preventivní opatření na ochranu organizací, osob, dokumentů a zařízení (University of Missouri)¹².

- Katastrofa je událost, která natrvalo přeruší nebo pozmění kontinuitu status quo, pokud jde o vliv na lidské tělesné a duševní zdraví, kulturu, jazyk, ekonomiku a prostředí, vytváří nenahraditelné ztráty a snížení víry a naděje v tradiční státní záchranné systémy, co v konečném důsledku vytváří nová pravidla (Strategic Playbook for catastrophe)¹³.

---

⁸ www.fema.gov

⁹ www.omh.sdtate.ny.us

¹⁰ www.oxfam.org.uk

¹¹ www.tallytown.com

¹² www.umssystem.edu/records/dpa1.htm

¹³ www.catastrophePreparation.net

Zajišťovny¹⁴ a pojišťovny z pochopitelných důvodů definují katastrofu prostřednictvím limitujícího počtu lidských obětí a škod vyjádřených v miliónech dolarů.

Zajišťovna Munich Re Group definuje velkou přírodní katastrofu v případech, „*kdy zasažený region není schopen řešit situaci bez státní nebo mezinárodní pomoci, tisíce lidí je zabitých a stovky až tisíce zůstanou bez domova, nebo když jsou státy postižené velkými ekonomickými ztrátami*“. (TOPICSgeo, 2003)

Zajišťovna Swiss Re definuje katastrofu jako „*událost, při které přijde o život minimálně dvacet lidí, případně celkové škody představují minimálně 72 miliónů dolarů nebo škody na majetku přesahují 36 miliónů dolarů*“. (Kluge, 2003)

Na základě vyhodnocení dostupných relevantních podkladů byla sestavená všeobecná definice katastrofy z pohledu důsledků katastrof na ekonomiku státu (Slepecký, Ristvej, 2008):

Katastrofa je situace, kdy počet obětí samostatně nebo v kombinaci se škodami na majetku je tak velký, že postihnutý stát, region není schopný řešit důsledky katastrofy vlastními silami, případně vzniknuté škody významným způsobem omezí budoucí příjmy státu“.

S termínem „katastrofa“ manipulují zejména politici, představitelé států, úředníci různých institucí v zájmu prezentace svých představ na řešení vybraných lokálních nebo globálních problémů. Je třeba si ale uvědomit, že uvedený pojem má pro vědeckou komunitu svůj vlastní rozměr, který je přesně identifikovatelný a jeho zneužívání je nepřijatelné.

V každém případě je to často používaný pojem a vyskytuje se v mnohých souvislostech, od negativních výsledků politických rokovaní přes názvy různých hudebních skupin, až po označení důsledků ničujících povodní, zemětřesení, teroristických útoků, požárů apod.

Závěr

Matematik a fyzik B.Pascal přirovnal svého času lidské vědění ke kouli, která s vývojem poznání zvětšuje svoji plochu a tím neustále rozšiřuje hranici s neznámem, která představuje řešení dalších, zpravidla závažných problémů. Třetí tisíciletí otvírá člověku netušené možnosti v oblasti vědy, techniky a nových, převratných objevů. Na druhé straně ale staví lidstvo před složité bezpečnostní otázky, které souvisí s ochranou lidstva před katastrofami různého druhu, které nepochybně negativně ovlivňují ekonomiku postižených zemí, jako například živelní pohromy, narůstající globální terorismus, finančních krize,

---

¹⁴Zajišťovny jsou instituce, které zabezpečují pojištění komerčních pojišťoven v rámci diverzifikace rizika zejména v případech velkých možných ztrát

pandemie, hladomor a v neposlední řadě i oslabování přirozené samoregulace životního prostředí.

Literatura

- ARNOLD, V. I. 1986. *Teória katastrof*. Alfa: Bratislava, 1986
- DUFINEC, I. 2014. *Some Notes About The Economic Security And Its Teaching*. Quality & Governance in Higher Education Conference, Dubrovnik, 2014. In progress
- EMERSON, B., STEVENS, T. 1995. *Natural Disasters: A Budget Time Bomb*, Washington Post, 31.10. 1995, str. A13, ISSN: 0740-5421.
- FARLOW, A.:2014. *Kolaps a jeho dôsledky*. Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov. 2014. ISBN 978-80-8061-811-7
- FREJTAG-MIKA, E., KOŁODZIEJAK, Z., PUTKIEWICZ, W. 1996. *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*, Radom : Politechnika Radomska, 1996.
- RICHARDSON, H.W. a kol. 2006. *The economic costs and consequences of terrorism*. Edward Elgar, UK, 2006. ISBN 978 1 84542 734 4
- RISTVEJ, J. 2005. *Ekonomika katastrof*, Konferencia Věda a krizové situace, 8. november 2005, VŠB Ostrava, str. 124-127, ISBN: 80-248-0944-3
- SLEPECKÝ, J., RISTVEJ, J. 2008 *Ekonomické dôsledky katastrof*. EDIS Žilina, 2008. ISBN 978-80-8070-830-6
- Zákon č. 239/2000 Sb. *Zákon o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů*

PRÁVNA REGULÁCIA PRI ZABEZPEČENÍ OCHRANY ŽIVOTOV A ZDRAVIA OBYVATEĽOV V SÚVISLOSTI S INŠTITÚTOM SÚKROMNEJ VÝROBY DESTILÁTOV

LEGAL REGULATION TO ENSURE THE PROTECTION LIFE AND POPULATION HEALTH CONNECTION WITH THE INSTITUTE OF THE PRIVATE PRODUCTION OF DISTILLATES

Patricia Sopková,¹ Štefan Jakabovič²

ABSTRACT

Despite the fact that in Slovakia, as in the surrounding countries, there is a long tradition of private production of distillates from their own grown fruit, this activity has long been outlawed. With effect until 1 January 2019, legislation was adopted that regulated the private production of distillate. It allows growers to produce distillate in cooperation with the customs office, provided that the legal conditions are met. The customs office shall include such a grower in the register of private distillate producers and shall issue a certificate of registration. A reduced tax rate is applied to the alcohol thus produced. It is necessary to look at this issue primarily from the point of view of protecting the life and health of the population and not only through the view of the small contribution of this institute to the state budget and the high costs of administration. Despite efforts to abolish it, the issue of the safety of the population still comes first.

Key words: private production of distillates, certificate of registration, customs office, protection of life and health of the population, state budget

1 Pojem a právna úprava pestovateľského pálenia ovocia do roku 2019

Pojem *destilát* upravuje zákon č. 467/2002 Z.z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov. Destilát zákon definuje ako lieh vyrobený destiláciou po alkoholovej fermentácii vybraných poľnohospodárskych surovín, najmä ovocia vrátane hrozna, ovocných vín, hroznových vín, ovocných výliskov a hroznových výliskov a ďalších surovín. V tejto súvislosti sa liehom rozumie etylalkohol, ktorý je vyrobený alkoholovou fermentáciou surovín poľnohospodárskeho pôvodu skvasiteľných na lieh a ich následnou destiláciou. Napriek tomu, že na Slovensku rovnako ako v okolitých krajinách existuje dlhodobá tradícia súkromnej výroby destilátov z vlastného dopestovaného ovocia,

---

¹ Patricia Sopková, mjr. PhDr., DBA, Finančné riaditeľstvo SR, vedúca pobočky colného úradu, Komenského 39/A, 040 01 Košice, Slovenská republika, sopkova.patricia@gmail.com

² Štefan Jakabovič, JUDr., LL.M., externý doktorand, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťova 1, 040 01 Košice, stefan.jakabovic@vsbm.sk

bola táto činnosť dlho postavená mimo zákon. Právna úprava do roku 2019 v súvislosti s pestovateľským pálením ovocia poznala iba inštitút liehovarnického závodu na pestovateľské pálenie ovocia. Liehovarnickým závodom na účely citovaného zákona sa rozumie závod na výrobu liehu a spracovanie liehu, ktorým je *liehovar na pestovateľské pálenie ovocia*, ktorý poskytuje službu pestovateľom a lieh vyrába zo suroviny dodanej pestovateľmi. Konkrétne podmienky, za akých môže byť takýto prevádzkovateľ liehovarnického závodu na pestovateľské pálenie ovocia zaregistrovaný colným úradom a aké podmienky musí spĺňať, upravuje § 49 zákona č. 530/2011 Z.z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov. U prevádzkovateľa liehovarnického závodu si môže pestovateľ a jeho domácnosť za jedno výrobné obdobie nechať vypáliť lieh so zníženou sadzbou dane nie však viac ako 43 l a. Lieh vyrobený v liehovarnickom závode nesmie byť predmetom ďalšieho predaja ani uvádzania na trh. Vzhľadom na skutočnosť, že v takomto závode colný úrad vykonáva pravidelne daňový dozor, eliminujú sa zásahy do výrobného zariadenia s cieľom obchádzať daňovú povinnosť. Prechovávanie liehu, ktorého pôvod by prevádzkovateľ závodu nevedel preukázať, je spojené s odňatím osvedčenia o registrácii.

Napriek tomu, že takáto výroba destilátov je pre obyvateľov bezpečná, k výrobe liehu dochádzalo nelegálnym spôsobom v domácich podmienkach, avšak s vysokým rizikom nebezpečenstva ohrozenia zdravia nekvalitným, nehygienickým alebo dokonca zdravie ohrozujúcim produktom, ktorý môže obsahovať jedovatý metylalkohol. Právna úprava do roku 2019 jednoznačne zakazovala pod hrozbou trestného stíhania domáce pálenie, napriek tomu dochádzalo k jej nelegálnej výrobe.

2 Právna úprava súkromnej výroby destilátov platná od 01.01.2019

Cieľom novej právnej úpravy účinnej od 01.01.2019 bolo umožniť súkromnú výrobu destilátov pre vlastnú spotrebu fyzickými osobami výlučne za zákonom presne stanovených podmienok. Zákomom č. 290/2018 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 530/2011 Z. z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov sa zaviedol inštitút súkromnej výroby destilátu.

Súkromná výroba destilátu je nepodnikateľská činnosť fyzickej osoby zameraná na výrobu destilátu v súlade s :

- vyhláškou Ministerstva financií SR č. 537/2011 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o požiadavkách na usporiadanie výrobného zariadenia na výrobu liehu, technologického zariadenia na spracovanie liehu, skladovanie liehu, prepravu liehu, vyskladňovanie liehu a preberanie liehu, kontrole množstva liehu, zisťovaní zásob liehu a o spôsobe vedenia evidencie liehu (o kontrole výroby a

obeihu liehu) v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška č. 537/2011 Z. z.“),

so zákonom č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 467/2002 Z. z.“),

- so zákonom č. 530/2011 Z. z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 530/2011 Z. z.“)

Destilátom je lieh vyrobený destiláciou po alkoholovej fermentácii (kvasení). Takáto výroba destilátov je výrobou liehu.

2.1 Legislatívny rámec

Vyhláška č. 537/2011 Z. z.:

Výrobným zariadením na výrobu liehu sa rozumie zariadenie, ktorým je destilačné zariadenie, rafinačné zariadenie, rektifikačné zariadenie, ich súčasti, potrubia, iné zariadenia a ich súčasti, v ktorých sú lieh a liehové pary neregistrované kontrolným liehovým meradlom, ako aj zariadenia na zberanie a odvádzanie lutrových vôd a odlúčených olejov a voskov; za výrobné zariadenia možno považovať aj iné zariadenia slúžiace na výrobu liehu.

Zákon č. 467/2002 Z. z.:

Upravuje podmienky (§ 10) pre súkromnú výrobu destilátu, a to tak, že vyrábať destilát môže len fyzická osoba, ktorá dovŕšila 21 rokov veku, nebola odsúdená za trestný čin (§ 253 Trestného zákona) alebo nebola uznaná vinnou zo spáchania priestupku (podľa § 13a ods. 1 alebo 2 zákona č. 467/2002 Z.z. alebo priestupku podľa § 71 ods. 1 zákona č. 530/2011 Z.z., resp. od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o uložení pokuty za takýto priestupok uplynuli viac ako tri roky.

Vyrobit' možno destilát, ktorý obsahuje menej ako 86 objemových percent etylalkoholu, a to v objeme najviac 25 l a. za kalendárny rok na fyzickú osobu. Ak ide o viaceré fyzické osoby, ktoré budú oprávnené vykonávať súkromnú výrobu destilátu žijúce v spoločnej domácnosti, objem najviac 25 l a. sa posudzuje pre celú domácnosť spoločne (teda nie 25 l a. pre každého člena domácnosti).

Vyrábať destilát je možné len v najviac 100 - litrovom, na výrobu destilátov vyrobenom a určenom certifikovanom zariadení, a to len v mieste trvalého pobytu fyzickej osoby alebo v mieste, kde sa nachádza ovocný sad alebo záhrada v užívaní tejto osoby, ktoré táto osoba užíva z titulu vlastníckeho práva alebo iného práva zakladajúceho právo užívania nehnuteľnosti.

Fyzická osoba môže na výrobu destilátu použiť výhradne ovocie z vlastnej pestovateľskej činnosti, surovinu pochádzajúcu z ovocia z vlastnej pestovateľskej činnosti alebo med z vlastnej produkcie. Vyrobený destilát nesmie byť predmetom predaja ani iného uvádzania na trh.

Zákon upravuje aj oznamovaciu povinnosť Ministerstvu pôdohospodárstva SR a rozvoja vidieka SR t.j., že fyzická osoba je povinná oznámiť nadobudnutie destilačného zariadenia do 15 dní od jeho nadobudnutia. Prílohou oznámenia je čestné vyhlásenie o tom, že fyzická osoba spĺňa podmienky súkromnej výroby destilátu. Ministerstvo do 30 dní zaeviduje oznámenie pridelí tejto osobe evidenčné číslo a vydá jej písomné potvrdenie o držbe destilačného zariadenia.

Zákon č. 530/2011 Z. z.:

Tu je ustanovená povinnosť oznámiť držbu výrobného (destilačného) zariadenia colnému úradu (§ 50). Držba výrobného (destilačného) zariadenia neupravuje vlastnícke právo (komu zariadenie patrí), ale oznamovaciu povinnosť ukladá osobe, u ktorej je zariadenie v držbe (disponuje ňou). V lehote do 15 dní od vzniku týchto skutočností (získania výrobného (destilačného) zariadenia do držby) majú uvedené osoby za povinnosť oznámiť miestne príslušnému colnému úradu: svoje identifikačné údaje, adresu umiestnenia tohto výrobného (destilačného) zariadenia, technické údaje a zaslať nákres s fotodokumentáciou tohto výrobného zariadenia alebo jeho časti.

Miestne príslušný colný úrad po preverení skutočností a údajov z takéhoto oznámenia a po porovnaní so skutočným stavom (ak sú údaje pravdivé), vydá „Potvrdenie o zaevidovaní výrobného zariadenia“. Výrobné zariadenie (alebo jeho časť) môže colný úrad zabezpečiť uzáverou colného úradu.

Najneskôr do 15 dní od obdržania písomného potvrdenia o držbe destilačného zariadenia vydaného ministerstvom je osoba (ktorá chce byť súkromným výrobcom destilátu) povinná požiadať colný úrad o zaradenie do evidencie súkromných výrobcov destilátu a o vydanie potvrdenia o evidencii. Colný úrad preverí skutočnosti a údaje zo žiadosti, porovná technickú dokumentáciu alebo nákres destilačného zariadenia so skutkovým stavom destilačného zariadenia a ak sú skutočnosti a údaje pravdivé a sú splnené všetky podmienky, zaeviduje súkromného výrobcu destilátu a vydá mu potvrdenie o evidencii do 30 dní od obdržania žiadosti. Až v tejto fáze je osoba oprávnená na súkromnú výrobu destilátu.

Najneskôr v deň vydania potvrdenia colný úrad opatrí destilačné zariadenie uzáverami tak, aby sa zabránilo použitiu destilačného zariadenia bez povolenia colného úradu.

3 Náklady na správu inštitútu súkromnej výroby destilátu

Dňa 01.10.2020 bol do Národnej rady SR doručený vládny návrh zákona, ktorý mal meniť a dopĺňať zákon č. 530/2011 Z. z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov.

Súčasťou návrhu okrem iného bol aj návrh na zrušenie inštitútu súkromnej výroby destilátov. Návrh bol odôvodnený administratívnou náročnosťou správcu dane v porovnaní s nízkym prínosom na spotrebnej dani plynúcej z tohto inštitútu. Tento návrh však počas legislatívneho procesu nebol prijatý.

Od zavedenia súkromnej výroby 1.1.2019 plynuli príjmy do štátneho rozpočtu zo súkromnej výroby destilátu na spotrebnej dani vo výške 2 160 eur, pričom náklady na správu dane boli niekoľkonásobne vyššie. Súčasne forma zdaňovania - vyrubenie dane, povinnosť podať daňové priznanie si vyžadovala značné finančné náklady na úpravu informačných systémov finančnej správy, ktoré doteraz neboli realizované z dôvodu, že výnos na spotrebnej dani je v nepriamej úmere vo vzťahu k predbežným nákladom na úpravu informačných systémov. Aktuálne je colnými úradmi evidovaných 26 súkromných výrobcov destilátu, pričom paušálna ročná výška spotrebnej dane je 135 eur. (Dôvodová správa k zákonu č. 530/2011 Z.z.)

Finančné riaditeľstvo SR vyčíslilo finančné náklady, ktoré vznikli colným úradom v súvislosti s výkonom daňového dozoru nad súkromnou výrobou destilátu nasledovne:

Finančné náklady colných úradov v súvislosti s výkonom daňového dozoru pri súkromnej výrobe destilátov	Výška nákladov
Rok 2019	8975 eur
Rok 2020	3153 eur

Tab. č. 1 Prehľad finančných nákladov colných úradov, zdroj autor podľa Dôvodovej správy k zákonu č. 530/2011 Z.z.

V súčasnej dobe dane predstavujú najväčšiu časť príjmov do štátneho rozpočtu, pomocou ktorého môže vláda ovplyvňovať ekonomiku danej krajiny. Z uvedeného teda vyplýva, že dane sú predmetom záujmu jednak štátu, ale aj bežných občanov či firemnej sféry. (Kubátová, 2009)

Na výbere daňových príjmov, ktoré sú príjmom ŠR sa podieľajú daňové a colné úrady. V zmysle zákona č. 370/2018 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2019 (ďalej len „zákon č. 370/2018 Z. z.“) boli daňové príjmy rozpočtované vo výške 12 464,5 mil. € . Skutočne odvedené daňové príjmy ŠR v roku 2019 boli vo výške 12 337,8 mil. € a ŠR bol naplnený na 99,0 %. Na uvedenej sume sa daňové

úradu podieľajú 59 % (7 262,9 mil. €) a colné úradu 41 % (5 074,9 mil. €). (Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2019)

Hlavným poslaním finančnej správy je zabezpečiť jednotný výber daní a cla v plnej výške nároku SR a EÚ, zabezpečiť ochranu ekonomických záujmov, obchodnopolitických opatrení a bezpečnostných záujmov štátu a EÚ.

4 Výkon daňového dozoru colným úradom

Pri inštitúte súkromnej výroby destilátov sú oprávnenia colného úradu nastavené tak, aby bolo v čo najväčšej miere možné dohliadať nad výrobou destilátov. Colný úrad je oprávnený vstupovať do priestoru, v ktorom sa nachádza destilačné zariadenie súkromného výrobcu destilátu, zisťovať stav zásob alkoholického nápoja a tovarov určených na jeho výrobu, kontrolovať výrobné zariadenie, bezplatne odoberať vzorky za účelom výkonu daňového dozoru a daňovej kontroly. Opatrujú destilačné zariadenie uzáverami tak, aby sa zabránilo použitiu destilačného zariadenia bez jeho povolenia (na mieste, kde sa nachádza destilačné zariadenie súkromného výrobcu destilátu). Najneskôr v deň uvedený v doručenom oznámení o výrobe destilátu ako dátum výroby destilátu povoliť použitie destilačného zariadenia uvoľnením uzáver destilačného zariadenia na dobu nevyhnutnú na výrobu liehu podľa údajov uvedených v oznámení o výrobe destilátu, o čom vykoná záznam, v ktorom uvedie dobu, počas ktorej je súkromný výrobca destilátu oprávnený destilačné zariadenie používať.

Napriek skutočnosti, že reálne náklady vynaložené na správu spotrebnej dane prevyšujú prínos do štátneho rozpočtu, daňový dozor zo strany colného úradu zabezpečuje, že súkromná výroba destilátu sa deje na základe stanovených podmienok. Preto štátny mechanizmus strážiaci tento inštitút chráni pred nelegálnou výrobou, čím sa samozrejme predchádza aj rizikám s tými spojenými, ktoré majú dopad na zdravie a bezpečnosť obyvateľov.

Finančná správa, ktorej súčasťou sú colné úradu, tvorí neoddeliteľnú súčasť bezpečnostných zložiek SR. Napriek tomu, že jej hlavným cieľom je výber daní a cla, je však úzko spätá s ochranou zdravia obyvateľov, podieľa sa na odhaľovaní daňových a colných trestných činov a participuje na zaisťovaní bezpečnosti SR. Opomínanie príslušníkov finančnej správy ako súčasť systému bezpečnosti štátu nie je možné.

Literatúra

KUBÁTOVÁ, K., & Institut svazu účetní. 2009. *Daňová teorie: úvod problematiky*. Praha ASPI, 2009.

Finančná správa. *Finančná správa*. Slovenská republika [online]. Finančné riaditeľstvo SR, [cit.17.02.2021]. Dostupné na internete : www.financnasprava.sk/sk/financna-sprava

Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2019. *Finančná správa. Slovenská republika* [online]. Finančné riaditeľstvo SR [cit. 16.02.2021].

Dostupné na internete:

www.financnasprava.sk/_img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Zverejnovanie_dok/Vrocne_spravy/FS/2020.05.18_VS_2019.pdf

Zákon č. 467/2002 Z.z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov

Zákon č. 370/2018 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2019

Zákon č. 530/2011 Z.z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 290/2018 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 530/2011 Z. z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 35/2019 Z. z. o finančnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

KLÍČOVÉ KOMPETENCE MANAŽERA A LEADRA V OZBROJENÝCH SILÁCH

KEY COMPETENCIES OF MANAGER AND LEADER IN THE ARMED FORCES

Ivo Svoboda¹

ABSTARCT

This paper deals with the specific managerial competences of commander under the circumstances in armed forces with the regard to the new even trendy phenomena of leadership, or rather commandership. This paper further discusses the key competencies of the leader and following from necessary, personal conditions and needs essential for education, respectively forming or directing those key competences under the circumstances in the armed forces.

Key words: Commander, manager, leader, head, key competences.

Úvod

Cílem této krátké studie je přiblížit a identifikovat specifické kompetence manažera nebo velitele v podmínkách ozbrojených sil ve vztahu k relativně novému a v současné době módnímu fenoménu leaderovství, či (lépe česky) vůdcovství. Studie nastiňuje rozdíly mezi klíčovými kompetencemi manažera a velitele a mezi klíčovými kompetencemi leadra (vůdce), a to zejména z pohledu možného utváření těchto klíčových kompetencí v podmínkách vzdělávacích institucí ozbrojených sil.

1 Manažer, velitel nebo leader

Současná doba, která je charakteristická překotným vývojem a rozvojem bezpečnostních technologií a kdy současně geometrickou řadou narůstají nároky na technické vybavení pracovišť, a tedy i odborné kompetence bezpečnostního managementu, se často stává, že podceníme, nebo nedoceníme význam odbornosti při řízení lidí a řízení lidských zdrojů. To může mít a nezřídka i mívá za následek selhání tzv. lidského faktoru s často fatálními důsledky (Robins, Coulter, 2004, s. 56). Bezpečnostní management by měl být veden nejen k co nejúčinnějšímu využití materiálového vybavení a odborných kompetencí lidských zdrojů, ale i k jejich vedení a řízení tak, aby lidské zdroje neselhávaly, resp.

---

¹ Ivo Svoboda, Doc. JUDr. PhDr., Ph.D., MBA, Akadémia Policajného Zboru v Bratislavě, katedra kriminologie, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, Slovenská republika; Vysoká škola AMBIS, a.s., Praha, katedra bezpečnosti a práva, Lindnerova 575/1, 180 00 Praha, Česká republika, Dr.Svoboda.Ivo@seznam.cz

neselhávaly často a předcházet „lidskému“ pochybení, které lze mnohdy charakterizovat jako pochybení plynoucí z malé loajality, nesprávného nebo neobjektivního filozofického ukotvení jejich činnosti a nízké dávky aktivity, empatie, motivaci, kreativity a schopnosti (či ochoty) operativnosti (Kouzes, Posner, 2003, s. 84). Je zřejmé, že pouhé pragmatické řízení podřízených a velení bez ohledu na osobní postoj řízeného (vedeného) se nemusí vždy setkat s úspěchem ve smyslu ochoty řízené (vedené) osoby k aktivitě, empatii, motivaci, kreativitě, operativnosti či zdravé loajality v rámci zákona (Nöllke, 2003, s. 26.)

2 Determinace ve vzdělávání manažera a velitele

Schopnost manažera nebo velitele přesvědčit řízenou (vedenou) osobu o správnosti jeho rozhodnutí či rozkazu, a tedy následném pracovním či služebním postupu řízené (vedené) osoby je přitom klíčovým fenoménem vedoucím k úspěchu ve smyslu udržení motivace, loajality, kreativity či operativnosti. Tyto schopnosti se však v mnohých rysech odlišují, nebo jsou „jen“ důležitým doplňkem schopností a kompetencí manažera nebo velitele. Obecně se hovoří o leaderovství či vůdcovství a schopnosti manažera být současně leaderem. Ne každý manažer či velitel je současně leaderem či vůdcem, a ne každý má schopnost spolu s vydaným rozkazem či příkazem přesvědčit veleného či řízeného o správnosti a vhodnosti vydaného rozkazu či příkazu a podporovat u něho aktivitu, kreativitu, popřípadě udržet jeho loajalitu (Maxwell, 2001, s. 215). Nutno také zdůraznit, že leaderem se v organizaci může stát v podstatě každý, který je jako výrazná osobnost nadán schopností ovlivnit jiné osoby, což rozhodně nemusí být vázáno ani na hodnost, zastávanou pozici ve vedení firmy apod. (Hickman, 1995, s. 57). Pak hovoříme o neformálním leaderovi.

Nutno poznamenat, že v podmínkách ozbrojených sil je tento fakt umocněn nejen tím, že služební, nebo pracovní poměr v ozbrojených silách tradičně ani legislativně nepředpokládá, že by existoval velký prostor pro diskusi, zpětnou vazbu, nebo pro empatii při rozhodovacím procesu jak ve vztahu k subjektům, tak k objektům rozhodovacího procesu a také není vždy možné presumovat, znát nebo sdělit známý smysl a cíl nějakého postupu z důvodu možného utajení. Tyto (a mnohé jiné dílčí) rozdíly mezi pracovním poměrem v soukromé sféře a v ozbrojených silách obecně výrazně determinují možnosti manažera či velitele v ozbrojených silách v jeho úsilí o velení či řízení z pozice možného leadera (Bender, 2004, s. 58).

Nemožnost a v zásadě i neschopnost změny v přípravě a vzdělávání velitelů a manažerů v podmínkách ozbrojených sil směrem k leaderovství (vůdcovství) je zcela dobře identifikovatelná na systému vzdělávání ozbrojených sil, kdy tato snaha, tedy snaha o vzdělávání k vůdcovství či leaderovství byla realizována toliko vyhlášením několika nových krátkodobých odborných kurzů se zaměřením na právo, psychologii či řízení lidských zdrojů na bázi koučinku v rozsahu vždy několika málo desítek hodin výuky, ve kterých však učí stejní vyučující, kteří

vyučují již mnoho let „běžné“ velitele a manažery a v zásadě na základě stejných algoritmů, obsahů výuky a didaktických metod (Svoboda, Kubíny, 2015).

3 Současné možnosti ve vzdělávání manažera a velitele k leaderovství a kultivaci klíčových kompetencí v podmínkách ozbrojených sil

Není možné pochybovat o tom, že samotné velení a manažerské řízení v současné době již ne zcela dostačuje k aktivnímu, kreativnímu a efektivnímu splnění zadaných úkolů, (Koontz, Weirich, 1993, s. 48), a to jak v soukromé sféře, kde existují silné konkurenční tlaky, tak ve státní správě, kde konkurence buď v zásadě neexistuje, nebo má jen omezenou roli ve vztahu k specifikům tohoto pojmu ve vztahu k veřejné správě, resp. státní správě a ozbrojeným silám. Přesto je možno uvažovat o (byť omezeném a specifickém) zařazení některých aspektů leaderovství (vůdcovství) do řízení ozbrojených sil. To se pochopitelně týká i snah o vzdělávání k leaderovství (vůdcovství) v podmínkách ozbrojených sil.

Při snahách o zařazení vzdělávání k leaderovství (vůdcovství) ve vzdělávacích zařízeních v rámci možností ozbrojených sil je nutno vzít v úvahu skutečnost, že stávající vzdělávací zařízení jsou tradičně zaměřena na výuku explicitních a konkrétních úkolů, které jsou často předem dány a jsou neměnné, nebo lze presumovat jejich obsah, a to zpravidla tradičními a klasickými didaktickými metodami. To však v zásadě odporuje samotnému principu vzdělávání (utváření) kompetencí leadera (Maxwell, 2011, s. 158). Vyučující na těchto vzdělávacích zařízeních jsou pak zpravidla sice bývalí příslušníci či zaměstnanci ozbrojených sil, nicméně jejich často mnohaletá absence zkušeností ve vztahu k reálným a aktuálním podmínkám ozbrojených sil je deklasuje do pozice teoretiků, kteří se často jednak netěší z oblíbenosti odborné veřejnosti pro svoji odtrženost od reality podmínek v ozbrojených silách a současně je neobliba ze strany odborné veřejnosti umocněna zkostnatělým až rigidním pojetím výuky, která je tradičně naplňována pouze již zmíněnými klasickými a tradičními metodami bez větší invence a kreativity ve volbě netradičních didaktických metod výuky a využití i jiných; netradičních metod výuky a jiných a netradičních kompetencí studentů, kterými již do vzdělávacího zařízení ozbrojených sil vstoupili. To vše s cílem využít i jiných než tradičně a explicitně definovaných a definovatelných kompetencí, zejména např. kreativity (jak horizontální, tak vertikální), empatie, energizme týmu, metody k utváření klimatu v týmu nebo v organizaci apod. (Lukas, Smolik, 2008, s. 183).

Při úvahách nad možnostmi využití zásad a metod leaderovství (vůdcovství) v podmínkách ozbrojených sil se nelze vyhnout snahám o obecnou definici leaderovství (vůdcovství) a reálně zvážit, které ze zásad a metod jsou v podmínkách ozbrojených sil reálně užitečné a které tedy mohou být středem zájmu vzdělávacích zařízení ozbrojených sil (Bay, 2000, s. 185).

4 Klíčové kompetence manažera, velitele nebo leadera a jejich kultivace

Pokud budeme uvažovat nad definicí manažera, velitele a leadera (vůdce), dospějeme z dosavadního výzkumu a odborné literatury k závěru, že se tyto definice nekryjí a že klíčové kompetence manažera a velitele oproti klíčovým kompetencím leadera (vůdce) vykazují dokonce velmi markantní, až propastné rozdíly. To je zcela zjevné např. při hodnocení manažerských a vůdcovských způsobilostí, které provedl Sopoci, kde na základě rozsáhlého výzkumu a hodnocení shromážděné materie dospěl k závěru, že se v posledním období ukazuje, že nejlepších výsledků dosahují organizace, kde se prolínají manažerské (velitelské) a leaderovské (vůdcovské) prvky vedení, velení a řízení (Sopoci, 2010). Sopoci v závěru své studie podal na základě rozboru provedeného průzkumu doporučení, o kterých je možno prohlásit, že se jedná o doporučení k takovým metodám vedení, které se nazývají implicitní. Tyto metody vedení a řízení jsou založeny na implicitních znalostech, dovednostech a obecněji klíčových kompetencích všech příslušníků ozbrojených sil, přičemž tyto nejsou ani zdaleka vázány na hodnost, funkci, dosažené vzdělání nebo míru inteligence. Tento závěr je (ač ve studii samotným Sopocim nevyřčen) v relaci s obecným chápáním leaderovství – tedy že leaderem ve skupině může být jak formálně nadřízený, tak jakýkoli člen týmu nebo kolektivu. Zde je třeba vidět další dílčí úskalí snah o vzdělávání k leaderovství v podmínkách ozbrojených sil; tedy že snaha o implementaci kompetencí leadera jedinci, který nemá požadované klíčové kompetence již při vstupu do vzdělávacího procesu v rámci ozbrojených sil, je do značné míry odsouzeno k nezdaru. Tyto klíčové kompetence jsou pak souhrnem endogenních i exogenních vlivů.

Mezi klíčové kompetence leadera (vůdce) dle výše uvedených poznatků je možno počítat velké množství klíčových kompetencí z mnoha oblastí, a tedy skladba klíčových kompetencí leadera (vůdce) je charakteru multidisciplinárního a je třeba k jejich tvorbě, resp. kultivaci přistupovat z interdisciplinárních pozic. Jako základní vodítko pro určení kompetencí potřebných v činnosti leadera může být respektována hierarchie potřeb, které navrhl Maslow (2014):

1. *Fyziologické potřeby* - přežití, dostatek potravy, obydlí, oblečení, tělesné potřeby,
2. *Potřeba bezpečí* - stabilita, ochrana, život beze strachu, zajištěná budoucnost,
3. *Sociální potřeby* - příznivé přijetí, náklonnost, přičlenění ke skupině, láska, interakce,
4. *Potřeba být vážený* - sebeúcta, úcta k jiným, status, moc, autonomie, kompetence, prestiž, uznání,
5. *Potřeba seberealizace* - plné využití vlastních schopností, osobní růst, tvůrčí uspokojení.

Jiní autoři jako např. Bay, Bender, nebo Hickman se ke kompetencím leadera (vůdce) vyjadřují s větším příklonem k více implicitním kompetencím; např. Stýblo uvádí jako základní faktory (Stýblo, 2013, s. 115).

- silná vůle a odvaha vykonat změny,
- upřímnost, ryzost, bezúhonnost,
- lidskost a odevzdání se svým následovníkům,
- zapálení pro věc, pozitivní přístup a odhodlanost,
- sebevědomí.

Z těchto výčtů vlastností je zřejmé, že klíčové kompetence leadera se od klíčových kompetencí manažera a velitele podstatně odlišují, a to příklonem od explicitních kompetencí, které lze získat při „běžném“ studiu v tradičně pojaté vzdělávací instituci ozbrojených sil, do více implicitních kompetencí, které zpravidla není možno získat, ale které je možno toliko kultivovat a leader jimi musí být již do značné míry vybaven před vstupem do ozbrojených sil, nebo na vzdělávací instituci ozbrojených sil. Zásadní pro vytvoření osobnosti leadera jak v soukromé sféře, tak v prostředí ozbrojených sil, resp. vzdělávání ozbrojených sil je rozvoj kompetencí na bázi kreativního myšlení, empatického vnímání okolí a implicitních teorií výchovy a tedy implicitních pedagogických dovednostech, které je nutno přirozeně vnímat, přijímat a předávat jak v rámci vzdělávacího procesu, tak při samotné činnosti v rámci ozbrojených sil. Tyto kompetence tedy v zásadě lze jen velmi těžko získat, lze je pouze využívat, kultivovat a adaptovat na prostředí ozbrojených sil, přičemž je nutná průběžná kultivace v průběhu služby nebo pracovního poměru, a to jak přirozenou socializací, tak v rámci andragogických přístupů v rámci celoživotního vzdělávání tzv. „učící se organizace“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 9).

Další oblast klíčových kompetencí, které je možno chápat jako zásadní pro leadera (vůdce) je např. i empatie, kreativita, motivace a energizace okolí, resp. osob, které se podílejí na týmové práci (Adair, 2011, s. 112). Jedná se povětšinou o implicitní pedagogické dovednosti, resp. implicitní schopnosti, které jsou do značné míry dány a ve vzdělávacím procesu v rámci ozbrojených sil je možno je již toliko rozvíjet, utvářet, směřovat nebo usměrňovat (Švec, 2005, s. 68). Ve vzdělávání v oblasti implicitních pedagogických dovedností, které lze utvářet a formovat na podmínky ozbrojených sil pouze velmi omezenou měrou, má nezastupitelné místo i kreativita (Trnová, Trna, 2014, s. 55) a implementace kreativních přístupů k řešení zadaného úkolu i netradičními didaktickými metodami s užitím implicitních pedagogických dovedností.

5 Definice manažera, velitele a leadera ve světle klíčových kompetencí

Pokusy o definování manažera, velitele a leadera (vůdce) a tedy vymezení jejich klíčových kompetencí jsou mnohdy poplatné době vzniku, osobě tvůrce, popřípadě zamýšlenému směřování předpokládaných činností. Pokusme se však jistým historicko – odborným diskursem tyto pokusy sumarizovat a nalézt shody a rozdíly, které by vedly k možnosti klíčové kompetence leadera (vůdce) vůbec blíže identifikovat a vymezit oproti klíčovými kompetencím manažera a velitele.

V publikaci Johna Adaira „Leadership“ jsou v historické posloupnosti zmíněny např. tyto vlastnosti velitele: „podle Xenofona by měl být ideální generál „nápaditý, aktivní, starostlivý, houževnatý, bystrý, musí být jak něžný, tak nemilosrdný, současně upřímný i lstivý, schopný jak varovat, tak překvapit, být rozhazovačný i chamtivý, velkorysý i lakomý, obratný v obraně i útoku, a existuje spousta dalších pro generála nezbytných schopností, z nichž některé jsou vrozené a jiné osvojené“ (Adair, 2011, s. 115).

V odborné literatuře však nalezneme nepřeberné množství definic velení, velení či řízení v prostředí ozbrojených sil a v tomto stručném exkurzu zmíníme jak definice čistě teoretické, tak jejich právní podobu obsaženou ve vojenských předpisech, představeni budou také autoři definující velení, velení a řízení na základě vlastních bojových zkušeností.

Odborná literatura definuje velení obvykle jako jeden ze způsobů sociální interakce. Pigeau a McCann (2001, s. 408) považují velení za společnou činnost vedoucí k dosažení velitelových cílů/cílů organizace, upřednostňují tedy účel před prostředky. Česká odborná tradice dává přednost složitějšímu popisu, který se spíše než na výsledek soustředí na proces: „velení jsou takové činnosti subjektu velení na podřízené, které jsou spjaté s vydáváním rozkazů a kladením požadavků podřízeným, s jejich motivováním, kontrolováním a vytvářením podmínek k realizaci přijatých rozhodnutí.“ (Balík, 1996). Jeho součástí je vedení, kterým autor rozumí jeho lidskou a sociální součást. Vychází zřejmě ze starší definice Pavlicovy (1985), který velení chápe velmi podobně jako Pigeau a McCann. V širším smyslu podle něj představuje jednotu výchovy a působení na podřízené, v užším smyslu se jedná o vydávání rozkazů a kladení požadavků podřízeným, jejich motivování, kontrolování a vytváření dalších podmínek k realizaci přijatých rozhodnutí. Persson (Persson, Nice, Ericson, 2000, s. 210) naproti tomu vnímá více rozměrů velení, ve své definici zohledňují kontext – velení interpretují jako:

- a) institucionální právní rámec,
- b) sociálně respektované a formálně etablované jedince, kteří jednají jako velitelé za použití formalizovaných mechanismů,
- c) sociálně konstruovanou kulturu nebo étos jedné z nejdynamičtějších sociálních institucí – války.

Ve vojenské literatuře nalezneme také definice výčtem činností, pro kanadského generála Crabbe je téměř poetickým vyznáním: „Velet znamená řídit a mít autoritu; znamená to vynášení jasných soudů a rozhodnutí mnohdy bez znalosti nutných faktů a informací; znamená to posílat mladé Kanadany do bojů, ze kterých se nemusejí vrátit nebo se mohou vrátit zmrzačení, je to odpovědnost za to brát životy a zachraňovat je; velet v míru i ve válce znamená ustanovit morální standardy a řídit chování vojáků vůči sobě navzájem i vůči společnosti; znamená to myslet, rozhodovat, jednat, ustavovat standardy a uplatňovat vliv; a konečně, vojenský velitel musí být schopen použít vojenské síly k potlačení nepřítele ve jménu státu.“ (Scrabbe, 2000, s. 11). Oficiální definice NATO je

podstatně stručnější: „...autorita uplatňovaná jedincem... za účelem řízení, koordinace a kontroly ozbrojených sil...“ [NATO 1988] (Scrabbe, 2000, s. 11-12). Anglosaská tradice pracuje s pojmy command and control, C2, v české terminologii velení a řízení. Dokumenty NATO kladou důraz na velitelovu autoritu, jeho plánovací, řídicí, koordinační a kontrolní funkci využitou ke splnění úkolu.

Naproti tomu Česká příručka „Velení a řízení v operacích“ z roku 2006 říká: Velení a řízení je funkční proces cílevědomého působení orgánů velení na podřízené velitelské stupně zaměřený na efektivní splnění stanovených úkolů. Velení je proces, kterým velitel přenáší svoji vůli a záměr na podřízené a uplatňuje vojenskou pravomoc a odpovědnost stanovovat úkoly a vydávat rozkazy podřízeným. Řízení je proces, kterým velitel za pomoci štábu organizuje, řídí a koordinuje činnosti přidělených sil, je nedílnou součástí velení. Řízení je považováno za jeden ze čtyř prvků velení, mezi které patří ještě pravomoc, rozhodování a vedení lidí. V dalším textu je potom vymezení těchto činností v zásadě totožné s postojem NATO.

Další možnou definici velitele je možno použít z „Povinnosti funkcionářů útvarů a jednotek pozemního vojska Československé armády“ z roku 1993, kde se praví, že: „Velitel (náčelník) je vojenským funkcionářem, který je ustanoven k velení útvaru nebo jednotce. Podstatnými znaky velitele jsou nedělitelná velitelská pravomoc, odpovědnost a iniciativa. Je oprávněn v rozsahu své působnosti vydávat rozkazy, přijímat opatření a využívat takových prostředků v mezích zákonů a vojenských předpisů, jež uzná za nutné, vhodné a dostačující ke splnění úkolu... Odpovědnost velitele (náčelníka) vyplývá z povinnosti splnit stanovený úkol s co možná s nejmenšími ztrátami... Ve svém jednání je každý velitel (náčelník) veden zájmy obrany státu a snahou věrně sloužit vlasti. Jeho jednání musí být zcela nestranné. Tímto způsobem si může získat vážnost, úctu a důvěru jako hlavní předpoklady úspěšné činnosti.“

Již výše citovaný generál Crabbe přibližuje čtenáři velitele opět poetičtěji, skrze jeho vlastnosti a znalosti – velitelé musí být bojovníci s vůlí k vítězství, musí být vůdci s vlivem na ostatní, musí být taktici a myslitelé, ale i pedanti, protože disciplína je srdcem jejich činnosti, a nakonec musí být příkladem dobrého morálního charakteru (Scrabbe, 2000, s. 11-12). Jak již bylo uvedeno v úvodu této kapitoly, rozdílné přístupy existují a v tomto případě jsou charakterizovány výčtem pravomocí a odpovědností v jednom případě a výčtem vlastností v případě druhém.

Dále je možno ve výčtu definicí uvést citát polního maršála Montgomeryho z jeho díla „Cesty k vůdčovství“, kde prohlásil: „Někteří namítnou, že se vůdci takovými narodí, že vůdce nelze vychovat, naučit ho tomuto umění, vyškolit ho. S tím tak úplně nesouhlasím. Je jistě pravda, že někteří lidé mají v sobě instinkty a kvality vůdčovství v mnohem větší míře než jiní a někteří lidé nikdy nezískají kvality požadované od vůdce. Na druhé straně věřím, že vůdčovská role se může výchovou rozvinout. Z vojenské sféry mám zkušenost, že vojáci půjdou

nepochybně raději za takovým velitelem, v jehož vojenské vědomosti mají důvěru, než třeba za silnější osobností, která však nemá potřebné a samozřejmé znalosti svého povolání...“. Jinými slovy, je téměř pravdivé konstatování, že vůdci se spíš „vytvoří“, než se takovými narodí... Existují zásady vedení, stejně jako principy války, a ty je potřebné studovat.“ (Montgomery, 1999). Montgomery je však přesto přesvědčen, že dobré velitele odlišuje od těch průměrných přesah rozumové činnosti, nadání, které jim „napoví jakousi zkratku, jež ho zavede k cíli rychleji než stejně pečlivé, avšak ne tak nadané velitele“ a např. Lane (2000, s. 55) přímo říká, že podle jeho názoru některé charakteristiky osobnosti musí být přítomny od narození.

Otázka vrozených či naučených velitelských schopností je vlastně otázkou, zda je velení umění či věda. I zde se můžeme opřít o generace teoretiků a velitelů, kteří zauímají obě perspektivy, jejichž podstatu shrnuje Persson (Persson, Nice, Ericson, 2000, s. 212): „Pokud budeme považovat velení za vědu, cílem bude popsat vojenskou organizaci jako hodinový mechanismus, založený na matematických principech, který je třeba jako takový řídit. Pokud se na něj budeme dívat jako na umění, prim hraje intuice a kreativita. Takový velitel je schopen se rychle adaptovat na neustále se měnící situaci boje bez ohledu na formální pravidla a nemůže se spolehnout na pouhé matematické výpočty“. Stejní autoři kritizují redukci velení na univerzální a kalkulovatelná pravidla a principy, které neberou ohled na roli kultury a společnosti. Rjabčuk, Kovalev jsou však názoru, že intuice však není člověku dána od přírody v hotové podobě, je nutné ji neustále zdokonalovat studiem a bývá podložena zkušenostmi a racionálním uvažováním (Rjabčuk, Kovalev, 1979, s. 85).

V průběhu historie bylo vskutku vytvořeno nesčetné množství typologií úspěšného velitele s výčty vlastností a dispozic, které jsou nezbytné. Podle Adaira jsou v historické posloupnosti zmíněny např. tyto: podle Xenofona by měl být ideální generál „nápaditý, aktivní, starostlivý, houževnatý, bystrý, musí být jak něžný, tak nemilosrdný, současně upřímný i lstivý, schopný jak varovat, tak překvapit, být rozhazovačný i chamtivý, velkorysý i lakomý, obratný v obraně i útoku, a existuje spousta dalších pro generála nezbytných schopností, z nichž některé jsou vrozené a jiné osvojené“. A právě proto, že typologií existuje tolik a shodují se jen částečně nebo vůbec ne, je patrné, že ideálního vojenského velitele lze beze zbytku popsat jen velmi těžko (Adair, 2006, s. 218).

Balík provedl empirický výzkum mezi budoucími vojenskými profesionály Armády ČR, z nichž téměř polovina preferovala pedagogické (nebo pedagogicko-psychologické) dovednosti, 28 % morálně volní a více než čtvrtina zdůrazňovala kompetence vojensko-profesionální (Balík, 1996). Na výsledcích empirického výzkumu staví také Jeffery, která ve svých výsledcích dospěla k následujícímu seznamu nejdůležitějších velitelských schopností: sociální schopnosti, např. komunikační a týmové, poznávací schopnosti, např. kreativita, rozhodnost,

vyhodnocování informací, a morální vlastnosti, jako je např. odvaha a čest (Jeffery, 2003, s. 82).

Závěrem této kapitoly lze tedy konstatovat, že vzdělávání manažerů a velitelů v podmínkách ozbrojených sil ve smyslu leaderovství a vůdcovství je možno provádět jen omezenou měrou, přičemž tato omezení jsou charakteru jak vnitřního (omezená vědecká a personální kapacita organizace), tak vnějšího (specifika podmínek ozbrojených sil ve vztahu k charakteru a účelu jejich činnosti). Pokud existuje seriózní snaha o zavedení některých prvků leaderovství do systému vzdělávání velitelů ozbrojených sil, je na místě provést zásadní a radikální systémové změny vzdělávání, a to jak v oblasti akreditovaných programů, tak neakreditovaných kurzů a ovlivňovat klima v ozbrojených silách ve směru k modelu tzv. „učící se organizace“ (Svoboda, Kubínyi, 2015).

Závěr

Závěrem této krátké studie lze zkonstatovat, že vzdělávání manažerů a velitelů v ozbrojených silách ve směru k leaderovství či vůdcovství v současné době naráží na některé zásadní determinanty. Základním determinantem je faktická nemožnost zavedení některých zásadních kompetencí leadera do prostředí ozbrojených sil, a to zejména v relaci k vlastnímu charakteru ozbrojených sil. Dalším zásadním determinantem je výrazný stereotyp ve vzdělávání manažerů a velitelů v podmínkách ozbrojených sil a zásadní nepochopení možnosti rozsahu a charakteru zařazení některých vhodných a možných segmentů leaderovství (vůdcovství) do současného modelu vzdělávání v podmínkách ozbrojených sil. Pokud by snahy o zavedení některých segmentů leaderovství či vůdcovství do prostředí ozbrojených sil cestou vzdělávání ve stávajících vzdělávacích zařízeních neměly skončit pouhou prázdnou deklarací, bylo by na místě provést četné systémové změny, a to zejména v oblastech:

1. Identifikace klíčových kompetencí leadera, které jsou užitečné v podmínkách ozbrojených sil v relaci na možnosti a potřeby ozbrojených sil, včetně implicitních pedagogických kompetencí.
2. Identifikace klíčových kompetencí absolventa systému vzdělávání v rámci ozbrojených sil vhodných, který by byl schopen realizovat strategii leaderovství či vůdcovství v podmínkách ozbrojených sil.
3. Změny přijímacích kritérií (přijímacího řízení), resp. nastavení způsobů identifikace požadovaných vstupních kompetencí budoucího studenta tak, aby bylo možno na něho v rámci výuky působit ve směru k jeho akceptaci a přijetí požadovaných klíčových kompetencí leadera, které u něho budou kultivovány.
4. Zajištění odborně znalého a zkušeného personálu, který bude kompetentní kultivovat klíčové kompetence manažera, velitele a leadera (vůdce) v podmínkách vzdělávací soustavy ozbrojených sil.

5. Zřízení systému průběžné kultivace získaných klíčových kompetencí manažera, velitele a leadera (vůdce) v podmínkách ozbrojených sil, vč. utváření vnitřního klima v organizaci ve směru k realizaci modelu tzv. „učící se organizace“.

Zcela závěrem této krátké studie je možno konstatovat, že směřování vzdělávání v podmínkách ozbrojených sil čeká ještě dlouhá a náročná cesta, a to nejen ve vztahu ke vzdělávání manažerů, velitelů, leaderů či vůdců, ale obecně ve schopnosti adekvátně reagovat na překotně se měnící podmínky a potřeby společnosti a ozbrojených sil v oblasti řízení lidí a lidských zdrojů, zejména za současné bezpečnostní situace a predikce jejího vývoje. Nelze než popřát mnoho zdaru a úspěchů do další nelehké práce. Tomu může napomoci i změna ve vedení Univerzity obrany, která se uskutečnila v březnu roku 2020.

Literatura

- ADAIR, J. 2011. *Umění kreativního myšlení*. Praha: BizBooks, 2011, 134 s. ISBN 978-80-25130 -04-9.
- ADAIR, J. 2006. *Leadership. Učte se od velkých vůdců*. Brno: Computerpress, 2006. ISBN 80-251-1256-X.
- BALÍK, S. 1996. *Vedení lidí v armádě*. Brno: MO ČR, 1996, ISBN - sine
- BAY, R. H. 2000. *Účinné vedenie týmů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2000. ISBN- 0-247-9068-8.
- BENDER, P. U. 2004. *Niterní leadership*. Praha: Management Press, 2004. ISBN-80-7261-069-4.
- CRABBE, R., R. 2000. The Nature of Command. Pp 9 – 16 in McCann, Carol, Ross Pigeau (eds.). *The Human in Command. Exploring the modern military experience*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. 2000.
- HICKMAN, C. R. 1995. *Manažéri a lídri*. Bratislava: Open Windows, 1995, 308 s. ISBN-80-85741-08-3.
- JEFFERY, C. Skills Required for Future Senior Commanders.” Pp 75 – 87 in Essens, Petr, Ad Vogelaar, Erhan Tanercan, Donna Winslow (eds.). *The Human in Command: Peace Support Operations*. Amsterdam: Mets and Schilt.
- KOONTZ, H., WEIHRICH, H. 1993. *Management*. Praha: Victoria Publishing a.s., 1993. ISBN-80-85605-45-7.
- KOUZES, J. M., POSNER, B. Z. 2003. *Leadership Chalange*, A Wiley Imprint, 2003. ISBN-0-7879-5678-3.
- LUKAS, J., SMOLÍK, J. 2008. *Psychologie vůdcovství*. Praha: BizBooks, 2008, 206 s. ISBN 978-80-25121-39-9.
- LANE, R., A. 2000. The Fog of War: A Personal Experience of Leadership. Pp 51 – 64 in McCann, Carol, Ross Pigeau (eds.). *The Human in Command. Exploring the modern military experience*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers. 2000.

- MASLOW, H., A. 2014. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.
- MAXWELL, J., C. 2011. *21 nevyvratitelných zákonů leadershipu*. Praha: Kontakt. CZ, 2011, 260 s. ISBN 978-80-86442-55-6.
- MONTGOMERY, B. 1999. *Cesta k vůdcovství*. Praha: Odeon. 1999. ISBN – sine.
- NÖLLKE, M. 2003. *Rozhodovanie*. Praha: Grada Publishing a.s., 2003. ISBN 80-247-041-0.
- ROBINS, S. P., COULTER, M. 2004. *Management*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. ISBN-80-247-0495-1.
- PERSSON, P., A., NYCE, M., J., ERICSSON, H. 2000. Command and Control: A Biased Combination.“ Pp 201 – 216 in McCann, Carol, Ross Pigeau (eds.). *The Human in Command. Exploring the modern military experience*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2000.
- PIGEAU, R., Mc. CANN, C. 2001. What is a Military Leader? Pp 394 – 413 in Essens, Petr, Ad Vogelaar, Erhan Tanercan, Donna Winslow (eds.). *The Human in Command: Peace Support Operations*. Amsterdam: Mets and Schilt, 2001.
- RJABČUK, V. D., V. I. KOVALEV. 1979. *Psychologie rozhodování velitele*. Praha: Naše vojsko. 1979. ISBN – sine.
- SOPOCI, M. 2010. Základné schopnosti a spôsobilosti pre riadenie ľudí. In. *GŠ OS SR, Liptovský Mikuláš, Vojenská osveta 1/2010*. ISBN 978-80-970322-0-3.
- STÝBLO, J. 2013. *Leadership*. Praha: Professional Publishing, 2013, 163 s. ISBN 978-80-7431-105-5.
- SVOBODA, I., KUBÍNYI, L. 2015. Manažer, velitel nebo leadr? In. *Sborník z XXXIII. Mezinárodního kolokvia o řízení vzdělávacích procesů 2015*. Brno: Univerzita obrany, 2015, ISBN 978-80-7231-995-4.
- ŠVEC, V. a kol. 2005. *Od implicitních teorií výuky k implicitním pedagogickým znalostem*. Brno: Paido, 2005, 97 s. ISBN 80-7315-092-1.
- TRNOVÁ, E., TRNA, J. 2014. Implementation of Creativity in Science Teacher Training. In. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*. Ankara, Turecko, Gazi Universitesi, 2014, roč. 5, č. 3, s. 54-63. ISSN 1309-6249.
- VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1770-8.

VYBRANÉ KOMPONENTY, KTORÉ NEGATÍVNE OVPLYVŇUJÚ BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE SR

SELECTED COMPONENTS THAT NEGATIVELY AFFECT THE SAFETY ENVIRONMENT SR

Róbert Tomášek¹

ABSTRACT

New security threats related to scientific and technological developments, changes in society, the transition of many countries from communism to capitalism, have a major impact on all security sectors. External and internal security are interlinked, and their separation could have a negative impact on security as such. From the components negatively affecting external security, we chose a pandemic and unfavorable demographic development.

Key words: *security, security threats, pandemic, demographic development*

Úvod

Ako uvádzajú Ivančík a Jurčák, koniec studenej vojny v závere 20. storočia priniesol významné zmeny vo vývoji medzinárodných vzťahov a v systéme národnej i medzinárodnej bezpečnosti. Antagonizmus spoločenských systémov zanikol a s ním sa stala málo pravdepodobnou i hrozba globálnej raketovo-jadrovej vojny. Nové bezpečnostné prostredie prinieslo nové bezpečnostné hrozby, konflikty a krízy. (Ivančík, Jurčák, 2013)

Zaistiť bezpečnosť svojich občanov, ich zdravia a majetku patrí medzi základné úlohy demokratického štátu k akému radíme aj Slovensko. Bezpečnosť je nevyhnutná pre rozvoj štátu vo všetkých smeroch, ktoré ovplyvňujú jeho fungovanie a život jeho občanov či už priamo alebo nepriamo – ekonomický, spoločenský, politický, kultúrny, environmentálny a vojenský smer. Dostatočné eliminovania komponentov ovplyvňujúcich vonkajšie ako aj vnútorné prostredie štátu predstavujú jednu z priorít. Spomedzi faktorov ovplyvňujúcich bezpečnosť SR sme si vybrali pandémiu COVID-19 a nepriaznivý demografický vývoj, ktoré nepredstavujú „klasické vojenské“ hrozby, ale majú zásadný vplyv na bezpečnosť.

Spomedzi komponentov negatívne ovplyvňujúcich bezpečnosť SR ako sú terorizmus, aktivity zahraničných spravodajských služieb, organizovaný zločin, zlyhávajúce štáty, globalizácia, kybernetické útoky či nekontrolovateľnej

---

¹ Róbert Tomášek, PhDr., externý doktorand, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Demänovská 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovenská republika, roberttomasek.tomasek@gmail.com

migrácii, sme sa sústredili na pandémiu COVID-19 a nepriaznivý demografický vývoj.

1 Pandémia COVID-19

Ako môžeme vidieť, spektrum aktuálnych bezpečnostných hrozieb je široké, pričom mnohé z nich nie je možné zadefinovať ako hrozby výlučne vnútornej alebo len vonkajšej bezpečnosti – napr. hrozba šírenie nákazlivých chorôb predstavuje aktuálne jednu z najväznejších hrozieb, ktoré zasiahli celý svet. Celosvetová pandémia COVID-19 je bezpečnostná hrozba, ktorá ohrozuje vnútornú bezpečnosť zasiahnutého štátu.

Pandémia patrí medzi bezpečnostné hrozby, ktoré ovplyvňovali vývoj spoločnosti od jej počiatku. Epidémie a pandémie predstavovali v minulosti popri živelných pohromách jednu z najväznejších a najzásadnejších bezpečnostných hrozieb krajiny. Podobne ako aktuálna pandémia COVID-19 má dosah nielen na zdravie a životy občanov štátu, ale jej negatívny vplyv na oblasť ekonomického, politického či spoločenského sektora štátu ako aj jeho vonkajšieho prostredia je viditeľný všade, a to hlavne vďaka ďalšiemu fenoménu posledných desaťročí – globalizácii.

Zatiaľ čo napríklad pandémia (bubonického) moru v 14. storočí pustošila Áziu a Európu približne v rokoch 1346 - 1353, vďaka globalizácii trvalo rozšírenie vírusu COVID-19 „len“ niekoľko dní až týždňov a zasiahnutý je takmer celý svet. V 14. storočí odhadom umrela takmer polovica obyvateľstva Európy, čo okrem dopadu na sociálny život obyvateľstva prinieslo zásadné zmeny aj v hospodárskej, ekonomickej a náboženskej oblasti života ľudí. Došlo k preskupeniu a zmene sociálnych štruktúr, nakoľko napríklad na Britských ostrovoch šľachta nemala dostatok poddaných, ktorí by jej zabezpečili hospodársky a ekonomický chod panstiev. Preto došlo k zásadnej spoločenskej zmene – preživší poddaní dostali ako „motiváciu“ kus pôdy, čím sa stali vlastníkami tejto pôdy a ich deti mali právo dediť. Dovedy niečo takéto nebolo bežné. Už v 14. storočí bol dopad pandémie na obyvateľstvo a jeho spôsob života markantný podobne ako je tomu v súčasnosti. Zmenil sa spôsob nazerania na život (polarizácia spoločnosti – buď extrémny hedonizmus alebo fanatický náboženský skepticizmus).

Ako uvádza akademička Eva Kowalská, choroba COVID-19 a jej pôvodca koronavírus SARS-CoV-2 budú bezpochyby pre historikov a ako aj ostatných vedcov v budúcnosti rovnako výskumne zaujímavé, ako sú dnes chrípková pandémia v rokoch 1918 – 1920 (tzv. španielska chrípka), cholera v 19. storočí, či vyššie uvedený „čierny mor“ v 14. storočí. Ďalej Kowalská uvádza, fenomén umierania veľkého počtu nakazených, nemožnosť uniknúť nákaze a všeobecný spoločenský rozvrat sa v minulosti ako aj aktuálne odrážajú na kultúrnych postojoch, mentalite a vzťahu k svetu ako takému. Šírenie epidémií je rovnako ako v minulosti aj dnes stále „živelný“ proces, ktorý sa dá len veľmi obtiažne

regulovať, keď napriek pokroku v medicíne je stále náročné ich zvládanie. (Kovalská, 2020)

Aktuálna celosvetová pandémia COVID-19 zásadným spôsobom ovplyvňuje život každého človeka ako aj štátu a medzinárodného spoločenstva. Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o „medicínsky“ problém, hrozbu, ktorá na prvý pohľad nemá súvislosť s vonkajšou bezpečnosťou štátu, nakoľko zasahuje „len“ občanov štátu. Vidieť problém COVID-19 len v kontexte vnútornej bezpečnosti by bolo nedostatočné.

Z pohľadu vnútornej bezpečnosti pandémia ohrozuje fungovanie kritickej infraštruktúry štátu, životy a zdravie občanov. Zasahuje ich zdravotne, ekonomicky a sociálne. V spoločnosti dochádza k frustrácii, ktorá vyúsťuje do nespokojnosti a nepokojov obyvateľstva. Je ohrozené hospodárstvo vzhľadom na obmedzenia a vývoj pandemickej situácie. Ekonomické dopady opatrení proti pandémie na mikro ako aj makro úrovni dosahujú alarmujúci stav. Vzhľadom na príliš úzku previazanosť slovenského priemyslu (hlavne jeho dominanty - automobilový priemysel) na zahraničné firmy predstavuje pandémia aj hrozbu pre vonkajšie bezpečnostné prostredie SR.

Ak sa pozrieme do histórie -napríklad na vývoj hospodárstva v čase tzv. „španielskej chrípky“ v rokoch 1918-1920, tak máme vďaka obmedzeným štatistickým záznamom len hmlistý pohľad na vtedajšiu situáciu. Odhaduje sa, že počas obdobia 1918-1921 klesol v rozvinutých krajinách HDP na obyvateľa o 6%. Z amerických záznamov vieme, že vďaka vysokej mortalite populácie rástli aj mzdy občanov (znížená ponuka práce tlačí na vyššie mzdy; rovnakú situáciu sme už spomínali v Ríme). Rovnako zo záznamov vieme, že kríza mala krátke trvanie a teda jej priebeh pripomínal písmeno V. Podobnú situáciu akú v súčasnosti zažívali napríklad poľskí baníci z dôvodu šírenia COVID-19, zažili aj baníci v Tennessee počas Španielskej chrípky. Evidovali tam prepád výroby o 50%. (Becont weekly report, 2020)

Členovia NATO, ktorého členom je aj SR, museli v tomto roku zrušiť viaceré cvičenia práve z dôvodu pandemických opatrení na národnej ako aj medzinárodnej úrovni a museli sa sústrediť na boj s vírusom rámci vlastného štátu. So súvisiacimi ekonomickými dopadmi na národné hospodárstva ako aj hospodárstvo USA a EÚ z dôvodu COVID-19 sa predpokladá zníženie možnosti výdavkov, ktoré budú jednotliví členovia schopní uhradiť. Náročná pandemická situácia dala príležitosť niektorým štátom rozdúchať, resp. podporiť vo svojom regióne latentné konflikty, nakoľko je euroatlantický priestor zameraný na boj s COVID-19, na úspešné ukončenie Brexitu, vyriešenie problému s terorizmom a migrantami.

Vzhľadom na pandémiu došlo k obmedzeniu mobility obyvateľstva SR a k jeho čiastočnej izolácii, čo má dopad nielen na sociálnu klímu v štáte, ale protesty a nepokoje vysielajú signály, ktoré majú potenciál zníženia životnej úrovne Slovákov, napr. z dôvodu zníženia ratingu medzinárodnou agentúrou Fitch, čo môže zapríčiniť zhoršenie slovenskej ekonomiky. Zníženie ratingu je

signálom pre zahraničných investorov a banky, že v prípade SR je potrebné byť opatrnejší, čo má priamo alebo nepriamo dopad na SR, jeho konkurencioschopnosť, zamestnanosť, atraktivnosť pre investorov do budúcnosti, ale aj napríklad výšku úrokových sadzieb, vývoj cien nehnuteľností, atď., čo priamo ovplyvňuje zabezpečenie a naplnenie si potrieb obyvateľstva.

Napriek faktu, že doteraz bolo v strategických dokumentoch SR hrozba pandémie spomínaná len okrajovo, aj to v podstate v súvislosti s pandémiami v menej vyspelých štátoch Ázie a Afriky, aktuálne dianie u nás ako aj vo svete nás presvedča o tom, že hrozba pandémie má silný potenciál ovplyvniť vonkajšiu aj vnútornú bezpečnosť zasiahnutého štátu.

2 Demografický vývoj

Demografický vývoj predstavuje jednu z tých hrozieb, ktoré mnohí ani nepovažujú za bezpečnostnú hrozbu, keďže nemá „vojenský“ charakter. Demografické prognózy predstavujú pritom jeden zo základných faktorov ovplyvňujúcich budúci vývoj spoločnosti. Badateľne sa začínajú aj v slovenskej spoločnosti skloňovať slovné spojenia ako starnutie populácie, dôchodkový systém, atď., pričom majú priamy alebo nepriamy dopad aj na bezpečnosť a obranu SR.

Demografický vývoj je zložitý proces a nedokážeme ho ovplyvniť krátkodobými a čiastkovými riešeniami. Slovenská vláda rovnako ako aj ostatné (prevažne európske) vlády postupne musia čeliť obrovskej demografickej priepasti, keďže podiel pracujúceho obyvateľstva sa znižuje a starnúca populácia rýchlo narastá. Dosahovanie ekonomického rastu bude čím ďalej tým viac závislé od zvyšovania produktivity práce, prípadne od integrovania pracovnej sily z menej rozvinutých krajín. Migrácia sa javí ako jedno z možných riešení starnutia obyvateľstva pre mnohé európske krajiny, avšak pre jej pozitívny prínos pre spoločnosť prijímajúcu migrantov by mali byť naplnené určité zásady ako úspešná integrácia a prispôsobenie sa životu a spoločenským pravidlám, zákonom a normám prijímajúcej krajiny, snaha o začlenenie sa do pracovného procesu, atď. Pri nenaplnení očakávaní na oboch stranách dochádza k zvýšenej tenzii medzi „pôvodným obyvateľstvom“ a migrantami, čo vyúsťuje do xenofóbie, rasizmu, netolerancii a až do teroristických útokov. Demografický vývoj je tiež ovplyvnený aj novými objavmi v oblasti medicíny a techniky, ktoré dokážu zachrániť resp. predĺžiť dĺžku ľudského života, zmeny týkajúce sa klímy štátu ako aj celej zemegule, zmeny v životnom štýle alebo pohľade na život ako taký.

Na Zemi žije v súčasnosti približne 7,7 miliardy ľudí, pričom pred dvesto rokmi sa predpokladá, že žila na Zemi len „asi“ miliarda ľudí. Ako môžeme vidieť, populačný nárast je enormný a problémy z tohto populačného „skoku“ začínajú mať katastrofálny dopad na Zem ako aj celú spoločnosť. Spoločne s vývojom spoločnosti, vďaka priemyselnej revolúcii, významným technickým

a medicínskym objavom vzrástol počet obyvateľom takmer v každom štáte (viď Tabuľka č. 1).

Názov	1950	2019	2050	2100
India	376 325	1 366 418	1 656 089	1 500 150
Čína	554 419	1 433 784	1 415 273	1 102 132
Nigéria	37 860	200 964	403 951	741 471
Pakistan	37 542	216 565	345 076	422 879
DR Kongo	12 184	86 791	195 001	363 966
Indonézia	69 543	270 626	335 282	334 842
USA	158 804	329 065	338 606	301 060
Etiópia	18 128	112 079	205 881	295 713
Tanzánia	7 650	58 005	131 185	292 945
Bangladéš	37 895	163 046	203 048	176 466
Európa	549 329	747 183	710 486	534 855
Japonsko	82 802	126 860	103 901	69 233
Rusko	102 799	145 872	132 075	114 440
Nemecko	69 966	83 517	74 154	56 528
Slovensko	3 437	5 457	4 946	3 717
Svet	2 536 431	7 713 468	9 735 034	10 875 394

Tabuľka č. 1 Vývoj a predikcia počtu obyvateľov vo vybraných štátoch (predikcia podľa United Nations, bez migrácie)

Zdroj: Bencot, 2019

Vývoj počtu obyvateľov do istej miery odzrkadľuje životnú úroveň danej krajiny. Čím je krajina vyspelejšia, tým pomalší je jej prirodzený prírastok obyvateľstva. To sa prejavuje v štátoch Severnej Ameriky, Európy, Austrálie a hlavne Japonska. Kým v roku 1950 žilo v afrických krajinách 9 %, v Ázii 55 % a v Európe 22 % svetovej populácie, dnes je situácia výrazne odlišná. Približne 60 % svetovej populácie žije v Ázii, 17 % v Afrike a 10 % v Európe. Tento vývoj je spôsobený hlavne spomalením až zastavením rastu obyvateľstva najrozvinutejších krajín, vysokým prirodzeným prírastkom rozvojových krajín, predlžovaním života a znižovaním úmrtnosti detí v krajinách tretieho sveta. Rast svetovej populácie by mohol dosiahnuť vrchol na konci 21. storočia, keď bude celkový počet obyvateľov planéty asi 11 miliárd. Po roku 2020 sa pritom očakáva spomalenie rastu obyvateľstva pod 1 %. Ak by sme abstrahovali od migrácie, tak súčasný stav naznačuje pokles počtu obyvateľov Európy už v najbližších 2 až 3 rokoch. Vývoj počtu obyvateľov bude do veľkej miery ovplyvnený starnutím populácie a spomaľujúcim sa prirodzeným prírastkom. (Bencout, 2019)

Celkový počet žijúcich ľudí od roku 1950 do dnes sa viac ako strojnásobil. Trend pôrodnosti sa však začal v posledných desaťročiach znižovať. Kým na

začiatku 70. rokov 20. storočia pripadalo na ženu priemerne 4,5 dieťaťa, v súčasnosti je to už menej ako 2,5 dieťaťa. Pri pokračujúcom vývoji by sme sa v roku 2080 mohli dostať do stavu, keď na jednu ženu pripadne menej ako 2 deti. Nízky počet narodených detí trápi niektoré krajiny už dnes. Napríklad Čína začína doplácať na svoju politiku, keď zákonom z roku 1979 nútila svojich obyvateľov, aby nemali viac ako jedno dieťa. Jej populácia teraz prudko starne a ani po uvoľnení v roku 2015, mladí ľudia viac detí mať nechcú. V súčasnosti tak na jednu čínsku ženu pripadá len približne 0,8 dieťaťa. Nezadržateľný sa zdá byť pokles populácie v Rusku a Japonsku, ktorých počet obyvateľov stagnuje už približne dve desaťročia. Podobný osud by mohol čakať aj USA a Európske krajiny. (Bencout, 2019)

Vývoj demografických procesov sa premieta aj do štruktúr obyvateľstva. Zmeny vekovej štruktúry, ktorá patrí k základným charakteristikám každej populácie, jednoznačne poukazujú na intenzívne starnutie populácie. Vďaka pokroku v medicíne a kvalite života sa ľudia môžu tešiť na dlhší, zdravší a aktívnejší život. Tak ako v polovici 20. storočia aj dnes tvorí najväčší počet ľudí kategória do 4 rokov. Vývoj vekovej štruktúry však odzrkadľuje klesajúci trend v počte narodených detí a nárast podielu starších ľudí. Kým v roku 1950 predstavoval podiel ľudí do 19 rokov 44 %, v roku 2100 by mohol poklesnúť približne o polovicu na hodnoty okolo 23 %. Pohľad na vekovú štruktúru do istej miery dokáže predikovať veľkosť pracovnej sily a tým aj možné ťažkosti vyplývajúce pre ekonomiku štátu. Priemerná očakávaná dĺžka života pri narodení v Európe je teraz 79 rokov. Je to o 6 rokov viac ako je celosvetový priemer a očakáva sa, že každé desaťročie bude rásť takmer o dva roky. Tento trend tiež znamená, že do roku 2050 bude viac ako 20 % Európanov starších ako 70 rokov v porovnaní s aktuálnymi 13 % v súčasnosti. (Bencout, 2019)

Väčšina odborníkov sa zhoduje v názore, že najzásadnejšia súčasná otázka z hľadiska demografie je otázka vývoja demografie krajín Subsaharskej Afriky. Ide o región pozostávajúci zo 46 štátov vyznačujúcich sa okrem iného extrémnou chudobou a ťažkými klimatickými podmienkami, v ktorých žije približne 1 miliarda ľudí. Príkladom pre tento región môže byť niekoľko krajín juhovýchodnej Ázie, ktoré v druhej polovici minulého storočia stáli pred podobným problémom akým tieto Africké krajiny čelia dnes. Napríklad v Bangladéši sa v roku 1960 jednej žene narodilo približne 7 detí, pričom 25 % z nich sa nedožilo ani 5. roku života. Kľúčovými oblasťami pokroku sa stali oblasti vzdelávania, zdravotná starostlivosť a zvýšenie používania antikoncepcie z 8 % v roku 1975 na súčasných 76 %. Dnes na jednu Bangladéšsku ženu pripadajú priemerne iba 2 deti. Úmrtnosť detí do 5 rokov v krajinách Subsaharskej Afriky v súčasnosti dosahuje menej ako 10 %, zatiaľ čo v roku 1950 predstavovala až 32 %. (Bencout, 2019)

Rast populácie má výrazný vplyv na fungovanie ekonomiky. Aj keď hrubý domáci produkt nie je ideálnym parametrom vyobrazenia prosperity krajiny, z hľadiska jednoduchosti jeho tvorby sa považuje za štandard. HDP ovplyvňujú

primárne dve zložky, rast populácie a rast produktivity práce. Pokiaľ populácia rastie, dosiahnutie rastu HDP je pomerne jednoduché, stačí do práce zapojiť nových ľudí. Počet obyvateľov nám však ešte nevytvára o veľkosti pracovnej sily. Čím nižší je pomer detí a seniorov, tým bude vplyv rastu populácie na ekonomický rast pozitívnejší. Predikcia terajšieho vývoja nasvedčuje tomu, že v horizonte 15 rokov sa Čína stane najväčšou ekonomikou a v priebehu 5 až 10 rokov by sa mala India zaradiť na tretie miesto z pohľadu celkového vyprodukovaného hrubého domáceho produktu. (Bencout, 2019)

Štruktúra obyvateľstva má silný vplyv na ekonomický rast. Najsilnejší prírastok demografie podľa tohto prepočtu pre slovenskú ekonomiku nastal okolo roku 2005, a to vo výške viac ako 3% HDP. Odvtedy však prínos štruktúry obyvateľstva k HDP poklesol do záporných hodnôt a v súčasnosti negatívna štruktúra populácie znižuje HDP Slovenska okolo 1% ročne. Po roku 2020 by tento vplyv mohol dosiahnuť už 1,5%. Na dosiahnutie rastu HDP bude preto potrebné progresívne zvyšovanie produktivity práce. Súhlasíme s názormi odborníkov, že z tohto pohľadu je dôležité klásť ešte väčší dôraz na podporu vzdelávania, vedy a výskumu a technologický pokrok, ďalej je to schopnosť ľudí flexibilne reagovať a prispôbovať sa na novú podobu pracovného trhu, ktorú prinášajú inovácie, automatizácie či digitalizácia. Pokles podielu ekonomicky aktívnych ľudí v dôsledku nízkeho počtu narodených detí a starnutia obyvateľstva sa budú v stále väčšej miere negatívne podieľať aj na ekonomickom raste nielen Slovenska ale aj najvyspelejších krajín.

Záver

Vývoj bezpečnostnej situácie v roku 2020 na celom svete zásadným spôsobom zmenila práve pandémia COVID 19, ktorej dôsledky ešte nie sú vyčíslené, nakoľko uvedená hrozba nebola eliminovaná a štáty ako aj medzinárodné spoločenstvo hľadá spôsoby a východiská, ako čo najviac minimalizovať dopad uvedenej hrozby na zdravie, život, majetok, prácu ako aj sociálne prežívanie občanov ako aj celého ľudstva.

Aktuálna situácia súvisiaca s pandémiou COVID-19 je odborníkmi všeobecne vnímaná ako diametrálne odlišná oproti pandémiám v minulosti. Kým naši predkovia na vírusové ochorenia zomierali vo veľkom počte, tak dnes je úmrtnosť tejto choroby na úrovni približne 3% (pľúcny mor bol na úrovni skoro 100%!!!). Pandémia COVID 19 nám opäť okrem obetí, ekonomických a hospodárskych problémov, problémov v zdravotníctve, školstve, v psychickom zdraví spoločnosti ponúka z dlhodobého horizontu príležitosť na zmeny a posun smerom dopredu a zároveň máme jedinečnú príležitosť zobrať si z nej poučenie pre budúce generácie, nakoľko predpokladáme, že môžu byť vírusové či bakteriálne ochorenia použité aj ako biologická zbraň.

Načrtli sme aj faktory, ktoré určujú vplyv demografického vývoja, jeho predikciu ako aj predpokladaný dopad na bezpečnosť z pohľadu SR ako aj

celosvetovo. Demografický vývoj vzhľadom na jeho rozsah a význam pre zaistenie bezpečnosti každého štátu ako aj celého sveta predstavuje popri klimatických zmenách jednu z najväznejších bezpečnostných hrozieb, na riešenie ktorých by sa malo spoločne podieľať celé medzinárodné spoločenstvo. Podľa nášho názoru práve tieto dve bezpečnostné hrozby predstavujú základ pre vznik, resp. podporu ďalších bezpečnostných hrozieb ako sú zlyhávajúce štáty, regionálne konflikty, organizovaný zločin, terorizmus, priemyselné havárie, atď.

Literatúra

BEZPEČNOSTNÁ STRATÉGIA SR, 2005

BIELA KNIHA O OBRANE SR, 2013

IVANČÍK, R., JURČÁK, V. 2013. *Mierové operácie vybraných organizácií medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2013. 230 s. ISBN 978-80-8040-469-7.

KOWALSKÁ, E. 2020. Mor a iné nákazy. In: Učená spoločnosť Slovenska. [on-line]. [cit. 2020.12.5.] Dostupné na: <https://www.learned.sk/mor-a-ine-nakazy-pohlad-historicky>

BECONT WEEKLY REPORT. 2019. *Demografia v rokoch 1950 – 2100*. roč. 2019, č. 46 [on-line]. [cit. 2020.12.5.] Dostupné na:

<http://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=260&disposition=inline>

BECONT WEEKLY REPORT. 2020. *Ako rôzne epidémie formovali chod dejín*. roč. 2020, č. 41 [on-line]. [cit. 2020.12.5.] Dostupné na:

<http://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=260&disposition=inline>

KYBERNETICKÉ SPRAVODAJSTVO AKO NÁSTROJ KYBERNETICKEJ BEZPEČNOSTI

CYBER INTELLIGENCE AS A TOOL OF CYBER SECURITY

Peter Tvaruška¹

ABSTRACT

Today's world faces persistent instability in cybersecurity. Cyberspace is every year confronted with an increasing amount of attacks, as well in terms of quality and quantity. A characteristic element in connection with activities in cyberspace is the imbalance between cyber defenders and attackers. The line between the use of cyberspace for civilian and military purposes is only very thin and often overlaps with these interests. Cyberspace has thus become another dimension of conducting military operations and at the same time an area of interest for intelligence. The interconnectedness of information network systems and the dependence of institutions on cyberspace create a number of potential sources of information for intelligence collectors. The article deals with the tasks and possibilities of intelligence in cyberspace, specifically with the so-called cyber intelligence as an intelligence discipline.

Key words: *Cyberspace, cyber security, intelligence, CNE, exploitation, collection*

Úvod

Súčasnosť je charakteristická rozsiahlou digitalizáciou a prenikaním informatizácie do čoraz väčšieho množstva systémov spoločnosti. Kontinuálne narastá závislosť systémov z mnohých oblastí fungovania organizačných celkov od digitalizácie a prístupu k internetu. Narastajúci počet užívateľov prepojených sieťovými rozhraniami spolu s rozvojom technológií rozšírili možnosti vzájomných interakcií bez ohľadu na geografickú vzdialenosť v skoro reálnom čase. Táto závislosť na digitálnych technológiách zvyšuje ich zraniteľnosť a naopak aj nároky na ich ochranu. Informácie sú kritické pre každý moderný štát. Množstvo a citlivosť informácií vytvára atraktívne prostredie pre snahy zneužiť alebo privlastniť si tieto informácie a má potenciál narušiť bezpečnosť na všetkých úrovniach riadenia. Národná bezpečnosť závisí okrem iného od integrity národných hraníc a kľúčovej infraštruktúry a funkčnosti štátnych inštitúcií. Charakteristickým prvkom súčasnej doby je, že čoraz viac štátov vyvíja svoje vlastné kybernetické nástroje na obranu kybernetického priestoru, riešenie trestných činov a získavanie spravodajských informácií.

---

¹ Peter Tvaruška, Ing., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, doktorand externého štúdia Katedry bezpečnosti a obrany, Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš 6, Slovenská republika, petertvaruska@hotmail.com

Na druhej strane sú štátny a neštátny aktéri, ktorí budujú svoje spôsobilosti narúšať bezpečnosť v informačnom prostredí. Vykonávanie aktivít v kybernetickom priestore ako je špionáž, diverzia, subverzia alebo rôznych foriem teroristických útokov ukazuje vysokú efektívnosť týchto aktivít z pohľadu investovaných zdrojov a spätného prínosu pri minimálnom riziku v porovnaní s tzv. klasickými aktivitami, či už za účelom získavania informácií alebo vykonávaní rôznych kinetických aktivít. Výhodou kybernetických útokov je, že neexistuje zásadný rozdiel medzi veľkými a malými aktérmi. Dalším faktom je, že v kybernetických konfliktoch geografická vzdialenosť nehrá zásadnú rolu. Kybernetický priestor nie je definovaný pohoriami, vodnými tokmi a podobne, ale hardwarom, softwarom, prenosovými rýchlosťami, inováciou a logikou.

Príspevok sa zameriava na možnosti spravodajstva v kybernetickom priestore. Cieľom obsahovej analýzy odborných publikácií, je kritické zhodnotenie problematiky kybernetického spravodajstva ako novej spravodajskej disciplíny a zároveň identifikovať odlišnosti od spravodajstva v tzv. klasických doménach ako je pozemná, vzdušná a námorná.

Obsahová analýza je pre svoju účinnosť a kvalitu informácií, ktoré poskytuje, najúčinnjšou metódou analýzy písomných dokumentov a efektívny nástroj k objasneniu poznania.

1 Kľúčové pojmy

Bezpečnosť predstavuje dynamický jav pozostávajúci z cieľavedomých ochranných aktivít a vo význame spoľahlivý alebo slúžiaci na ochranu, kedy vyjadruje jav v stave bezproblémovosti. Z definície bezpečnosti môžeme konštatovať, že bezpečnosť neznamená len absenciu bezpečnostných rizík a hrozieb, ale predovšetkým znamená mať schopnosti ako sa chrániť pred nimi a v prípade ich existencie aj čeliť im a pri tom si zachovať funkčnú spôsobilosť objektu (Žideka a Cibákovej, 2009).

Kybernetická bezpečnosť je chápaná ako kľúčový komponent bezpečnosti štátu. Kybernetickú bezpečnosť budeme chápať ako schopnosť odolávať úmyselne aj neúmyselne vyvolaným kybernetickým útokom a zmierňovať či naprávať ich následky. Používa sa najčastejšie v kontexte politicky či vojensky motivovaných útokov. Kybernetická bezpečnosť je pojem úzko spojený s informačnou bezpečnosťou. Cieľom kybernetickej bezpečnosti je zachovanie integrity, dostupnosti a dôveryhodnosti informácii v kybernetickom priestore. Informačná bezpečnosť sa zaoberá otázkou zaručenia dôveryhodnosti, integrity, dostupnosti a sledovateľnosti informácií a informačných aktív všeobecne, zatiaľ čo kybernetická bezpečnosť sa venuje bezpečnosti iba určitej časti informačných aktív vo všeobecnom slova zmysle – konkrétne tých, ktoré sú spracúvané vo virtuálnom priestore, zvanom kybernetický priestor. Kybernetická bezpečnosť je neoddeliteľnou súčasťou informačnej bezpečnosti (Sivák, 2019).

Kybernetická bezpečnosť zahŕňa procesy, postupy, technologické a personálne zabezpečenie ochrany systémov, sietí a zariadení pred incidentami v kybernetickom priestore. Môžeme ju tiež definovať ako stav pripravenosti na odhaľovanie útokov, riešenie kybernetických bezpečnostných incidentov a minimalizáciu následkov po incidente (SK-CERT,2020)

Často budeme taktiež pracovať s pojmom kybernetický priestor, ktorý je definovaný ako nehmotný svet informácií, elektronické médium, ktoré vzniká vzájomným prepojením informačných a komunikačných systémov. Umožňuje vytvárať, uchovávať, využívať a vzájomne vymieňať informácie. Zahŕňa počítače, aplikácie, databázy, procesy, pravidlá, komunikačné prostriedky ako informačný priestor môžeme chápať ako synonymum tohto výrazu (Jirásek et al., 2012).

Kybernetický priestor je súčasťou bezpečnostného prostredia či už štátu alebo inej entity. Bezpečnostné prostredie je definované ako prostredie, v ktorom objekt presadzuje svoje bezpečnostné záujmy v interakcií s nositeľmi bezpečnostných hrozieb. Bezpečnostné prostredie je zložitý a dynamický systém, ktorý sa priebežne vyvíja a stáva sa zložitejším, tak ako vstupujú nové faktory a vznikajú nové interakcie medzi subjektami v rámci bezpečnostného prostredia (Tvaruška, 2018).

Medzinárodná organizácia pre normalizáciu (The International Organization for Standardisation - ISO) kybernetický priestor definuje ako *"technologicky a sieťovo vytvárané komplexné prostredie vychádzajúci z interakcie ľudí, softvéru a internetových služieb, ktoré neexistuje v akejkoľvek fyzickej forme"* (ISO/IEC 27032).

2 Komplexný charakter konfliktov v kybernetickom priestore

Kybernetické hrozby a útoky sú čoraz bežnejšie, sofistikovanejšie a škodlivejšie. Kybernetické hrozby majú negatívny dopad na národnú bezpečnosť aj bezpečnosť v rámci Severoatlantickej aliancie. Kybernetické útoky sa vyskytujú so zvyšujúcou sa intenzitou, sú organizovanejšie a nákladnejšie. Svojimi dopadmi môžu dosiahnuť hranicu, ktorá ohrozuje národnú a euroatlantickú prosperitu, bezpečnosť a stabilitu.

Hlavnou charakteristikou kybernetického konfliktu je takmer nemožné pripísanie útoku určitým používateľom, nehovoriac o tom, určiť, či ich sponzoruje akýkoľvek štát, a to kvôli veľmi zložitým a sofistikovaným postupom a nástrojom. Ďalší rozdiel medzi tradičnou vojnou a kybernetickou vojnou k existuje v rozsahu. Kybernetické incidenty sa nevyskytujú len medzi dvoma konkrétnymi krajinami, zatiaľ čo iné krajiny ostávajú nezasiahnuté. Internet je

globálny zdroj a kybernetické nástroje-zbrane, ako napríklad botnety², budú využívať výpočtové zdroje v rámci iných krajín a organizácií, čím sa kybernetická vojna stane respektíve už stáva globálnou (NATO oficiálny dokument, 2010).

Rozdielovým faktorom, ktorý dáva kľúčovú výhodu bude schopnosť využívať sofistikovaných a špičkových technológií obsluhovanými vysoko kvalitnými a pripravenými ľudskými zdrojmi. Na jednej strane, útočník si môže vyberať zo stále sa rozširujúceho zoznamu vhodných cieľov, na strane druhej obranca vo forme štátneho aktéra má k dispozícii zdroje na neustále zvyšovanie bezpečnosti a odolnosti sietí. Z pohľadu bezpečnostných a spravodajských zložiek zaoberajúcich sa kybernetickou bezpečnosťou je obmedzujúcim faktom fakt, že internet je globálny medzinárodný priestor, kde uplatňovanie práva je cezhraničného charakteru a právo spravidla len reaguje na meniace sa hrozby. Kybernetické útoky a ich následky spravidla nespôsobujú priame fatálne škody na populácií, preto aj zábrany útočníkov sú menšie a morálny aspekt je ľahšie prekonateľný. Samotný kybernetický útok nebol a nie je cieľový stav, je to predovšetkým prostriedok doručenia želaného efektu, informácie alebo vplyvu. Týmto efektom môže byť získanie informácií prostredníctvom špionáže, šírenie propagandy, či útoky na kritickú infraštruktúru. Charakter hrozieb voči bezpečnostnému prostrediu štátov sa nezmenil, ale internet a digitalizácia na globálnej úrovni poskytli nové mechanizmy a prostriedky na ich transformáciu na reálne ohrozenia a následne útoky (Geers, 2011).

Kybernetické útoky majú spôsobilosť mať strategický dopad, preto, národné bezpečnostné entity musia tieto hrozby brať vážne. Na národnej úrovni alebo na úrovni veľkých organizácií vhodný úvodný krok je metodický manažment rizík, vrátane hodnotenia hrozieb a dostupnosti zdrojov, ktorého úvodným krokom je analýza rizík. Kľúčom k úspechu je objektivita.

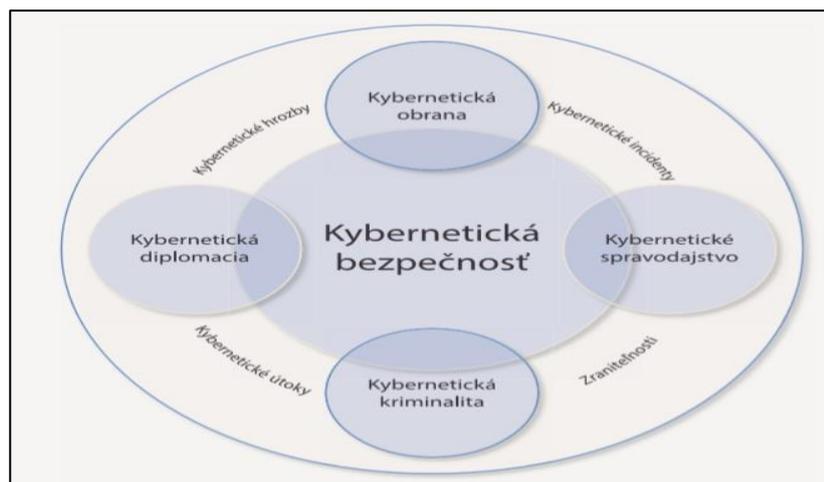
Pri analýze rizík je nutné nájsť odpovede na otázky týkajúce sa vlastného bezpečnostného prostredia a informačné požiadavky týkajúce sa aktuálnych a potencionálnych hrozieb a samotným zdrojom týchto hrozieb. Čiže prvotnou analýzou je analýza, čo má zmysel chrániť v organizácii a akú to má hodnotu pre organizácií (Oros, Panenka, 2010)

Pri analýze bezpečnostného prostredia v kontexte kybernetického prostredia môže spravodajstvo nájsť odpovede na informačné požiadavky ohľadne kritickej infraštruktúry a poskytnúť analýzu aktuálnych a potencionálnych hrozieb a pôvodcov týchto hrozieb s možnou predikciou.

Na informačné požiadavky a analýzu aktuálnych a potencionálnych hrozieb a pôvodcov týchto hrozieb môže relevantné údaje poskytnúť spravodajstvo.

---

² Botnetom rozumieme rozsiahlu sieť zloženú z rôznych zariadení od počítačov, mobilných telefónov až po servery ale napríklad aj tlačiarne. Sieť ovláda útočník prostredníctvom jedného alebo viacerých riadiacich serverov.

Obrázok 1 Miesto spravodajstva v zabezpečovaní kybernetickej bezpečnosti
Zdroj: SK-CERT

3 Kybernetické spravodajstvo

Pre potreby príspevku rozoznávame dve kategórie spravodajstva a to spravodajstvo zdrojové a nezdrojové. Zdrojové spravodajské disciplíny majú svoje špecifické senzory, spôsoby získavania určitých foriem dát a informácií, funkcie, procesy a štruktúry. Nezdrojové spravodajské disciplíny sa sústreďujú na procesy a pracujú s informáciami získanými od tradičných spravodajských disciplín s tým, že si filtrujú informácie podľa svojho zamerania a tie spracovávajú do finálnych produktov, ako je napríklad medicínske spravodajstvo MEDINT (medical intelligence) a sem bude patriť aj kybernetické spravodajstvo.

Definovanie kybernetického spravodajstva ešte nie je doktrínálne ukotvené, v každom prípade pri definovaní tohto druhu spravodajstva sa nesústredíme len na zahrnutie sieťových operácií a aktivít. Kybernetické spravodajstvo bude zahŕňať plánovaný a organizovaný zber a analýzu získaných informácií spolu s ich distribúciou v požadovanom formáte s cieľom vytvoriť spravodajské informácie podporujúce rozhodovací proces riadiacich funkcií. Kybernetické spravodajstvo nie je spravodajská disciplína, ktorá zhromažďuje vlastné špecifické oblasti na to určenými senzormi, je to predovšetkým spôsob ako a z akého prostredia sú informácie zhromaždené s využitím tradičných spravodajských disciplín a následne analyzované a integrované do výsledného spravodajského produktu. Prostredie odkiaľ budú zhromažďované informácie pre účely kybernetického spravodajstva bude kybernetické prostredie alebo kybernetický priestor. Kybernetický priestor pre účely spravodajstva môžeme definovať ako priestor, kde cirkulujú informácie medzi jednotlivými médiami a kde sú spracovávané, kopírované a uschovávané. Je to taktiež priestor, kde jednotlivé informačné nástroje spolu navzájom komunikujú. Celkovo môžeme hovoriť, že kybernetický priestor pozostáva z komunikačných systémov,

počítačov, sietí a komunikačnej infraštruktúry, kde všetky informácie sú digitálneho charakteru (Johnson,2015).

Záujmovým objektom kybernetického spravodajstva budeme rozumieť informačné siete, webové stránky, intranetové siete, samostatné počítače, prvky informačnej architektúry pracujúce a umožňujúce pracovať s dátami a informáciami v kybernetickom priestore.

Každá spravodajská disciplína rieši informačnú bezpečnosť, no kybernetická bezpečnosť a vykonávanie aktivít v kybernetickom priestore budú prioritou predovšetkým pre HUMINT a OSINT.

Priestory spravodajskej zodpovednosti a spravodajských operácií prešli zásadnou evolúciou v spojitosti s rozširovaním dimenzií vojenských operácií. Dynamický rozvoj sociálnych sietí a ich previazanosť s aktivitami jednotlivcov a organizácií každého druhu vytvára efektívne prostredie pre vykonávanie spravodajských operácií predovšetkým spravodajskej disciplíny HUMINT. Kybernetický HUMINT je odlišný koncept od klasického HUMINT, ktorý využíva špecializované zručnosti v digitálnom priestore na získanie prístupu k zaujímavým alebo kritickým informáciám. Prioritné využitie HUMINT bude v dvoch rovinách a to v získavaní informácií s cieľom podporiť rozhodovací proces rôznych úrovni velenia a riadenia a taktiež v oblasti protišpionáže s cieľom identifikovať jednotlivcov alebo skupiny, ktoré získavajú citlivé informácie, ako aj osoby, ktoré vykonávajú iné formy škodlivej činnosti a tým podporiť ochranu vlastných informácií a vlastných síl.

Napriek tomu, že sa rozširuje počet dimenzií, kde sa vykonávajú operácie a aj spôsoby získavania informácií, podstata, princípy a metódy spravodajstva sa nemenia.

Spravodajstvo je:

- a) Cieľavedomá riadená činnosť zameraná na získanie a spracovania informácií týkajúcich sa cudzích štátov, nepriateľských a potenciálne nepriateľských síl, hrozieb, ohrození alebo prvkov či priestorov aktuálnej alebo potenciálnej bojovej činnosti (AAP-6 (D), 2019).
- b) Postup činnosti s informáciami, vykonávaný formou sekvencií fáz usporiadaných do cyklu, v ktorom sa informácie získavajú, zhromažďujú, prevádzajú na spravodajské informácie a sprístupňujú používateľom (AJP -2.1, 2016).
- c) Je výsledkom spracovania informácií týkajúcich sa cudzích štátov, nepriateľských a potenciálne nepriateľských síl alebo prvkov či priestorov aktuálnej alebo potenciálnej bojovej činnosti (AAP-6 (D), 2019).

Z toho vyplývajúce poslanie systému spravodajstva sa tak bude sústreďovať na skorú identifikáciu hrozieb alebo priamo ohrození, ktoré môžu negatívnym spôsobom vplývať na bezpečnosť a bezpečnostné prostredie.

Kybernetické spravodajstvo charakterom zberu informácií nespadá do tradičnej skupiny spravodajských disciplín. Typicky má prepojenie s spravodajskou disciplínou HUMINT, pretože bežne operátori HUMINT

vykonávajú zber informácií v kybernetickom prostredí v rámci aktuálnej formy HUMINT pomenovanej ako CYBERHUMINT. Kybernetické spravodajstvo veľmi často charakterom svojej činnosti vo fáze zhromažďovania informácií pripomína COMINT³, ktorý je súčasťou SIGINT. Spoločný charakter je možné vidieť pri zbere a spracovaní dát a informácií získaných z dátovej sieťovej infraštruktúry. Ďalší prienik aktivít je možné nájsť pri spracovaní informácií získaných vyťažovaním informačných systémov ako je globálna sieť, čiže internet a ďalších otvorených zdrojov. Zameranie tohto príspevku bude na tú časť spravodajského cyklu, ktorý sa zaoberá zberom informácií. Spôsob zberu a priestor zodpovednosti, ktorý je charakterizovaný v rámci kybernetického priestoru, budú predstavovať hlavné rozdielové a seba identifikačné vlastnosti tejto spravodajskej disciplíny.

Kybernetické spravodajstvo predstavuje komplexný prístup k identifikovaní, analyzovaní a vykonávaní špecifických aktívnych opatrení voči nepriateľským aktivitám v kybernetickom priestore (Johnson,2015). Hlavnými špecifikami kybernetického spravodajstva sú:

- operačná doména - priestor v ktorom sa vykonávajú vykonávacie zberové aktivity a tým je kybernetický priestor,
- rýchlosť akou sú kybernetické operácie realizované,
- minimálny vplyv geografických vzdialeností,
- zvýšené nároky na užívateľov spravodajstva na pochopenie spôsobilostí kybernetického spravodajstva.

Kybernetické spravodajstvo naberá na význame. Pre technicky zdatné krajiny, predstavuje kybernetický priestor neustále sa rozširujúci zdroj rozmanitých informácií rôznych kategórií a využitia. Taktiež zásadnou výhodou je relatívne nízke riziko ľudských strát a možnosť s taktiež nízkym rizikom získať rozsiahle množstvo informácií. Tento druhu spravodajstva je realizovaný dvomi spôsobmi využitia získaných spravodajských informácií.

1. Samotná informácia ako objekt záujmu zberu v prospech kybernetického spravodajstva. Sem zahrňame informácie s priamou spravodajskou hodnotou, ako sú informácie vojenského charakteru, obranné plány, technické informácie, ekonomické informácie a pod.
2. Doplnková spravodajská informácia podporujúca procesy „targetingu“⁴, (AAP-6(D), 2019) v oblasti identifikácie cieľov a zberu informácií o cieľoch. Získané informácie kybernetickým spravodajstvom môžu byť napríklad vhodné po analýze na postúpenie pre nasmerovanie úsilia senzorov COMINT alebo ako potencionálny zdroj pre HUMINT.

---

³ COMINT (communications intelligence) – spravodajská činnosť, ktorá spočíva v zhromažďovaní a spracúvaní informácií odvodených od EM emisií spojovacích a komunikačných systémov inými ako určenými prijímateľmi.

⁴ Targeting, proces výberu a stanovenia priorít cieľov a zosúladenia vhodnej reakcie na ciele, berúc do úvahy operačné požiadavky a spôsobilosti.

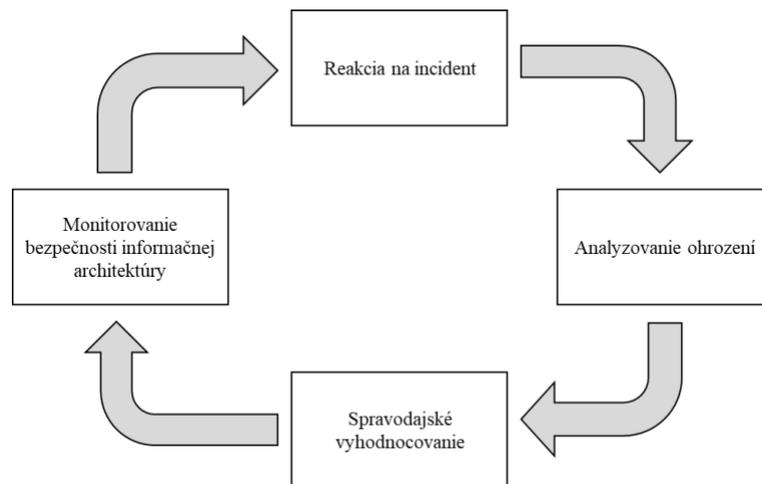
Spôsobom zberu môžeme u kybernetického spravodajstva určiť dve formy a to defenzívnu formu a ofenzívnu formu.

3.1 Defenzívne kybernetické spravodajstvo

Defenzívne spravodajstvo, v prípade zabezpečovania kybernetickej bezpečnosti, je vždy v situácií, kedy reaguje na útočníka a kybernetický útok. Jeho možnosti byť proaktívny sú obmedzené a zužujú sa na opatrenia ochrany sietí a bezpečnosť informácií. Jedným z konceptov, ktorý pojednáva a spôsobe realizovania kybernetickej bezpečnosť je aplikácia konceptu cyklu aktívnej kybernetickej obrany, kde spravodajstvo hrá dôležitú rolu. Tento cyklus pozostáva zo štyroch kontinuálne prebiehajúcich fáz, identifikácia prostriedku a bezpečnostné monitorovanie siete, manipulácia prostredia a analýza ohrození s cieľom identifikovať vhodnú protireakciu a informačné medzery pre spravodajstvo, reakcia na incident a spravodajské vyhodnocovanie (Mandt, Shallcross, 2017).

Cyklus aktívnej kybernetickej obrany je nepretržitý cyklus bez koncového stavu. Aj keď sú fázy aktívneho cyklu kybernetickej obrany prezentované ako cyklus po sebe idúcich udalostí, v praxi predstavujú kontinuálne procesy, ktoré sa vyskytujú súčasne a navzájom súvisia.

Cieľom identifikácie prostriedkov a monitorovania bezpečnosti siete je udržiavať čo najkomplexnejšie situačné povedomie a to prostredníctvom znalosti prostredia organizácie a dôkladného porozumenia sieťovej architektúre a efektívneho monitorovania sieťových aktivít. Vyhodnocovaním spravodajských informácií budeme rozumieť identifikáciu hrozieb a použitie informácií o hrozbách prispôbených operačnému prostrediu organizácie a sieťovým aktivitám. Reakciou na incidenty sú kroky podniknuté na zmiernenie identifikované ohrozenia pre záujmový kybernetický priestor organizácie. Vyhodnocovaním spravodajských informácií o hrozbách a prostredí odhaľuje, ako sa organizácia rozhodne pre interakciu s hrozbou, a aby boli nadefinované ďalšie spravodajské informácie alebo aby sa vytvorili podmienky pre zmenu prostredia tak, aby sa hrozba zmiernila (Mandt, Shallcross, s.31-38, 2017).

Obrázok 2 Cyklus aktívnej kybernetickej obrany
Zdroj: Mandt, Shallcross

Mandt, Shallcross (2017) vidia výhody v aplikovaní cyklu aktívnej kybernetickej obrany v dvoch rovinách.

a) Aktívny kybernetická obrana poskytuje kompresívnu stratégiu, ktorá zjednocuje inak fragmentové úsilie kybernetickej bezpečnosti. Integruje a spája existujúce spôsobilosti a prístupy k kybernetickej bezpečnosti a tým umožňuje flexibilitu pri implementovaní nových obranných postupov a technológií.

b) Aktívna kybernetická obrana explicitne vylučuje pôsobenie na iných sieťach ako tých, ktoré ochraňuje. Tento prístup má výhody v tom, že nemusí riešiť rôzne právne komplikácie spojené s pôsobením v iných priestoroch a zároveň je jasný priestor spravodajskej zodpovednosti.

3.2 Ofenzívne kybernetické spravodajstvo

Aktívny prístup spolu s rozšírením priestoru spravodajského záujmu a zodpovednosti v porovnaní s úlohami obrannej časti kybernetického spravodajstva je v úlohách a spôsobilostiach ofenzívneho kybernetického spravodajstva. Či už v kybernetickom priestore alebo v tradičnom priestore, útok ako druh taktickej aktivity, je tá aktivita ktorá vyhráva boj. Obranca musí byť pripravený reagovať, keď nie na všetky tak minimálne na najpravdepodobnejšie formy útoku, no predovšetkým pri kybernetických úkonoch platí, že útočník si vyberá formu útoku, podľa toho aký a kde identifikuje slabý bod obrany.

V prospech každej spravodajskej disciplíny rozoznávame dve vykonávacie aktivity a to sú sledovanie a prieskumu. Zber informácií, prieskum, je forma vykonávacej aktivity prieskumu ako už pre potreby defenzívnej alebo ofenzívnej formy spravodajstva je ofenzívna aktivita. Ofenzívna aktivita senzora v kybernetickom priestore je plánovaná a vykonáva s ohľadom na tieto faktory:

- a) pochopenie myslenia a chovania sa obrancu, identifikovanie slabín v ochrane dát a sietí zo strany útočníka a dôsledná ochrana kritických prvkov, systémov a informácií zo strany obrancu,

- b) komplexnosť a veľkosť informačného prostredia vrátane počítačových sietí,
- c) ľudský faktor a chyby ním spôsobené.

3.3 Aktívny kybernetický prieskum

V rámci kybernetického spravodajstva, pri ofenzívnych formách spravodajstva, sa budeme zberom informácií zaoberať iným spôsobom ako je tzv. hacking. alebo kybernetické operácie typu CNA (computer network attack). Tieto druhy kybernetických operácií, sú spravidla vykonávané za účelom dosiahnutia istého konkrétneho efektu, ako je napríklad narušiť, rozrušiť, zničiť, potlačiť, odoprieť alebo oklamať. Ďalším charakteristickým znakom, logicky vyplývajúci z podstaty kybernetickej ofenzívnej operácie je, že aktivity a hlavne následky vo význame efektu sú zreteľne viditeľné. Článok sa bude zaoberať v tejto kapitole operáciami zameranými na zber informácií, ktoré nenarušia funkčnosť informačných sietí a systémov, a budú sa snažiť maximálnym možným spôsobom maskovať svoje aktivity a vlastnú prítomnosť. Tieto operácie budeme nazývať pojmom aktívny kybernetický prieskum. Odborná literatúra pre tento druh prieskumu, pozná tieto druhy operácií:

- a) „computer network exploitation (CNE)“, čiže vyťaženie počítačových a informačných sietí,
- b) priame/nepriame vyťaženie počítačov alebo intranetových sietí.

4 Úloha spravodajstva

Úloha spravodajstva v kybernetickom priestore nadobúda čoraz väčší význam pri analyzovaní toho, aké efektívne opatrenia je nutné prijať na dosiahnutie efektu odstrašenia v kybernetickej oblasti. Spravodajstvo môže poskytnúť defenzívny aj ofenzívny prístup k zabezpečeniu národnej bezpečnosti. Z toho vyplýva, že spravodajstvo môže nasmerovať zdroje kybernetickej bezpečnosti nielen na podporu stavu bezpečnosti, ale poskytuje aj efektívny nástroj na pôsobenie proti pôvodcom ohrození (Brantly, 2016)

Zber informácií, ktoré vstupujú do spravodajského cyklu kybernetického spravodajstva bude ofenzívnou aktivitou, aj keď je spravidla vykonávaný pre defenzívne opatrenia pri ochrane vlastných informačných štruktúr pred všetkými druhmi útokov. Pridanou hodnotou pri posilňovaní defenzívnych opatrení zo strany kolektorov pre kybernetické spravodajstvo je, že kybernetickej obrane ponúkajú pohľad zo strany útočníka, tak ako je to štandardné pri tzv. tradičných spravodajských disciplínach.

Kybernetické spravodajstvo využíva všetky úrovne informácií, od metadát až po spravodajské informácie a je úzko prepojené s inými spravodajskými disciplínami. Vše zdrojová analýza doplnená aj o spravodajské informácie kybernetického spravodajstva znižuje úroveň neistoty a umožňuje produkciu

včasnejšie, relevantnejšie a objektívnejšie politiku, ako aj vysoko kvalitné prevádzkové a investičné rozhodnutia.

Existencia kybernetického priestoru ako ďalšej domény vedenia operácií prináša aj nové výzvy tradičným spravodajským disciplinám a rozširuje ich zdrojové príležitosti v vytváraní kybernetických špecializácie disciplín ako je napríklad HUMINT v kybernetickom priestore.

Záver

Kybernetická bezpečnosť začínala ako technická disciplína a vývojom sa rýchlo transformovala do strategického konceptu. Globalizácia, rozvoj internetu a služieb, ktoré umožňuje, poskytla jednotlivcom, organizáciám a štátom novú veľkú silu a rozhodujúcu spôsobilosť. Rozvoj digitalizácie a sieťových služieb dala všetkým aktérom nové robustné spôsobilosti vyhľadávania a využívania informácií. Výsledkom vývoja tejto situácie je definovanie nového operačného priestoru alebo dimenzie. Samit NATO vo Varšave v roku 2016 definoval kybernetický priestor ako ďalšiu dimenziu pre vedenie vojenských operácií. V súčasnosti dopady aktivít v kybernetickom priestore môžu mať závažnejší dosah ako aktivity v pozemnom, vzdušnom alebo námornom priestore. Zberové vykonávacie aktivity v prospech kybernetického spravodajstva nie sú to, čo spadá pod pojem informačné operácie. Cieľom zberu informácií nie je dosiahnuť konkrétny efekt na cieľ ako je napríklad zničiť, narušiť a podobne. Hlavným cieľom je získať informácie o objektoch záujmu v kybernetickom prostredí, podľa možnosti bez zanechania stôp po prítomnosti a so zámerom, zachovať si skrytý prístup do informačných systémov po čo najdlhšiu dobu. Spravodajské informácií vytvárané kybernetickým spravodajstvom sú hodnotným zdrojom na podporenie rozhodovacieho procesu všetkých úrovní velenia a riadenia, keďže zásadným spôsobom rozširujú rozsah informácií, ktoré boli zahrnuté do spravodajského cyklu. Získavanie informácií v kybernetickom priestore predstavuje výhodný spôsob ako rozšíriť množstvo informácií pri relatívne nízkom ohrození vlastných senzorov.

Zásadným rozdielom oproti spravodajstvu v bežných doménach je, že kybernetické spravodajstvo pôsobí v umelo, vytvorenom prostredí, ktoré má predovšetkým nehmotný charakter. Spravodajský cyklus ostáva rovnaký a taktiež môžeme konštatovať, že aplikácia princípov spravodajstva je tiež rovnako nevyhnutná.

Cieľ príspevku, sumarizovať poznatky v tejto oblasti, popísať súčasný stav poznania a vytvoriť úvodný myšlienkový rámec pre ďalší rozvoj tejto problematiky, bol naplnený. Svojím obsahom tento príspevok môže poslúžiť ako podporná informácia pre ďalšie detailnejšie rozpracovanie problematiky kybernetického.

Literatúra

- AAP-6(2019) *NATO Glossary of terms and definitions*, Brussels: NSO, 2019.
- AJP 2.1. 2016. ALLIED JOINT DOCTRINE FOR INTELLIGENCE PROCEDURES. Brussels: NSO. 2016.
- BARKER, K., MORRIS, S. *CCNA Security 640-554 official cert guide*. 1. vyd. Indianapolis, Ind: Cisco Press, 2012. ISBN 15-872-0446-0.
- BRANTLY, A. F., 2016. *The Decision to Attack*. Studies in Security and International Affairs Ser. Vydal: University of Georgia Press. 2016. 245 s. ISBN 9780820349206.
- CLARK R. M. 2014. *Intelligence Collection*. Washinton, DC : Sage/CQ Press, 2014. 1. vyd., 522 s. ISBN-13:978-1452271859.
- GEERS, K. 2011. *Strategic Cyber Security*. NATO CCD COE Publications, 2011, 168 s. ISBN 978-9949-9040-5-1.
- ISO/IEC 27032, *Information technology — Security techniques — Guidelines for cybersecurity*. ISO [online]. 2012 [cit. 2015-04-26]. Dostupné na internete:: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:27032:en>
- JIRÁSEK, P., NOVÁK, L., POŽÁR, J. 2012. *Výkladový slovník kybernetické bezpečnosti*. Praha: AFCEA . 2012. 93 str. ISBN: 978-80-7251-378-9. Dostupné na internete: https://czech.afceachapters.org/sites/default/files/files/Slovník_V1_5_El.pdf_
- JOHNSON, 2015. *Cybersecurity. Protecting critical infrastructures from cyber attack and cyber warfare*. CRC press: Webster university. 2015. 363 s. ISBN 978-1-4822-3923-2 .
- MANDT, E. J., SHALLCROSS, N. (2017). Integrating cyber-intelligence analysis and active cyber-defence operations. In *Journal of Information Warfare*, 16(1), s. 31-48. v: <https://search-proquest-com-1ounlg07a0ebf.hanproxy.cvtisr.sk/docview/1968019973?accountid=59680> .
- MATTERN, T. - FELKER, J. – BORUM, R. 2014. Operational Levels of Cyber Intelligence. In *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 27:4, 702-719, DOI: [10.1080/08850607.2014.924811](https://doi.org/10.1080/08850607.2014.924811) , Dostupné na internete:: <https://www.oodaloop.com/wp-content/uploads/2013/09/Operational-Levels-of-Cyber-Intelligence.pdf> .
- NÁRODNÝ BEZPEČNOSTNÝ ÚRAD. *Správa o kybernetickej bezpečnosti v slovenskej republike za rok 2019*. NÁRODNÉ CENTRUM KYBERNETICKEJ BEZPEČNOSTI SK-CERT. 2020. https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/urad/Sprava-o-kybernetickej-bezpecnosti-SR-2019.pdf_
- NATO, 2010. *Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Members of the North Atlantic Treaty Organisation*. Lisbon: NATO, 19 November 2010. Dostupné na internete:: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm_
- OROS, D., PANENKA, R. 2010. *Nástroje na analýzu rizík*. Vydal: Bratislava: STU Bratislava. 2010.

SIVÁK, J. 2019. KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ In *HYBRIDNÉ HROZBY NA SLOVENSKU* *Analýza legislatívy, štruktúr a procesov v šiestich tematických oblastiach*, GLOBSEC, Bratislava, marec 2019. 104.s . Dostupné na internete:: <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/01/Hybridne-hrozby-na-Slovensku.pdf>

ŽIDEK, R., CIBÁKOVÁ S. 2009. *Bezpečnosť štátu*. 1. vyd. AOS Liptovský Mikuláš, 109 s. ISBN 978-80-8040-375-1.

EXPORT FOSILNÍCH PALIV Z RUSKA DO EU A VNĚJŠÍ DIMENZE ENERGETICKÉ BEZPEČNOSTI

EXPORT OF FOSSIL FUELS FROM RUSSIA TO THE EU AND THE EXTERNAL DIMENSION OF ENERGY SECURITY

Milan Vošta¹

ABSTRACT

The aim of this paper is to analyze the importance of primary energy sources in the interdependence of the links between Russia and the European Union with an emphasis on the energy factor for influencing policy and the interdependence of both entities. This problem is examined by analyzing the current situation of the monotonous territorial structure of Russian export and European import flows of fossil fuels. The current transport structure of Russian fuels and trade flows of primary energy from Russia to the European Union are also analyzed. The synthesis of the acquired knowledge shows the necessity of further development of mutual relations but also the need for diversification of energy flows of both investigated geographical segments.

Key words: *Fossil Fuels, Russia, European Union, Trade Flows, Import Dependency, Energy Security*

Úvod

Předložený příspěvek se zaměřuje na zhodnocení významu dodávek fosilních paliv z Ruska do Evropské unie a poukazuje na silnou vzájemnou závislost obou partnerů s odrazem energetického faktoru v ovlivňování politiky a také vzájemné závislosti obou subjektů. Monotónní teritoriální struktura ruských exportních a evropských importních toků fosilních paliv byla v posledních letech narušena řadou nových projektů, které umožnily Rusku dodávat paliva i do jiných regionů, některé ale zároveň posílily vzájemnou vazbu EU – Rusko. Syntéza získaných poznatků ukazuje na nezbytnost dalšího rozvoje vzájemných vazeb ale také na potřebu diverzifikace energetiky obou zkoumaných geografických segmentů z důvodu posílení vnější dimenze energetické bezpečnosti.

---

¹ Milan Vošta, doc., PaedDr., Ph.D., docent, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Metropolitní univerzita Praha, milan.vosta@mup.cz.

Tato studie byla vydána v rámci projektu Vědecko-výzkumného záměru MUP č. 87-03 financovaného z podpory MŠMT na Dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2021.

1 Export fosilních paliv z Ruska do EU

Dle International Energy Agency Rusko v roce 2019 vytěžilo 560 milionů tun ropy, což představovalo 12,6 procent světové produkce a obsadilo druhé místo za USA (16,7 %) a před Saúdskou Arábií (12,3 %). Rusko jako jeden z největších světových producentů ropy a druhý největší exportér ropy (EIA, 2020 s. 13) zaznamenalo v posledních dvaceti letech zásadní proměny teritoriální struktury exportu ropy v neprospěch Evropy. Evropa v současné době generuje 55,5 % ruského exportu ropy, výrazně však narostl od roku 2000 podíl Asie, kam směřuje přes 34 % ruského exportu ropy. V roce 2000 to bylo pouze 5 % a Evropa odebírala 80 % exportu ruské ropy (BP, 2020, s. 28). Dodávky ruské ropy do Evropské unie jsou zásadní, avšak v rámci diverzifikace exportu se po zprovoznění ropovodu ESPO do Číny stala zcela novým odběratelem ruské ropy právě Čína, která je s jednou čtvrtinou zároveň největším dovozcem ropy z Ruska a změnila tak tradiční mapu transportních toků ropy z Ruska, které směřovaly výhradně na západ a v nich dlouhodobě dominovaly. V roce 2018 byli největšími importéry ruské ropy Čína (26,2 % ruského exportu ropy), Nizozemsko (15,2 %), Německo (8,7 %), Polsko (6,5 %) a Jižní Korea (6,1 %). Rusko dále exportuje surovou ropu i do dalších asijských zemí jako Japonsko (2,8 % ruského exportu ropy), Izrael (1,6 %), Indie, Turecko, Singapur aj., (CEIS, 2020). Přes klesající podíl Evropské unie na ruském exportu ropy lze konstatovat, že absolutní množství ropy směřující z Ruska do EU stále roste a v roce 2018 dosáhlo 128 % ve srovnání s rokem 2000 (European Commission 2020, s. 68).

Tabulka 1: Export ropy z Ruska do EU v letech 2000 – 2018 (v kton a %)

rok	2000	2005	2010	2015	2017	2018
kton	118 282	186 376	179 253	152 630	160 748	152 072
index 2000	100 %	158 %	151 %	129 %	136 %	128 %

Zdroj: European Commission 2020, s. 68.

Rozhodující množství ropy je z Ruska přepravováno i vzhledem ke stále převládajícím dodávkám do Evropy prostřednictvím ropovodů. Ropovodní systém je ve vlastnictví státní společnosti Transneft, dosahuje celkové délky 68 000 km a přepravuje 83 % ruské produkce ropy a 30 % ropných derivátů v Rusku vyrobených (Transneft, 2019, s. 5). Hlavní přepravní proud do Evropy představuje stále ropovod Družba, který je v provozu od 60. let 20. století. Z hlediska politického zneužití není jak pro Evropu, tak pro Rusko vhodné vedení ropovodu přes několik tranzitních zemí. V Bělorusku se ropovod rozděluje do dvou větví: přes Polsko a do jižního směru přes Ukrajinu. Rusko částečně eliminovalo závislost na tranzitních zemích výstavbou ropovodu BPS (Baltic Pipeline System), jehož první větev směřuje do přístavu Primorsk. V roce 2012 byla zprovozněna i druhá větev BPS 2, která je propojena s ropovodem Družba a směřuje do ruského terminálu Ust-Luga na pobřeží Baltu (Transneft, 2020).

Ještě důležitější pozici má Rusko v produkci a exportu zemního plynu. V roce 2019 Rusko vytěžilo 750 mld. m³ zemního plynu, což představovalo 18,3 % světové produkce a umístilo se na druhém místě za USA s podílem 23,4 % a před Íránem s podílem 5,7 % (EIA, 2020, s. 15). Zajímavý je vzájemný poměr těžba – spotřeba. Celková spotřeba zemního plynu v Rusku v roce 2018 byla 454 mld. m³ a představovala 61 % celkové ruské roční produkce (BP, 2019, s. 30, 32). Rusko je s 12 % druhým největším spotřebitelem zemního plynu na světě za USA (20 %), avšak jeho exportní potenciál je podstatně větší. Podobně jako v případě ropy poklesla v Rusku v 90. letech 20. století i produkce zemního plynu. Od roku 2000 těžba plynu rostla až na výkyvy v letech 2009 a 2015. Nejdramatičtější růst byl zaznamenán zejména v letech 2016 – 2019. Rusko je v současné době největším světovým exportérem zemního plynu a jeho role na světových trzích je ještě významnější než v případě ropy. V roce 2019 exportovalo 265 mld. m³ zemního plynu a podílelo se na světovém exportu plynu jednou čtvrtinou. Teritoriální struktura exportu však není příliš diverzifikovaná.

Větší geografickou diverzifikaci můžeme sledovat až po roce 2000 v souvislosti s novými plynovými projekty dovážející plyn do Evropy a směřující mimo tradiční tranzitní země a s rozvojem přepravy zkapalněného zemního plynu (LNG) zejména do Asie. Teritoriálně dominuje vývoz plynu stále do Evropy, kam směřuje 81 % ruského exportu. Země SNS odebírají 11,8 % ruského objemu exportu plynu (zejména Bělorusko).

Podobně jako v případě ropy narostl i absolutní objem dovezeného plynu z Ruska do EU v období mezi lety 2000 až 2018. V roce 2018 bylo dovezeno z Ruska 124 % plynu ve srovnání s rokem 2000. Menší množství dovezeného plynu v letech 2010 – 2015 bylo reakcí na výkyvy v těžbě v uvedeném období a zejména na vyhocení vzájemných vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou a souvisejícím vývojem vzájemných vztahů Rusko – EU (European Commission 2020, s. 69).

Tabulka 2: Export zemního plynu z Ruska do EU v letech 2000 – 2018 (v TJ a %)

rok	2000	2005	2010	2015	2017	2018
tis. TJ	4 582	5 208	4 555	4 778	6 281	5 704
index 2000	100 %	114 %	99 %	104 %	137 %	124 %

Zdroj: European Commission 2020, s. 69.

Na východ do regionu Asie a Pacifik směřuje zatím pouze 7 % ruského plynu, a to výhradně ve zkapalněné formě. Největšími dovozci ruského plynu jsou státy Evropské unie (Německo 55,3, Itálie 25,4, Francie 10,4 včetně LNG, Nizozemsko 7,4 mld. m³), Turecko (22,8 mld. m³) a Bělorusko (19,3 mld. m³).

Osu přepravní sítě zemního plynu do Evropy tvoří plynovod Brotherhood (Urengoy – Pomary – Uzhgorod), který vede přes Ukrajinu na Slovensko, kde se rozděluje do dvou větví směřujících do České republiky a dále do Německa, druhá větev vede do Rakouska, Maďarska, Slovinska a Chorvatska. Od 90. let 20. století

přepравuje do Evropy zemní plyn také plynovod Yamal – Europe vedoucí přes Bělorusko do Polska a Německa. Po úplném dokončení v roce 2006 je jeho konečná kapacita 33 mld. m³ plynu za rok (Gazprom Export, 2020).

Dodavatelská síť přepravy zemního plynu do Evropy trpí nevhodnou geografickou expozicí, jelikož prochází přes Ukrajinu a Bělorusko. Z důvodů problematických vztahů mezi tranzitními státy, byl transport ruského plynu v posledních letech několikrát omezen či zastaven a Rusko bylo nuceno zaměřit se na vybudování nových tras eliminujících tato bezpečnostní rizika.

Hlavním dodavatelským tokem se tak stal plynovod Nord Stream, který byl zprovozněn v roce 2011 a obchází tranzitní státy. Vede po dně Baltského moře ve dvou potrubích ze zálivu Portovaya u města Vyborg na německé pobřeží poblíž Greifswaldu. Cílovým trhem pro tento plynovod je Německo, Velká Británie, Nizozemsko, Francie, Dánsko a další státy (Gazprom Export, 2020). Plynovod je z 51 % ve vlastnictví společnosti Gazprom a zajišťuje dodávky zemního plynu z Ruska do západní Evropy. Zemní plyn se v tomto případě stal typickým politickým nástrojem. Polsko a pobaltské republiky se od počátku stavěly k projektu odmítavě zejména z ekologických důvodů ale i z důvodu ekonomických ztrát plynoucích z transportu plynu v případě Polska.

Vzhledem ke zvyšujícímu se zájmu západní Evropy o ruský plyn byla v roce 2015 dohodnuta mezi Gazpromem a evropskými energetickými společnostmi realizace projektu Nord Stream 2, jehož výstavba začala v roce 2018. Projekt se však od počátku setkal s řadou kritik. Zásadním momentem je již tak silná závislost EU na ruských dodávkách a nebezpečí jejího dalšího zvětšení. Projekt dále oslabuje roli Ukrajiny v tranzitu ruského plynu, což způsobí Ukrajině velké ekonomické ztráty. Rovněž rostoucí nabídka zemního plynu z USA se střetává s nabídkou ruského plynu a USA upozorňují na velký bezpečnostní problém v případě další rostoucí závislosti EU na Rusku. Po přerušení stavby plynovodu v roce 2020 z důvodu sankcí USA byly obnoveny práce na projektu nejdříve v německých vodách a od února 2021 pokračují v dánských vodách.

Od prosince 2017 Rusko také exportuje zkapalněný plyn přes terminál LNG Yamal u města Sabetta na ostrově Jamal na severu Ruska. Předpokládá se i výstavba nového projektu na export LNG u Vladivostoku v Amurském zálivu, který by měl dodávat LNG na trhy jihovýchodní Asie. Dalším významným projektem je komplex Ust-Luga ve Finském zálivu, který mj. bude také vyrábět LNG a zvýší tak export plynu přes baltskou mořskou cestu. Důležitým zařízením je rovněž terminál pro příjem LNG v Kaliningradu, který je v provozu od ledna 2019 a nahradil tak tranzit plynovodem na trase Minsk – Vilnius – Kaunas – Kaliningrad (Gazprom, 2020). Zkapalněný zemní plyn začalo Rusko exportovat do EU až v roce 2015 a v roce 2018 bylo dovezeno 76 404 TJ (index 2015 = 66 438 %); (European Commission 2020, s. 70).

Důležitou pozici Ruska na globálních trzích s fosilními palivy dotváří významná produkce a export uhlí. Dle dat International Energy Agency Rusko v roce 2019 vytěžilo 418 mil. tun uhlí a bylo tak 6. největším producentem na

světě s 5,6% podílem na globální těžbě. Zajímavý vztah je v Rusku mezi těžbou a spotřebou uhlí. Podobně jako v případě ropy je větší objem uhlí vytěženého v Rusku exportován do zahraničí (60 %) a menší množství je spotřebováno na domácím trhu (40 %).

Rusko je historicky spojováno s exportem ropy a zemního plynu, je ale také třetím největším exportérem uhlí na světě. Jeho pozice na světových trzích uhlí je významnější než v případě ropy, neboť generuje 16 % globálního exportu uhlí. Teritoriální struktura exportu se změnila a většina dodávek se přesunula postupně ze západního směru na východ. V současné době tak putuje více uhlí do Asie a ostatních regionů (52 %) než do Evropy (48 %) a nastoupený trend pokračuje v souvislosti s ekonomickým progresem Číny ale i dalších zemí regionu Asie a Pacifik a také s procesem dekarbonizace v Evropě. Absolutní množství dovezeného uhlí z Ruska do EU však stále roste a v roce 2018 bylo do EU dodáno ve srovnání s rokem 2000 o 223 procentních bodů uhlí více (European Commission 2020, s. 68). Největšími odběrateli ruského uhlí jsou ale asijské státy Jižní Korea (13 %), Čína (12,6 %), Japonsko (8,6 %), následují Německo, Ukrajina, Polsko a Turecko (BP, 2019).

Tabulka 3: Export uhlí z Ruska do EU v letech 2000 – 2018 (v TJ a %)

rok	2000	2005	2010	2015	2017	2018
kton	14 179	29 302	36 786	43 553	57 358	60 998
index 2000	100 %	207 %	259 %	307 %	405 %	430 %

Zdroj: European Commission 2020, s. 68.

2 Role Ruska v dodávkách fosilních paliv do EU

Energetika je historicky hnací silou hospodářského růstu evropské ekonomiky. Hlavní oporou ekonomického rozvoje byla vždy velká spotřeba energie. V současné době je EU závislá na dodávkách energie ze zahraničí, neboť poptávka po primárních energetických zdrojích výrazně převyšuje jejich produkci a EU nedisponuje ani významnými dlouhodobými rezervami fosilních paliv. Je tedy logické, že se zajištění energetických zdrojů stalo klíčovým tématem hospodářské politiky EU. S vnějším rozměrem evropské energetické politiky je spojena i interpretace energetické bezpečnosti, která se stala nosným tématem hospodářské politiky EU. Energetická bezpečnost závisí na úrovni bezpečnosti zásobování a technických možnostech transportních zařízení a spolehlivosti obchodních partnerů. Zajištění energetických dodávek do EU je spojeno i s minimalizací přerušení dodávek a jejich dopadů (Baláž, Margan, Ružeková, Zábajník, 2011, s. 39). Závislost na dodávkách ze zahraničí je vysoká a s tím jsou spojena i ekonomická a politická rizika, která ovlivňující situaci v dodavatelských regionech i na trasách surovin směřujících do EU.

Energetická závislost Evropy se postupně zvyšovala a v posledních letech došlo k několika ohrožením energetické bezpečnosti Evropy (EU). Po rozpadu

Sovětského svazu se zvýšilo politické napětí mezi Ruskem a některými jeho bývalými republikami a Rusko využilo k praktické politice energetický nástroj. Jelikož je v současné době energetická závislost Evropské unie na dovozech fosilních paliv z Ruska velmi vysoká, jsou vztahy EU a Ruska v oblasti energetiky klíčové. Zásadním momentem bylo vyhocení situace mezi Ruskem a Ukrajinou v roce 2009, kdy došlo k ohrožení dodávek zemního plynu do EU. V roce 2014 omezilo Rusko dodávky plynu do Běloruska a na Ukrajinu kvůli dluhům a Ukrajinu také obvinilo z neoprávněného odebrání plynu, který byl určen pro západní Evropu. Energetické vztahy mezi EU a Ruskem se vyvíjely na pozadí politické nestability na Ukrajině vyvolané anexí Krymu a angažovaností Ruska v ukrajinské krizi (Tichý, 2017, s. 37).

Dovozní závislost EU je vysoká a s tím jsou spojena i ekonomická a politická rizika, která ovlivňují situaci v dodavatelských regionech i na trasách surovin směřujících do EU. V letech 2000 – 2018 byla více než polovina domácí spotřeby EU (EU 27) kryta importy primární energie ze zahraničí a ukazatel celkové energetické závislosti osciloval mezi 56 – 58 procenty. Největší hodnotu dovozní závislosti v roce 2018 představovala ropa a ropné produkty (94,6 %). Zemní plyn vykazoval závislost 83,2 % a nejnižší hodnotu závislosti mezi fosilními zdroji dosáhla pevná paliva (43,6 %), z toho 68,3 připadalo na černé uhlí (European Commission, 2020 s. 24).

Tabulka 4: Závislost EU na importu uhlí, plynu a ropy z Ruska v letech 2008 – 2018 (v %)

zdroj/rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
uhlí	19,9	25,8	25,5	24,2	22,1	26,6	27,7	28,5	30,8	38,1	42,4
plyn	39,4	35,6	35,2	38,3	38,6	45,3	41,2	41,6	43,7	41,8	40,4
ropa	32,1	34,2	35,2	35,6	34,3	35,0	31,7	30,0	32,7	31,0	29,8

Zdroj: Eurostat, 2020.

Evropská unie zůstává nadále výrazně závislá na dovozu fosilních paliv z Ruska. Ropa je importována také z nestabilních regionů subsaharské Afriky, Nigérie, Středního východu apod., které jsou postiženy válkami, vnitřními konflikty a terorismem. I z tohoto důvodu je riziko narušení plynulých dodávek ropy stále velké a směřování k celkové větší diverzifikaci evropské energetiky zůstává nadále zásadním problémem.

Rusko hraje rovněž zásadní roli v dodávkách zemního plynu do EU a je dlouhodobě jeho největším dovozcem do EU. Jednostranná závislost na Rusku, které dodává 40 % plynu dovezeného do EU (v roce 2018 40,4 %), je velmi riziková a posunuje úlohu zemního plynu jako politického nástroje ještě na vyšší úroveň než v případě ropy. Z hlediska vnější bezpečnosti lze negativně vnímat i současnou síť tranzitních tras plynu přes nestabilní země a velkou závislost zejména východních zemí EU na ruském zemním plynu. I v případě uhlí je dovozní orientace EU na Rusko velmi vysoká. Rusko si udržuje dominantní pozici

mezi dodavateli uhlí podobně jako v případě ropy a zemního plynu a podílí se 42,4 % na dovozu do EU (European Commission 2020, s 26.)

Závěr

Závislost ruské ekonomiky na exportu energie je velmi vysoká je vystavena stálému riziku spojenému s volatilitou světových cen paliv a možností překážek v mezinárodním obchodu. Energetický sektor tak hraje významnou roli i v mezinárodních vztazích a vazbách s mnoha státy. Energetický komplex kromě zásadního ekonomického významu tvoří také pilíř politické moci. V průběhu minulého století se v Rusku rozvinula nejen primární těžba surovin, ale i mnoho odvětví energetického průmyslu včetně dopravní infrastruktury, která umožnila dodávat ropu a zemní plyn do východní i západní Evropy. Právě export paliv do Evropy (EU) se stal pro příjmy ruského státního rozpočtu rozhodující, zároveň si však Rusko začalo budovat velmi silnou pozici vlivu nejen ve východní ale i v západní Evropě s použitím energetického prvku jako politického faktoru. Stanovené cíle nové Energetické strategie jasně formulují hlavní záměr Ruska, kterým je zajištění národní bezpečnosti.

Rusko se stalo největším dodavatelem fosilních paliv do Evropské unie a získanou pozici si nadále udržuje. Teritoriální struktura exportu ruských fosilních paliv prošla v posledních dvaceti letech zásadními proměnami a částečně se změnily exportní toky. Teritoriální struktura exportu paliv se tak do určité míry diverzifikovala, avšak EU zůstala zásadním odběratelem. Rusko do Evropy dodává 55,5 % svého exportu ropy, od roku 2000 narostl podíl Asie na 34 % a největším odběratelem ropy se stala Čína (26,2 %). Rusko jako největší světový exportér zemního plynu dosud disponovalo rovněž nediverzifikovanou teritoriální strukturou prodeje zemního plynu. Větší geografickou diverzifikaci můžeme sledovat až po roce 2000 v souvislosti s novými plynovými projekty dovážející plyn do Evropy (North Stream, Blue Stream, TurkStream) a směřující také mimo tradiční tranzitní země. Zásadní změnu v teritoriální struktuře exportu plynu umožnilo otevření první části plynovodu Power of Siberia v roce 2019 směřujícího na východ. Další výrazné posílení ruské pozice na světovém trhu se zemním plynem Rusko sleduje i projekty zaměřenými na export zkapalněného zemního plynu. Významnou pozici Ruska na globálních trzích s fosilními palivy dotváří také významná produkce a export uhlí.

Importní závislost Evropské unie je stále vysoká a s tím je spojena i řada ekonomických a politických rizik, která ovlivňují situaci v dodavatelských regionech i na trasách surovin směřujících do EU. Závislost EU na dodávkách paliv z Ruska zůstává i přes snahy o diverzifikaci dovozních toků ze strany EU a diverzifikaci exportu ze strany Ruska stále velmi vysoká. Rusko v roce 2018 pokrylo svým exportem trh uhlí, plynu a ropy v EU 42,2 %, 40,4 % resp. 29,8 % a export všech zkoumaných komodit v absolutním objemu zaznamenal od roku 2000 významný nárůst. Rusko považuje nadále prodej paliv do Evropy (EU) ale

v současné době i do Asie za nejdůležitější součást svých ekonomických příjmů a klíčových strategických zájmů a podniká proto i různé kroky ve své mezinárodní politice.

Literatúra

- BALÁŽ, P., MARGAN, F., RUŽEKOVÁ, V., ZÁBOJNÍK, S. 2011. *Energetická bezpečnosť v období globalizácie a jej vplyv na konkurencieschopnosť EÚ*. Sprint dva: Bratislava. ISBN 978-80-89393-70-1.
- BP Statistical review of World energy. 2019. [online]. [cit. 20. 1. 2021]. Dostupné na internetě: < <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf> >
- BP Statistical review of World energy. 2020. [online]. [cit. 10. 1. 2021]. Dostupné na internetě: < <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf> >
- CEIC. 2020. *Russia Crude Oil: Production*. [online]. [cit. 9.1. 2021]. Dostupné na internetě: < <https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/crude-oil-production>.
- EUROPEAN COMMISSION. 2020. *Energy in Figures. Statistical Pocketbook 2020*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. ISSN 2363-247X. [online]. [cit. 17. 1. 2021]. Dostupné na internetě: < https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-09/pocketbook_energy_2020_pdf-080920.pdf >
- EUROSTAT. 2020. *Energy production and Imports*. 2020. [online]. [cit. 20. 1. 2021]. Dostupné na internetě: < https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports#The_EU_and_its_Member_States_are_all_net_importers_of_energy >
- GAZPROM. 2021. *Projects*. [online]. [cit. 10.1. 2021]. Dostupné na internetě: < <https://www.gazprom.com/projects/> >
- GAZPROM EXPORT. 2020. [online]. [cit. 10.1. 2021]. Dostupné na internetě: <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/transportation/>.
- IEA. 2020. *Key World Energy Statistics 2020*. [online]. [cit. 2. 1. 2021]. Dostupné na internetě: < https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-actualites/Key_World_Energy_Statistics_2020.pdf >
- TICHÝ, L. 2017. *Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích*. Praha: MUP Press, 2017. ISBN 978-80-87956-62-5.
- TRANSNEFT. 2019. *Annual Report 2018 Company's Faces*. [online]. [cit. 7.10. 2021]. Dostupné na internetě: < https://www.transneft.ru/u/section_file/40291/2019.08.13_go_2018_en.pdf >

TRANSNEFT. 2020. *Baltic Pipeline System-2 (BPS-2)*. [online]. [cit. 7.1.2021].
Dostupné na internetě: <
<https://en.transneft.ru/about/projects/realized/10650/> >

Názov: **BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2021**
Zborník vedeckých prác

Editori: doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Mgr. Dávid Kollár, PhD.

Rozsah: 187 strán
Vydanie: Prvé
Formát: A4 (PDF dokument)

Vydavateľ: Interpolis
Miesto vydania: Banská Bystrica
Rok vydania/ Year: 2021

ISBN 978-80-973394-4-9

Partneri:

ISBN 978-80-973394-4-9